大南寔錄正編第二紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

1032
L Hương

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XIX

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ XV

Minh-mệnh năm thứ 18

TIMSACH.COM.VN

(1837)

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

TỦ SÁCH NGHIÊM THẨM

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI
HÀ-NỘI — 1968

https://tieulun.hopto.org

NHẬT-BÁO CHÍNH-LUẬN
THƯ-VIỆN
TÒA-SOẠN
SAIGON

TIMSACH.COM.VN

Phiên dịch : ĐỖ MỘNG KHƯƠNG
PHẠM HUY GIU
Hiệu đính : NGUYỄN TRỌNG HÂN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837] (Thanh Đạo quang năm thứ 17). Mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng một, ban ân chiếu cho trong ngoài.

Lời chiếu rằng: « Trẫm nghĩ vương giả không riêng, ra lệnh đều theo thời tiết, nước nhà có phúc, lòng hiếu đến cả người ngoài, bởi vì theo lòng nhân để đứng đầu mọi người, mà cùng vui, phải có ban ân huệ.

Trẫm kính nối mưu xưa, vâng nhờ vận tốt, được phúc lành rất to lớn; càng cần thận để sáng thêm, khi ban hành một chính lệnh; chỉ nghĩ theo thuận đạo trời. Hàng năm, đầu xuân ban ơn; thần dân vui vẻ, may nhờ trời đất ủng hộ, miếu xã phù trì, triều đã lặng vui; xa gần yên ổn.

Năm nay chính gặp thánh mẫu Hoàng thái hậu, tuổi thọ vừa mới bảy mươi; vui mừng hợp chín cầu chúc (1), phúc họp chốn cung tiên, lòng tôn thân cùng chung sáu cõi; ơn ban ngày khánh tiết, thấm móc mưa do tự chín tầng, đem của chín châu, dâng vui lòng mẹ; thu lấy

---

1. Chữ Hán là cửu như thơ thiên bảo *Kinh Thi* chúc vua sống lâu như mặt trời, như mặt trăng, như núi, như non, như gò, như đống, như núi nam sơn, như cây tùng n cây bách.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

năm phúc ban cho thứ dân, nay hơi dương dần ấm, bóng sáng vẻ vang. Ôn hòa thay khi sang tam dương, [tháng giêng] mở đầu phúc tốt; rộng rãi nhu sống nuôi muôn vật, tưới khắp ơn trên, bèn giáng ân điển tất cả 13 điều:

1. Các quan văn võ ở Kinh, tự chánh ngũ phẩm trở lên, cùng ban hàng năm các địa phương đến hội, đều cho ăn yến và thưởng cho có cấp bậc.

2. Các đền miếu phật tích của lịch đại đế vương đều cho tế một tuần.

3. Thần kỳ các tỉnh hợp tế một tuần.

4. Thuế thân, tiền điệu ở các địa phương năm nay chia làm 10 thành, tạm hoãn 5 thành.

5. Lúa ruộng bị tổn thương năm ngoái, đã khám báo, thì được tha hay giảm thuế có từng bậc.

6. Các quan viên trong ngoài, nhân việc công sai nhầm bị giáng từ năm Minh-mệnh thứ 17 trở về trước, làm danh sách tâu lên xét cho khai phục.

7. Các quan viên trong ngoài, nhân việc công sai nhầm bị phạt bổng, đã chua vào danh sách tự năm Minh-mệnh thứ 17 trở về trước, không cứ đã trừ lương đủ hay chưa, đều được miễn cả.

8. Các địa phương có người tài đức giỏi giang, ẩn nấp ở núi rừng, do quan địa phương xét thực tâu lên để chọn dùng.

9. Các địa phương có người vốn học sách binh thư, dũng cảm, biết phép, hoặc cưỡi ngựa bắn súng giỏi giang, am hiểu võ nghệ, hoặc sức khỏe hơn người, mang nặng đi xa, không cứ là hạng quân hay hạng dân, đều cho thượng ty xét thực, đưa bộ hạch lại tâu lên, theo tài bổ dụng.

10. Các địa phương có hiếu tử, thuận tôn, nghĩa phu, tiết phụ, xét hỏi kỹ lưỡng, đem việc tâu lên, giao bộ bàn lại, đợi chỉ nêu khen.

https://tieulun.hopto.org

11. Các nhà trạm, cấp cho tiền lương tự tháng giêng đến tháng sáu, có thứ bậc.

12. Nhà dưỡng tế ở các địa phương, những người góa vợ, góa chồng, bỏ côi, không con, tàn tật, không kêu vào đâu được. Quan có trách nhiệm phải lưu tâm nuôi nấng, không để cho đến nỗi mất nhờ.

13. Những thổ tri huyện, thổ tri châu tại chức mà chưa có lệ lương, thì đều cấp lương cho.

Than ôi! Theo sinh khí mùa xuân mà mừng vui, đầu năm cùng hưởng phúc; đọc lại thơ thiên bảo để chúc thọ, đức tốt thêm sáng tươi.

Chuẩn định tự nay hàng năm đến 30 tháng chạp và 3 ngày tết nguyên đán, đại thần văn võ cùng nhân viên các nha ty sáu bộ, đều miễn không phải ứng trực, duy ban võ từ quản vệ trở xuống, phải cắt lượt ứng trực như thường. Làm lệ mãi mãi.

Nội các nghĩ rằng từ trước lệ đóng ấn vàng phải có quan ứng trực cùng với khoa đạo hội xét, xin những ngày ấy, bộ viện đương ban để lại vụ hoặc thư lại mỗi chức một người, nếu lâm thời có việc cần, được chuyển báo cho tiện.

Vua phê bảo rằng: không trực là không ngủ đêm mà thôi, chứ không phải là cả ngày không đến đâu, chớ lầm.

Thưởng tiền cho quan quân đạo Ninh-bình.

Vua dụ rằng: « Tiết xuân ấm áp, các quan lớn nhỏ ở Kinh đều được ăn yến ban thưởng, mà quan quân làm việc khó nhọc ở ngoài, xông pha gió rét, rất là đáng thương. Vậy thưởng cho kinh lược đại sứ Tạ Quang Cự 100 quan tiền. (Hà Duy Phiên trước đã thưởng bạc lạng, nên không dự). Biền binh ở quân thứ, xét ra ai là người sai phái làm được xuất sắc, thì thưởng cho tiền lương một tháng, người kém thì cho lương nửa tháng ».

https://tieulun.hopto.org

Vua sai linh ở kinh chia nhau đi đồi đóng ở các địa phương: (vệ trung doanh Hồ uy đóng ở Gia-định; vệ Trung bảo nhất đóng ở An-giang; hai vệ Bảo nhất tiền hậu doanh Long võ đóng ở thành Trấn-tây; vệ Hùng nhuệ tả chia nhau đóng ở Thanh-hoa, Nghệ-an; vệ Tả nhị quân Võ lâm đóng ở Hà-nội? vệ tả doanh Thần cơ chia nhau đóng ở Nam-định, Hưng-yên; vệ Kỳ võ nhất chia nhau đóng ở Sơn-tây, Ninh-bình; vệ Kỳ võ nhị chia nhau đóng ở Hải-dương, Bắc-ninh).

Vua nghĩ các vệ quân ở kinh đi đóng ở Nam-kỳ, Trấn-tây, đường sá xa xôi, thưởng tiền lương có thứ bậc (phàm người đóng ở Trấn-tây, cho 2 tháng lương, đóng ở Gia-định, An-giang, cho lương một tháng rưỡi). Lại sai lấy 6 chiếc thuyền hiệu Bình cho linh ngồi, nhân tiện cho chở các thứ của công đem đi giao cho Gia-định để đỡ khó nhọc (Trước là 10 vạn quan, sa hoa đây nhiễu sợi 20 cây, the năm hoa to 20 tấm, nhiễu trơn 23 cuốn, chiếu hoa 2 bông 20 tấm, chiếu hoa năm 2 bông 30 tấm, chiếu hoa năm 3 bông 20 tấm, vải trắng 1.000 tấm, sại nam 300 tấm, đều do Gia-định nhận chứa vào kho, súng đồng quá sơn 39 cỗ, áo trận đoạn lông 17 vệ chia cấp cho các tỉnh).

Chuẩn định từ nay hàng năm linh kinh đi đóng ở Nam-kỳ, Bắc-kỳ, cùng sai phái đi đánh giặc, ngày khởi hành, đường quan bộ Binh đem theo tờ thuộc đến kiểm xét xem biên binh có đủ số không, áo quần khí giới có được chỉnh tề tinh nhuệ không, súng điểu thương mấy đá phải cho giương máy đốt thuốc bắn thử một phát, để xét xem máy đá lửa có tốt không, nếu đều được đầy đủ tinh hảo, cứ thực tâu lên, không được như thế thì tham hặc để trừng trị. Sau khi đến chỗ đóng của quan địa phương khám lại một lần, rồi nối kèm vào tốp tàu báo linh thú đến tỉnh. Sau có sai phái cũng thân tự kiểm

https://tieulun.hopto.org

xét, đến khi đóng mãn hạn đổi về hàng ngũ ở kinh, bộ Binh lại kiểm duyệt như trước.

Biền binh tỉnh Quảng-ngãi giải tù phạm đi đường thủy đến đồn điền thành Trấn-tây, tù phạm 42 người mà phải giải đi chỉ có 13 người, lúc ra đi, suất đội Nguyễn Văn Lực ăn của đút cho sáu người nghỉ việc, mới đến cửa biển Cầu-huân tỉnh Khánh-hòa, bỏ neo đi lấy củi, tù phạm là lũ Lý Thành Hưng người nhà Thanh, nhân lúc lính canh phòng sơ suất, đánh lính sai đi, đẩy xuống nước, cướp thuyền trốn đi. Việc ấy đến tai vua, Nguyễn Văn Lực phải tội thất cổ đợi chỉ, ấn sát Quảng-ngãi là Đặng Kim Giám vì là chuyên trách việc hình, phải giao bộ Hình nghiêm nghị bắt phải tìm cách bắt kể tù phạm ấy. Lại truyền dụ từ Bình-định trở về Nam đến Hà-tiên, một sức cho các đồn ở các cửa biển, cùng hương thôn ven biển và các đảo để ý khám xét, nếu lũ tù phạm ấy thẩm đến nơi nào, bắt được cả bọn thưởng 300 quan tiền, bắt được một người trở lên cũng thưởng hậu, người chứa giấu cũng phải tội như tù phạm ấy.

Vua dụ bộ Hình rằng: lũ tù phạm ấy phần nhiều là tội lưu, theo nhẹ cho đổi làm tội đồ, lại khoan hồng giảm tội phát đi làm binh, sung vào đồn điền thành Trấn-tây, cấp cho canh nguru điền khí, cho có đất để ở, có ruộng làm ăn, có khổ sở gì đâu, mà lại trái mệnh lệnh, tự nhận lấy cái vạ chết cả họ. Chẳng qua lũ kia quen tính hung tợn, không biết ăn cách nên nhớ, phép nước nên sợ, cho nên tối tăm ngoan cố đến như thế, nên truyền chỉ cho từ Thừa-thiên đến Bình-thuận, khi phải giải tù phạm đến Trấn-tây, phải khóa xích cẩn thận, như 30 tên tù phải 30 tên lính giải, cốt để sức lính đủ hạn chế được mạng chết lũ tù, giữ cho không xảy ra việc gì. Lại cho các tướng quân, tham tán, đề đốc thành

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Trấn-tây, nếu tiếp được tù phạm các hạt đưa đến, nên châm chước chia đặt, không cho tụ cả một nơi, hoặc đến nỗi muỗi kêu thành sấm lại thêm khó nhọc, xét thấy đứa nào không yên bản phận, làm gián phạm tội, hoặc có lòng bất trắc, cho chém trước rồi mới tâu, chớ nên cầu thả. Lại thông dụ cho các địa phương từ nay phàm phái quan binh đi công sai như đi thú, tải tiền của, giải lương, giải tù phạm, lúc khởi hành, thượng ty đều phải thân tự kiểm điểm số linh, thiếu một người trở lên thì đem quản viên phái đi ấy tham hặc trừng trị, nếu không quan tâm đến, ủy cho viên quan hèn kém cho linh ngũ việc, thì xét hỏi về tội thất sát, nếu đến hỏng việc, phải trị tội nặng. Rồi lại dụ sai các tỉnh những tù phạm giải đi Trấn-tây, nếu chưa phát đi thì cho đổi phát đi các địa phương 2 huyện Đề-định, Vĩnh-[illegible]

Đắp thành đất tỉnh Bình-thuận (từ tả đến hữu dài 82 trượng, từ đằng trước đến đằng sau dài 70 trượng, thân cao 6 thước 5 tấc, chân rộng 1 trượng 2 thước, 4 góc thành đều đặt mỗi góc một pháo đài, đằng trước đằng sau, bên tả bên hữu đều mở 1 cửa, hào rộng 1 trượng 2 thước). Vua sai thuê dân phu 2.000 người cùng với biền binh làm việc đắp thành. Tuần phủ Dương Văn Phong tâu nói: dân thổ thuộc hạt ấy trốn đi mới về, đau ốm mới khỏi, chưa nên đốc thúc đi làm việc, xin chỉ cứ thuê dân kinh làm việc, còn số giản binh phải điền, hãy cho tạm hoãn. Vua y cho.

Vua nhân bảo bộ Hộ rằng: trước đây Bình-thuận có lũ ác man nổi loạn, giết hại nhân dân, đã phái quan quân đến nơi đánh giết, là tự chúng làm nên tội họa. Trẫm không vì một vài đứa ngu muội, ngờ cả loài giống ấy, chỉ giết kẻ đầu sỏ, còn những người bị hiếp đi theo, đều cho thú tội, tha cả, sau dân thổ lần lượt trở về, trẫm đã dụ cho quan tỉnh hết lòng vỗ về, tìm đất xử trí,

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

khiến cho chớ mang lòng ngờ sợ, lại phải chẩn cho kẻ nghèo cùng, tha cho thuế lệ, ân điển thêm hậu, không biết ngày nay đã yên hợp như cũ chưa, tình trạng sinh lý cư xử thế nào, vậy sai Dương Văn Phong xét hỏi tâu lên. Phong tâu nói: dân thổ tự sau khi dẹp yên giặc, người trở về còn kém số cũ hơn 1.000 người, sinh lý chưa được dồi dào, nhưng cũng hơi khởi sắc, còn như cách ăn ở, tiếng nói, áo quần gần giống như người kinh. Vua bèn giáng dụ, phải gia tâm mở bảo, khiến cho ngày càng tiêm nhiễm phong tục người kinh, để tỏ là coi dân như một.

Đến khi việc đắp thành xong, tính số tiền gạo cấp cho binh dân trội hơn giá tính trước (tiền hơn 1.000 quan, gạo hơn 1.000 phương). Phong xin đòi lại.

Vua bảo rằng: trù tính nhân công sai lầm là lỗi người, không phải lỗi ở binh dân, bèn giáng Phong 2 cấp, còn số tiền gạo cấp thừa, chuẩn cho làm phần thưởng cho binh dân.

Thự đề đốc Hà—Ninh là Tôn thất Bật đóng quân ở Lũng-my, cho Lương-sơn là rừng rậm hiểm trở, giặc giữ chỗ hiểm chống lại, thế khó tiến thắng. Chia ủy lãnh binh Nghệ-an là Vũ Văn Thuyên theo đường bên hữu để đánh úp đằng sau giặc, thì sai phó quản cơ cơ Hữu-định là Trần Văn Lai đi đường bên tả để đánh đằng trước giặc, Thuyên bồi hồi không tiến, lại đem một toán quân vào sâu trận địa của giặc, bị chết tại trận, Bật bèn đi đường giữa đốc quân cố sức đánh, liền phá được trại giặc, giặc bèn vỡ tan, Bật lại chuyển về Cao-trĩ, đi gấp tiến thẳng đến Lương-chinh, đem việc ấy tâu lên và tự nhận lỗi.

Vua dụ rằng: người chia đường điều quân, trước sau giáp đánh, nguyên để chẹn họng sọc nách, khiến cho giặc đầu đuôi không trông được nhau, cho dễ thành công, vốn không phải là thất sách, chỉ vì toán quân bên

https://tieulun.hopto.org

hữu lừng khừng, đến nỗi toàn quân bèn tả hỗng việc. Vũ Văn Thuyên đáng lẽ phải chiếu theo quân pháp, nhưng đương lúc đánh dẹp, tạm theo nhẹ cách lưu, cho đi giết giặc chuộc tội. Trần Văn Lai ra trận bỏ mình, lập tức cho truy tặng thực thụ phó quân cơ, thưởng thêm 20 lạng bạc để khuyến khích người hết sức làm việc bỏ mình ở chiến trường.

Vua lại nghĩ Bật đem một đạo quân đánh giặc thắng trận, sai tỉnh Thanh-hoa tải ra 1.000 quan tiền chiếu theo công trạng chia thưởng cho.

Ngày Bính-tuất, làm lễ xuân hưởng.

Vua lại tha thuế điền thổ cho xã Văn-xá 5 năm, lấy năm nay bắt đầu.

Vua sai khắc ấn ngọc đề 4 chữ « hành tại chi tỉ » (ấn bằng ngọc vuông đều 2 tấc 3 phân, dày 3 phân, bề cao cuốn 1 tấc 7 phân 1 ly). Từ nay về sau, khi vua đi tuần tiễu, xét các địa phương, xử vua đương đi đường, có cần ban huấn điều, sắc thư, thì đóng ấn ngọc này.

Vua cho tả phó đô ngự sử là Phan Bá Đạt sung đại thần cơ một viện, lại kiêm quản viện Hàn lâm; lang trung biện lý bộ Hộ là Nguyễn Song Thanh điệu bổ làm lang trung bộ Binh, biện lý việc bộ ấy.

Vua cho án sát Định-tường là Hà Thúc Văn điệu bổ làm án sát Vĩnh-long; tư vụ phủ Nội vụ là Thân Văn Quyền thăng thu viên ngoại lang bộ Hình, lại thự án sát Định-tường.

Mới đặt chức tri huyện huyện Tuy-hòa, tỉnh Phú-an. Tỉnh hạt có 1 phủ (Tuy-an), 2 huyện (Đồng-xuân, Tuy-hòa), địa thế rất rộng, từ trước chỉ đặt một tri phủ kiêm lĩnh 2 huyện, thế khó trông coi cho xiết. Vua bèn cho quan tỉnh, trích tổng Đồng-xuân-thượng đổi thuộc vào huyện Tuy-hòa, đặt 1 chức tri huyện, tổng Đồng-xuân-hạ, số đinh điền gấp đôi, chia làm 2 tổng, vẫn thuộc huyện Đồng-xuân. Còn phủ Tuy-an kiêm lý huyện

https://tieulun.hopto.org

Dõng-xuân thống hạt huyện Tuy-hòa. (Huyện lỵ Tuy-hòa đặt ở địa phận thôn Phú-my).

Kinh lược sứ Thanh-hoa là Trương Đăng Quế, phó sứ là Doãn Uẩn, Nguyễn Đăng Giai, mới đến tỉnh, trước hết sai thị vệ đến các đạo quân Tôn thất Bật, Nguyễn Văn Kỷ hỏi dò tình hình trong quân, sức cho nhân thế mạnh tiến nhanh. Lại nghĩ số quân ở tỉnh không có mấy, làm sớ xin tạm lưu một vài ngày, đợi quân vệ Kỷ võ ở kinh phái đi đều đến, sẽ đem đến quân thứ, chờ cơ điều khiển. Và quân vệ Kỷ võ trước phái đến Nghệ-an, cũng không có việc gì làm, đã điều đến để thêm sức quân.

Vua dụ rằng: « Lũ ngươi mình mang gánh nặng, phàm công việc đánh giặc, vỗ yên dân, cốt cho trúng khớp, và nghiêm đốc tướng sĩ hăng hái tiến lên, cho chóng giết được giặc, tức như trận Lương-sơn gần đây, Võ Thuyên bỏi hời không lấp ứng, đến Trấn Năm lần vào cho hiểm bị chết trận, đủ biết là chưa dẹp yên được giặc không phải tại quan quân không nhiều, cũng không phải là sự thế khó làm, chỉ bởi quan bất giặc chưa được người giỏi mà thôi. Nay cho truyền báo các đạo, đều nên dũng cảm có tiến không lùi, nếu ai nhút nhát chần lại thì tuyên chỉ đem chém ngay ở trước quân, để răn mọi người cho nghiêm quân luật. Bèn sai Nghệ-an, Hà-tĩnh trích ra hai vệ linh thủ của Quảng-bình, Quảng-trị đi theo quân thứ để sai khiến ».

Thự đề đốc Hà—Ninh là Tôn thất Bật đánh tan lũ giặc ở Cao-trĩ, đến thẳng đầu địa giới châu Lương-chính. Bật trước từ Lương-sơn về Cao-trĩ, bọn giặc lại tụ họp vài trăm, liền đặt đồn trại để kháng cự. Bật bèn chia quân giáp đánh, trước đem sáng đu-sơn bắn giặc, giặc đều chạy vỡ tới bời, quân ta đều tiến lên, chém được sáu đầu giặc, phá hết cả đồn trại. Vua nghe biết khen ngợi. Có thổ mục sách Ngọc-lặc là Phạm Thúc Giáp theo quân

https://tieulun.hopto.org

hướng dẫn thực là đắc lực, cho thưởng thụ làm đội trưởng, thưởng thêm ngân tiền phi long hạng lớn 5 đồng.

Tỉnh binh quân thứ kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở Ninh-bình, lâu không tiếp tục báo tin. Vua dụ quở rằng: « Lũ ngươi vâng mệnh đi bắt giặc, từ mùa đông đến mùa xuân chưa bắt được một tên giặc nào, khi trước bọn giặc chia đóng ở Thanh-hoa quấy rối để chia sức lực quan quân ta, thì sự thế lúc ấy, còn lo bị ràng buộc, gần đây thổ phỉ Thanh-hoa đã bị quan quân đánh tan, mà sào huyệt giặc ở một dải Sơn-âm, từ trước đến nay, quan quân đã đến nơi tìm bắt, còn 4 mặt chung quanh, các ngả giặc có thể trốn thoát, lại có các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hưng-hóa chia phái [illegible] bọn giặc đã thanh hóa cả ở đây nữa. Vả lại bọn Quách Tất Công chỉ là kẻ phạm trốn tránh, không như kẻ công nhiên cất quân kháng cự, việc gì đến nỗi làm việc thủ đoạn độc ác, trẫm ngóng về phía Bắc, mong tin thắng trận, không lúc nào yên lòng, lũ ngươi thân làm đại thần sao không thể tất lòng trẫm mà ngồi yên nghễu nghện à? Cho đem ngay công việc trù tính tâu vào rõ ràng, từ nay việc thường cũng 5 ngày hoặc 10 ngày một lần báo, không được kéo dài. Và thổ tỳ thổ mục ở Ninh-bình, phần nhiều vì tình riêng thân cận quen thuộc giấu giếm lẫn cho nhau, tuy nhiều lần hiểu dụ, nhưng che bịt đã lâu, chưa thể hiểu biết được, từng đã giam cầm, bắt phải đi nã, bảo rõ mọi đường họa phúc, thế mà đã lâu chúng đã không bắt được tên nào giải đến quan, lại không chịu chỉ thực địch chỗ tướng giặc ẩn núp, rõ là ngoài mặt thuận theo, trong lòng trái ngược, mà các ngươi bị chúng lừa dối đấy mà thôi. Nay cho truyền tập họp bọn chúng lại, đương đường tuyên chỉ nghiêm hạn cho trong một tháng, phải bắt cho được tướng giặc, chính yếu phạm, thứ yếu

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phạm cùng bè lũ giặc dẫn đến để kết án trị tội, tất được thưởng hậu, nếu không làm được như thế, sẽ giải cả về kinh trị tội.

Lại mật bảo rằng: thổ dân một xã Sơn-âm mang lòng phản nghịch đã lâu, ngu ngoan quá lắm, tội ác không thể tha được, quan quân đến nơi, tất phải đốt nhà, đốt núi, đốt cả rừng cây, đem nhân dân đi, không cứ trai gái trẻ già, đều đưa về tỉnh giam lại, đợi sau sẽ xử trí, những ruộng đất phận rừng đều cho dân ở bên cạnh đến ở cày giống. Còn các huyện có dân thổ cũng nên làm ra sổ sách lượng chia làm xã thôn, không được nhân theo thói mãn, gọi là trại sách. Lại nên tùy theo địa thế, chia sẻ xếp đặt, cho thế chia sức yếu, không cho theo như trước dám mưu tính chống lại mệnh lệnh triều đình, mới là kế hay nhất về xếp đặt công việc về sau. Các người nên cẩn thận mà làm.

Giảm bớt số biền binh 2 đồn Hưng-bình, Du-mộc ở phủ Thừa-thiên. Năm trước trích lấy dân phu cận 100 người, đặt làm 2 đội, mỗi đồn một đội, đến nay chuẩn cho theo lời bàn của bộ Binh, liệu để mỗi đồn 20 người, còn số thừa, sung bổ vào đội thứ 4 quản phủ Thừa-thiên.

Bộ binh tâu nói: «Từ trước đến nay người huyện Tống-sơn ngụ cư các hạt thì sổ đinh dân sở tại để riêng ra một hạng, hàng năm có người mới đến tuổi, và già ốm mà chết, do quan địa phương trừ đi và biên vào, đến kỳ tháng 4 làm thành ngạch để phòng gián tuyển vào các vệ đội. Vả lại ngạch lính, sổ đinh của dân, quan hệ đến chính thể, người huyện Tống-sơn ở Thanh-hoa đều có căn cước, quen ở hàng ngũ đã lâu, lệ trước toàn trừ sưu thuế, bổ vào chính ngạch vệ binh, cố nhiên là phải, còn như những người huyện Tống-sơn ngụ cư các hạt, xét ra đều là bông lông chưa chắc đã thật cả, thế mà từ trước để riêng một hạng ở sổ đinh, đã không là

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

dân, lại không là linh, hơn nữa, mỗi khi đến kỳ giản tuyển, phần nhiều mượn cớ già ốm trốn tránh, người phải tuyển không có mấy, há chẳng phải có tên mà không có thực ư? Xin phàm người huyện Tống-sơn, ngụ cư xã thôn nào đều cho biên vào sổ đinh, cùng dân cùng chịu binh dao dịch để ngăn việc đổi trá gia mạo. Vua cho lời tâu ấy là phải.

Tổng đốc Hải — An là Nguyễn Công Trứ tâu nói: 3 huyện Đường-hào, Đường-an, Thanh-miện thuộc hạt ấy, ruộng xấu dân nghèo. Gần đây thường gặp năm mất mùa, ngày càng cùng quẫn thêm. Vua đặc cách cho những tiền thóc thuế thiếu từ năm ngoái trở về trước, đều cho hoãn cả.

Quan quân tỉnh Quảng-ngãi đi tuần ở biển, gặp 3 chiếc thuyền giặc ở phận biển Xa-hoàng. Quan đi bắt giặc là suất đội Bùi Văn Đoạt, đội trưởng Trần Văn Thực mỗi người đem mỗi chiếc thuyền quân, viên coi đồn là Nguyễn Văn Miêu đem 10 chiếc thuyền dân cùng đánh nhau với giặc, giặc đã hơi lui, bỗng gặp gió đông hơi nổi lên, thuyền giặc sấn đến chống chọi, súng đạn bắn rối rít. Trần Văn Thực cùng quân linh nhảy xuống nước, thuyền dân vớt lên được khỏi chết đuối, giặc bèn cướp lấy thuyền rồi đi. Việc ấy đến tai vua. Vua ghét là hèn nhát, sai chém Trần Văn Thực ở đồn sở, bêu đầu để răn mọi người, quân linh đều phải đánh 100 trượng, đeo gông nặng một tháng; Bùi Văn Đoạt, Nguyễn Văn Miêu không biết hăng hái giết giặc, lại đến hỏng việc, đều phải tội chém giam đợi lệnh. Án sát Đặng Kim Giám phải giáng 2 cấp, phó lãnh binh Trần Hữu Dị phải giáng 4 cấp, cho phải thêm thuyền quân, sai Trần Hữu Dị thân đốc ra biển, đuổi theo bắt giặc. Lại sai quản vệ quân Vũ lâm là Vũ Viết Tuấn, quản vệ thủy sư là Lương Công Trung, Lê Văn Sức đem 270 biền binh thủy bộ mạnh giỏi, chia nhau đi sâu thuyền ô, lê, hải hiệu tuần

https://tieulun.hopto.org

biển, hợp với thuyền quân ở kinh phái đi trước cùng đến phận biển Quảng-ngãi để đánh giặc. Ngày hôm sau thuyền giặc lại đến đảo Lý-sơn, viên thủ ngự là Nguyễn Văn Diện đem dân phu thuyền đánh cá ra sức đón đánh, giặc nhân thế gió, đánh lật úp thuyền của Diện. Diện chìm xuống biển chết.

Vua nghĩ xử ấy có tù phạm phát phối. Dụ cho quan tỉnh phái ngay biền binh đến phòng thủ, liệu cấp giáo dài cho dân sở tại, sai đều luyện tập, nếu thuyền giặc có lên bờ cướp bóc thì theo quan quân hợp sức đánh giặc.

Quan đi bắt giặc của tỉnh Bình-định là quản vệ Đỗ Đức Tấn cùng với giặc đánh nhau, thu được súng ống khí giới, thuyền giặc chạy về phía đông. Thự lãnh binh là Nguyễn Văn Tôn cũng ở đấy không chịu thân đốc quân tiến đánh, lại đem quân về. Tổng đốc Vũ Xuân Cẩn đem việc ấy chỉ tên hặc tội, Tôn phải giáng một cấp không được xét công khấu trừ.

Án sát Quảng-ngãi là Đặng Kim Giám phải tội miễn quan. Vua cho thự lang trung bộ Hộ là Trương Quốc Dụng đổi thự án sát Quảng-ngãi.

Vua dụ rằng : Đặng Kim Giám lấy khoa đạo xuất thân, trước đi đến Vân-trung đốc vận lương quân, dự có công nhỏ, được cất nhắc đến chức quan đầu tỉnh, thế mà tự khi đến tỉnh lỵ đến nay, chưa làm được mọi điều tốt, bừa bãi có tiếng, lầm lỗi rất nhiều, nhiều lần tạm phạt nhẹ, chưa nỡ đuổi ngay, gần đây xảy ra việc tù phạm đánh lính áp giải, quan đi bắt giặc làm hỏng việc, làm việc vấp vấp, kiến thức tầm thường, khó mong làm nên công trạng, vậy lập tức cách chức, về kinh theo bộ làm việc.

Kinh lược sứ Trương Đăng Quế, phó sứ Doãn Uẩn đạo Thanh-hoa tâu nói : « Lãnh binh Nguyễn Văn Kỷ

https://tieulun.hopto.org

đạo Cẩm-thủy cùng quân vệ Nguyễn Tiến Vạn tự Kim-lô đến La-khân đánh phá trại giặc, chém được 7 tên. Vừa được tin kinh lược đại thần đạo Ninh-bình tư báo rằng đã theo hẹn tiến đến Cổ-lũng để hợp sức đánh giặc, tin báo đến, đã lập tức tinh ủy phó sứ Nguyễn Đăng Giai đem 200 quân vệ Kỳ võ đến ngay La-khân sách ứng. Lại nhân tiện chiêu phủ thổ mục, thổ dân để đợi xếp đặt. Lại nghe tin thự đề đốc đạo Lương-chính là Tôn thất Bật, vì đang trước bọn giặc giữ chỗ hiểm càng bắn ra, quân chưa tiến lên được, cũng đã sức ngay cho đạo quân phó lãnh binh Đặng Công Thập ở sách Nông-vu (thuộc huyện Lôi-dương tiếp giáp Lương-sơn), đạo quân quản vệ Ngô Tài Đắc ở động Lâm-lự (thuộc châu Lương-chính) đều tiếp địa giới ngăn chặn rất nghiêm. Lại định ngày đến quân thứ Lương-chính cùng đánh thẳng sào

TAILIEU.COM.VN

Vua dụ thưởng cho Nguyễn Văn Kỷ kỷ lục quân công 2 thứ. Nguyễn Tiến Vạn kỷ lục quân công 1 thứ, còn chém được đầu giặc, gia thưởng cho tiền (một đầu giặc theo lệ thưởng 6 quan tiền, nay gia thưởng cho 10 quan). Lại sai lũ Trương Đăng Quế đem chỉ dụ hiểu thị các dân thổ.

Dụ rằng : « Bọn dân thổ các ngươi đều là con đỏ của triều đình, bỗng bị một vài đứa thổ tù ức hiếp, phải đi theo giặc, phiền đến quan quân tiến đánh, nhiều kẻ bị giết chết. Lại nghe nói các trại, người nhiều ruộng ít, tích lũy không nhiều, một khi không làm là bị đói khát, nghĩ đến thương xót biết bao. Vả lại triều đình có cả uy đức, rất có nhân nghĩa. Những kẻ trái lệnh, cố nhiên là không tha, mà người biết hối lỗi, cũng cho đổi mới, nay nên đem hết súng điều thương đến cửa quân dâng nộp, lập tức tha hết tội trước cho về yên nghiệp, để kịp mùa cày cấy, khỏi thiệt hại đến làm ăn sinh sống, nếu còn mê man không tỉnh ngộ, theo giặc chống cự quan,

https://tieulun.hopto.org

vì phỏng không chết về gươm giáo, cũng chết về đói khát, đâu có thể giữ được tinh mạng, toàn được thân gia, 2 đường họa phúc khác nhau, quan hệ không nhỏ, lũ người Tuỵ ở đất man cũng có tri khôn, nên sớm nghĩ bỏ đường dữ theo đường lành, chớ để lo vào mình, nếu đã hiểu thị lần này vẫn còn tối tăm ngoan cố thì quan quân đến nơi, giết hết không sót một người nào, đến lúc ấy hối, về sau cũng không kịp ».

Tỉnh Quảng-yên bắt được giặc trốn là Dương Ba An đem giết đi. Vua thưởng cho quan tỉnh kỷ lục 2 thứ, chức dịch đi bắt giặc 200 quan tiền.

Định rõ quan hàm cho tổng đốc tuần phủ các địa phương.

Lệ trước quan hàm tổng đốc tuần phủ đều biên các chữ « đề đốc quân vụ kiêm lãnh lương hướng ». Vua dụ Nội các rằng: « Tổng đốc có trách nhiệm chuyên cai quản một địa phương, phàm các việc đều phải kiêm quản, còn 2 việc binh và lương đã có người chuyên coi, thì có chuyên trách, như Trấn-tây tướng quân Trương Minh Giảng lãnh An-Hà tổng đốc; tham tán Lê Đại Cương lãnh An-giang tuần phủ; đề đốc Bùi Công Huyên thì chỉ đề đốc việc quân Trấn-tây, không quan thiệp gì đến An-giang, vậy hàm tổng đốc chỉ viết « đề đốc quân vụ » mà bớt chữ « kiêm lý lương hướng », hàm tuần phủ chỉ viết chữ « kiêm lý lương hướng » mà bớt chữ « đề đốc quân vụ ». Hà nội đã có tổng đốc Đặng Văn Thiêm, lại đặt Hà-Ninh đề đốc Tôn thất Bật, thì hàm tổng đốc chỉ viết « kiêm lý lương hướng », không phải lại viết chữ « đề đốc quân vụ », còn như Sơn-tây có tổng đốc mà không có tuần phủ, đề đốc; Hưng-yên có tuần phủ mà không có tổng đốc, đề đốc, thì hàm tổng đốc, tuần phủ ấy viết cả quân vụ lương hướng, còn thì theo lệ ấy mà suy ra, tự nay về sau có đặt thêm cũng theo lệ này mà thi hành ».

https://tieulun.hopto.org

Lãnh binh đạo Cẩm-thủy, tỉnh Thanh-hoa là Nguyễn Văn Kỷ tiến quân đến Cỗ-lũng, liền đánh tan được 5 đồn giặc, đến thẳng Trình-hoàng, đốt phá sào huyệt của giặc Hà Công Kim; nhân quân tỉnh Ninh-bình chưa đến, bèn về đóng quân ở sách Vũ-lao. Kinh lược sứ là Trương Đăng Quế nghe tin báo, một mặt tư cho kinh lược Ninh-bình biết khẩn đốc biền binh đến cùng với Nguyễn Văn Kỷ hợp sức đánh dẹp cho xong ngã ấy, một mặt tư cho phó sứ Nguyễn Đăng Giai nhân tiện trích lấy đạo quân của lãnh binh Vũ Văn Thuyên ở La-khán (Tôn thất Bật nghe tin Ninh-bình hội đánh Cỗ-lũng, phái Vũ Văn Thuyên đem 800 quân từ La-khán tiến đi) chia đường đánh phá các trại Thiết-ủng, Nhân-kỷ, đánh thẳng vào phía hữu châu Lương-chính, để cho đạo quân của Tôn thất Bật dễ làm việc. Quế lại được nghe đường vận lương ở châu Lương-Sơn, Quyền ở xa, đến xã An-lạc (cách quân thứ một ngày đường), rừng cây rậm rạp mà quân đi hộ giải có ít, lập tức tỉnh ủy phó sứ Doãn Uẩn đi trước. Còn Quế định ngày hôm sau đem quân tiếp đến, bỗng gặp Tôn thất Bật cho báo rằng mặt trước quân thứ, phàm các đường trọng yếu có thể đi đến Lương-chính, giặc đều đặt đồn kháng cự, chưa dễ đánh tan được ngay. Dò xét được một đường từ Thúy-sơn chuyển đến sách Cự-lạt, có thể đánh đằng sau lưng giặc, xin cho thêm quân ngay. Quế bèn lưu đóng quân ở An-lạc để làm thanh thế cứu viện, sai quản vệ Nguyễn Văn Tiến đem 300 quân theo Doãn Uẩn đến hội cùng với Tôn thất Bật tiến đánh giặc và đem tình hình tâu lên.

Vua dụ rằng: « Thổ phỉ nhiều lần bị đánh giết, thế đã chết dần chết mòn, chẳng qua dựa vào hang hố, mưu tính liều chết kháng cự mà thôi, duy lương hướng trong quân, rất là việc quan yếu, nay kho tàng của trại giặc, thường bị quan quân đốt phá, cùng quẫn không nhờ vào đâu được, tất mong thừa cơ cướp lương để đỡ đói khát,

https://tieulun.hopto.org

nên nghiêm sức cho biên binh vận tải phải gia ý đề phòng. Nay vệ linh thú của Nghệ-an, Hà-tĩnh chắc đã đến quân thứ, nên liệu phái 200 hay 300 đến ngay Vũ-lao, đốc thúc cho Nguyễn Văn Kỷ nhân sức mạnh tiến ngay, không phải đợi quân tỉnh Ninh-bình, còn đạo quân Tôn thất Bật đi đường Thúy-sơn đánh sau lưng giặc, đấy cũng là một cách đi đường xa đánh bất ngờ, cho lập tức tiến lên bắt chém cho sạch lũ giặc ở Lương-chính, Cồ-lũng. Lại điệu thêm một vệ quân tỉnh Nghệ-an đi theo để sai phái ».

Biện lý bộ Lễ là Nguyễn Viễn Du ốm, vua cho nghỉ phép về quê dưỡng bệnh, cho thị lang bộ Hộ là Đào Trí Phú quyền làm công việc bộ Lễ. Viễn Du về đến Gia-định thì chết.

Cấm dân gian không được bắn ống sắt (tức là ống lệnh bằng sắt, tiếng to nghe xa không khác gì tiếng súng, từ trước đến giờ dân gian ngày tế kỳ yên hay ngày tết hay dùng).

Sai thông dụ cho trong ngoài kinh thành cùng các tỉnh trực, không cứ quan quân dân chúng, tự nay về sau có lễ kỳ yên, tế thần, cùng ngày tết tiệc vui, được dùng ống tre, pháo giấy, còn ống sắt thì cấm hẳn, người nào phạm thì chiếu luật trái phép trị tội nặng thêm một bậc.

Đặt thêm một sở Kiên-đông gọi là nhà Minh-thiện (ở bên tả nhà Quảng-học, chỗ học của các con còn bé của nhà vua).

Vua sai Nội các truyền họp bọn trưởng sử 4 quảng đường, tuyên chỉ rằng: lũ người có trách nhiệm dìu dạo hoàng tử, nên khuyên bảo các hoàng tử chăm chỉ học hành, không được chơi đùa và nuôi gà chọi, chó săn, làm những việc vô ích, nếu sau khi học hỏi nghỉ ngơi, muốn chơi vui chốc lát, chỉ cho nuôi cá chậu 3, 5 con, còn ngoài ra đều không được, trái lệnh này tuy lỗi ở hoàng tử, nhưng lũ người cũng có lỗi,

https://tieulun.hopto.org

Trả lại vị hiệu cho hoàng tử Miên Phú, cấp cho nửa lương hàng năm, cho cùng học tập với các hoàng tử, nhưng không được dự chầu hầu. Trước đây Miên Phú ham chơi với trẻ bướng, phi ngựa làm chết người. Vua sai lột mũ áo, cất mất lương hàng năm, giam vào nhà vắng về, gần đây hơi biết sợ biết hối, cho nên có lệnh ấy.

Ngày đinh dậu, duyệt binh. Vua ngự lầu Ngũ-phượng để xem. Đồng hồ ở ngọ môn, từ trước đến nay, lúc bắt đầu canh, lúc giao canh, lúc tan canh, đánh trống, thì giờ phần nhiều không đúng, vua dụ cho Khâm-thiên giám từ nay nên chọn giao cho người am hiểu trông coi, nếu còn có sai lầm, để các ty cờ trống, hộ vệ, đánh trống, bắn ống lệnh, nhân đó không đúng giờ, lập tức đem người canh giữ trị tội nặng; ấn quan cùng chức dịch cũng đều giao cho bộ nghị xử.

Làm Thế miếu, Điện trước ở phía bắc Thế miếu, cách làm 3 gian. Vua nghĩ ngoài tường phía bắc Thế miếu có chỗ đất rộng, có thể di điện làm ở đấy, định muốn theo cách thức Thế miếu, đổi làm 9 gian, miếu ở đằng trước, điện ở đằng sau, vừa hợp tình hợp lẽ. Bèn đến trước điện lạy khấn, bói một quẻ, được quẻ tốt, vua rất mừng, bèn sắc cho Công bộ triệu tập thợ sửa soạn gỗ, chọn ngày tốt khởi công làm, rồi phát linh ở kinh 3.000 người, sai đô thống Phạm Hữu Tâm trông coi việc làm, thống chế Nguyễn Tăng Minh, thự thống chế Lương Văn Liễu, cùng trông coi việc làm, thị lang bộ Công Nguyễn Đắc Trí, biện lý Công bộ Bùi Quỹ cũng cắt lượt nhau đến sở làm việc cùng xem xét.

Lại sai làm tạm điện Phụng-an để rước thờ thánh vị, rồi dỡ điện cũ chọn gỗ đem làm điện mới.

Các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Thanh-hoa, tiền thóc thuế lệ năm trước, còn thiếu nhiều, vua dụ cho quan tỉnh xem xét kỹ lưỡng nếu hương hào, tổng lý xã nào đã thu trước, giữ cả làm của mình, thì cứ theo tên đòi ngay,

https://tieulun.hopto.org

chiểu luật trừng trị. Nếu bị điêu hão tai thương, không thể nộp đủ được, cho khám rõ tình hình tâu lên, chước lượng tha cho hoặc cho hoãn lại.

Kinh lược phó sứ đạo quân Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai đóng quân ở La-khán. Thấy đạo quân lãnh binh Ninh-bình Trần Hữu Lễ 1.500 người từ Cổ-lũng đến, sai trở lại tìm bắt dư đảng giặc. Giai bèn chia quân theo 2 bờ sông tiến đánh Thiết-áng, giặc dựa vào rừng bắn ra, quân ta hăng hái tranh nhau, đi trước liền lấy được đồn giặc, bắn chết vài đứa, giặc liền chạy trốn. Duy đạo quân tiếp ứng của lãnh binh Vũ Văn Thuyên ở mặt sau vẫn còn chưa đến, Giai bèn tạm đóng quân ở đấy. Vừa gặp kinh lược Ninh-bình tự rút đạo quân Trần Hữu Lễ ở Phù-liễn về. Kinh lược sứ là Trương Đăng Quế được tin báo, đem việc ấy tâu lên và nói: « Nay bọn giặc ở Lương-chính, giữ cho bầy chồng lại, là sợ sức mạnh của thủy để tiếc tổn thất hết, cho nên hết sức cố giữ, tuy có tìm được đường khác, chưa tiện tiến ngay, phải từ Thiết-áng, Nhân-kỷ đánh xuống cho chúng thế chia sức yếu, mới dễ tiến lấy, mà quân ta tiến đánh Nhân-kỷ thì Cổ-lũng lại ở đường sau, trại giặc ấy tuy đã phá tan, nhưng lũ giặc trốn tránh đều chưa bắt hết, nếu vội rút đạo quân Hữu Lễ, không khỏi bọn giặc lại tụ lại quấy rối. Xin vẫn để Hữu Lễ ở lại Cổ-lũng để làm thanh thế hậu lộ cho Nguyễn Đăng Giai, để được chuyên việc giáp đánh Lương-chính, hầu được vẹn toàn » (sớ ấy tối khẩn đệ chưa đến).

Đạo quân Nguyễn Đăng Giai liền từ Thiết-áng thẳng tiến đến Nhân-kỷ, thì giặc nghe bóng gió đã chạy trốn trước, đạo quân Tôn thất Bật bèn cùng phó sứ Doãn Uẩn từ Ngọc-khê xuyên qua núi đánh vào lũy dài của giặc (giặc theo núi đóng trại dài hơn một dặm, chỗ ấy là chỗ năm trước Hà Công Thái đánh nhau với Tây-sơn,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người ta gọi là Lũy Kêu), lấy sáng du-sơn bắn mãi, giặc bị chết nhiều đều chạy tan, lũ Bật bèn vào động Khương-chinh đốt phá sào huyệt của tướng giặc Lê Phi Thái. Ngày hôm ấy Nguyễn Đăng Giai cũng đến hội. Trương Đăng Quế được tin báo lập tức làm sớ tâu lên, liền tiến đến động Khương-chinh trù tính công việc, nhân hỏi biết trận đánh ở Thiết-ông, Vũ Văn Thuyên đi đường vòng, nên không chặn được đường về của giặc, bắt chém không được nhiều, đem việc ấy tâu tiếp một thể.

Vua dụ rằng: « Quan quân chia đường tiến đánh, liền đánh tan trại giặc, đánh thẳng đến sào huyệt của giặc ở Lương-chinh, việc bắt giặc cũng là đáng khen, vậy Tôn thất Bật vào đánh giặc trước, thưởng gia quân công một cấp; Nguyễn Đăng Giai tiến đến sau, thưởng quân công gia kỷ lục 3 thứ, quản vệ trận đi ấy, người theo Tôn thất Bật thì được thưởng quân công kỷ lục 2 thứ; người theo Nguyễn Đăng Giai thì được thưởng quân công kỷ lục 1 thứ; quan quân 2 đạo đều thưởng tiền lương có cấp bậc. Vũ Văn Thuyên hèn nhát không có tài, lập tức bắt xích giải về kinh, giao bộ Hình nghiêm nghị ».

Còn như tập trước xin lưu đạo quân Trần Hữu Lễ làm thanh ứng đằng sau cho Nguyễn Đăng Giai cũng là hợp lẽ, nhưng sào huyệt của giặc nay đã phá tan, chỉ còn tìm bắt giặc trốn, thực dễ làm việc, thì đạo quân ấy không cần lưu lại, truyền dụ cho Trần Hữu Lễ đem ngay biền binh mang đi trước trở về Ninh-bình theo kinh lược, tham tán sai phái, không được lấy chia tan sức quân, mượn lời đùn đẩy. (Đến lúc bộ Hình bàn tâu lên, Thuyên lại phải tội xử chém đợi chỉ vua).

Lại dụ quở kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở đạo quân Ninh-bình rằng: « Lũ người từ khi vâng mệnh đi đánh giặc đến nay, đồng quân ăn tốn

https://tieulun.hopto.org

lương, không từng làm được việc gì, nhiều lần quở mắng giục gấp, không thấy trả lời, thậm chí tư điệu biền binh tỉnh bên cạnh và hẹn ngày hội đánh thổ phỉ, việc thuộc quân cơ cũng không tâu lên. Lại cứ Thanh-hoa tâu báo: «Ninh-bình hội đánh trước đã sai hẹn, mà phái đạo quân Trần Hữu Lễ đến hơn 1.000 người, mới đến nơi rồi lại rút về ngay, cất đặt như thế lại là lầm lẫn quá, không biết có ý kiến gì, thực không thể hiểu được. Nay quan quân Thanh-hoa phá tan sào huyệt của giặc, nay mai có thể tâu báo là thành công, mà đạo quân Ninh-bình từ trước đến nay chưa bắt được giặc trốn nào để kết án tri tội, công việc trù tính cũng chưa tâu lần nào, thì đến ngày nào mới làm xong việc. Vả lại cũng là vâng mệnh đi kinh lược, mà làm việc như thế, còn mặt nào trông thấy ai nữa. Chắc lũ người chưa [illegible] biết sợ lời, sao đợi phải nói nhiều».

Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên liền tâu rằng: «Một dải Cổ-lũng ở Thanh-hoa cùng với Ngọc-lặn, Thạch-bi ở Ninh-bình cùng tiếp giáp nhau; từ trước đến nay bọn giặc quấy rối, phải phái quân đi chặn bắt, nên không được để ý đến Sơn-âm. Đến như hẹn ngày cùng đánh giặc, thì Trần Hữu Lễ đã đến Mộc-sơn, suốt mấy ngày đánh phá nhiều sở trại giặc, chém được vài tên tại trận, lấy được khí giới, tiến đến đóng ở đất Canh-chân, mà đạo quân Thanh-hoa chỉ tự Võ-lao vào Trình-hoàng, đốt phá qua loa mà thôi và Trần Hữu Lễ đến nơi đã rút lui trước rồi. Vả lại Cổ-lũng, núi rừng man mác, còn từ Trình-hoàng xuống đến Võ-lao đều đã yên lặng, mà lên đến thôn Châm (tiếp giáp châu Mai thuộc Hưng-hóa) gần một ngày đường, bọn giặc còn tụ họp nhiều, đã sức cho Trần Hữu Lễ chuyển đi cùng với đạo quân quản cơ phái đi trước là Nguyễn Văn Nghĩa hợp sức đánh giặc, rồi nhân tiện về quân thứ Phù-liễn. Cái cớ tâu báo chậm trễ, là vì một mặt đi đến Mộc-sơn, một

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mặt đi đến thôn Chăm, điều độ việc quân, chưa thể cùng hội để làm tờ tâu, nay đã đem đại binh chuyển đến Sơn-âm, chia đường đánh bắt, còn như trù tính công việc xếp đặt về sau, thì các huyện An-hóa, Phụng-hóa, Lạc-thổ, dân tuy là man thổ, nhưng ruộng nương, người cùng sức vật chẳng kém gì người kinh, phép này kinh lý, không những giặc cướp phải dẹp hết, xã thôn phải xử phân mà làm sổ sách, sửa đổi phong tục, cũng phải 10 phần chu đáo, duy bọn giặc trốn phần nhiều chưa bắt được, chưa tiện bắt đầu làm việc, xin cho chúng tôi hết lòng làm dần dần. Và thổ tỳ là Quách Công Khoản tự đem thủ hạ bắt được yếu phạm là Quách Công Thản giải nộp, đã cấp thưởng cho để khuyến khích. Quách Công Tiếp báo dẫn quan quân bắn giết được tên giặc trốn là Mai Bá Nghiễm (người xã Bồng-[illegible] xưng là phủ-du-sứ) chém được bọn giặc 4 đầu [illegible] được bọn thổ mục giặc Nùa về tỉnh Tra xét, đã làm tập tâu riêng tâu lên ».

Vua dụ rằng: « Lũ ngươi từ tháng chạp năm ngoái, bỏ chậm việc quân báo, nay xem lời tâu, phần nhiều là phụ diễn lời nói không. Vả lại sự thế trong quân, đi một bước, hình khác đi, tức trong 10 ngày tình trạng đã khác, đâu có lẽ hơn một tháng không báo, vốn phải giao bộ nghiêm nghị, nhưng nghĩ đương lúc đánh giặc, nên cho mưu tính lập công về sau, tạm phạt nhẹ, đều giáng 2 cấp. Lũ ngươi vâng mệnh đi bắt giặc, đã bảo cho cần phải đánh thẳng vào sào huyệt, thế mà lại loanh quanh ở Thạch-bi, Phù-liễn để phí thì giờ, tuy đánh phá được sào huyệt giặc ở Cổ-lũng, công không bù lỗi. Lại kinh lược, tham tán đều có ban cấp ấn quan phòng, nếu đi đường khác không ngăn trở gì, đều cứ việc của mình mà tâu, việc gì phải đợi cùng ký tên, chẳng qua lũ ngươi tự nghĩ không có công trạng, sợ triều đình hỏi tội, cho nên không dám tâu, đem việc ấy nói thác mà thôi, nay đã

tạm phạt nhẹ, phải nên cảm khích phấn khởi khác thường, thượng khẩn đánh bắt cho được các đầu sỏ giặc ở Sơn-âm, không những tha cho tội trước, lại có thưởng hậu, nếu vẫn cứ không công trạng gì, thì tội ấy không thể chối được ».

Lại lũ thổ tỳ đã bắt được kẻ yếu phạm, còn biết vì triều đình ra sức, gia ơn lùi hạn đến trung tuần tháng 2, đem đầu sỏ giặc là Lê Duy Hiển, chính yếu phạm là Quách Tất Công, Quách Tất Tại lần lượt dẫn bắt cho được, nếu không làm được như thế thì lại theo lệ trước giải về kinh trị tội nặng. Còn Quách Tất Khoản cho gia thưởng 50 quan tiền, Quách Công Tiếp thưởng 30 quan tiền.

Vua lại bảo Nội các rằng: « Trước đây Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên kinh lược Ninh-bình, đã phái hai viên thị vệ đi theo quân thứ sai phái, và lại tự trước đến nay, phàm có việc gì ở biên thùy, thường khiến thị vệ theo đi, muốn cho xem rõ tình hình trong quân và thay đổi đi về để tiện xét hỏi, há chỉ cho đi cầm roi theo bàn đạp ngựa cho người sai khiến đâu, thế mà đã lâu không thấy tâu báo gì là cớ làm sao! Vậy sai chọn người mẫn cán cho đi thay và rút người phái đi trước về kinh trừng phạt ».

Bổ Hồ Sĩ Trinh làm đốc học Quảng-trị, Nguyễn Công Hợp làm đốc học Hà-tĩnh, Nguyễn Đình Lập làm đốc học Nghệ-an.

Thu thuế ao cá tỉnh Định-tường (cộng 1070 sở, có sở dài từ 5 thước đến 8 trượng, rộng từ 4 thước đến 1 trượng, chia làm 8 hạng, dài từ 5 thước đến 1 trượng, mỗi sở tiền thuế 5 tiền, theo thứ tự tăng thêm, dài từ 7 trượng 1 thước đến 8 trượng, mỗi sở tiền thuế 4 quan tiền, cho dân sở tại lãnh trưng).

Người nhà Thanh ở Gia-định có thuyền đã nộp thuế, không phải chở của công, xin đi buôn ở Nam-kỳ, Bắc-kỳ, quan tỉnh ấy tâu xin giúp.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: «Người buôn nước Thanh, gian dối trăm về, từ trước đến giờ, nói dối là đóng thuyền đi buôn, trong đó ngầm chở thóc gạo, mua trộm thuốc phiện, đã nhiều lần, vỡ lở ra rồi. Trước đây theo lời bàn của kinh lược sứ, không cho ra biển đi buôn, cốt để ngăn đứt sự gian ác, nay lại tâu xin cho chúng, sao không nghĩ bọn chúng sau khi đã ra ngoài biển, tự do đi vào Nam ra Bắc, có thể giữ được không tệ ư? Vậy thuyền ấy nên cho đem bán cho nhân dân, không đất thì cho chi tiền công giả theo giá để làm của công, từ nay về sau người nhà Thanh cùng các người Minh-hương vĩnh viễn không được đóng thuyền vượt biển, nếu quan địa phương không xét được thì có tội.

Tổng đốc Hải—An là Nguyễn Công Trứ, thự tổng đốc Định—An là Trịnh Quang Khanh, tuần phủ Hưng-yên là Hà Thúc Lương lại đồng đốc sửa đắp đê sông Cửa-sai (1 đoạn từ Bằng-ngang đến Ba-đông hai bờ dài suốt hơn 5.070 trượng, thuê dân hơn 10.000 người làm việc, còn một đoạn từ Ba-đông đến Duyệt-lễ dài hơn 2.320 trượng, 1 đoạn từ Bích-chàng đến Văn-nhuệ và chặn ngang sông nhỏ dài hơn 2.120 trượng, 1 đoạn từ Quang-liệt đến Biện-tân dài hơn 3.170 trượng. Cùng các đoạn sông cũ huyện Thanh-miện, Gia-lộc, Đường-an, Đường-hào tỉnh Hải-dương dài suốt hơn 21.300 trượng. Sức sai dân sở tại và các dân xã thế nước đến được phải làm). Đang sở nói: trước định đắp thêm một đoạn đê từ Bích-chàng đến Bình-trì để ngăn nước lụt mùa hạ, nhưng xứ ấy địa thế thấp, hàng năm khoảng tháng 4 tháng 5, nước nhiều, nước ứ ở ruộng, tự sông Kinh-khương tỉnh Hải-dương (thuộc địa hạt 2 huyện Đường-hào, Đường-an) tiêu xuống cả ở đấy, nay đắp đê ngăn lại, thì nước mưa tự hạt Văn-giang tỉnh Bắc-ninh chảy rót xuống không khỏi ứ đọng, xin theo ý dân, đổi đắp từ Bích-chàng đến cầu Văn-nhuệ, chặn ngang sông cũ cho đến

https://tieulun.hopto.org

đê nhỏ xã Kinh-dương (thuộc huyện Dường-hào) đã giữ được nước lụt mà nước mưa vẫn tiêu ra sông Kinh-khương, khỏi cả được nạn úng thủy, lại bớt được nhân công đến 2.000 trượng.

Vua bảo rằng: « Đúng như lời các ngươi nói thì làm một việc mà lợi 2, 3 đường, có gì là không nên, bèn cho phép làm. Vừa 3 tháng, đê đắp xong. Vua thưởng lũ Trừ đều gia một cấp, sa mão mỗi người 3 tấm, phi long, đại kim tiền; cát tường, bát bảo, ngũ bảo, tiểu kim tiền mỗi người đều 1 đồng. Bố, án 3 tỉnh và nhân viên thân biên, khâm biện, chuyên biện đều thưởng kỷ lục, kim ngân tiền có cấp bậc, dân phu làm việc không vào hạng phải thuê, thưởng chung tiền 5.000 quan.

Ngày quý mão, đặt 9 cái đỉnh ở trước sân Thế miếu. Trước đây đúc 9 cái đỉnh to (cao hơn 5 thước, đến hơn 6 thước, vòng bụng to 4 thước 6 tấc đến hơn 8 tấc, nặng 4.100 cân hay 4.200 cân có lẻ). Phàm các thứ chim cá, giống thú cây cỏ cùng đồ binh khí, xe, thuyền cho đến thiên văn địa lý trong nước, lớn nhỏ đều đủ, đều theo hình ấy mà đúc.

1. Cao đỉnh, khắc các hình: mặt trời, biển đông, núi Thiên-tôn, sông ngưu chử, sông Vĩnh-tế, chim trĩ, con hổ, con ba ba, con rồng, hoa tử vi, quả mít, hạt thóc tẻ, trầm hương, gỗ thiết, cây hành, thuyền nhiều dây, súng lớn.

2. Nhân đỉnh, khắc các hình: mặt trăng, biển nam, núi Ngự-bình, sông Hương, sông Phả-lợi, chim công, con báo, con đồi mồi, con cá voi, hoa sen, quả nam trân, hạt thóc nếp, cây kỳ nam, cây ngô đồng, cây hẹ, thuyền nhỏ, súng luân-xa.

3. Chương đỉnh khắc các hình: 5 sao, biển tây, núi Thương-sơn, sông Linh-giang, sông Lợi-nông, con gà, con tê, con rùa, con cá sấu, hoa nhài, quả soài, cây đậu

https://tieulun.hopto.org

xanh, cây đậu khấu, cây gỗ thuận, cây kiện, thuyền đồng mông, súng điểu thương.

4. Anh đinh, khắc các hình: sao bắc đẩu, sông Ngân-hán, núi Hồng-sơn, sông Mã, sông Lô, con hạc, con ngựa, con ve, con rắn, hoa văn côi, cây cau, cây dâu, cây tổ hợp, cây thị, cây nghệ, lá cờ, đạn bươm bướm.

5. Nghị đinh, khắc các hình: sao nam đẩu, cửa biển Thuận-an, cửa quan Quảng-bình, sông Bạch-đằng, sông Cửu-an, chim uyên ương, con voi, con bươm bướm, cá hoa xanh, hoa hải đường, cây mai, cây biển đậu, cây quế, cây gỗ đàn, cây cải, thuyền Hải đạo, súng trường.

6. Thuần đinh, khắc các hình: gió, cửa biển Cần-giờ, núi Tản-viên, sông Thạch-hãn, sông Vĩnh-định, chim hoàng oanh, con bò lang, con trai, cá rô, hoa qui, cây đào, cây đậu vàng, cây túc sa, cây gỗ táu, cây hương [illegible] cây lau sậy, nai đao.

TAILIEU.VN

7. Tuyên đinh, khắc các hình: mây, núi Duệ-sơn, núi Đại-lĩnh, sông Lam-giang, sông Nhị-hà, chim iềng, con lợn, con giải, cá hậu ngư, hoa trân châu, quả long nhãn, củ lạc, tổ yến, cây trắc, cây gừng, thuyền lê, cái nỏ.

8. Dụ đinh, khắc các hình: sấm, cửa biển Đà-nẵng, cửa quan Hải-vân, sông Vệ-giang, sông Vĩnh-điện, con vẹt, con dê, con hến, cá lành canh, hoa dâm bụt, quả lê, đậu trắng, lá dâu, cây thông, cây tử tô, thuyền ô, dao phác.

9. Huyền đinh, khắc các hình; mưa, cầu vồng, núi Hoành-sơn, sông tiền hậu giang, sông Thao, núi Thúc-thu, con ngựa, con cá cuống, con trăn, hoa lan 5 lá, quả vải, cây bông, sâm nam, cây sơn, cây tỏi, cái xe, ống phun lửa, đều 17 loại, mỗi loại đều 9 cái.

Hơn một năm đúc xong, sai quan có trách nhiệm chọn ngày tốt đặt đinh (dưới đinh kê bằng tảng đá). Đến ngày hôm ấy, vua thân đến miếu tế cáo. Lễ xong. Dụ rằng: trẫm xem xét đời xưa, đúc đinh theo hình các

https://tieulun.hopto.org

vật, nhưng đồ cổ ít còn, nhà biên chép truyền nói không đúng, chép ra đều là vạc nấu ăn, còn như đỉnh to cao và nặng, không những gần đây không có, dẫu 3 đời (Hạ, Thương, Chu) cũng ít nghe thấy. Nay bắt chước người xưa mà lấy ý thêm bớt, đúc thành 9 đỉnh to, sừng sững đứng cao, to lớn bệ vững, không vết nẻ chút nào, đáng làm của báo, con con cháu cháu, giữ mãi đến không bao giờ hết. Vậy thông dụ cho 31 trực tỉnh và thành Trấn-tây đều biết.

Ngày bính ngọ, vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ lạy mừng. Ban yến cho quần thần, văn tự tứ phẩm và ngũ phẩm trở lên, không cứ dưới tên có bị xử phân hay không, đều được dự. Thưởng hậu cho các viên đốc biện, giám tu, chuyên biện cùng các thợ đúc cấp, kỷ, áo quần và tiền. Các quan địa phương đều dâng biểu mừng.

chức. Trước đây phát ra việc đó thô vàng giả. Thực vì không làm sổ, giao nhận đồ thờ, nên sinh ra mối tệ, trước cất chức giao bộ Lại bàn, đến nay bàn xin xử tội đồ. Vua đặc cách đổi làm cách chức, cố sức làm việc. Con viên ấy là chủ sự Phan Huy Vịnh cũng bị trước hãm ấm, rút xuống là cử nhân làm hành tẩu ở bộ Binh.

Dời làm nhà lính của ty Trấn-phủ ra nơi khác (trước là phường Nhuận-đức, nay dời đến phường Vinh-an, cho gần với bộ Hình, nhà ấy 15 gian, 4 bề xây tường gạch, để làm nơi canh giam người có tội).

Cho viện Thái-y, từ tòng bát phẩm y phó đến tòng cửu phẩm y sinh, chiếu phẩm chi lương (từ trước cho là viên chức nhỏ tạp nhạp, không dự lệ cấp lương, đến bây giờ mới cấp cho).

Kinh lược sứ Thanh-hoa là Trương Đăng Quế ở quân thứ Lương-chính, hỏi biết lũ giặc sau khi bị thua, những giặc ở Tam-lô (là Thượng du châu Lương-chính tiếp giáp các huyện hạt Mán-duy, Trình-cố) Tứ-động (là

https://tieulun.hopto.org

thượng du châu Quan-hóa tiếp giáp Hưng-hóa) đều chạy về sào huyệt; bọn giặc ở Lương-chính đều lên trốn ở Lâm-lũng. Bèn tỉnh ủy phó sứ Nguyễn Đăng Giai đến Tử-động, Thự đề đốc Tôn thất Bật đến Tam-lô đuổi theo rồi cùng phó sứ Doãn Uẩn ở lại đấy ra bảng yết thị chiêu an, và phân phái đi tìm bắt những giặc trốn ở rừng rú, đem tình hình tâu lên, và nói: động Khương-chính là chỗ đường sá 4 bề thông suốt, rất là xung yếu, nên đặt một đồn lớn để trấn áp và làm lỵ sở của châu ngày sau, đã bắt 300 dân huyện Lôi-dương hợp cùng quan quân sửa đắp, gọi là đồn Ninh-lương, phái quân đóng giữ.

Vua phê bảo rằng: việc làm cũng phải. Quế lại mật tâu nói quan quân tuy đã phá tan sào huyệt của giặc, nhưng các sách ở thượng du chưa san phẳng hết, dầu sỏ giặc thú, thế cũng thực khó, ngày đêm tính nghĩ thực rất sốt ruột. Cứ theo Nguyễn Đăng Giai. Tôn thất Bật tư rằng: hiện nay đuổi bắt bọn giặc, tất phải trách vào dân thổ, dùng người man trị người man, mới mong kiến hiệu. Vả lại năm ngoái thổ phỉ Thanh-hoa nổi loạn, 2 châu Quan-hóa, Lương-chính đều là lũ giặc, duy sách Kim-lô huyện Cẩm-thủy thân thuộc với Hà Công Đức, Hà Công Hổ, tình nguyện theo đi đánh giặc để chuộc tội của bọn chúng mỗi khi đi đánh dẹp đều xin đi đầu, có người bắn giết được bọn giặc, cũng có người bị chết tại trận, không tránh chút nào. Vừa rồi trận đánh ở Thiết-ủng, cháu Hà Công Đức là Hà Công Kỳ, mình bị trọng thương mà cũng cố gắng theo quân đi đánh giặc, trước sau vì triều đình ra sức, không có chí khác chút nào, xin cho lũ Hà Công Đức đi theo quân thứ, để cho đem thân thuộc cùng cố sức tìm bắt bọn giặc, nếu có sơ suất hỏng việc, tự chịu lấy lỗi. Đã bàn với phó sứ Doãn Uẩn cũng cùng ý kiến nghĩ nên mượn cơ hội ấy, trước ở sách Kim-lô,

https://tieulun.hopto.org

bắt đem nộp hết cả súng điều thương và chia đặt xã thôn, đổi đặt dịch mục để dẫn đầu cho các sách khác, vì Kim-lô là sách lớn, đã cúi đầu theo mệnh lệnh, thì các sách khác cũng có thể lần lượt xong việc được. Sau khi việc đã xong, nếu bọn chúng rõ có công trạng thực, sẽ tâu xin minh ơn cho, cho đổi theo tỉnh sai phái, không khiến được dự việc dân, thì xếp đặt dễ dàng, mà ngày sau không phải lo nghĩ. Nếu ngoài mặt thuận theo mà trong lòng trái ngược, thì xin giết tất cả, cho đáng với tội.

Vua phê bảo rằng: trẫm cũng có ý như thế, hèn sai Nghệ-an tuyên chỉ: đem ngay Hà Công Đức cởi hết xích khóa, đưa đến quân thứ Trương Đăng Quế, khiến cho tìm cách bắt giặc. Hà Công Hồ cũng cho cởi khóa, lưu tỉnh để quản thúc.

Nua lại do Trương Đăng Quế tâu: giặc ở Lương-chính, đã bị phá tan, bọn nhỏ vào hang, dựa vào thế núi, đã không có chỗ nương nhờ, mà tỉnh tiếp giáp là Hưng-hóa, Nghệ-an, đều đã phái quân ngăn chặn, sự thế ngày nay khác gì vây chuồng bắt lợn, lo gì không bắt được. Bọn giặc đã hòng ẩn nấp ở rừng rậm, quân ta há không biết theo dấu chân tìm bắt, sao lại cho là đi khắp rừng bắt thú là khó được. Vậy thượng khẩn nghiêm đốc tướng biền binh dõng chia đường đuổi theo tìm bắt. Và dụ bảo dân thổ ra sức dẫn bắt, đem những đầu sỏ giặc bắt lấy cho hết, không được nương cớ là khó.

Lại sai truyền dụ cho quan bắt giặc ở Hưng-hóa là vệ úy Nguyễn Văn Quỳnh đem quân từ Phú-lệ sang thẳng sông Mã đến châu Quan-hóa cùng với đại binh Thanh-hoa cùng đánh.

Quan đi bắt giặc đạo Nông-cống tỉnh Thanh-hoa là Ngô Tài-Đức đóng quân ở Lâm-lự, có tên Lê Công Vu làm gián điệp cho giặc, man báo là: có 30 tên giặc họp ở

https://tieulun.hopto.org

thôn Hung, mưu toan đánh úp. Đắc tin lời, ủy suất đội Đặng Văn Cảo đem tám mươi binh dõng đi bắt, cho Vụ làm hướng đạo. Khi đến nơi, Vụ thầm trốn đi, chợt có bọn giặc hơn 200 đứa, xông lại vây, quân bên vỡ thua. Đắc đem việc ấy cáo cấp. Trương Đăng Quế mới được tin, giục phải đi ngay, liền lại phái quản vệ Nguyễn Tiến Vạn đem quân đến cứu, đến nơi thì Đắc đã nhân đêm lẻn về. Vạn bèn thẳng tiến đến Bát-vân 2 lần gặp giặc phục quân bắn súng, biền binh có người bị thương và chết, lại dẫn quân về thôn Hung. Quế bèn tinh ủy Doãn Uẩn đem một vệ quân Kỳ võ đi ngay đốc thúc tiến đánh, và trù tính công việc kinh lý, rồi đem việc quan bắt giặc làm lỡ việc và ý liệu không chu đáo, dâng sớ xin nhận tội.

Vua dụ rằng: bọn thổ phỉ Nông-cống, chẳng qua linh tinh ô hợp, Ngô Tất Đắc bảy tám chỉ đóng quân ở Lâm-lự, không biết chờ cơ đánh giết, lại bị người thổ đánh lừa, khinh thường tiến quân làm lỡ cơ hội, đến lúc quân cứu viện tiếp đến, lại không biết xông lên giáp đánh, bèn tự lẻn về, thực là hèn nhát. Vậy phải cách chức, theo quân gắng sức chuộc tội. Nguyễn Tiến Vạn giáng 4 cấp, Trương Đăng Quế xử trí lầm lỡ, phạt lương 6 tháng.

Quyền lãnh tổng đốc Nghệ-an Hà-tĩnh là Phạm Văn Điển tâu nói: «Tiếp được phủ Quỳ-châu báo rằng: quan đi bắt giặc đạo Nông-cống tỉnh Thanh-hoa, gặp giặc bị thua, bọn giặc trốn vào phận rừng hạt phủ ấy, đã phái thự lãnh binh là Nguyễn Cửu Đức đem 500 biền binh đi ngay, kiêm lãnh đạo quân quản vệ Phan Văn Đạt phải đi trước, chiếu địa hạt ngăn chặn bắt».

Vua dụ sai đốc thúc ngay Nguyễn Cửu Đức lập tức theo đường Quỳ-châu tiến lên, thẳng đến địa đầu Lâm-lự tỉnh Thanh-hoa, hội với quan bắt giặc đạo ấy, hợp sức lại vây bắt.

https://tieulun.hopto.org

Sai quan tỉnh Thanh-hoa chiêu theo lần trước, liệu lưu dân thổ 1.000 người, đến tuần tháng 2, ít việc sẽ tha cho về.

Đắp đê vệ nông ở bên cạnh núi Linh-thái ở Thủy-hoa. Trước đây vua phàn đi tuần, thấy trong ruộng lúa 2 bên núi ấy có một dải khe nhỏ, nước mặn dầy tràn, muốn đắp đê để ngăn nước mặn đã lâu mà chưa làm được, đến nay sai quan ở kinh hỏi dân sở tại, mọi người đều vui lòng muốn đắp, bèn phái 1 quản vệ, 300 biền binh đắp một đoạn đê ngang ở cửa khe (hạn cho đắp mặt rộng 6 thước, chân rộng 1 trượng, cao hơn mặt nước 4 thước), đê đắp xong, nước mặn không vào được, nông dân được lợi mãi.

Chuẩn định từ nay phàm đoàn thuyền vận tải vì ổn thỏa mà được thưởng, thì các người lái thuyền so với biền binh đi tải thuyền ấy, bổng (1) thì gấp hai, hướng (2) thì gấp ba, cho có phân biệt. (Như biền binh được thưởng tiền bổng 1 tháng, thì người lái thuyền dự có quan chức được thưởng tiền bổng 2 tháng, binh dân sung làm người lái thuyền thì thưởng tiền 3 quan, ngoài ra theo lệ ấy mà suy).

---

1. Lương tháng có cả tiền cả gạo gọi là bổng.
2. Lương tháng chỉ có gạo thôi, gọi là hướng.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu Minh-mệnh năm thứ 18 [1837].

Mùa xuân, tháng 2, duyệt tuyển các hạt Hà-nội, Sơn-tây, Hưng-hóa ở Bắc-bộ (huyện Tam-nông ở Hưng-hóa phủ kiêm lãnh Sơn-tây). Vua sai bộ chính Sơn-tây là Ngụy Khắc Tuấn, thự bố chính Hà-nội là Tôn Thọ Đức, thự bố chính Nam-định là Trần Quang Tiến chia nhau đi làm việc ấy (lệ trước tuyển trường chọn phái quan văn quan võ đều 1 viên, đến nay đặc cách cho chỉ phái 1 quan văn, còn bản binh sổ tuyển cho thông phán hay kinh lịch ở tỉnh ấy làm thay). Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, vì đắp đê sông Cửu-an, công việc bận nhiều, cho hoãn đến tháng 10. Trước đây, vua dụ Nội các rằng : « 6 năm 1 lần duyệt tuyển là để biết hạng già hạng trẻ, chia đều thuế khoá, thực là việc to trong dân chính, không phải chỉ cốt phó trương số đinh nhiều làm gì, thế mà từ trước đến nay các địa phương cứ đến kỳ tuyển, sổ đinh thường thêm gấp lên, đến năm sau lại giảm xuống như trước, toàn vì tuyển quan không biết kính theo đức ý của triều đình, không hỏi lăng hay háo, không biết thực hay dối, đều cho biên thêm số nhiều để cầu khen thưởng, đến khi tuyển xong, số dân thêm hay giảm, lợi hại không liên quan, có tình gì

đến. Vả lại xã nào thực hào đã có tăng không, thì xã nào nên tăng, không khỏi có sự giấu giếm, cho nên các dân xã không cứ nhiều người hay ít người, sau khi tuyển hết thảy, đều tìm cách xoay xở nói bịa là người chết, người trốn, để cầu may được miễn thuế, quan địa phương cũng không tra xét, nên có cái tệ ấy. Chuẩn cho từ nay, các quan lại vâng mệnh đi duyệt tuyển, cốt phải xem xét số dân tăng hay hão, chước lượng nhiều người hay ít người, không được cho trốn tránh giấu giếm, cũng không được bắt ép tăng hão, còn có tinh tệ cho quan địa phương cứ thực hặc tâu, nếu thiên tư ẩn giấu không phát ra, một khi tổng lý đi kêu, lập tức đem quan lại duyệt tuyển và quan địa phương giao bộ nghiêm nghị, nếu tổng lý không tố cáo ngay, sổ tuyển đã xong, mới tìm cách nói bịa đặt là chết hay trốn đi để mong được giảm bớt, thì phải tội.

Đến khi tổng sách làm lên, số đinh trội lên của 3 hạt đều không được 7 phần, các quan đi tuyển đều không được thưởng. (Tỉnh Hà-nội : số đinh 51.877 người, hơn khóa trước 3.521 người. Tỉnh Sơn-tây : số đinh 29.551 người, hơn khóa trước 2.800 người. Phụ tuyển huyện Tam-nông 640 người, hơn khóa trước 28 người. Tỉnh Bắc-ninh : số đinh 52.235 người, hơn khóa trước 2.900 người).

Giám lâm Vũ khố là bọn lang trung Đặng Khuê, viên ngoại lang Tôn thất Quỳ tâu xin đem nồi đất, chậu đất 2.000 cái do thuyền công chở về, giao cho 2 xưởng pha-lê tráng men đập vụn ra để xây miệng lò và làm khuôn các đồ vật.

Vua bảo Nội các rằng : « Vật dẫu rất nhỏ như mẩu tre, mặt cưa, còn không nên bỏ, huống chi nồi đất, chậu đất là đồ dân gian thường dùng, nay muốn đem những vật tốt lành ấy đập nát ra, sao hủy hại của trời đến thế ư ? Chả qua bọn ấy lập tâm yêu cầu, để dự

https://tieulun.hopto.org

lầm mới sau này thay đổi, lập tức sai đánh mỗi người 30 hồng côn, rồi cách chức ». Cho thự lang trung bộ Binh là Hồ Ngọc Tài làm lang trung Vũ khố, chủ sự là Lê Quang Quỳnh làm viên ngoại lang bộ Công, cùng nhau bộ lý quản phòng Vũ khố.

Tả tham tri bộ Lễ là Nguyễn Trung Mậu hết phép nghỉ, đến kinh, chuẩn cho đổi bổ làm tả tham tri bộ Binh.

Trong kinh kỳ mưa. Từ bắt đầu sang mùa xuân đến nay, chưa được trận mưa to. Phủ thừa Thừa-thiên là Nguyễn Trọng Tân cầu đảo ở miếu Vũ-sư, chưa mưa, vua sai phủ doãn Nguyễn Văn Toản cầu đảo ở miếu Nam-hải long vương. Vua lại mật đảo ở trong cung. Làm thơ đem đốt ở trước chùa Hoành-nhân, ngày hôm sau mưa to, đồng ruộng đầm đìa, lúa tốt bội lần, lập tức phát hương lụa trong kho, sai đem đến 2 miếu lễ tạ, thưởng Nguyễn Văn Toản kỷ lục một thứ.

Sai bộ Binh phái thủy sư ở kinh kỳ: 2 suất đội, 100 biền binh đi đóng ở Nam-định, 1 suất đội, 50 biền binh đi đóng ở Hải-dương, theo diễn thủy sư 2 hạt, để cho hiểu biết, đều đến đầu tháng 2 tháng 3, đi thuyền ở kinh phái đi, khi hết hạn, đáp thuyền vận tải công về, thuyền tải mỗi năm một lần thay đổi, biền binh hiện phải đi đều phát cho áo quần và tiền lương một tháng.

Phó lãnh binh ở Quảng-ngãi là Trần Hữu Dĩ có tội phải cất chức. Vua cho phó vệ úy vệ Hoàn võ doanh Tiền phong là Ngô Văn Trạch thay. Dĩ trước đem lính đi tuần ở biển, ban đêm nhận làm thuyền buôn là thuyền giặc, bắn 1 người bị thương, 1 người chết. Vua nghe biết việc ấy, bảo rằng: không bắt được giặc, lại bắt người buôn, rất đáng ghét. Sai cách chức phát đi làm lính ở thành Trấn-tây, bắt phải thu tiền mai táng 20 lạng bạc, cấp cho người chết.

https://tieulun.hopto.org

Bọn quản vệ Vũ Viết Tuấn ở kinh phái đi tuần ở biển bắt được một chiếc thuyền người nhà Thanh ở phận biển Lý-sơn, quản vệ Nguyễn Văn Các ở tỉnh phái đi cũng bắt được một chiếc thuyền ở cửa biển Đại-cổ-lũy, trong thuyền đều không có hàng buôn, chỉ có cát, đất, cần gỗ, vòng sắt, thanh la đồng, trống nhỏ, cùng thuốc phiện là đồ cấm, đều đưa về tỉnh tra xét. Quan tỉnh đem việc ấy tâu lên và nói: thuyền giặc tự khi nghe biết thanh thế quan quân ở kinh phái đi, đều đã tìm phương ẩn nấp, không dám phát ra đi ăn cướp nữa.

Vua sai truyền dụ cho Vũ Viết Tuấn chia nhau đi các hạt Bình-định, Phú-an, Bình-thuận, Khánh-hòa để tìm bắt.

Trông coi viện Hàn-lâm là Phan Bá Đạt tâu nói: « Việc giấy tờ thuộc viện ấy, thiếu người làm việc, từ nay có nghĩ soạn tiến, biếu là việc quan trọng, xin chuyển tư quan ở bộ sức cho thuộc ty là người khoa giáp xuất thân, bàn nhau khởi thảo, mới có thể được thỏa đáng ».

Vua nói rằng: « Đặt ra viện Hàn lâm, cốt để làm các việc từ chương, làm việc nếu quả thiếu người, nên chọn người có văn học tâu xin bổ, cho có chuyên trách, nay thuộc viên các bộ, người khoa giáp xuất thân đã làm việc bộ, lại kiêm việc giấy tờ, thì viện ấy chả gần như không có việc gì ư! Không cho như lời xin ».

Chuẩn định từ nay về sau, hàng năm tiết Thanh minh, lăng các thánh hoàng đế, phái hoàng tử các tước công chia nhau đến bái yết. Lăng các thánh hoàng hậu vẫn phái nhân viên tôn thất đến làm lễ.

Vua cho vệ úy vệ Tiền nhất quân Vũ lâm là Hồ Bình làm phó lãnh binh Nghệ-an.

Bắt đầu đặt chức tri phủ phủ An-biên tỉnh Hà-tiên (phủ lỵ đặt ở sau đồn Trấn-biên), hạt phủ ấy nhân dân

https://tieulun.hopto.org

ngày càng đông, ruộng đất ngày mở rộng, thu thuế, bắt lính, công việc ngày càng nhiều. Vua chuẩn cho chọn bổ một tri phủ kiêm lý huyện Hà-châu. Lại cho chiếu số đinh dân phiên 2 tổng mới đặt ở trong huyện, theo lệ 5 suất đinh tuyển 1, được 51 người, trích 22 người sung làm lính trạm Phù-dung, 32 người bổ làm lính lệ thuộc phủ.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức trong tập thỉnh an có nói: Sơn-tây gần đây ninh thiếp, nhưng biền binh chia phái đi nhiều ngả, hoặc có một vài đứa bậy bạ, cổ động mê hoặc kẻ ngu dân, không nên không phòng bị trước.

Vua sai điệu 200 lính thú vệ An-võ ở Hà-nội đi đến đóng giữ.

Bố án tỉnh Cao-bằng là Trần Huy Phác, Bùi Quốc Tinh trong tập thỉnh an nói 2 việc: 1) tiền thuế hạt lấy đã cho chiết nộp bằng bạc của địa phương, nay hỏi ra thì dân tỉnh người ở xa thì lấy mang nhẹ làm tiện, đều muốn nộp bằng bạc, người ở gần thì lấy đồi bạc làm khó, lại muốn nộp bằng tiền, có lẽ nên cho tùy tiện. 2) Người Nùng tự 19 tuổi trở lên, cấm không được dóc tóc, để đòi thói quê mùa.

Vua dụ rằng: chính sách của vương giả, cốt khiến cho dân được tiện, nếu được tiện lợi cho dân, lẽ nào không châm chước sửa đổi. Vậy 3 huyện Thượng-lang, Hạ-lang, Quảng-uyên hơi xa, cho theo lệ trước chiết nộp thuế bằng bạc lạng, 2 huyện Thạch-lâm, Thạch-an gần tỉnh, cho theo như cũ nộp bằng tiền, còn như người Nùng đến đất nước ta, ở lẫn với người thổ, chính nên một phen sửa đổi cho theo phong tục người kinh, nhưng phải khai hóa dần dần, không cần nghiêm quá, để cho họ vui theo, thế mới tốt.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở quân thứ Ninh-bình, tự Phù-liễn đem quân về, chia

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

đường tiến đánh bọn giặc Sơn-âm. (Đạo quân của Quang Cự từ xã Bình-hiểm Bắc-ninh đến giáp địa đầu xã Kim-bôi Sơn-tây; đạo quân của Duy Phiên từ xã Tràng-môn Bắc-ninh đến giáp địa đầu xã Minh-lương Sơn-tây. Lại tỉnh ủy hộ phủ Trần Văn Trung đem một đạo quân từ xã Thượng-lũng giáp xã Tràng-môn, đến xã Chân-phúc giáp xã Bình-hiểm tỉnh Bắc-ninh, còn mặt Sơn-tây ủy cho phó lãnh binh Hoàng Văn Viện theo địa phận ngăn chặn). Lượng lưu binh đóng giữ chỗ hiểm yếu, đặt phục binh ở 4 phía ngoài, làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Từ trước đến nay, quan quân chia đi đánh các xứ Cổ-lũng, Thạch-bi, đã san bằng chỗ hiểm trở, cắt vây cánh của giặc, các đường trọng yếu thông sang tỉnh bên cạnh, đã có các tỉnh bên cạnh phái quân ngăn chặn các chỗ, chỉ còn một dải Sơn-âm, như cá ở đáy nồi, chỉ qua đợi chết thôi, gấp đây, nay lấy binh lực như thế, chia đường đánh thẳng, khó gì mà chả lập tức giết hết, chỉ ở quan quân ta hết lòng cố sức thế nào đấy mà thôi, kinh lược tham tán, nguyên ủy cho việc bắt giặc, phàm công việc quân, đều được điều khiển, tức là công bậc nhất, tội hạng đầu, trách nhiệm không đổ cho ai được. Tự Trần Văn Trung cho đến lũ tướng biền, đều phải hết lòng tìm bắt, ai chém được đầu tướng giặc là Lê Duy Hiển, chính yếu phạm là Quách Tất Công, Quách Tất Tại, hẳn có thưởng rất hậu, nếu để chúng hoặc chạy thoát thuộc phận đồn nào, phải xử theo quân pháp ».

Tả phó đô ngự sử viện Đô sát kiêm quản viện Hàn lâm là Phan Bá Đạt phải tội cắt chức. Vua cho tả tham tri bộ Binh là Nguyễn Trung Mậu kiêm quản ấn triện 2 viện Đô sát và Hàn lâm. Đạt tra án trộm cướp ở Thừa-thiên, lấy đến kẻ không tội. Viện thuộc theo làm việc là ngự sử Phan Đăng Dị làm việc ấy, chỉ tên hặc tội và nói em người vợ lẽ của Đạt, có tin là mưu tính ăn tiền.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là lạ, sai cất chức Đạt, giao dường quan 6 bộ hội lại xét, xét không có tình hình ăn cũa dút lót, duy nhẹ dạ nghe kẻ phạm cung xưng giả dối, đánh khảo người thường dân, nên thêm dà lụy đến, chuẩn cho giáng bổ làm lang trung bộ Hình làm việc bộ ấy. Phan Đăng vì bịa đặt ra việc chỉ hiệc là việc bông gió, cũng phải giáng bổ làm tư vụ bộ Lại.

Cho thự bố chính Quảng-bình là Ngô Dưỡng Cáo làm tả thị lang bộ Hình, đại lý tự thiếu khanh là Nguyễn Văn Nhị làm phó sứ tỷ Thông chính, kiêm trông coi công việc bộ Hình.

Đề bạt Nguyễn Văn làm chủ sự bộ Hình. Thự đại lý tự thiếu khanh là Vũ Văn Thạc làm chủ sự bộ Lại, được thự giám sát ngự sử đạo An—Hà (Văn trước quyền lãnh sơ suất, đều phải giáng làm cửu phẩm thư lại).

Cho lang trung bộ Hộ biện lý việc bộ là Vũ Đức Khuê làm tả thị lang bộ Hộ, thái bộc tự khanh Nguyễn Văn Toán làm thị lang thương trường, kiêm lãnh 2 kho súng đạn, thuốc súng, vẫn kiêm nhiếp phủ doãn Thừa-thiên, lang trung bộ Binh biện lý việc bộ là Nguyễn Hợp làm tả thị lang bộ Binh.

Cho Hoàng Văn Diễn làm thượng thư bộ Lại; Nguyễn Văn Lý làm lang trung bộ Lại; Phan Văn Nhã, Lê Vạn Hanh làm lang trung bộ Lễ; Đoàn Tụ, Ngô Văn Thể làm lang trung bộ Binh; Đỗ Cao Mại, Phạm Khắc Trạch, Nguyễn Trọng Nguyên làm lang trung bộ Hình.

Cho Nguyễn Văn Uẩn làm án sát Quảng-bình, lại thăng thự bố chính, cho viên ngoại lang bộ Binh là Phan Trứ làm án sát Quảng-bình, viên ngoại lang bộ Hộ là Trịnh Ngọc Lâm, Nguyễn Đức Hộ làm lang trung bộ Hộ. Đức Hộ vẫn lãnh chức đại sứ cục Bảo tuyền.

Triệu bố chính Biên-hòa là Phạm Duy Trinh, thự bố chính Hà-nội là Tôn Thọ Đức, thực bố chính Tuyên-

https://tieulun.hopto.org

quang là Trần Ngọc Lâm, đến thượng tuần tháng 4 về kinh yết kiến (lũ Duy Trinh ở chức ấy đã quá 3 năm, cho nên cho triệu về kinh).

Đổi thự tả tham tri bộ Lại là Lê Bá Tá gia hàm tham tri bộ Lễ, thị lang bộ Lễ là Nguyễn Tri Phương cũng gia hàm tham tri bộ Lễ, đều cho ăn lương tòng nhị phẩm. Hàn lâm viện thị giảng học sĩ là Lâm Duy Nghĩa thăng thụ thị độc học sĩ, vẫn đều sung làm công việc Nội các.

Lâm Duy Nghĩa tâu việc thường sợ tránh, vua bảo tận mặt rằng : « Bề tôi đối với vua cũng như con đối với cha, tình rất tương thân, ngươi chức ở nơi gần cung cấm, lại là ấn quan, phàm việc đều được bày tâu, trẫm không vì lời nói mà bắt tội người, sao lại sợ tránh như thế? Trẫm tự khi lên ngôi đến nay, đặt ngôn quan, mở đường can ngăn, lúc tới châu, chưa từng không tỏ ôn tồn, dẫn cho người nói, lũ ngươi hãi còn không hiết, nên nghĩ đúng điều hay, bỏ điều dở, biết điều gì thì nói, nói thì nói cho hết, dù trái tai, chạm vầy, cũng không tính đến, nếu có sự không ngờ, cũng không xấu hổ với Long Bàng, Tỷ Can (1) ở dưới đất, nhưng đó chỉ là nói cho quá ra đấy thôi, trẫm há làm như người không theo lời can ấy đâu, nếu chỉ dựa dẫm, cầu giữ lộc vị, là người bề tôi đủ số mà thôi, có ích gì về việc giúp đỡ phát minh đâu ».

Nghĩa cúi đầu tạ lui ra.

Ban sách *Thông giám tập yếu* cho trường học các trực tỉnh.

Đạo quân kinh lược phó sứ Thanh-hoa Nguyễn Đăng Giai tiến đến châu Quan-hóa, thắng đến Phù-lệ, đi đến đâu, giặc đều trốn xa, cùng quản vệ đạo Hưng-hóa Nguyễn Văn Quỳnh cùng gặp nhau, bèn chia nhau đi

---

1. Long Bàng : trung thần nhà Hạ, can vua Kiệt mà bị chết ; Tỷ Can : trung thần nhà Ân, can vua Trụ mà bị chết.

https://tieulun.hopto.org

chiêu du, tùy tiện kinh lý. Đạo quản thự đề đốc Tôn thất Bật tiến đến Tam-lô, giặc đã bỏ sào huyệt trốn đi. Bật sai đốt hết cả, lại về đóng ở quán thứ Khương-chính. Phó sứ đạo Nông-cống là Doãn Uẩn thân đốc quan quân từ Bát-vân đến đánh sào huyệt giặc ở Thọ-thắng (Thọ-thắng là tên sách, chỗ ở của đầu mục giặc ngụy xưng hậu đồn chánh thống lãnh Lê Duy Hiển). Giặc giữ chỗ hiểm chống cự, quân ta hăng hái cố đánh, liền phá được trại của giặc, giặc bị súng bắn bị thương nhiều, bèn vỡ chạy trốn. Kinh lược sứ Trương Đăng Quế được tin, đem sự trạng tâu lên.

Vua giáng dụ thưởng Doãn Uẩn quân công kỷ lục 2 thứ, quản vệ đi trận ấy là Nguyễn Tiến Vạn, quân công kỷ lục 1 thứ, biền binh có người bị thương gia thưởng một tháng. Trương Đăng Quế lại đem công việc trù tính chúng tự biết phản nghịch là tội không tha giết, một khi nghe tin tìm bắt, thì hang sâu hốc tối, không đứa nào là không tìm chỗ trốn tránh, để kéo dài tính mạng, mà các phận núi Lương-chính, Quan-hóa, rừng cây rậm rạp, dù gần ngay trong 100 bước, không đến tận nơi cũng không biết là có người ẩn nấp hay không. Lại như việc bắt nộp súng điều thương, đã đến 1,2 đứa ra thú, hiểu dụ 2, 3 lần, nhưng chúng đều nói dối là bị giặc bắt hiếp đi theo, gánh lương cho giặc, đến chết vẫn không dám nhận việc cầm súng chống cự quan quân, đã bàn với phó sứ Doãn Uẩn, Nguyễn Đăng Giai và thự đề đốc Tôn thất Bật, định trước hết bảo về uy đức triều đình, cho đem nhau ra thú, phàm động sách nào đã ra thú hết cả thì đều đổi ra làm xã, sách nhỏ thì vẫn làm 1 xã, sách lớn thì chia làm 2, 3 xã thôn, chọn bầu lý trưởng, phó lý, sai làm sổ đinh điền, đợi ra thú đã hết, làm sổ đã xong, rồi mới hiểu bảo họa phúc, bắt nộp súng điều thương, thì đã có người có tên, thế tất không dám lại trốn, cũng

https://tieulun.hopto.org

không nói thoái thác được. Lại bắt chúng dẫn bắt kẻ yếu phạm, chả ở động sách này tất ở động sách khác, như thế thì đâu có thể nhảy thoát ra ngoài các phận rừng thượng du được. Đến lúc ấy, nếu có đứa ẩn giấu chống cự, lập tức chém ngay, giết một người để răn trăm người, thì súng điểu thương cũng phải đem nộp, mà các giặc phạm sẽ không có chỗ ẩn nấp nữa. Hơn nữa nay đã đặt làm xã thôn, bầu ra lý trưởng theo làm việc quan, dần dần theo phong tục người kinh, nếu có thổ mục, thổ tù, chẳng qua cũng một người dân, không được quen thói như trước, và lại thổ dân xứ ấy phần nhiều có gian trá xảo quyệt, không phải chỉ một mực ngu xuẩn mà thôi, nhưng từ trước đến giờ bị thổ tù lừa dối, tập thành thói quen, nếu sai làm việc theo như người kinh, thì các thổ tù cũng không thể ức hiếp được. Tôi nay đã có trương-chinh, hiểu dụ dân ấy, dân đã quy đầu về, chính đang sức cho làm sổ để nộp.

Tờ sớ để vào đến nơi, vua phê bảo rằng: « Mọi việc tâu lên đều hợp ý trẫm, cố gắng thêm lên, trẫm đương chờ xem thành công ».

Vua lại dụ rằng: « Dân thổ thói quen mờ tối, dễ mê khó hiểu, cải cách dần dần cho không đến nỗi khó nhọc, cũng phải như câu nói: bắt nộp súng, chúng đều đến chết nói thoái thác, không nhận cầm súng bắn quan quân, xem thế đủ biết là ngu. Và lại bọn chúng đều là con đỏ của triều đình chỉ vì một vài đứa thổ tù bày bạ, dọa dỗ ức hiếp, bị tai họa bất ngờ, thực cũng đáng thương, cho nên trước đã xuống dụ, không cứ trước có theo giặc cầm súng hay không, nếu biết hối lỗi ra thú, thì tội trước đều không hỏi đến, còn súng điểu thương là tục thổ dùng để đánh các thú, người thường vẫn có, há vì có súng cho là chống cự quan quân mà bắt tội ư! Nếu đem lẽ ấy hiểu dụ hai ba lần, khiến cho chúng hiểu rõ, cùng bảo ban nhau, chớ đem lòng ngờ sợ bậy nữa ».

https://tieulun.hopto.org

Quế lại nói: kinh lý châu Lương-chính là việc bắt đầu. Xin sức cho bộ chọn ngay tri châu, cho đến cung chức, để ngày sau dễ làm việc, và châu sở đã làm đồn lớn, nên phái một quản vệ đắc lực ở tỉnh sung lãnh quản phủ Thọ-xuân, đời đến đóng ở đấy để đàn áp. Cấp sự trung Ngô Kim Lân ở kinh phái đi, gần đây theo quân thứ Tôn thất Bật giúp việc giấy tờ, cũng từng đốc quân đánh giặc, dự có khó nhọc 1 chút, xin nên lượng cho khen thưởng.

Vua bèn cho viên phải cách mới để bạt bổ làm tư vụ bộ Binh là Nguyễn Trung làm tri châu châu Lương-chính (Trung trước làm bố chính Quảng-ngãi, có lỗi phải cách, phải theo quân thứ cố sức làm việc). Thăng chức cho Ngô Kim Lân làm lang trung bộ Binh, vẫn lưu làm việc ở quân thứ.

Kinh lược sứ Quảng Trị tham tán Hà Duy Phiên ở quân thứ đạo Ninh-bình, đem đại binh tiến đánh sào huyệt giặc ở Sơn-âm, phân phái đi tìm lũ giặc, giặc ở trong bụi rậm nấp bắn ra rồi lại chạy trốn, núi khe man mác, hơn 5 ngày chưa bắt được tên giặc nào, bèn đốc thúc ngay đẫn phá cỏ rừng, mở mang đường sá, hết sức để tìm bắt cho được, đem ngay tinh binh tâu vào.

Vua dụ rằng: « Nay bọn giặc lấy vây cánh đã cắt, sào huyệt đã phá, mặt ngoài lại đã phái quân ngăn chặn, quyết không dám vượt qua Sơn-âm 1 bước, quân ta tìm bắt càng gấp, thì thế giặc càng cùng, giặc cũng là người, không bé như con kiến, hẳn trốn vào đâu được, cũng không phải có phép tàng hình, há có thể chắp cánh mà bay trốn được ư? Phải nghiêm đốc tướng biền binh dõng, sớm tối theo vết chân đi tìm chớ cho giặc được rỗi chút nào, chớ để hơi có sơ hở, thì giặc không trốn đi đâu được, tất là bị bắt ». Bèn gia ơn từ kinh lược trở xuống đều thưởng trước tiền lương nửa tháng.

https://tieulun.hopto.org

Nhân bảo quan hữu rằng: « Nhà Lê từ đời cuối, chính lệnh về tay họ Trịnh, làm vua thì như Noãn vương nhà Chu, Hiến đế nhà Hán, chỉ giữ ngôi không, ý trời đã không có nhà Lê nữa, giặc Tây-sơn ngầm gian, dân không chịu nổi, Thế tổ Cao hoàng đế ta nổi lên, thương dân, đánh kẻ có tội, mệnh trời ở đấy, lòng dân theo về, rồi thống nhất được cả nước, họ Lê đâu có lẽ lại nổi lên được, mà kẻ hiếu loạn thường thường mượn tiếng phù Lê, trước thì Duy Hoán, Duy Lương, nay thì Duy Hiền cần xưng danh hiệu lừa dối dân hèn. Ôi! Đế vương phải có xứng đáng, ngôi báu không thể cho bậy, sao mà dân kia không biết, lại bị chúng mê hoặc đến thế! »

Định rõ điều lệ thi hương thi hội.

(Về thi hương thi hội, đầu bài kỳ thứ nhất, kỳ thứ hai và ba, thi hương đều chiếu vì niêm yết, thi hội thì quan phát cho mỗi người một tờ, trong quyển làm văn không phải viết đầu bài. Quan trường chiếu số quan viên nội trường sao đưa mỗi người một bản và sao riêng một bản tư bộ để lưu chiếu.

Về dấu quyển của học trò Gia-định năm trước phụ thi trường Thừa-thiên, đã cho hợp cùng Phú-an đánh dấu sắc xanh, mùa thu năm nay thì riêng trường tỉnh mình, thì sắc xanh nên bỏ, lại đem Phú-an cùng Quảng-ngãi, Bình-định đều dùng sắc đỏ.

Về những viên phủ huyện sung làm việc trường thi, đường đi hơi xa thì cho đi ngựa trạm, gần tự trong 6, 7 trạm thì đình cấp, nhưng cho lấy lính lệ. Những viên ở tỉnh được phái đi, cũng theo lệ ấy.

Về các học trò đi thi, có trót bị lý trưởng khai lầm tên tuổi, quán chỉ, thì cho lúc nộp quyển bẩm rõ xin cải chính, nếu im lặng bị giác ra thì phải tội mà mất cả khoá danh.

https://tieulun.hopto.org

Về quan trường chấm văn phê hạng, phải cân nhắc xác đáng mới được phê, không được phê lại, sẽ bị đình thần nghị tội.

Về chữ húy Tiên sư Khổng tử, cho được theo chữ thật mà viết).

Trường thi ở Nghệ-an năm trước bàn cho đi đến phủ lỵ Diễn-châu, cho tiện học trò Thanh-hoa hợp thi, đến nay quan tỉnh nói là địa thế không tốt, lại cho theo trường sở cũ mà làm rộng thêm ra.

Phái viên đi công cán ở Quảng-đông về, mua được sa màu, xem kỹ ra thì đều là hàng nam (đấy là người buôn nhà Thanh, mua sẵn ở Hà-nội và các tỉnh đem về nhuộm lại đóng dấu vào giả làm hàng Trung-quốc, đem bán để lấy lời nhiều). Vua sắc cho từ nay về sau, phàm dân gian dệt được các thứ hàng lợ pam như lĩnh, lụa, là, vải, lợ An, không cứ tơ sống hay chín, đều không được bán cho người buôn nhà Thanh và người buôn Tây-dương để xuất khẩu, người nào phạm, chiếu luật vi chế xử tội, tịch thu tang vật sung công. Quan địa phương, người coi đồn, không xét được, cũng phải giáo nghị xử.

Khởi công đóng 6 chiếc thuyền các hiệu tuần biển chữ Bình (平) chữ Định (定). Vua sai thự quản vệ là Đoàn Kim coi làm việc ấy.

Chuẩn định từ nay, các quan ngoài, không cứ thự hàm hay quyền nhiếp, các tổng đốc, tuần phủ, đề đốc, bố chính, án sát đều chiếu phẩm cấp cho mũ áo, hoa bào mỗi người một bộ, chép làm lệnh. (Lệ trước đốc phủ, đề đốc, bố, án, phẩm thự hàm vẫn mặc triều phục phẩm cũ, thự hàm án sát không được cấp).

Cho bố chính Hà-tiên là Đoàn Khiêm Quang thăng thự hữu tham tri bộ Lễ. Khiêm Quang mới đến kinh vào chầu, vua hỏi về đất Ba-xuyên rộng hẹp thế nào, tâu rằng: đất ấy có thể bằng một tỉnh. Vua nói rằng: xứ

https://tieulun.hopto.org

TỦ SÁCH NGHIÊM THÁM

ấy nếu khai thác được, thì nhân dân ngày nhiều, nở càng lắm, tự nhiên có lợi vô cùng, việc gì phải tham đất đai của người, như nước Xiêm đối với Vạn-tượng, để gây hiềm khích với ngoại di.

Bộ Lễ nghĩ năm nay kính gặp khánh tiết lớn Hoàng thái hậu 70 tuổi, chước định ngày công việc phải làm tâu lên. (Làm lầu kết hoa, rạp kết hoa và các sở nhà ăn yến, xin chọn phái đồng lý đại thần dự tính làm trước. Quan phiên thành Trấn-tây và các đầu mục các biên giới mới mở mang, cùng thổ ty các hạt từ Thanh-hoa trở ra bắc, cung tiến phẩm nghi, do quan địa phương sở tại làm lễ điệp giúp, rồi liệu chọn 4, 5 người hoặc 3, 4 người, trước kỳ khánh tiết độ tệp tâu lên, cho theo viên được vua chấm tên, đến kinh chúc thọ. Cống sứ nước Hỏa-xá, cho lui đến tháng 10 tiến kinh, các hạng số phẩm nghi đợi đến ngày tiệp kinh, do bộ làm tờ đăng tiến trình diện vào. Kinh tiến khúc nhạc cũng bài nhạc cùng thể văn lễ điệp, ấn chiếu, biểu mừng, do quán viện Hàn lâm làm sẵn trình lên.

Hai bộ Lại, Binh kê tên đốc phủ, đề đốc, bố án, lãnh binh các tỉnh tâu lên đợi vua chấm tên, sau khi được chỉ, do bộ tư đi, hạn cho trung tuần tháng 10 đến kinh chờ đợi. Và tư cho các địa phương cứ văn võ trong hạt, ngũ phẩm trở lên, quan viên hưu trí cùng nghỉ phép về quê, có ai tình nguyện đến kinh chúc thọ, thì chiếu cấp giấy thông hành. Ca nhạc thổ tục ở thành Trấn-tây và biên giới mới mở mang, cùng nhạc cụ, phường chèo, các trò múa rối ở Bắc-kỳ chước lượng tư đài hạn cho hạ tuần tháng 9 đến bộ diễn tập. Nghi tiết ngày đại khánh cũng đồ bản bày đặt đến kỳ lần lượt dâng lên, duy việc tâu dâng huy hiệu, rất là phép lớn tôn thần, chưa dám tự tiện nghĩ định, đợi gần đến kỳ sẽ tâu lại đợi chỉ).

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Năm nay lụm nhờ trời đất cùng thương, miếu xã ban phúc, Thánh mẫu Hoàng thái hậu ta gặp lành khỏe mạnh, mới đến tuổi thọ 70, trẫm lấy cả thiên hạ phụng dưỡng, thân đem các quan hoạn hồ chúc thọ, nên phải dũ cả nghi văn, không vì như lục tuần khánh điển, về việc phải làm lầu hoa, rạp hoa cùng nhà ăn yến, đợi sau dần dần xuống chỉ cho làm, còn như thổ ty các tỉnh tự Thanh-hoa trở ra bắc, đều đã đổi quan thổ đặt quan kinh, thổ nghi cung tiến nên cho cả vào thuộc tỉnh, không nên tiến riêng; thổ ty các biên giới mới mở mang không giống như thế, chiếu nghị mà làm; phiên thuộc ở Trấn-tây, sự thể thuộc thành đã lâu, nếu có lòng thành đáng tiến, do tướng quân phái dẫn 1, 2 người phiên mục cùng thổ nghi đem tiến, còn thì theo nghị thi hành.

« Lại chuẩn định tự nay về sau phàm gặp năm đại khánh thì các địa phương theo lệ có kinh hàng phẩm trở cho làm lễ điệp (trước dùng hạ tiến) do viên được vua chấm để tiến, còn hàng năm tiết thánh thọ, chỉ theo lệ ấy quan chúc mừng, không phải làm tờ hạ tiến riêng, còn như lễ khanh tiết xong, sau một ngày, các quan văn võ ở kinh theo lệ trước dâng biểu chúc mừng, các địa phương ở ngoài, đợi khi ân chiếu phát đến, làm tờ biểu để sau ».

Vua nghĩ việc làm lầu rạp, công việc bận nhiều, sắc cho các địa phương hỏi khắp trong hạt, không cứ quan dân; cục thợ hạng nào có người trần thiết khéo léo, thì hoặc cấp tư, hoặc phái đến, hạn cho tháng sau đến kinh ứng trực. Sai hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Khoa Minh thự hữu tham tri bộ Lễ Đoàn Khiêm Quang trông coi việc ấy. Có cử nhân Hoàng Quý Luyến ở Hà-nội trước nhân can án phải về quê, người đồn là viên ấy có tài khéo. Vừa sai đòi đến, làm việc ở sở đốc công Vũ khố, rồi trao cho chức tư vụ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ngày giáp tý, tế trời đất ở đàn Nam giao, đêm hôm ấy có mưa.

Vua dụ rằng: « Hôm vừa qua, kính gặp đại lễ tế trời, trẫm trước hết đến trai cung, chính mình thấy ruộng lúa ven đường tuy sắc lúa xanh tốt, nhưng nước ở ruộng đã cạn, và lại gần đây sắc trời quang đãng, khí nóng rất nhiều, giữa mùa xuân mà bức nóng, thực sợ người và vật không được yên, bèn trong lúc đâng hương dâng rượu, cầu khẩn trời cho mưa ngay cho muôn vật tươi tốt, triệu dân yên vui, không ngờ lòng thành thấu đến trời, làm lễ xong về cung, đã thấy chuyển sang gió bắc, nắng lui trời mát, khoảng chiều mây đen bỗng họp, đêm khuya mưa to trút xuống hết trận này đến trận khác, trẫm trong lúc vui mừng, càng thêm cẩm sợ, nhân nghĩ trước đây Quảng-nam, Quảng-bình, tàu báo đã được mưa khắp, duy Quảng-ngãi, Quảng-trị lại nói vẫn chưa thấm nhuần, vẫn thấy bất lòng, nên sai truyền dụ để hỏi ».

Phận biển Chu-mãi, Cảnh-dương phủ Thừa-thiên có giặc biển đón cướp thuyền buôn gạo. Thủ ngự là Phạm Văn Thuận đem thuyền quân đi tuần ở biển đuổi theo không kịp.

Vua nghe việc ấy, bảo bộ Binh rằng: « Kinh kỳ là nơi tôn trọng, giặc biển bèn dám nhòm sơ hở ngầm phát, rất là đáng giận, quan quân ở đồn ấy không biết ra sức bắt lấy, để cho bay xa, thì gọi là đi tuần ở biển là làm việc gì; lập tức cách chức Phạm Văn Thuận chờ đeo tội đi bắt giặc, bọn kinh doãn đều bị giáng, rồi cho thự đề đốc Nguyễn Văn Mỹ đem thuyền quân ở phủ và ở đồn ấy ra biển đuổi bắt. Lại phái quản vệ vệ Cẩm y là Hoàng Văn Hậu, quản vệ thủy sư là Đoàn Khắc đem biền binh thủy bộ mỗi vệ 60 người, chọn lấy người khỏe mạnh, am hiểu, chia nhau đi bốn chiếc thuyền Ô, Lê, đem đủ súng

https://tieulun.hopto.org

ống, khí giới, thuốc đạn, chiến cụ, nhanh chóng tiến đi, cốt trong 10 ngày bắt được bọn giặc ấy kết án trị tội, rất có thưởng hậu. Vả lại nay gió bắc thịnh phát, thuyền giặc chắc chửa chạy về phương bắc được, chỉ ẩn nấp ở các hòn đảo gần phía nam, để hòng quấy rối. Vậy sai các tỉnh Quảng-nam Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-an, Khánh-hòa, Bình-thuận đốc thúc thuyền quân phải đi trước, đều đến các hòn đảo thuộc hạt mình tìm bắt, nếu sợ khó nhọc, sợ hiểm trở, không dám vượt biển đuổi cho đến cùng, để bọn ấy lại lén lút ở bộ phận biển nào, tức cứ quan đi bắt giặc và quan địa phương hạt ấy hỏi tội ».

Lại truyền chỉ: « Cho viên ở kinh phái đi thứ trước, trích lấy một chiếc thuyền tuần biển, hoặc một chiếc thuyền Hải hiệu, hai chiếc thuyền Ô, đi tuần tiễu phía nam từ Quảng-nam, phía bắc đến Quảng-trị, còn lại các thuyền khác chia nhau đi phía nam đến Bình-thuận, phía bắc đến Quảng-nam, đi lại như thoi dệt vải, cùng liên tiếp nhau, cốt cho khi độc ở biển yên lặng, thuyền đi buôn bán được nhanh chóng, không làm được như thế, quyết nhiên không tránh lỗi được ».

Cách vài ngày, giặc biển lại ngầm phát ở phận đồn Đại-áp, Tiểu-áp tỉnh Quảng-nam. Quan tỉnh ấy, bố, án là Hồ Hựu, Lê Hữu Đức, lãnh binh là Vũ Văn Huân cùng quan đi bắt giặc, người coi giữ đồn đều giáng cách có cấp bậc, bọn ở kinh phái đi thứ trước là Vũ Viết Tuấn, Lê Văn Sức, Lương Công Trung, Đinh Văn Lân cũng đều giáng 2 cấp.

Vua lại dụ bộ Binh rằng: « Bờ biển nước ta rất dài, việc tuần phòng biển rất là quan trọng. Trước đã chuẩn định hàng năm cứ tuần tháng 2, các tỉnh ven biển đều phải thuyền quân đi tuần ở biển, nhưng từ trước đến nay, quan đi bắt giặc phần nhiều không đắc lực, các

https://tieulun.hopto.org

người hèn nhát thường thường không dám ra xa ngoài biển, gián hoặc có người dâm đi, lại không chịu hết sức tìm bắt giặc. Lại có kẻ cầu công làm bậy mong được thưởng, sinh ra mối tệ, như thế cũng là có tiếng, không có sự thực. Năm ngoái dụ cho thuyền ở kinh đi tuần biển, một là để thao luyện lính thủy, cho biết bơi lội; một là để diễn tập, đánh dưới nước cho quen biết đường biển; và cho giặc biển nghe thấy thanh thế, không dám sinh sự, thế là làm một việc mà được 3 điều lợi, duy thuyền quân phái đi trước đây, lâu ngày đi lại tìm bắt giặc, rất là gian lao, tất phải thay đổi để giúp sức sẵn có. Vậy cho các quản vệ hiện đi tuần, vẫn lưu lại đó cai quản, còn tự suất đội đến binh đinh, cứ 3 tháng chiếu số thay đổi, để cho khi nhọc khi rỗi được đều nhau. Nay hai hạt Quảng-ngãi, Bình-định đã được yên lặng, thuyền ở kinh không phải ở cả một nơi. Vậy hai chiếc thuyền tuần hải đi đến các tỉnh Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-thuận, Phú-an, các thuyền Ô, Lê hải hiệu, lập tức chiếu phận biển trở vào nam đến Bình-thuận, trở ra bắc đến Quảng-yên, Vạn-ninh, đi lại tuần xét, nếu qua giới phận tỉnh nào, không thấy thuyền quân tỉnh phái đi tuần biển, cứ thực hặc tội tâu lên, đến kỳ tháng 7 mưa lụt, lập tức cho rút về đội ngũ ».

Sơn-tây, Hà-nội, nuôi được tằm kén trắng nhiều và tốt, thưởng cho quan tỉnh kỷ lục mỗi người một thứ, nhà làm nghề nuôi tằm được thưởng 100 quan tiền, chuẩn cho kén trắng ươm thành tơ, thì đem nộp vào kinh. Lại sai chia đưa giấy trứng ngài (tằm) đến các tỉnh Ninh-bình, Thanh-hoa, Nghệ-an, Hà-tĩnh, theo cách thức mà nuôi.

Lại thu thuế bãi đánh lưới chim ở tỉnh Hà-tiên. Năm đầu Gia-long định tiền thuế bãi đánh lưới chim, mỗi năm 500 quan tiền, cho dân lãnh trưng. Đến Minh-mệnh năm thứ nhất, bãi thuế ấy đi, nhà nước mua quạt lông,

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

do tỉnh bắt nhà đánh chim phải nộp (hàng năm quạt lông hạng lớn 20 bó, mỗi bó tiền 3 quan; quạt lông hạng nhỏ 200 cái, mỗi cái 3 tiền). Đến nay bộ Hộ bàn cho là mối lợi ở dâu, dân hẳn đi theo, trong đó ngầm tư chọn lấy, thế không khỏi được, thành ra sơn bắt nhẫn của triều đình bỗng làm tái tham của dân gian đấy. Xin bỏ việc cấm ấy, cho dân đấu giá lãnh trưng, và bắt nộp lông chim theo như lệ.

Vua theo lời bàn ấy.

Vua cho phó vệ úy vệ Thủ hộ tiền là Tôn thất Nghị thăng thự phó vệ úy vệ Long giá, cai đội vệ Thủ hộ trung là Tôn thất Trúc thăng thự phó vệ úy vệ Thủ hộ tiền; thành thủ úy Thanh-hoa là Tôn thất Trị thăng thự phó vệ úy vệ Dực bảo.

Sai Thự thống chế hữu dực quân Vũ-Lâm là Lê Văn Thảo, cùng ngự sử đạo Thanh-hoa là Nguyễn Huy Hoán đi đến Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh; đề đốc thủy sư là Vũ Văn Từ cùng binh khoa cấp sự trung là Trần Hiển Doãn đi đến Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, cho mang cờ, bài, mang theo lính thị vệ, hộ vệ, mỗi người 2 tên, hạn đến 19 tháng này (tháng 2) khởi hành, trước sau ngày mồng 4 về đến kinh phục mệnh. Phàm biền binh thủy bộ ở tỉnh có khỏe mạnh không? Voi ngựa, súng ống thuyền mành có được vững bền không? Cho đến việc quân lính ngồi đứng tiến lui, chèo thuyền, cưỡi ngựa, có được am hiểu không? Đều phải nói rõ trong tờ tâu. Lại tự lãnh binh đến suất đội có xét được người nào tài dũng xuất sắc, hoặc hèn kém không làm nổi việc, cũng cho đem tâu, để việc quân nghiêm chỉnh. Lại dự sai Nghệ-an liệu phái 4 suất đội, 140 biền binh đến trước Bắc-ninh đợi viên khâm phái đến, chia nhau lệ thuộc làm việc.

https://tieulun.hopto.org

Thự lãnh binh Nghệ-an là Nguyễn Cửu Đức tiến đến xã Thanh-nga (thuộc huyện Quế-phong, phủ Quỳ-châu) dò xét được bọn giặc Nông-cống Thanh-hoa nhiều bọn ngăn chặn ở đường quan yếu, bèn đêm cho vài chục kỵ binh(1) đi theo đường núi thăm phục ở sau lưng giặc, đại binh đánh trống mà tiến lên, phục binh bắn súng mà hưởng ứng, bọn giặc bất thình linh sợ vỡ, thừa thắng tiến thẳng đến sào huyệt giặc là sách Quân-thiên (sách Quân-thiên nguỵ xưng là chánh tả đồn, Lang Văn Thái ở đấy), giặc bỏ đồn không mà trốn, Đức bèn đóng quân ở động Lâm-lự, tìm bắt giặc trốn. Quyền lãnh tổng đốc là Phạm Văn Điển đem việc ấy tâu lên, vua khen là hành binh có mưu lược, thưởng Đức kỷ lục quân công một thứ, quân kỵ binh phải đi, thưởng chung 500 quan tiền.

Văn chỉ nhất đẳng thị vệ là Nguyễn Trọng Tinh làm chưởng vệ, văn lãnh thị vệ, kiêm quản viện Thượng-tứ, đội Dực võ, đội Thượng thiện và đội Ngư hộ; nhị đẳng thị vệ là Võ Huy Dụng làm nhất đẳng thị vệ, văn lãnh thị vệ, nhưng kiêm quản viện Thượng trà, đội Tài hoa, thự Hỏa thanh, thự Thanh bình, tỵ Lý thiện; phó quản cơ Định man là Nguyễn Văn Hùng làm phó vệ úy vệ Thủy tinh Khánh-hòa.

Quan thành Trấn-tây tâu nói: dò thám được tin nước Xiêm sai tướng là bọn Phi Nhã Chất Tri, Phi Nhã A Mạt, Bồ Nô Mẹ Tri cùng Nặc Ong Giun, giặc Ma, giặc Cỏ, đem 5.000 quân đóng ở Bắc-tầm-bôn. Lại sai 3 người quan võ đóng ở Lò-gò-vật. Xét ra 2 phủ Hải-đông, Hải-tây tiếp giáp với Bắc-tầm-bôn, Lò-gò-vật, lưu ở đồn có biên binh người kinh người thổ, cũng đủ chống giữ, nhưng chỗ trọng yếu ở biên thùy nên có trọng binh làm thanh thế tiếp viện, để phòng khi có việc cần cấp, đã phái phó

1. Kỵ binh là quân bất ngờ.

https://tieulun.hopto.org

lãnh binh Nguyễn Đức Trung đem 9 chiếc thuyền 400 quân đến bờ biển Sà-năng để dàn áp. Lại bọn 300 người dân phiên, tự nước Xiêm trốn về (trước bị nghịch Minh xua đuổi, chia ở Gia-đột Kha-luật), đã sức cho an phủ phủ Hải-đông tìm đất cho họ ở.

Vua cho là phải, dụ rằng: « Giặc Xiêm chẳng qua trong lòng nhút nhát hoang mang, tự làm kế phòng giữ, quyết không dám nhòm chỗ hở và biên thùy ta, nhưng về phần ta, giữ vững bờ cõi, có phòng bị thì tự khắc không lo, việc phái quân và thuyền đến bờ biển Sà-năng, nếu xét quả là không có việc gì, thì rút về ngay ».

Tỉnh Hưng-hóa, có giặc người nước Thanh hơn 300 người đến lấn cướp động Sơn-yêu châu Thủy-vĩ, tri châu là Hoàng Đình Khẩn thân đốc quân dân đến đánh [illegible] bắt giặc, lấy được khí giới. Việc xong lâu lên, vua khen ngợi, thưởng cho Khẩn áo nhung lơ, áo vải tây mỗi thứ một 1 cái, ngân tiền phi long hạng lớn 10 đồng.

Tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức một tâu rằng: « Địa phương Côn-minh là chỗ giặc trốn Lê Quảng Khải ở, núi rừng rộng hiểm, đã chiêu du nhiều cách mà chúng cũng không dám thò đầu ra, việc phái riêng người đi đò bắt, ít thì không thể chống được mạng chết, nhiều thì sẽ giục cho chạy xa, sự thể thực là khó khăn, nay hạn bắt giặc gần hết, càng phải nóng ruột, xin gia hạn cho 6 tháng nữa, mật ủy người tìm bắt, may ra có thể xong việc ». Vua y cho.

Vua đi tuần chơi sông Lợi-nông, xem lúa ở ruộng, ngày hôm sau về cung.

Lính mộ ở các tỉnh Bắc-kỳ, phần nhiều là người Bắc-kỳ mà khai mạo quê ở Quảng-bình trở vào nam, sau khi trốn, cứ theo quê quán, sức về cho dân biên vào hạng tráng, dân bị khổ về việc ấy, bèn cho theo lời bộ

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Binh bàn « từ nay về sau, ngày lính mộ đầu quân, quản quan cứ theo lời hẹn tha ra, chính quán hoặc ngụ quán, có vợ con gia sản hay không, đều cho biên vào ngạch, chưa rõ ở dưới tên, sau khi thành ngạch, đưa về địa phương, sai xã thôn sở tại cứ thực kết nhận làm thành danh sách đưa vào bộ lưu chiểu, nếu có tên nào bất chước để làm giả mạo, dân không nhận thì đều cho đem vào hạng lính, còn tên lính mộ phải đánh 80 trượng, đề lưu ngũ, sau có trốn thì xóa sổ lính đi, mà đuổi về hạng tráng, lý dịch dung tình giấu giếm, đổi trá, việc phát giác ra phải trị tội nặng, viên đứng chiêu mộ có tình riêng mua chuộc, mạo danh thay thế thì trị tội rất nặng ».

Vua sai tỉnh Quảng-nam chiêu biên binh thủy bộ ở tỉnh ấy, từ sau đến kỳ chia ban, 2 vệ tả thủy hữu thủy cùng các vệ cơ bộ binh đều chia làm 3 ban, các lính phải đi đồng lao ở 2 thành An-tải, Điện hải và đi đóng giữ pháo đài Định-hải, nên liệu phái một phần lính thủy, một phần lính bộ hợp lại cho đủ một vệ 500 người, mỗi tháng 1 lần đổi để lính thủy lính bộ cùng xen lẫn cho bờ biển được mạnh mẽ (tự trước chuyên lấy lính thủy đóng mãi).

Đạo quân của kinh lược phó sứ Thanh-hoa Nguyễn Đăng Giai đóng ở Quan-hóa, thổ dân 12 động lục tục đến quân thứ đầu thú, sai làm sổ đinh điền đã gần xong, bèn chuyển về quân thứ Lương-chính, cùng kinh lược sứ Trương Đăng Quế hội bàn. Đạo quân của phó sứ Doãn Uẩn tự Thọ-thắng tiến đến sách Quận-thiên, động Lâm-lự, bọn giặc đều đã tan trốn cả. Thự lãnh binh Nghệ-an là Nguyễn Cửu Đức đưa bọn giặc ra thú và tìm bắt được hơn 90 người. Doãn Uẩn cho là bọn ấy bị giặc bắt hiếp đi theo, đều tha cả, bèn đóng quân ở đấy, treo bảng yết thị « chiêu an », tùy tiện kinh lý, tư cho Nguyễn Cửu Đức rút quân về Nghệ-an, liệu để lại biên binh ở phủ Quỳ-châu để ngăn chặn. Trương Đăng Quế

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đem cả các việc ấy tâu vào. Lại nói: thượng lưu Quan-hóa có 3 sông cùng chảy rót vào động Hồi-xuân (1 là sông Mã tự động Vân-lung chảy xuống, 1 là sông Lũng tự động Sơn-trà chảy xuống, 1 là sông Lò tự động Tam-lô chảy xuống), cho lấy địa thế cao ráo, xin lập 1 đồn để làm châu lỵ, gọi là đồn Tông-hóa. Lại nay Thanh-hoa có việc vận tải, đã sai thự phó lãnh binh thủy sư là Đặng Công Thập, thành thủ úy là Đặng Công Thành, đem linh thủy đi đánh trận cùng biền binh 2 đội Tác võ, Quảng võ, rút về hàng ngũ ở tỉnh. Đạo quản Hưng-hóa cũng xin chỉ để lại 1 quản vệ, 200 biền binh để đóng bắt giặc trốn. Vua đều y cho. Sai trích 2 vệ Quảng-trị, Quảng-bình cho về trước. Lại nghĩ tiết đến cuối xuân, cho liệu tịnh tinh binh, hoặc lui về Thanh-hoa, hoặc chọn chỗ cần kíp tạm cho đóng quân, để tránh nóng nực làm chướng. Đạo quản Nguyễn Cửu Đức đã về tỉnh Nghệ. Vua nghĩ trước đánh sào huyệt giặc ở động Lâm-lự bắt được nhiều giặc, thưởng cho Cửu Đức gia một cấp, quản vệ đi trận ấy là Phan Văn Đạt kỷ lục hai thứ, suất đội đều một thứ, binh dõng 300 quan tiền.

Chuẩn định từ nay về sau, phàm phái đi làm việc quan bạt khác, không cứ ở kinh phái đi hay tỉnh phái đi đường thủy hay đi đường bộ, phàm đường đi về từ một tháng trở lên thì đều chiếu theo lệ đi đánh giặc, mỗi tháng chi gạo lương một phương, và cấp cho một cấp muối. Chép làm lệ mãi.

Biền binh 2 vệ cơ ở Bình-định, Quảng-nam đến kinh thao diễn. Vua ngự đài thành cửa Nam để xem. Thấy đội ngũ chỉnh tề, phép trận am hiểu, thưởng áo quần cho các quản suất, thưởng tiền cho binh đinh có cấp bộc. Lại nghĩ hai vệ cơ ấy đều là linh mới tuyển, huấn luyện một lần, đã thuộc kỷ luật, rất khen ngợi, xuống dụ thưởng cho tổng đốc Vũ Xuân Cẩn, bố, án là Hồ Hựu,

https://tieulun.hopto.org

Lê Hữu Đức cũng lĩnh binh, quản vệ, quản cơ, đều gia một cấp, suất đội đều kỷ lục một thứ.

Chia phủ Kinh-môn tỉnh Hải-dương làm 2 phủ Kinh-môn, Kiến-thụy. Phủ Kinh-môn thống hạt 7 huyện, đất rộng người nhiều. Cho quan tỉnh chiểu theo địa thế liền nhau, chia làm 2 phủ, bèn trích 3 huyện Giáp-sơn, Đông-triều, Thủy-đường ở về phía đông bắc (điền thổ hơn 82.740 mẫu, đinh số hơn 3.980 người) theo như trước làm phủ Kinh-môn, kiêm lý huyện Giáp-sơn thống hạt huyện Đông-triều, Thủy-đường; 4 huyện Nghi-dương, An-dương, Kim-thành, An-lão ở phía tây-nam, (điền thổ hơn 86.620 mẫu, đinh số hơn 4.990 người) đặt riêng làm phủ Kiến-thụy. Lại nghĩ phủ Kiến-thụy được lãnh 4 huyện, đặt thêm nha môn phân phủ, phủ đặt quản phủ, tri phủ, mỗi chức 1 người, kiêm lý huyện Nghi-dương, thống hạt huyện An-dương; phân phủ đặt 1 viên đồng tri phủ, kiêm lý huyện Kim-thành, thống hạt huyện An-lão, còn trước đặt 2 tri huyện Nghi-dương, Kim-thành thuộc phân phủ Kinh-môn, đều bỏ bớt đi. Lấy đồn Minh-liễn huyện Nghi-dương làm thành phủ Kiến-thụy. Còn 200 bộ binh, 100 thủy binh, 6 chiếc thuyền Ô, Lê, trước phải đến đóng giữ do phủ cai quản, mà rút quân cơ về.

Bộ Hộ tâu nói: « Các địa phương theo lệ có nộp thuế bằng muối, tự trước đến nay, chi ra không mấy, chứa nhiều, không khỏi lâu ngày sinh ẩm ướt, nghĩ nên cho dân chiết nộp bằng tiền ».

Vua dụ cho các hạt Quảng-ngãi, Bình-định, Bình-thuận, Quảng-bình, Thanh-hoa, vẫn theo lệ trước nộp thay bằng tiền. Còn tỉnh lớn như Quảng-nam, Nghệ-an thường chứa phải 1.500 phương, tỉnh vừa như Quảng-trị, Hà-tĩnh phải 1.000 phương; tỉnh nhỏ như Khánh-hòa, Hà-tiên phải 500 phương, còn thừa cũng cho chiết nộp bằng tiền. Rồi lại chuẩn định các hạt được chứa

https://tieulun.hopto.org

muối và lệ muối hao khóa thanh tra (tỉnh lớn như Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh cũng thành Trấn-tây số muối thường chừa cũng như Quảng-nam, Nghệ-an ; tỉnh vừa như Quảng-bình, Quảng-ngãi, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, An-giang, Ninh-bình, Hưng-yên, Lạng-sơn cũng như Quảng-trị, Hà-tĩnh ; tỉnh nhỏ như Phú-an, Quảng-yên, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Cao-bằng, Tuyên-quang cũng như Khánh-hòa, Hà-tiên, mỗi khóa thanh tra, muối hoa cứ 10 phương cho trừ hao 5 thưng, muối Ba-thắc cứ 10 phương cho trừ hao 2 thưng 5 cáp). Lại nghĩ số muối ở kho kinh thừa thãi nhiều, thường cho hoàng tử công cho đến quan lại, linh, thợ, có thứ bậc.

Quan thành Trấn-tây tâu nói : « Thành ấy cũng tỉnh lớn, [illegible] giang chưa được thừa thêm lính. Xin sai quan tỉnh An-giang đặt giá mua 50.000 hộc thóc, và tư lấy tiền kho tỉnh Vĩnh-long 20.000 quan, tỉnh Định-tường 30.000 quan để vận đến. Vua y cho.

Vua cho Lý Văn Phức làm lang trung bộ Công quyền biện việc bộ.

Giáng chưởng vệ Nguyễn Trọng Tinh, nhất đẳng thị vệ Vũ Huy Dung làm ngũ đẳng thị vệ. Trước đây 2 xã Diên-lộc, Phương-diên (đều thuộc huyện Phú-vinh), phàm gặp các lệnh tiết Thánh thọ, theo lệnh phải cung năm do viên quản thị vệ lấy tiền công mua sắm giúp, bọn Tinh đã lâu quên mất, bỏ mà không làm, đến nay việc phát giác ra, đều phải tội. Vua cho thự phó vệ úy vệ Loan giả là Tôn thất Nghị kiêm lãnh thị vệ, thị vệ trưởng là Võ Văn Trí, Lê Mậu Hạnh, Võ Văn Cận đều hiệp lãnh thị vệ. Lê Mậu Hạnh kiêm quản Ngự hộ, Võ Văn Trí kiêm quản đội Thượng thiện, Võ Văn Cận kiêm

TIMSACHTOMEN

https://tieulun.hopto.org

quản viện Thượng trà, chưởng vệ vệ Cẩm y là Nguyễn Tiến Lâm kiêm quản thự Hòa thanh, thự vệ úy Lê Văn Phú kiêm quản thự Thanh-bình, thự phó vệ úy Hoàng Văn Hậu kiêm quản các đội Dực võ Tài hoa, phó vệ úy Bùi Văn Thị quyền giữ viện Thượng tứ, ty Lý thiện, thuộc quyền quản hạt của Quang-lộc tự.

Chuẩn định quan kinh, văn tự viên ngoại lang, khoa đạo, thừa chỉ, võ tự phó vệ úy trở lên, nếu ốm đau đến viện thái y cầu chữa bệnh thì phải phái thầy thuốc xem mạch, lấy thuốc kho công để chữa, mỗi năm chia ra làm 4 quý, biên vào sổ chi tiêu.

Chuẩn định phủ Nội vụ từ nay về sau có lấy đồ vật trong kho, vàng từ 1 lạng, bạc từ 10 lạng trở lên, hạn trong 3 ngày phải biên vào sổ tiêu, quá hạn 1 thứ, người chủ thủ phải phạt 40 roi, 2 thứ phải phạt 80 trượng. Giám lâm phải xử tội giảm một bậc.

Bọn Lê Bá Tú, Lâm Duy Nghĩa ở Nội các gần đây những phiếu nghĩ dâng lên, văn lý phần nhiều hàm hồ, vua thường phải xóa chữa mấy trang mấy tờ, có khi buổi chầu đến xế bóng, bèn xuống dụ khiển trách, đều phạt lương 3 tháng, không được xét công khấu trừ. Lại thông dụ cho bộ, các, từ nay phàm phụng dụ chỉ, cần phải nành mối rõ ràng, làm phiếu nghĩ kỹ càng, nếu làm lạo thảo qua loa, lời và nghĩa có chỗ không thông, để bắt vua phải phê chữa cả bài hoặc quá nửa, thì phải tội.

Bắc-ninh gạo đắt, dân thiếu lương ăn. Vua sai quan tỉnh phát thóc kho giảm giá bán ra cho dân. Vua dụ rằng: « Tỉnh Bắc-ninh việc nhiều, nay lại có việc bán thóc ra, thự đốc Hoàng Văn Trạm là quan võ biền, người giúp việc chỉ có án sát Phạm Thế Hiển, không khỏi kiệt quệ, mà một đạo Thanh-hoa, việc bất giặc hơi

https://tieulun.hopto.org

rành, chuẩn cho Trương Đăng Quế nếu cùng Doãn Uẩn có thể làm xong việc được, nên cho Nguyễn Đăng Giai về Bắc-ninh cung chức ».

Quế tâu nói : « Bọn thổ phỉ này tuy đã tan, nhưng chính yếu phạm như bọn Phạm Công Nho, Hà Công Kim, Phạm Thúc Liêm vẫn chưa bắt được một tên nào, sau này chưa hẳn đã vô sự, tất phải một phen đuổi bắt cho hết mầm ác, bề tôi cùng Doãn Uẩn đều là tay mới, duy Nguyễn Đăng Giai đã làm quan tỉnh ấy, địa thế chỗ hiểm, chỗ bằng, thổ tục dân tình vốn đã quen thuộc, gần đây đánh bắt đi đến đâu, liền có hiệu quả, phần nhiều là sức của Giai. Lại lũ thổ ty, thổ mục đến thú, trong đó cũng có người nhận quan chức của giặc, hết thảy giao cho mang đi theo quân là vì được chúng tin theo, giữ được không xảy ra việc không ngờ, nếu giao cho người khác, ngại rằng họ không khỏi sinh ra nghi ngại phát sự thế biến này, không có Giai không được, xin để Giai ở lại làm việc, để nhờ tay quen, còn việc bàn thóc ra ở Bắc-ninh, xin đổi phái Doãn Uẩn đủ làm nổi việc, bề tôi kính được chọn phái, ngày đêm chỉ nghĩ hết lòng làm việc, thực không dám sợ khó mà đùn đẩy, duy người làm được, tôi có chỗ không kịp, không dám tự minh dối trá ».

Sớ ấy tâu vào, vua rất lấy làm phải, và khen Quế có phong độ đại thần, bèn sai bổ chính Sơn-tây là Nguy Khắc Tuân nhận đi đến ngay Bắc-ninh làm việc, Nguyễn Đăng Giai vẫn ở lại Thanh-hoa cho được đánh giặc từ đầu đến cuối, Doãn Uẩn cũng ở lại theo Trương Đăng Quế cùng bàn làm việc, để chuyên làm việc đã giao phó cho.

Thị vệ Trương Văn Hổ tự quản thứ Ninh-bình về tâu rằng: « Quan quân vây bắt giặc ở Sơn-âm, đi đến đâu mở núi đẵn cây, thế giặc đã cùng, vẫn cố chết trốn ẩn,

https://tieulun.hopto.org

không chịu ra hàng. Có đứa nhân ban đêm lẻn đến chỗ quan quân đóng ném đá vào ».

Vua nói rằng : « Chúng mày tối, ngu dại như thế, rất là đáng giận, xét ra cái tội trái mệnh chỉ ở đầu sỏ là Lê Duy Hiển, chính yếu phạm là bọn Quách Tất Công, Tất Tại, Tất Tế, còn các thổ dân cũng là con đỏ của triều đình, nguyên không nỡ săn như săn chim, giẫy như giẫy cỏ, giết hết tất cả ».

Vậy truyền dụ cho Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên sai những người thổ dã ra thú, quen biết lối đi, đi với gọi cho chúng ra thú ngay và làm nhiều bảng gỗ nói rõ : « Ngày nay đại binh họp đông như mây, sào huyệt đã phá, bị tiêu diệt, có thể đứng mà chờ, triều đình chỉ nghĩ tội tại kẻ đầu sỏ, không nỡ chém giết cả, nếu biết đem bọn thủ nghịch, chính yếu phạm, trói giải đến trước cửa quân, hoặc chém đầu dâng nộp, thì không những tính ngộ, thì quan quân vậy tìm ngày càng ngặt, đốt cửa núi, đốt nhà, còn chỗ nào để ẩn thân, lấy thức gì để nuôi sống, giả sử không bị quan quân bắt giết, cũng đói rét mà chết, muôn muôn phần không thể sống được. Thổ dân các ngươi, nếu có một chút tri khôn, nên sớm tìm cách cứu chết, bằng cố tình bè đảng với lũ ác, tất đến đều phải chu di, thế là các ngươi mất cả lẽ phải, tự chuốc lấy diệt vong », rồi treo bảng ấy ở rừng cho mọi người đều biết. Lại binh cơ quan yếu, tất phải để ý đề phòng, tuy thế giặc đã cùng, nhưng con ong còn có nọc, con thú đến lúc cùng cũng vẫn đánh, nữa là người ư ? Nên nghiêm sức cho quan bắt giặc ban đêm đặt nhiều đồn dò thám, và ngầm chia du binh vài mươi đạo chặn nấp khắp nơi, nếu có bọn giặc lẻn ra thì đón bắt ngay, hoặc dùng súng điểu thương bắn chết, hoặc trước sau vây bắt, thì có thể bắt được thủ nghịch, việc dùng binh cốt nhân cơ hội, đặt mưu kế, nếu trúng khớp, được tâu

https://tieulun.hopto.org

công ngay, hà chả hơn khấp rừng tìm bắt, mất nhiều ngày giờ ư!

Quan tỉnh Gia-định dâng sớ tâu : « Đem lính coi kho ngạch cũ ở tỉnh cùng dân đinh ở trong sổ đinh mới chọn được, cộng hơn 80 người ». Vua cho đặt hai đội tuần thành nhất và nhị.

Hoàng tử Miên Thủ vâng mệnh đi tế ngày giỗ ở Thái-miếu. Lúc mờ sáng, xôi lợn chưa đủ, vội giục làm lễ. Vua nghe biết nói rằng: « Điển lễ nhà tôn miếu, long trọng biết nhường nào, tuy làm lễ nên ở lúc sáng sớm, nhưng lễ phẩm hoặc có chưa kịp, thì đợi một chút không hại gì, làm lễ xong, rồi đem việc hặc tâu, thì tội ai người ấy chịu, há chả phải lẽ, sao lại vội vàng như thế, ngày thường trẫm dạy bảo ở chỗ nào, lâu nay theo sự [illegible] Những biền binh đệ lễ, vì ham ngủ, đến nỗi không kịp việc, bọn suất đội Lê Văn Mẫn, phải tội bất kính, xử tội thắt cổ giam đợi lệnh. Biền binh phải đóng gông một tháng, lại đánh 100 hồng côn, tự viên Quang-lộc tự là Tôn thất Tuân phải cách chức, đường quan bộ Lễ cũng phải nghị phạt, bèn sai đến ngày hôm sau tế lại ».

Vua dụ rằng : « Lễ giỗ, nguyên có lợn rượu, cỗ bàn, mà nay thiếu xôi lợn, cũng chưa thành lễ, lòng ta rất là sợ hãi không yên. Kinh lễ kỳ có nói : lễ theo lẽ phải mà làm, truyện cũng có nói : lễ thà quá về hậu, chuẩn cho bộ Lễ làm lễ phẩm tam sinh, phái hoàng tử Phú-bình công Miên An sớm hôm sau kinh cẩn làm lễ, (lễ dùng lời khấn 3 tuần rượu), hầu để đền lỗi của Trẫm ».

Sơn man Quảng-ngãi lẫn cướp đồn ở biên giới, lãnh binh là Nguyễn Vĩnh thôn đốc lính đồn đề đánh,

https://tieulun.hopto.org

chém được 4 đầu giặc, quân man tan vỡ. Việc ấy tâu lên. Vua thưởng cho Vĩnh kỷ lục một thứ.

Đặt đồn điền tỉnh Khánh-hòa.

Trước đây quan tỉnh bọn Nguyễn Văn Điển nghĩ rằng điền thổ hạt ấy nhiều nơi bỏ hoang, xin ở 2 bên đường cái quan, chọn những chỗ dễ làm thì khai khẩn trước. Đến nay tâu xin chuẩn cho. Đặt đồn điền 2 sở ở xã Bình-hòa, xã Đại-an (xã Bình-hòa thuộc huyện Quảng-phúc, xã Đại-an thuộc huyện Vĩnh-xương), lượng bắt những biền binh mãn hạn, cho đến đóng ở đấy để cày cấy, cấp cho canh ngưu, điền khí, thóc giống; quan tỉnh thời thường thân đến khuyên bảo xem xét, rồi chiếu số ruộng khai khẩn, số thóc thu hoạch và cấp phát lương lính, làm danh sách tâu lên. Mỗi sở 2 suất đội, 100 biền binh, vụ cày cấy họp lại cùng làm, việc xong rồi [illegible] nước vào ruộng, chăn nuôi trâu cày, chống giữ thú rừng. Đến lúc lúa chín, lại họp sức lại thu hoạch, việc xong lại rút về, liệu để lại một suất đội, 15 lính coi giữ điền khí, thóc giống và chăn nuôi trâu cày, binh dinh đều được cấp mỗi tháng 1 phương gạo, người ở lại thì xét cấp, người rút về thì thôi.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837].

Mùa xuân, tháng 3, ngày mậu dần, tiết thanh minh. Vua lễ yết lăng Thiên thọ, làm lễ xong đi chơi suối [illegible] phẩm [illegible] Thọ Dương hòa thượng hạ, thưởng cho viên đốc biện cùng biền binh làm việc áo quần và tiền có thứ bậc. Sai bộ Lễ đến tế thần núi sông và thần suối nóng. Ngày kỷ mão, vua thân đến xem suối nóng, bảo quan hầu rằng: « Trẫm trước nghe nói: nguyên Tả-trạch có suối nóng ở đấy, ngờ là ở dưới có lưu hoàng, cho nên khi nóng bốc lên, sai khám đều nói rằng không, nay mới biết rõ tình hình, kia như nước không đun lửa mà nóng, trời đất cấu tạo ra, cũng là một việc lạ, bèn sai quan kinh doãn dựng bia ở xứ ấy. Ngày canh thìn, xe vua về cung, gió nổi thổi mạnh, thuyền vua đi qua các ghềnh được ổn thỏa, thưởng cho quan quân hộ dẫn là lũ Phạm Hữu Tâm kỷ lục đều một thứ. Thuyền Thanh tước đi sau, vì gió bị lật đổ, mui thuyền bị gãy hỏng, người giữ thuyền ấy bị phạt trượng phải cách ».

Vua bảo Lộ Công rằng: « Trẫm nghe nói các tỉnh Quảng-nam Quảng-ngãi, Bình-định cũng có suối ấm, nên

https://tieulun.hopto.org

hỏi kỹ để giúp việc nghiên cứu cách vật ». Vậy sai các quan tỉnh, ủy người đi xem xét suối ấy vuông hay tròn, rộng hay hẹp, trong hay đục, sâu hay nông, vị nước tốt hay xấu, tính nước lành hay độc, có chữa khỏi bệnh tật gì không, cách tỉnh thành bao nhiêu dặm, đường đi khó dễ thế nào, bên cách có cây và đá nhiều hay ít, có dân cư không, đều vẽ thành đồ bản, ghi rõ và mức lấy nước suối ấy đệ lên trình vua xem. (Quảng-nam 5 sở: 1 ở thôn Phúc-nhân, huyện Vinh-hòa, 1 ở xã Ngọc-nha, huyện Hà-đông, 1 ở xã Gia-cát, 1 ở xã Bàn-thạch, 1 ở xã Phúc-bình, đều thuộc huyện Quế-sơn. Quảng-ngãi 3 sở: 1 ở trại Mỹ-thịnh, huyện Chương-nghĩa, 1 ở thôn Thạch-bích huyện Bình-sơn, 1 ở thôn Thạch-trụ, huyện Mộ-hoa. Bình-định 5 sở, đều ở ấp Hội-vân, huyện Tuy-viễn).

TIMSACH.COM.VN

Giáng chức Phúc long hữu Tôn bất Minh làm Phúc long tử (cho cấp chiếu văn ấn đồng, còn ấn bạc, sách bạc cấp trước, do bộ Hình thu giữ). Vĩnh đi hộ giá, đi thuyền riêng phạm vào đường vua đi, đến lúc về, qua trước lăng, người trong thuyền buông mái chèo đánh sênh, hát xướng ầm ĩ, phủ Tôn nhân cho là bất kính, chỉ tên bậc tội, giao xuống bộ Lễ bàn xin phạt trượng cách chức. Vua bảo rằng: Vĩnh không theo lễ phép, không những có tội với triều đình, lại có tội với gia tiên, lại nghĩ Phúc long công là thân huân đại thần, Vĩnh là con trưởng, nếu vì một phen có lỗi, vội cách mất tước, lòng trẫm có chỗ chưa nỡ, tạm gia ân giáng làm tước tử, chỉ lương chánh ngũ phẩm, lột mất mũ áo, không cho dự ban chầu mừng. Lại phái đường quan bộ Hình, chưởng vệ Cẩm y mỗi chức một viên, dẫn đến trước đền Phúc long công tuyên chỉ thay làm dạy bảo, đánh ngay 50 roi, cho về nhà cũ.

https://tieulun.hopto.org

Kinh lược sứ Thanh-hoa Trương Đăng Quế ở quân thứ Lương-chính, một phái người cố sức làm việc là Hà Công Đức, bắt được đầu mục giặc là ngụy trung đồn Trương Công Một, ngụy quản đạo Phạm Công Quán cùng bè lũ bắn 7 tên. Lại phái quản vệ Nguyễn Lương Nhân, Phạm Bạch Như bắt được đầu mục giặc là lũ tả đồn Lang Văn Thái, ngụy tham tán Tạ Văn Ninh 8 tên ở động Lương-sơn. Sau do thám được tin đầu đảng giặc là Phạm Công Nho, Hà Công Kim vẫn thầm họp trốn tránh ở các phần rừng thượng du Tam-lô, tức thì tỉnh ủy phó sứ Nguyễn Đăng Giai đi ngay theo bắt, rồi thân đến Ái-chử, lại qua châu Quan-hóa, qua huyện Cẩm-thủy về An-lạc đóng quân. Phó sứ đạo Nông-cống là Doãn Uẩn phái lại mục phủ Thọ-xuân là Lê Danh Chấn cùng cách viên là Ngô Tài Đắc bắt được gián điệp của giặc là lại chuyển đến Lương-sơn dốc thúc bọn Nguyễn Lương Nhân tìm bắt giặc còn sót. Trương Đăng Quế đem cả các việc tâu vào. Vua xuống dụ thưởng quản đạo Lương-sơn 100 quan tiền, quản đạo Nông-cống 2 trăm quan tiền. Ngô Tài Đắc cho phục chức cai đội, theo quân thứ sai phái. Chuẩn cho phép từ nay về sau bắt được giặc, duy đầu sỏ là lũ Phạm Công Nho, Hà Công Kim, Phạm Bá Nho, Phạm Thúc Liêm mới phải đóng cũi đưa về kinh, còn các thứ yếu phạm, lập tức lăng trì xử tử ở trước quân, tòng phạm chém ngang lưng, hoặc chém ngay bêu đầu, không phải giải đi giam giữ, lại nhọc sức quân. Các thổ, lính, gấm, đoạn vóc quân thứ đem đi, không cứ tướng hiệu binh dõng, ai bắt chém được đầu sỏ giặc, hoặc lập được công trạng rõ ràng, cho đem đề hậu thưởng, không phải đợi tâu.

Đạo quản Quỳ-châu tỉnh Nghệ-an cũng bắt được đầu mục giặc là Lê Phúc Hiền, giải về kinh giết đi, quản phủ Trần Văn Chiến, quyền biện phủ vụ Hoàng Đăng Giáu

https://tieulun.hopto.org

đều thưởng gia một cấp, binh dõng thưởng chung 100 quan tiền.

Dương phận đồn bãi Bạch-câu tỉnh Thanh-hoa có bọn giặc biển lên lát phát ra, quan tỉnh cùng viên coi giữ đồn, quan đi bắt giặc đều phải phân biệt giáng cách. Vua dụ sai phái thêm thuyền quân đi đó bắt. Đồn Tiến tỉnh Bình-thuận cũng có giặc biển trói thuyền buôn mà ăn cướp hàng hóa, thủ ngự là Trần Quang Nghĩa đem quân và dân đuổi theo, giặc bèn chạy.

Vua nghe biết việc ấy, nói rằng: dẫy tuy không bắt được giặc, nhưng cứu được thuyền buôn, cũng còn hơn để cho chúng ăn cướp no chán rồi lại chạy xa, bèn thưởng Quang Nghĩa gia một cấp, quân dân 50 quan tiền.

Vua cho án sát Bình-định là Hà Đăng Khoa thăng thự bố chính Phú-yên là Vũ Trọng Bình thăng đổi thự án sát Bình-định; nguyên bố chính Sơn-tây phải cách lưu là Đỗ Huy Cảnh, hết hạn nghỉ phép đến kinh, lại bổ dụng làm viên ngoại lang bộ Hình, thăng thự án sát Phú-yên.

Mới đặt chức tri phủ 3 phủ Tòng-hóa, Thông-hóa, Phú-bình tỉnh Thái-nguyên. (Năm trước chỉ đặt tên phủ, cho viên châu huyện sở tại kiêm làm việc phủ).

Lâm viện Lý-thuận ở trong đại nội.

Cho viện Đô sát: từ nay phàm gặp các ngày giỗ các thánh đế, hậu, đều phải phái quan khoa đạo đến xem xét lễ nghi như lệ 5 lễ hưởng. Lại cho Khâm thiên-giám từ nay về sau in sách lịch, phàm những ngày nên cấm hát xướng, yến lạc, mặc các sắc đỏ, tía, đều thêm một khuyên mực to ở trên đầu dòng, những ngày nên cấm xử việc hình, sát sinh, thêm một khuyên mực nhỏ, để tiện cho người xem, đến ngày ban lịch, từ kèm cho các địa phương biết.

https://tieulun.hopto.org

Vệ úy vệ Tiền nhị doanh Vũ lâm là Phan Văn Cửu ốm yếu, nhu nhược không làm nổi việc, giáng làm hàm phó vệ úy, lấy ấm tước chương nghĩa bá được chầu hầu, chuẩn cho chiếu lệ không coi quản quân, cấp cho nửa lương. Cho thự phó vệ úy vệ Tả bảo nhị là Phan Đình Vinh đổi thự phó vệ úy vệ Tiền nhị, nguyên vệ úy Hậu vệ tỉnh Sơn-tây là Bùi Văn Đức đổi bổ làm phó vệ úy vệ Tả Bảo nhị.

Cho Hữu thị lang bộ Hộ quyền biện công việc bộ Lễ là Đào Trí Phú về bộ Hộ cung chức.

Lãnh binh tỉnh An-giang là Lê Hữu Du chết, cho vệ úy Hậu vệ vệ Long võ là Trần Bá Vinh làm lãnh binh tỉnh An-giang, phó vệ úy vệ Định võ là Hoàng Văn Quý làm phó vệ úy Hậu vệ vệ Long võ.

Chuẩn cho thuế bất [illegible] dân 1.000 người làm việc, hạn cấp tiền gạo (binh mỗi tháng 2 quan, dân 4 quan, gạo đều 1 phương). Sai thống chế doanh Tiền phong là Trần Văn Trí đi trông coi làm việc ấy, ty bộ Công và khoa đạo mỗi bên một người, cùng trông coi việc làm, vừa 2 tháng việc xong, từ đồng lý đến binh dân, đều cho ăn yến một thứ, xem tuồng 3 ngày. Phái ty thuộc 2 bộ Lễ, Công, cùng ty Lý-thiện đi đến trông coi việc khoản đãi, lại thưởng kỷ lục và tiền có thứ bậc.

Bỏ biền phủ Thừa-thiên yên lặng, cho rút linh tuần biền của quản vệ Hoàng Văn Hậu, Đoàn Khắc ở kinh phái đi, đều về cả, thự đề đốc là Nguyễn Văn Mỹ cũng cho trở về, cùng với phủ doãn, phủ thừa tìm cách tra hỏi.

Giặc trốn tỉnh Cao-bằng nguy xưng Nghĩa-thắng lữ, chánh quản lữ tên là Mai (người tổng Thông-nông huyện Thạch-lâm) tụ họp đi theo tướng giặc Tuyên-quang là Nông Văn Sĩ mưu toan quấy rối. Sĩ sai bè lũ hẹn là

https://tieulun.hopto.org

bọn Hoàng Văn Quẫn đi xua thổ nùng 2 tổng Thông-nông, Hà-quảng vài trăm người đánh phá phủ lỵ Hòa-an, tri phủ là Nguyễn Dĩnh cùng gia quyến 5 người bị giặc giết hại. Thí sai tri sự là Nguyễn Huy Đàm đem dân phu sở tại hết sức đánh nhau với giặc bắt sống được 2 tên. Giặc lại tràn xuống 2 đồn Phù-tang, Sóc-giang, người giữ đồn là thí sai tòng cửu phẩm bá hộ Nông Thuần Trung, Bế Kim Tòng đều đem quân dân đánh giết, chém được 6 đầu, bắt sống được 3 đứa, còn đều chạy tan. Quan tỉnh lập tức phái ủy quản cơ cơ Cao hùng là Hoàng Nghĩa Uyển đem quân đuổi bắt, và tư ngay cho các tỉnh bên cạnh là Tuyên-quang, Thái-nguyên theo địa giới ngăn chặn.

Việc ấy tâu lên. Vua dụ rằng: « Giặc Mai ở Cao-bằng, trước đã có chỉ tìm bắt rất ngặt, mà không bắt được, đã phải trao lại cho bọn là Trần Văn Phác, Bùi Quốc Trinh đều giáng 2 cấp, cho một người đi ngay, thân đốc quan bắt giặc và triệu hợp 3 cơ hương dõng cũ, ra sức tìm bắt. Lại phải nhiều cách chiêu dụ dân về yên nghiệp làm ăn. Và 2 tổng Thông-nông, Hà-quảng bị lũ giặc lừa dỗ đem nhau đi theo, ngu dại không gì hơn nữa, nên bảo ban bọn chúng không biết gì, triều đình chưa nỡ làm tội, đều nên cảm phát lương tâm, sau nếu lại để cho giặc lừa được, tất phải đem tổng lý chém ngay, tỏ cho mọi người biết. Bọn Nguyễn Huy Đàm, Nông Thuần Trung, Bế Kim Tòng, đều bắt chém được bọn giặc, cũng đều đáng khen, cho đều lập tức được thực thụ, Đàm lại gia hàm kinh lịch, lãnh tri sự; thưởng tiền 100 quan, Trung và Tòng đều được thưởng ngân tiền phi long hạng lớn mỗi người 10 đồng, truy tặng tri phủ Nguyễn Dĩnh làm viên ngoại lang bộ Binh, hậu cấp tiền tuất 100 quan.

Thự phủ Lạng-sơn, Cao-bằng là Trần Văn Tuân tiếp được tin báo, sai ngay phó quản cơ cơ Lạng-hùng là

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Xuân đem quân đi cùng bắt giặc, lại nghĩ mình có trách nhiệm kiêm hạt, dâng sớ xin thân hành đi tùy nghi đánh giặc và vỗ yên dân. Vua y cho.

Mới đặt chức hộ vệ trưởng, trật chánh lục phẩm. Vua bảo bộ Binh rằng: tỳ hộ vệ đều là người Tôn thất chọn bổ vào để cầm gươm đứng hầu bên cạnh, tất phải là người mẫn cán quen biết mới xứng chức ấy, thế mà gần đây các người hộ vệ đi đứng đều là sơ sài, toàn do ngày thường không có huấn luyện, nay cho cứ theo toàn số chia làm 5 ban, mỗi ban đặt hai hộ vệ trưởng, do lũ quản suất chọn bổ, để đốc suất ban của mình, hàng ngày đương ban, hộ vệ trưởng ứng trực, đeo gươm đứng hầu. còn người không đương ban thì cần phải luyện tập, phàm phép chầu hầu đi đứng, cho đến tất cả võ nghệ, cần phải am hiểu, ai không theo đúng thì phải tội.

Định lệ tâu xin khen thưởng cho nhân việc làm việc trong ngoài. Dụ rằng: chính thể lớn của nhà nước là thưởng và phạt, thưởng đáng công, phạt đáng tội, thì người có công phấn khởi, mà người có tội biết răn chừa, việc thịnh trị của các đời Đường, Ngu, Hạ, Thương, Chu không ngoài việc ấy. Trẫm tự khi thân coi chính sự đến nay, thường ân cần về việc thưởng phạt, cốt cẩm cả hai đầu, giữ theo lẽ phải, cân nhắc cho thích đáng, duy tự trước đến nay, người có lỗi phải phạt, hoặc do người cai quản xét ra, hoặc bị người ngoài hặc tâu, liền theo nhẹ nặng, phân biệt giáng phạt cho chừa, thực đã chu đáo. Còn đến việc nên thưởng, thì các quan có trách nhiệm chỉ sợ cho là cầu ơn, không chịu tâu xin giúp cho, cho nên sổ tên quan văn quan võ, người phải giáng thì nhiều mà người được gia cấp kỷ thì ít, như thế lệch về một bên, chưa được rõ công bằng. Chuẩn định từ nay trở đi các nha trong ngoài làm công việc, gián hoặc có việc doanh tạo, tu bổ khơi đắp, hộ giải cùng đi tra khám, kiểm soạn, biên chép, nghĩ bàn, việc gì khó khăn

https://tieulun.hopto.org

phiền trọng, mà làm được thanh thỏa và bắt giặc, phát việc gian, yên dân, cấm thuộc lại, cho đến tất cả sự kiện nên khen thưởng, thì do thượng ty đều cứ thực trạng, cùng nhân viên chuyên làm việc, khai ra tâu lên, và nói rõ các chữ « có nên khen thưởng hay không do tự ơn vua, chờ trẫm lượng ban ân cho, để cho người biết khuyến khích, mà phép thưởng phạt của nhà nước đều được công bằng, chính thể được rõ ràng.

Kinh lược phó sứ Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai, thự đề đốc Tôn thất Bật, đóng quân ở Ái-chử, bắt được đầu sỏ giặc là Phạm Công Nho, đóng cũi giải về kinh giết đi. Giai trước mang theo gia quyến người phạm tội bị giam là Nguyễn Văn Thăng (tham hiệp Thanh-hoa trước) cố sức chuộc tội là Lê Phúc An (bố chính Thanh-hoa trước) đi theo quân thứ, sai cùng thám tử Vi Văn Ái đò bắt giặc trốn, hỏi biết Phạm Công Nho ẩn nấp ở nơi sách Bắt-chung, sáo đến áp bắt. Nho vùng chống cự vừa chạy, chém trúng vài nhát, mới bắt được. Trương Đăng Quế được tin báo, đem việc ấy tâu lên. Và nói: nay giặc trốn còn nhiều, nếu nghiêm đốc biền binh tìm bắt, cũng khó một mẻ lưới vét hết được, mà trời nóng, lam chướng, không tiện ở lâu. Các người theo giặc, có danh mục, nay biết ra thú, xin tha tội cho chúng, bắt phải cùng nhau dẫn đi bắt, ngõ hầu dễ được việc, và kẻ phạm phải giam là Nguyễn Văn Thăng cùng người nguyên can án ấy là lũ Nguyễn Huy Chiểu (án sát Thanh-hoa trước) nếu được tha tội, sai đem gia nhân thủ hạ đi bắt giặc để chuộc tội, tưởng cũng giúp được một việc.

Vua dụ rằng: « Phạm Công Nho là đầu sỏ giặc, tất phải bắt sống giải đến dưới cửa khuyết, hết phép trừng trị, cho thỏa lòng người. Vậy phái một quản vệ, 60 biền binh, đi trước đến địa đầu Quảng-bình đón đến tiếp giải. Lại truyền dụ từ Thanh-hoa đến Quảng-trị đều thêm

https://tieulun.hopto.org

quân lính, chiếu địa hạt luân lưu giải đi. Bố, án hoặc lãnh binh sở tại thân đi xem xét, chớ để sơ hở, cho chúng hoặc được chết ngon lành. Thâm tử Vi Văn Ái cùng thân thuộc các phạm viên, thưởng cho 300 quan tiền. Lại trước đã giáng sai yết thị, tuy trót đi theo giặc, nếu biết hối tội, thực lòng theo hàng đều cho tha tội, nay lại dụ rõ: yếu tòng phạm ra thú, bắt được chánh thứ yếu phạm giải lên, tức thì cho tha tội, yếu phạm bắt được chánh thứ yếu phạm giải đến quan, cũng tha cho tội chết, để chúng đều mong bắt giặc chuộc tội, không mang lòng ngờ vực nữa, còn giải thưởng bắt được, không cứ quan, quân, dân chúng, phàm bắt được: nguỵ thượng thư Đinh Kim Bằng, thưởng 500 quan tiền và cho chức hàm thiên hộ, chánh yếu phạm là Hà Công Kim, Phạm Thúc Liêm, đều thưởng 400 quan tiền và trao cho chức hàm bá hộ, nguỵ xưng chánh tổng quản) Phạm Thúc Hiền (người động Lô-thượng, nguỵ xưng Hồ dực tiền đồn chánh thống lãnh), Lê Phi Ất, đều thưởng 300 quan tiền, thứ yếu phạm đều 200 quan tiền. Người phạm tội phải giam là lũ Nguyễn Văn Thăng, Nguyễn Huy Chiểu cho đều tha ra phát đi quân thứ. Vả lại trước sau bắt được quân giặc, chẳng qua 5, 7 đứa thú đinh đó được đích xác, sấn vào vây bắt, là bắt được ngay, xem tình hình ấy, chắc cũng chẳng phiền đến sức quân. Nay tính đốt ngón tay, đã gần đến tiết lập hạ, nên liệu để biền binh, chia phái đi ngăn chặn, còn thì phải rút về trước, khỏi phải nóng nực lam chướng lâu ngày ».

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên đạo quân Ninh-bình đóng quân thứ ở Sơn-âm đốc binh dõng các đạo chia nhau đi vây bắt, chém được 17 đầu giặc, bắt sống được trai gái già trẻ hơn 270 người, thu được súng ống binh khí rất nhiều, duy đầu sỏ giặc là

https://tieulun.hopto.org

Lê Duy Hiển, chánh yếu phạm là lũ Quách Tất Công, Tất Tại chưa bắt được tên nào, dâng sớ nhận tội chậm trễ. [Và nói : các thổ ty theo quân đi chặn bắt giặc có Quách Tự Phảo bị giặc bắn chết, Cao Viết Xâm bị giặc bắn bị thương, xin lượng cấp cho tiền để phân biệt với biên binh, và nay hạn gấp rút đã hết, xin tạm lưu bọn chúng lệ thuộc theo đi bắt giặc.

Vua dụ rằng: «Lũ ngươi từ mùa đông năm ngoái vâng mệnh đi bắt giặc, rất lâu chưa thấy thành công, thực là có tội, nhưng nghĩ sào huyệt giặc đã phá, giặc ấy tất sẽ phải chết, tạm truyền chỉ quở trách, phải trong tháng 3 này bắt được đầu sỏ giặc để cho xong việc, phạm nhân bắt được, trong ấy có Quách Tất Cần (ngụy xưng đốc chiến) là cháu Quách Tất Công, cùng em gái và vợ lẽ Quách Tất Tế, cho dẫn vào cửa khuyết, còn trai gái hơn 270 người tống về Ninh-bình, rồi phải Đại lý tự khanh là Nguyễn Văn đi ngựa trạm đến hội đồng với án sát Bùi Mậu Tiên tra xét, phàm vợ con thân thuộc của giặc thì giam cấm, người ở Sơn-âm thì phân phát cho xã dân các tỉnh gần quản thúc, các đàn bà, con gái đều tha cả. Còn như bọn thổ ty lại thêm cho một hạn, nếu vẫn không được công trạng gì, lập tức áp giải trị tội nặng cũng chưa muộn. Quách Tự Phảo cho thưởng 10 lạng bạc, Cao Viết Xâm 5 lạng. Lại truyền chỉ tuyên bảo cho các thổ ty biết là triều đình thương dân như một, bọn chúng tuy là bề tôi ở nơi biên giới xa, có biết vì nước hết sức khó nhọc, thì đãi ngộ cũng như quan trong triều, nên cố gắng cảm khích để mưu lập công, không những chuộc tội mà thôi. Từ nay về sau, trong quân không cứ có việc gì hay không, cứ 5 ngày một lần tâu, không được để chậm việc quân báo như trước, nếu bắt chém đầu được đầu sỏ giặc Lê Duy Hiển, Quách Tất Công, cho cưỡi ngựa mang ngay cờ đỏ báo tin thắng

https://tieulun.hopto.org

trận, cho lòng trẫm được yên rồi sau lại độ tập vàng trong giấy đỏ ».

Tập sớ thỉnh an của án sát sứ Nam-định là Vũ Dĩnh nói : việc tuyển bổ quan văn quan võ, sai phái biền binh cùng phòng chế, điều tễ trong tỉnh hạt, bố, án, lãnh binh có được hội bàn với đốc phủ không? Cùng các tiết yết kiến nhau, cùng vái chào, tra trong điển lệ, chưa có nói rõ, xin sắc xuống nghị định, cho được thống nhất.

Vua dụ rằng: « Triều đình chia hạt đặt quan, đốc, phủ để tóm đại cương, bố, án, lãnh binh đều giữ một việc, chức chế đều đã rõ ràng, nhưng chia đặt lần đầu, tiết mục chưa được đầy đủ, trong đó việc của tỉnh gián hoặc có sự thể quan trọng, tất phải góp ý kiến cùng bàn, mà phép yết kiến nhau cũng nên có lễ văn cùng giao thiệp, vậy sai 6 bộ hội đồng chước nghị, đến lúc [illegible] lên, vua chuẩn cho sau lục phải giao các địa phương nhất luật thi hành. Đốc phủ tuyển bổ quan văn quan võ: văn từ huyện thừa trở lên, bố, án được dự bàn; võ từ đội trưởng, suất đội trở lên, đề đốc, chánh phó lãnh binh được dự bàn, nhưng do đốc phủ làm tờ tâu, trong tờ tâu nói hội đồng với viên nào mà thôi, không được ký tên vào tờ tâu. Thông phán, kinh lịch, bát cửu phẩm thư lại, hai ty phiên niết và tri bạ, thư lại các vệ cơ, do các nha lựa chọn, bẩm trình đốc phủ để bổ. Còn việc thuộc việc quân, như giặc cướp lén lút phát ra, hoặc hạt bên cạnh tư về việc bắt giặc, cùng việc sang hộ đê, đại hạn, nước lụt, nhân dân điêu háo, cần phải ngăn ngừa cứu chữa, thì đề đốc bố án đều được dự bàn, cũng do đốc phủ chuyên làm tập tâu, gián hoặc có ý kiến khác nhau, cũng nói rõ ở trong tập tâu đợi chỉ. Nếu thượng ty ức chế thì được làm tờ phong kín đệ thẳng. Còn việc chỉ tầm thường, sai phái biền binh, đều do đốc phủ hội đồng với đề đốc, lãnh binh phân phái, bố án không

https://tieulun.hopto.org

phải dự bàn. Nếu bố án làm việc quan phải phái biền binh, chỉ bầm đốc phủ chiếu theo làm việc. Hội nghị ở công đường, chính giữa đặt chiếu đốc phủ, tổng đốc ngồi mé trên bên tả, tuần phủ ngồi mé dưới bên hữu, nếu chỉ có một viên thì ngồi giữa chiếu, gian bên tả đặt chiếu bố án, gian bên hữu đặt chiếu đề đốc, chánh phó lãnh binh, tỉnh nào chỉ có bố án, lãnh binh, không có đốc phủ, thì đều đặt chiếu ở gian giữa, theo thứ tự mà ngồi. Đề đốc, bố án mới đến yết kiến đốc phủ, dùng áo thường, đến sân dinh chào đốc phủ, đề đốc bố án vái 3 vái, đốc phủ đáp lại một vái, đến lúc từ biệt ra về, vái một vái, đốc phủ vái đáp lại. Lúc hội nghị gặp thường, đều một vái, đáp lại một vái. Lãnh binh mới đến yết kiến đốc phủ, vái 3 vái, lúc hội nghị gặp thường, vái một vái, đốc phủ chỉ ở chỗ ngồi chắp tay vái mà thôi. Bố chính cùng với đề đốc, án sát cùng với lãnh binh yết kiến nhau, đều lấy ngang hàng tiếp nhau, vái một vái, đáp lại một vái. Lãnh binh yết kiến đề đốc, bố chính, đều vái 3 vái, đề đốc đáp lại một vái, bố chính đáp lại 2 vái. Án sát yết kiến đề đốc, vái 2 vái, đề đốc đáp lại 1 vái. Bố, án yết kiến nhau, vái một vái, đáp lại một vái. Phàm viên nào lấy bản chức là thự lý, hộ lý đều chiếu theo hàm cũ ».

Tập thỉnh an của án sát Nghệ-an là Trần Ngọc Dao nói : « Hạt tỉnh ấy, năm nay được mùa, trộm cắp dẹp hết, ngoài đồng trong làng đều yên, ở nha không có án, việc hình chỉ để không ».

Vua nói rằng : « Nghệ-an nguyên là tỉnh to, tuy phong tục, dân không đến điêu bạc, nhưng người nhiều đất rộng, từ trước đến nay việc kiện tụng cũng nhiều, việc hình ngục xong xuôi, giảm ít, rất không phải là dễ, từ khi bổ dụng Trần Ngọc Dao làm án sát, chưa qua vài năm, đâu được nhà ngục bỏ không đến thế, như lời nói ấy, không những mừng cho người, cũng rất mừng

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cho dân một phương ấy, nhưng chưa biết có quả thực không, vậy sai quyền lãnh tổng đốc Phạm Văn Điển, bố chính Nguyễn Đình Tân xét rõ tâu lên ». Lũ Điển tâu nói: « Hiện nay người phạm tội phải giam không có mấy, án cũ đã xong cả, so với năm trước thực là giảm ít, cũng nhờ dân thuần tục tốt, cho nên việc kiện cáo không nhiều, chưa chắc toàn là công của Trần Ngọc Dao ».

Vua nói rằng: « Trần Ngọc Dao có chức trách xét hỏi việc hình, biết khiến cho nhà giam không ứ đọng, án không chồng chất, chẳng phải công là gì, bèn giáng dụ khen ngợi, thưởng cho Dao gia 2 cấp, 3 tấm sa, kim tiền phi long hạng lớn 1 đồng, để khuyến khích người làm việc xứng chức. Sai bộ Lại sao lục dụ ấy phát đi

TIMSACH.COM.VN

Tập thiếm tấu của bố chính Gia-định là Hoàng Quỳnh nói: « Xét thấy sổ duyệt tuyển năm ngoái của hạt tỉnh ấy, người 60, 70 tuổi trở lên còn để vào hạng tráng, cộng hơn 420 người, hỏi đến quan tỉnh trước đã làm việc ở tuyển trường nói rằng: dân hạt ấy từ lúc gặp biến loạn đến nay, có người bỏ sản nghiệp lưu tán đi nơi khác, có người già ốm mà chết, cũng có người theo giặc mà chết ở trong thành, hoặc bị quan quân giết chết, xã thôn sở tại hoặc có hầm tỉnh, quan trước nhất khai cho là không có người điền vào, không cho rút đi, đến kỳ duyệt tuyển, lấy cớ đến kêu, tuyển quan cũng chiếu lệ lấy vắng mặt biên vào hạng tráng, các người trốn chết đã không trừ, lại bắt phải tăng tục đến hơn 2.000 người, thành ra con số ở trong sổ tăng hão, mà dân sau khi chiến tranh càng khổ. Lại gần đây việc tra bắt kẻ theo giặc về hạt ấy đến hơn 1.360 tên, trong đó có người bị giặc bắt hiếp đi theo, hoặc có người cùng tên cùng quê quán, chưa thể một lúc xét rõ ràng được, phải theo giấy tờ bắt cả, cho nên một người bị bắt, không những cả

https://tieulun.hopto.org

thân thuộc phải liên can, chạy tan như chim cá, những người họ xa sợ hoặc vạ lây, cũng không khỏi nghi ngờ cái gì cũng sợ, cho nên dân bỏ làng càng nhiều, mà lính bắt điền vào càng khó. Lại nghe gần đây kẻ phạm tội không đến xử tử, phần nhiều đổi phát đi Trấn-tây, cho dù người ở biên giới, những lũ ấy đều là người ác, mất hết lương tâm, quân lính làm phản ở Trấn-ninh, bọn giặc ở Phiên-an đều là lũ ấy gây nên họa loạn. Nay thành Trấn-tây, ngoài có nước Xiêm dòm chỗ hở mà quấy rối, trong có Lạp man chưa hẳn cam lòng thần phục, mà rất nhiều bọn ấy ở lẫn dưới cạnh nách tướng quân tham tán, các nơi bờ cõi tiếp giáp để làm thanh ứng, lại là dân binh 6 tỉnh Nam-kỳ, ngày thường phần nhiều ngờ vực, lúc hoãn cấp không đủ cậy, bề tội ngu dốt rất lấy làm lo. Có người nói rằng 6 tỉnh đã an cư lạc nghiệp, dân đều thích việc nghĩa biết lẽ phải, dùng cho gần người trên, thân dân cũ của Chân-lạp, đều đã quên vua cũ mà thờ vua ta rồi, nước Xiêm sợ thế mạnh của ta, trăm đời không dám nhòm ngó bờ cõi của ta, làm ra lời nói ấy đều là người không biết sự thế, không biết lo xa trông trở lại, xin nhà vua lưu tâm ».

Vua dụ rằng: « Việc mà người nói, phần nhiều chỉ biết một mặt, nhưng trong đó có điều nên nghe, nói về sổ duyệt tuyển còn có người tuổi già để vào hạng trắng, đã sắc cho bộ Hộ xét sổ cho miễn trừ. Việc án giặc tra bắt, cũng giao cho 6 bộ hội đồng với viện Đô sát, Đại lý tự xét lại tâu lên, còn như tù phạm phát đi Trấn-tây, cho làm việc đáng lo, thế thì chỉ biết một bề, chưa biết được hai bề, kia như tội tù can án, tội phạm nguyên chưa đến xử tử, chính nên đem ra các biên giới xa để chống ma quỉ, nếu không an trí ở nơi biên viễn, thì sẽ để vào chỗ nào? Trước đây việc phát ra ở Phiên-an, nếu không phải Nguyễn Văn Quế hèn kém, Bạch Xuân Nguyên tham tàn, thì một vài đứa tội tù, đâu được gây

https://tieulun.hopto.org

nên việc lớn, việc gì phải quá đề phòng lỗi trước, mà đưa ra ý kiến câu chấp như người sợ canh nóng mà thổi cả dưa ư? Vả lại lo xa nghĩ lại, theo lẽ cố nhiên phải thế, nhưng cũng nên hết sức ở việc nên làm, nếu chỉ lo riêng tính quá đi, rút lại cũng không ích gì. Kia như Nam-kỳ đều là con đỏ của ta, thì nên nghĩ cách khuyên bảo, khiến cho chúng giàu mà biết lễ phép mới phải, sao lại đồ cho là không đủ trông cậy? Chân-lạp là tôi tớ của ta, thì nên nghĩ để vỗ yên dân, khiến cho chúng sợ uy mà nhớ đến đức mới phải, sao lại đồ cho là không đủ tin? Việc biên phòng của ta có cái thế không thể xâm phạm được, thì đã có giặc mạnh cũng không có chỗ hở đáng dòm, huống chi nước Xiêm là giặc hung ác mà thôi, còn mạnh hay yếu hà thèm tính đâu? Tóm lại, đặt ra lời nói, không khỏi quá khích, nhưng không hại gì, chọn điều nên lấy thì lấy, về văn tự, trẫm cũng không khắt khe khiển trách, và cả tờ tâu, [illegible] về việc nước mưu tính [illegible] xét đến ý nói, cũng chỉ lấy phần sự bất giải làm lo, cho nên kể hết tình hình điêu tệ ở Nam-kỳ, dự làm địa vị của mình mà thôi. Ngươi là người trẫm đặc cách chọn bổ, thân nhận trách nhiệm chăn nuôi dân, nên vỗ nuôi có phương pháp, mong cho việc lớn bình dân, ngày thêm chỉnh đốn, không được lấy dân ốm đã lâu để vin cớ.

Rồi cho 6 tỉnh Nam-kỳ đem sổ tuyển năm Minh-mệnh thứ 16, so với khóa trước, phàm người 60, 70 tuổi trở lên con ở ngạch trắng thì cho theo thực đem vào hạng miễn trừ binh dao thuế thân, đều làm danh sách, do bộ tâu lên, để làm văn kiện lưu chiểu. Trong số giặc hơn 1.050 tên cho các quan địa phương chỉ cứ đích thân chánh thứ yếu phạm, đại đầu mục mà tra bắt. Còn thân thuộc chúng, cùng đầu mục, binh đinh nhỏ mọn và những đứa không biết tên và quê quán, đều tha không bắt.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định từ nay phàm ngày 5 lễ hưởng ở các miếu và ngày giỗ các thánh đế hậu, bày đặt đồ thờ thi đường quan bộ Lễ, văn tế nghi tiết thì quản quan tự Thái thường, lễ phẩm xôi, lợn thì quản quan tự Quang lộc dự trước thân đến coi xét. Đường quan bộ Lễ, quản quan tự Thái thường phải kính chờ làm lễ. Số người làm lễ không đủ, mới phải đến lang trung viên ngoại. Các lễ tiết chinh đán, đoan dương, sóc vọng đều do lang trung viên ngoại ở bộ tự xem xét làm việc. Lại sắc tự nay về sau, khi vua có đi chơi, gặp ngày giỗ ở các miếu, cấm mặc sắc đỏ sắc tía, thì tán lọng đi tây giá, không đặt nữa, quân Cẩm y, Hộ vệ đi hỗ giá, cũng không được mặc sắc đỏ.

Định lại lệ ban lương lại dịch các địa phương.

(Lệ trước bị nhập lưu thư lại thuộc ty các hạt, đều cứ theo ngạch chia làm 3 ban, người ban ứng trực thì mỗi người lương tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương, đến nay đổi định lại 2 ty tả thừa hữu thừa ở Thừa-thiên và lại dịch 2 ty bố án ở các hạt tỉnh lớn như Quảng-nam, Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-tây; tỉnh vừa như Quảng-ngãi, Bình-thuận, Biên-hòa, Định-tường, An-giang, Quảng-trị, Quảng-bình, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Lạng-sơn đều chia làm 2 ban, người ban ứng trực thì mỗi tháng cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương; tỉnh nhỏ như Phú-an, Khánh-hòa, Hà-tiên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Quảng-yên, Cao-bằng cũng chia làm 2 ban, người ban ứng trực thì mỗi tháng cấp tiền 5 tiền, gạo 1 phương, duy ty An-biên thành Trấn-tây 20 người, ở kinh trích bổ đi, vẫn y như cũ, thường xuyên mỗi tháng cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương).

Vua cho lang trung biện lý bộ Hình là Phan Bá Đạt làm Thái thượng tự khanh, biện lý công việc bộ Lễ;

https://tieulun.hopto.org

biện lý bộ Lễ là Phan Thanh Giản kiêm quản ấn triện Quang lộc tự.

Vua đến chợ thợ làm điện Phụng-tiên, thấy nền móng cột rường tề chỉnh, thưởng cho người giám tu đến các thợ 1.000 quan tiền.

Ngày canh dần, vua rước từ giá đi chơi núi Thúy-hoa đóng ở hành cung, thưởng cho quan quân làm việc cấp kỳ và tiền.

Ngày nhâm thìn, sai quan đến tế thần 2 núi Thúy-hoa, Linh-thái.

Vua rước từ giá đến thăm chùa Thánh-duyên, thưởng cho biền binh chuyên xây chùa tháp 100 quan tiền. Vua dụ rằng: « Núi này là danh nham phúc địa, xưa đức hoàng tổ Hiếu minh hoàng đế ta đã dựng chùa ở đấy, để lưu truyền danh thắng. Trước đây gặp phải binh [illegible] đi tuần, chỉ nghĩ làm tốt đẹp thêm, làm tòa chùa lớn, sắc tượng trang nghiêm, nay rước hoàng thái hậu thân đến dâng hương, thánh từ vui vẻ, trẫm kính dâng từ chỉ, thưởng cho chùa ấy 1.000 quan tiền, còn núi Linh-thái tuy chưa đến chơi, nhưng tháp cổ Chiêm-thành, từng đã sửa lại, cũng thưởng 300 quan tiền, đều giao cho kinh doãn phụng giữ để cung đèn hương hàng năm. Lại tha hai phần năm thuế thân năm nay cho 4 xã thôn (Hà-trung, Đông-am, Vinh-hòa, Miêu-nha) ở gần núi Thúy-hoa (đều xuất đã thu 5 thành) ». Ngày giáp-ngọ, vua về cung.

Vua nghe nói chùa Phúc-hải xã Hải-châu, chính thuộc tỉnh Quảng-nam, có bia đá khắc huy hiệu Hiến-tông Hiếu-minh Hoàng-đế, quanh năm thờ cúng, vua cho là khinh thường, sai quan tỉnh đến chùa làm lễ cáo, cho thợ đục bỏ chữ, đem đá bia ấy chôn chỗ đất sạch sau chùa.

https://tieulun.hopto.org

Cấp kiếm ấn ngà cho 2 đạo Lương trờ, Binh bị thành Trấn-tây, mỗi đạo 1 cái.

Vua sai mật dụ tướng quân tham tán là bọn Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương rằng: « Thành Trấn-tây là nơi trọng yếu ở biên cương, trẫm thương dân như một, muốn khiến dân phiên sớm nhiễm phong tục người kinh, đều thấm nhuần đức hóa nhà vua, lũ người mình đảm đương gánh nặng, từ trước đến nay tuyên dương đức ý, người phiên đã vui theo giáo hóa chưa? Tình trạng thế nào? Xét xem sức mạn các phủ, đã nên đổi đặt danh hiệu xã thôn? Cùng các sự việc, việc gì đổi định mà lòng dân phiên đều thỏa thuận, nên cứ thực tâu lên, việc nào còn quen tục cũ chưa tiện đổi ngay, không hại gì tạm để theo cũ, nên làm thế nào yên ủi dạy dỗ, khiến cho chúng chịu ảnh hưởng ngày càng cảm hóa mà không tự biết, mới là cách tốt đừng thói kinh biến hóa thói mau rợ, nên khéo xét mà làm.

Miễn sai dịch cho từ đội nhất đến đội ngũ vệ vệ Hổ oai tiền. Biền binh các đội ấy, ông cha hẳn là người Thanh-hoa, Nghệ-an, lúc mở nước, theo hầu bên ngựa, dự có khó nhọc một chút, đều ở vào lệ được toàn trừ, chỗ ấy là đất công, lại không có ruộng lương, năm ngoái lại tuyển kinh binh, đem dồn bổ cả, vua nghĩ đến mà thương, chuẩn cho từ nay phàm gặp việc công, không có chỉ vua không được sai phái một loại như các vệ Cẩm binh.

Định rõ lệ thuế thuyền buôn Nam-kỳ đi buôn ở thành Trấn-tây. Gia-long năm đầu định lệ thuyền buôn đi buôn ở Nam-vang chia làm 3 hạng, theo hạng đánh thuế, (hạng nhất mỗi thứ tiền thuế 210 quan, hạng nhì 140 quan, hạng ba 70 quan) không lấy thước tấc bề ngang lòng thuyền làm chuẩn, người buôn dùng tre kết bè bên thuyền chở hàng, không có hạn lượng. Đến nay bộ Hộ bàn xin sai quan sở tại khám đo thước tấc

https://tieulun.hopto.org

bề ngang lòng thuyền trong hạt, làm thành danh sách, nộp tại sở Tào-chính, định lại thuế thuyền, (hạng nhất mỗi thứ tiền thuế 200 quan, hạng nhì 150 quan, hạng ba 100 quan).

Lại nói: từ trước đến nay, thuyền buôn đều do quan sở tại thu thuế, nay thành Trấn-tây biên binh đông nhiều, nên dùng muối và tiền gạo cho ngoài biên đầy đủ. Xin phàm thuyền các tỉnh đến buôn bán ở Trấn-tây, thuyền ấy là hạng nào, cùng số muối gạo chở trong thuyền, quan địa phương phê giấy nói rõ, khi đến thành xét thực, đánh thuế một phần mười hàng hóa, theo giá khấu trừ tiền thuế (gạo 1 phương giá 1 quan tiền, muối 1 phương giá 3 tiền), nếu còn thiếu thì chiểu thu bằng tiền cho đủ ngạch, còn thừa thì mua hết cả mà trả tiền theo giá. Còn như thuyền của thành hạt đi buôn ở 6 tỉnh, thì cứ theo [illegible] thu tiền thuế.

Vua theo lời bàn ấy, lại chuẩn định những thuyền nguyên đi buôn ở 6 tỉnh, (thân thuyền ngắn kém không sâu rộng như thuyền đi buôn Trấn-tây), nếu có đem hàng đến buôn bán ở Trấn-tây thì đánh thuế thêm, (bề ngang lòng thuyền 6 thước trở lên, mỗi thứ tiền thuế quan 5 quan, 5 thước trở lên thì 3 quan, đều thu gấp đôi, 4 thước 8, 9 tấc trở xuống, tiền thuế 1 quan 5 tiền, thì thu gấp rưỡi). Thuyền phủ Ba-xuyên chở tạp hóa đi buôn ở Trấn-tây thì đánh thuế theo như lệ (thuyền bề ngang lòng thuyền 7 thước trở lên tiền thuế 7 quan, 6 thước trở lên tiền thuế 6 quan, 5 thước trở lên, tiền thuế 5 quan), nếu chở muối, gạo, theo lệ trước mà thi hành.

Làm đồn Thu-bồn tỉnh Quảng-nam, nguyên Thu-bồn là nơi sản xuất quế, khách buôn nhiều người tập họp, buôn bán với người man, bọn ác man gián hoặc lẻn xuống quấy rối. Vua chuẩn cho quan tỉnh tìm chỗ làm

https://tieulun.hopto.org

1 đồn nhỏ ở đồn nguyên ấy, phái 1 suất đội, 30 biền binh thuộc tỉnh đến đóng giữ.

Sơn man tỉnh Quảng-ngãi lại họp bọn hơn 1.000 người, thẳm đến các đồn, quan quân đuổi đánh, người man bị súng bắn chết và bị thương nhiều, cũng dắt nhau chạy tan, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: giống man lạo hoảng hốt bất thường, triều đình đã gia ân khoản đãi, cho được buôn bán, thế mà vô cớ gây ra việc, mưu đồ xâm lược, vả lại quân của nhà vua, đối với đi địch, chúng đến thì ngăn chặn, chúng đi thì không đuổi, nên nghiêm sức cho quan quân bắt giặc, đi dò xét xa để rình, nếu chúng lại đến thì đón chặn trước, đánh cho một trận rất dữ, khiến cho chúng sợ oai mãi, mới không dám làm lo ở biên thùy. Kẻ thì đánh giặc tất phải chém đầu bắt sống, mới là việc thực, nếu chỉ đuổi trốn bắn ra, tuy giết chết được, những chúng vẫn còn mang vết thương mà trốn, các thấy nhau mà chạy, thì cũng vẫn là suông không thể cầu thưởng được. Bọn sơn man kia chỉ có tên nỏ, so với súng điểu thương mấy đá, đâu có thể địch được mảy may, nên sức cho quân ở ngoài biên, tập quen cách mở đóng bắn súng điểu thương, đến khi ra trận tất giết được nhiều giặc.

Tỉnh Bắc-ninh bắt được giặc trốn là Ngô Văn Cải (nguy xưng thống lĩnh 2 đạo tây bắc) đem giết đi. Vua thưởng cho người bắt được giặc 300 quan tiền.

Phủ Thừa-thiên phái biền binh thuộc phủ đi đò xem thượng đạo, qua đường núi Tam-kỳ, thẳng đến các man Lao-tảo, so với năm trước, đi xa hơn 4 ngày đường, đề đem đồ bắn dâng lên. Vua khen tốt, suất đội cùng binh dinh đi chuyến ấy, đều thưởng cho áo quần và tiền.

Quan quân đạo Ninh-bình bắt được chánh yếu phạm của giặc là Quách Tất Tại, đóng cũi giải về kinh đem giết đi. Khi trước kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà

https://tieulun.hopto.org

Duy Phiên nghe biết Tất Tại ẩn nấp ở sơn phận xã Thượng-lũng đất Thung-thăng (tiếp giáp Sơn-âm) bàn với hộ phủ Trần Văn Trung, chia phái quận chặn phục, thuộc hạ của Trung là lính vệ Hải-dương Nguyễn Văn Lưu, Ngô Văn Hoàng vào trước, được quản vệ là Nguyễn Tác, suất đội Đặng Văn Chi, cùng đến bắt giải đưa về quân thứ, quân các đạo đi khắp núi tìm bắt, lần lượt chém được 7 đầu giặc, bắt sống được đàn ông đàn bà hơn 100 người. Bọn Cự đem việc ấy tâu lên.

Vua ra dụ cho Nguyễn Văn Lưu, Ngô Văn Hoàng đều bạt bổ làm đội trưởng, thưởng cho 5 trăm quan tiền; Nguyễn Tục gia quân công 1 cấp; Đặng Văn Chi kỷ lục quân công 2 thứ; Trần Văn Trung trước cách lưu, đổi làm giáng 4 cấp lưu; Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên đều gia 1 cấp. Lũ đàn ông đàn bà bắt được giao cả cho tỉnh

TIMSACH.COM.VN

Vua lại dụ rằng: Quách Tất Tại tuy là đầu sỏ giặc, nhưng từ trước đến nay không thấy chúng xuất đầu, kháng cự quan quân, lại không bằng Quách Tất Công là tội yếu phạm trong bọn giặc, kinh lược, tham tán cần không nên lấy cớ cho là đã bắt được Quách Tất Tại là xong việc. Nên thượng khẩn tìm cách bắt chém đầu sỏ giặc là Lê Duy Hiển, tội yếu phạm là Quách Tất Công, cùng Quách Tất Tế, Đinh Thế Dội, mới có thể gọi là thành công. Còn như người thổ một dải Sơn-âm, cam tâm theo giặc, tuy thế lực đã cùng, vẫn còn bắn súng chống quân quân, đã bị bắt được, cũng không chịu chỉ thực chỗ kẻ thù nghịch ẩn trốn, độc ác, ngu tối, thực là đáng ghét, nên truyền chỉ cho Nguyễn Văn, Bùi Mậu Tiên xét những phạm nhân trước sau giải đến tra xét, nếu xét ra những đứa tội tình xem ra nặng, cho đem chém ngay, còn người Sơn-âm cùng các xã: Trường-môn, Hưng-thi, Bình-hiểm gần đây đều xích khóa giam lại, chờ vội chia đưa bảo quản.

https://tieulun.hopto.org

Thự đốc Thanh-hoa là Hoàng Văn Àn ốm lâu chưa khỏi, vua cho giải chức ở ngoài điều trị. Cho bố chính Nguyễn Nhược Sơn, án sát Nguyễn Quốc Hoan hội đồng quyền giữ ấn quan phòng tổng đốc.

Cho hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Khoa Minh giải chức Cơ mật viện đại thần, chuyên làm việc bộ. Khoa Minh trước theo xe vua đi chơi núi Thúy-hoa. Vua ngoảnh lại hỏi, thường không thấy mặt, hỏi ra thì đã về trước rồi. Vua bảo các quan đi theo hầu rằng: « Nguyễn Khoa Minh làm quan đến nhất phẩm, lại sung Cơ mật viện đại thần, chức vụ quan yếu biết là nhường nào, tuy có việc coi làm lầu kết hoa, rạp kết hoa, nhưng ngày khánh tiết còn xa, đâu đến cần kíp không đợi được, nếu có việc cần, sao không đem việc ấy tâu lên, mà lại tự tiện trở về? » Bèn giao cho bộ Lại bàn. Minh phải giáng 2 cấp. Lại nghĩ bộ Hộ nhiều việc, thế khó trông coi cả việc viện, bèn cho miễn chức viện Cơ mật. Cho thự hữu tham tri bộ Lễ là Đoàn Khiêm Quang sung Cơ mật viện đại thần. Nguyễn Khoa Minh, Đoàn Khiêm Quang đều cho được miễn cả việc trông coi lầu rạp kết hoa, về bộ viện cung chức. Còn xưởng thợ làm lầu rạp kết hoa, chuyển ủy cho đường quan bộ Công cắt lượt nhau đi xem xét.

Vua cho thị độc học sĩ viện Hàn lâm là Lâm Duy Nghĩa thăng thự thông chính phó sứ, vẫn sung làm việc Nội các.

Trả lại chức hàm cho Nguyễn Trọng Tinh, Vũ Huy Dụng. Bọn Tinh trước có lỗi, bị giáng bổ ngũ đẳng thị vệ, cho lũ Tôn thất Nghị thay vào. Đến nay vua bảo Nội các rằng: « Bọn mới được kiêm lãnh thị vệ là Tôn thất Nghị, hiệp lãnh thị vệ là Lê Mậu Hạnh, Vũ Văn Cận, đều là tài khí nhỏ nhen như cái đấu cái giỏ, không thể trọng dụng được. Nguyễn Trọng Tinh, Vũ Huy Dụng dẫu kiến thức tầm thường, nhưng thử trầm hơn 30 năm,

https://tieulun.hopto.org

chó ngựa còn biết ý chủ nhân, nữa là người ư? Cổ nhân có câu nói « nhân duy cầu cựu » nghĩa là người thì dùng người cũ, cũng nên bỏ chỗ xấu lấy chỗ tốt; gia ân cho Nguyễn Trọng Tinh được trả lại nguyên hàm chưởng vệ, vẫn lãnh thị vệ kiêm trông coi viện Thượng-tứ đội Dực võ ty Thượng thiện và ngự hộ. Vũ Huy Dụng được trả lại nguyên hàm nhất đẳng thị vệ, vẫn hiệp lãnh thị vệ và kiêm trông coi viện Thượng trà, đội Tài hoa, thự Hòa thanh, thự Thanh bình và ty Lý thiện. Tôn thất Nghị trả về vệ Loan giá; thự phó vệ úy Lê Mậu Hạnh trả về thị vệ trưởng; Vũ Văn Cận trả về coi viện Thượng trà, để cho biết rằng: người thì thăng chức, người thì giáng chức, đều theo tài năng mà trọng dụng ».

Quan thành Trấn-tây tâu nói: đã phái đội trưởng thông ngôn là Lê Văn Khoa giả dạng đi thám 2 phủ Battambang, Pursat, nói dối là Mường Giao, nhờ người thổ dẫn đến chỗ ở của Nặc Ong Giun là sứ Tà-nặc. Ong Giun tin thực, tỏ bày vì nước Xiêm quẫn bách muốn về đất cũ, cho đem theo thuộc hạ là lũ tên Che 3 người về thành, kêu xin nhận cho, nếu được báo tin cho biết, đến tháng 7 tháng 8 mùa nước lên, đem gia quyến trốn về.

Xét ra tên Giun phản anh theo giặc là người có tội lớn, quyết không có lý trở về, nếu nhân quẫn bách xin về, rất không thể cho nói đến việc ấy, lũ tên Che là lũ bạn thân, cũng không nên để cho người phiên biết đến, trốt đã một đưa đến tỉnh An-giang giam giữ.

Vua một dụ rằng: « Tên Giun sai người đưa tin là bị người Xiêm làm khổ quẫn bách muốn về, hay là ngoài mặt nói thác là muốn về đất cũ, nhưng trong lòng thực muốn nom dòm thành Trấn-tây, hoặc giặc Xiêm gian xảo, tự nghĩ không thể bắn súng công khai, muốn bắn tên nỏ ngầm, ngầm sai người đến dỗ bọn phiên mục để

https://tieulun.hopto.org

tiện làm việc cũng chưa biết được, nên nghiên cứu 2, 3 lần, xem xét kỹ lưỡng, đem tình hình tâu vào rõ ràng ».

Lại bọn quan phiên từ trước đến nay triều đình đối đãi cũng như tôi con, về việc có thông tin với tên Giun hay không, nay cũng không cần phải nói đến. Việc ấy cần phải xử cho khéo, không nên hơi lộ ra tiếng nói sắc mặt để yên lòng kẻ phản trắc. Còn lũ tên Che đưa đi An-giang cũng phải, nhưng nên hậu cấp tiền gạo, đối đãi cho khéo, chớ nên giam giữ nghiêm khắc quá, lại thêm sợ ngờ. Và lại tên Giun phản anh theo giặc, triều đình cố nhiên không thèm đỗ đến mà bắt tội, nếu chúng tự về, do thành phải giải về kinh, xét về sự lý cũng không có gì là không nên, chuẩn cho lũ ngươi gia tâm trù tính cho kỹ, cốt cho đúng khớp, mật làm tập tâu tâu lên.

Quân đi tuần phá Hải-tây tìm bắt được 2 đứa thám tử nước Xiêm ở sông Tầm-bông-trấc, hỏi về tình hình giặc, chúng nói tướng nước Xiêm là Phi Nhã Chất Tri ở Bắc-tầm-bôn sắp đắp thành mới (ở xứ Tha-la Gia-cầm) cho Nặc Ong Yểm là trưởng đồn. Tờ tâu lên, vua nghĩ bọn ấy ít tuổi, không thèm giết, sai hãy giam lại (một đứa tên là Bi 20 tuổi, 1 đứa tên Xâm, 16 tuổi, giả làm đứa chăn ngựa để nhòm ngó biên thùy).

Chia gán dân tiếp giáp các đồn ven biên giới tỉnh Quảng-ngãi. Đầu năm Gia-long lấy các xã thôn ấp thượng bạn 3 huyện hạt tỉnh ấy đặt làm 2 lân, theo 6 cơ Tinh-man đóng đồn, ngăn ngừa sơn man (Cơ thứ nhất 4 lân, là: Trung-phấn, Trung-võ, Trung-oai, Trung-tín; cơ thứ hai 5 lân là: Tiền-thái, Tiền-thuận, Tiền-vân, Tiền-an, Tiền-sơn; cơ thứ ba 4 lân là: Tả-sơn, Tả-thanh, Tả-dũng, Tả-hùng; cơ thứ tư 5 lân là Hữu-an, Hữu-trí, Hữu-hội, Hữu-hòa, Hữu-dũng; cơ thứ năm 4 lân là: Hậu-thành, Hậu-nghĩa, Hậu-tường, Hậu-quỳnh; cơ thứ sáu 5 lân là: Nội-phúc, Nội-lộc, Nội-thọ, Nội-bảo, Nội-

https://tieulun.hopto.org

tài). Năm ngoái lại tuyển binh đinh trích cơ thứ 6 làm vệ thứ nhất Quảng-ngãi. Đến nay chuẩn cho chiếu theo một đất nối liền bổ vào 5 cơ, để tiện sách ứng. (3 lần Hữu-an, Hữu-trí, Hữu-hội thuộc cơ thứ 4 trước đổi làm Trung-an, Trung-trí, Trung-hội phụ thuộc vào cơ thứ nhất; 4 lần Hậu-thành, Hậu-nghĩa, Hậu-trưởng, Hậu-quỳnh thuộc cơ thứ 5 trước đổi làm Hữu-thành, Hữu-nghĩa, Hữu-trưởng, Hữu-quỳnh phụ thuộc vào cơ thứ 4; 5 lần Nội-phúc, Nội-lộc, Nội-thọ, Nội-bảo, Nội-tài thuộc cơ thứ 6 trước đổi làm Hậu-phúc, Hậu-lộc, Hậu-thọ, Hậu-bảo, Hậu-tài phụ thuộc vào cơ thứ 5, còn các lần khác vẫn theo như cũ).

Tỉnh Gia-định có tên Hoàng Diệp người nhà Thanh, nhờ tên phạm tội phải chém Hoàng Văn Thông là phủ [illegible] đi buôn ở Hạ-châu, Phúc-kiến và các xứ Nam-kỳ, Bắc-kỳ, hơn 10 năm không nộp thuế nhà nước. Thông đã bị giết, phủ thuộc là bọn Nguyễn Bá Lực lại vin cớ để chậm không theo lời dạy sai đem thuyền về nộp. Bố chính là Hoàng Quỳnh xét được việc gian ấy, bắt để hỏi, nhận tội cả, án đăng lên, bọn Hoàng Diệp, Vũ Bá Lực đều phải tội mãn lưu [lưu đủ 3.000 dặm], phạt lương Kiên An công 4 năm, quan tỉnh cùng người coi giữ đồn Cần-giờ lần lượt đều vì tội thất sát, phân biệt giáng cách, thưởng cho Hoàng Quỳnh được gia một cấp.

Vua nhân việc ấy thông dụ cho các địa phương rằng: « Nhiều thuyền cùng với thuyền người nhà Thanh hình sắc đã khác, lại có thẻ thuyền làm dấu hiệu, thế mà thuyền ấy giả mạo đã lâu, mà quan địa phương cùng người coi đồn không có một người nào xét ra được, há chẳng phải sợ quyền thế mà không dám cất tiếng nói lên ư? Trẫm làm vua cả nước, dù hoàng thân quốc thích,

https://tieulun.hopto.org

hơi có trái phép, chưa từng tha thứ, lũ người trách nhiệm một địa phương, tự nay nên nghiêm sức cho phủ huyện, đồn cửa quan thuộc hạt mình, đều giữ phép làm việc công, không kiêng người quyền thế, phàm gặp hoàng thân quốc thích cho đến tất cả các người quyền yếu cấp giấy cho người thuộc hạ ra ngoài làm việc gì, không cứ nhiều thuyền, phàm xét ra có sự làm bậy, lập tức bắt nộp lên quan hặc tội, trừng trị cho hết mối tệ, nếu thiên tư dong túng không việc ấy nói ra, người khác giác ra, thì tội che dậy lại lớn hơn ».

Lại sai bộ Hộ cùng kiểm xét những nhiêu thuyền ở sổ ngạch, sai quan sở tại thu cả giấy cũ, cấp cho thẻ thuyền, chiếu theo hạng thuyền mà đánh thuế, có người còn giả mạo, chiếu luật trị tội.

TIMSACH.COM.VN

Kinh lược sứ Trương Đăng Quế tâu nói: « Các động sách Trịnh-vạn, Mậu-lộc, Quân-thiên, Lâm-lự (ở bên tả sông Lương) thuộc châu Lương-chính, dân ở dựa núi, hai ba nhà một, không thành thôn xóm, mà chỗ nào cũng rừng rậm, núi khe, đi lại rất là gian hiểm, và cách xa châu lỵ, thế khó trông coi, hơn nữa, xứ ấy 2 mặt tây-bắc giáp giới với phủ Quỳ-châu tỉnh Nghệ-an, huyện Sầm-tộ phủ Trấn-biên cũng là nơi quan yếu, nếu không chế ở chỗ ấy thì Lâm-lự, Quân-thiên không chỗ hiểm đáng nhờ. Xin chia Trịnh-vạn ra làm 2 xã, hợp với 2 xã Thọ-thắng, Mậu-lộc, gọi là tổng Trịnh-vạn; chia Quân-thiên, Lâm-lự làm 8 xã thôn, gọi là tổng Quân-nhân. Lại trích tổng Như-lăng, Lôi-dương, Luận-khê thuộc huyện Nông-cống gần đấy, tất cả 4 tổng đặt riêng là châu Thường-xuân, làm đồn ở Trịnh-vạn để làm nơi châu lỵ. Lại Cẩm-thủy chia đặt huyện lỵ, mà hạt ấy dân cư đông đúc, và không có núi khe hiểm xa, xin làm huyện lỵ ở đất xã Thạch-lẫm (ở bên tả sông Mã), phải

https://tieulun.hopto.org

lính đến lâm, để viên huyện đòi đến đóng ở đấy. Vua đều nghe theo cả.

Vua sai các tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Bình-thuận tìm mua ván gỗ thổ sản nộp vào kinh (các gỗ tốt như gỗ táu, gỗ thuận, gỗ khổ, gỗ mít dài từ 3,5 thước, mặt 1 thước 5,6 tấc, dày 2,3 tấc trở lên, mỗi hạt lấy 300 hay 400 tấm làm hạn.

Khai mỏ sắt ở tổng Bằng-mạc (thuộc châu Lộc-bình) tỉnh Lạng-sơn (mỗi năm lấy thuế sắt chín 200 cân, chiết nộp bằng bạc tốt 10 lạng).

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên đạo quân Ninh-bình tâu nói: « Quan quân tiếp tục bắt được chánh yếu phạm của giặc là Quách Tất Công, Quách Tất Lĩnh (em là Tất Công) và vợ con thân thuộc Quách Tất Tế, xét ra bọn chúng một nhà chứa ác đã lâu, nhiều lần kháng cự quan quân, thực là tội to ác lắm, các thổ dân bắt được có đứa dưới 13 tuổi, xin đem cùng với đứa trên 16 tuổi, đều đem chém cả ».

Vua y cho, dụ rằng: « Vợ con Quách Tất Công đã bắt được, thì bọn giặc cùng quẫn đã quá, chắc hẳn khó lòng trốn khỏi lưới trời, nay tính đốt ngón tay đã đầy 3 tháng, cho lại gia hạn đến trung tuần tháng 4, phải bắt được bọn thủ phạm, chánh yếu phạm, kết án trị tội. Và quân quan lâu ngày khó nhọc, gia ân tự kinh lược trở xuống đều thưởng tiền lương một tháng ». Có thị vệ tự quân thứ về nói rằng mùa hạ lúc nắng lúc mưa, biến bình nhiều người bị cảm nhiễm. Vua tức thì dụ sai quan tỉnh phải thầy thuốc đến chữa, lại sai thị vệ đem cho các thứ thuốc (rượu thuốc trị bách bệnh 5 hòm, dầu bạc hà 10 lọ, dầu đinh hương, dầu quế mỗi thứ một chai).

Vua lại nghe xứ ấy khi nước mưa chảy xuống, các chất bẩn thỉu ở rừng rậm trôi xuống khe suối, quan quân uống phải, biến thành chứng sốt rét. Vua giáng dụ

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

cho kinh lược tham tán dự sẵn tự ngày trời tạnh, đủ đồ chứa nước, múc nước chứa lại. Và sai ở tỉnh đem nhiều chum sành để hứng nước mưa, đợi sau khi mưa 2,3 ngày mới được múc nước ở khe suối để uống, cho giảm bớt chất độc.

Kinh lược sứ Trương Đăng Quế, phó sứ Doãn Uẩn, Nguyễn Đăng Giai ở quân thứ Thanh-hoa đem binh dõng các đạo rút về, thự để đốc Thanh-hoa Tôn thất Bật về trước Hà-nội cung chức, làm sớ tâu lên nói: nay thổ dân các châu huyện đều đã yên họp như cũ, công việc kinh lược tưởng đến thượng tuần tháng sau có thể xong cả, lũ đầu mục giặc còn sót lại, đã treo giải thưởng cho dân tìm bắt, chắc cũng lần lượt bị bắt, tất không mầm mống còn sót, còn như thủ đinh cùng người gắng sức chuộc tội là bọn Hà Công Đức, hiện đương bắt phải bắt giặc, đợi có công trạng hay không, văn do quan tỉnh quản thúc, tâu xin đợi chỉ. Còn những lính liệu để đồng giữ 2 đồn Ninh-lương, Tòng-hóa và lỵ sở 2 huyện châu Cẩm-thủy, Thường-xuân đợi sau cũng do tỉnh chước lượng phái quân đến đổi. Và Nguyễn Đăng Giai ở ngoài đã được 9 năm, khi xong việc, xin cùng nhau về kinh vào yết kiến, được nhân tiện về thăm cha mẹ, lại về lỵ sở cũ.

Vua xem tờ tâu không bằng lòng, xuống dụ rằng: « Trước đây kinh lược sứ xin lưu Nguyễn Đăng Giai trù tính công việc bắt giặc để nhờ tay quen, lại xin tha Hà Công Đức cho đi bắt giặc chuộc tội, trẫm đều nghe theo lời xin, nay Nguyễn Đăng Giai hiện đã về tỉnh, không từng bắt được yếu phạm kết án trị tội, mà Hà Công Đức tự khi phát đi theo quân thứ đến nay, phàm giặc còn trốn như bọn Hà Công Kim, Phạm Bá Nho, Phạm Thúc Liêm cũng không bắt được đứa nào thì lời nói trước bảo sao? Lại như chiêu phủ dân thổ, thì súng điều thương chúng đã nộp chưa? Cho đến việc lương

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

chia xã thôn, làm sổ sách đã xong cả chưa, trong tập tâu đều không nói rõ, chỉ nói giặc trốn, thế tất bị bắt, việc kinh lý trưởng cũng xong cả, nói sao dễ dàng đến thế! Lại nói quân thức thủ phạm, thay đổi quân đóng đồn, do tỉnh tâu lên rồi làm, lại hình như dùng dằng cho người, trẫm rất không hiểu. Nay biền binh trót đã rút về tỉnh lỵ nghỉ ngơi, nên đem ngay quân đóng mãn hạn là 2 vệ Hữu nhị quân Võ lâm và phi kỵ viện Thượng-tứ (nguyên đóng ở Hà-nội theo Tôn thất Bật đi bắt giặc). Trung vệ Long võ (lính thú ở Thanh-hoa) cho về đội ngũ cũ, gián hoặc có người nào chết, thì cấp tiền tuất gấp đôi. Và quan quân trèo đèo lội suối lâu ngày khó nhọc, chuẩn cho quan tỉnh sắm sửa trâu rượu ban cho ăn yến một tiệc, nhưng đợi sau khi việc yên, hát ca thắng trận

TIMSACH.COM.VN

Giai xin về kinh yết kiến rồi nhân tiện về nhà thăm cha mẹ, sao không lấy chức phận của mình làm lo, vội xin cho rác tai, đạo làm tôi, trước việc công sau mới đến việc riêng, há nên như thế, tạm hãy ghi lỗi, chuẩn cho lập tức phải thân đi đốc thúc các thú dinh cùng những người cố gắng làm việc chuộc tội phải đến tận nơi đuổi bắt giặc trốn, cốt phải lần lượt bắt chém cho hết mầm ác, nếu chúng lại được trốn giết, tức là trách nhiệm của người; Trương Đăng Quế chuyên trách về việc vỗ về, dẹp yên nhân dân cùng các việc phải kinh lý, phải để ý tính kỹ cho được thỏa đáng; duy Doãn Uẩn ở đấy cũng không có việc gì, mà bộ Hình nhiều việc, cho lập tức về kinh cung chức ».

Truy tặng viên có tội cố sức làm việc là Nguyễn Khả Bằng làm cai đội hàm chánh ngũ phẩm; Lê Phúc An làm chánh lục phẩm, đều chiếu phẩm cấp tiến tuất. (Bằng đánh nhau với giặc bị thương rồi chết, An theo quân ốm chết).

https://tieulun.hopto.org

Vua cho học chính là Nguyễn Duy Phiên thăng thự đốc học Quảng-nam.

Bọn ngự sử đạo Bình-định, Phú-an là Ngô Văn Địch; ngự sử đạo An-giang, Hà-tiên là Vũ Danh Thục, dâng sớ phong kín nói: « Ở Sơn-âm, gò đất nhiều cái hình như gươm súng, họ Quách đời đời làm giặc phần bội cũng bởi phong thổ xui nên, xin bắt người địa phương ấy chỉ dẫn mồ mả ông cha bọn nghịch phạm Quách Tất Công, đào hết bỏ đi, các gò đất hình như gươm súng ở gần chỗ ở của họ Quách, đều san bằng đi cho hết gốc rễ giặc ».

Vua nói rằng: « Thói quen của giặc, quan hệ ở phong thổ, đó là lời nói thường của nhà địa lý, thực không đáng nói, lại lấy lý mà bàn, như ngồi trên lò lửa, còn thấy tự đốt ngay, huống chi giặc ở trên gươm súng há sống được ư, nếu là đất tốt thì người hung ác không có lẽ được tốt lành, vả lại đời đời [illegible] cả cây, dời dân đi nơi khác thì khí xấu kém ở nội từng đều đã tan hết, không còn nữa, há lại chung đúc được phong khí ấy để làm giặc ư? Nhưng một nhà họ Quách, chứa ác đã lâu, thực có tội thừa, cha Quách Tất Công là Tất Thác đã làm phản nghịch, nay anh em chú cháu Tất Công lại nối làm giặc, tội to ác lắm, nếu ông cha hắn còn sống cũng phải tội lây. Người đời xưa đánh giặc làm loạn, phá nhà làm ao chuôm để tỏ sự nghiêm phạt, thì mả ông cha giặc ấy và chỗ đất ở của hắn đào bỏ đi, san bằng đi, theo lẽ cũng không có gì là không nên, từ trước đến nay không thèm nói đến, nay có người nhắc đến, chuẩn cho lũ kinh lược, tham tán tra hỏi mả Quách Tất Thác và mả tổ bọn Tất Công, Tất Tại, Tất Tế cùng mồ mả cha mẹ chúng, đào lấy hài cốt đập nát ra, đem bỏ xuống sông để răn kẻ loạn thần tặc tử nghìn đời về sau, còn gò đất cũng chước lượng san đào đi.

Cho thủy sư đề đốc là Vũ Văn Từ kiêm quản việc Tảo chính.

https://tieulun.hopto.org

Tuần phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn chết, cho bố chính Sơn-tây là Nguỵ Khắc Tuấn làm bố chính Hưng-hóa, hộ lý ấn tuần phủ quan phòng, án sát Bình-thuận trước gia hàm bố chính là Lê Đức Tiệm làm bố chính Sơn-tây (Tiệm nghỉ cư tang, hết hạn đến kinh chờ bổ).

Nêu thưởng thọ dân 100 tuổi trở lên ở các địa phương (Quảng-nam 5 người, Bình-định 3 người, Hà-tĩnh 2 người đều thọ 100 tuổi, Quảng-trị 1 người, 110 tuổi),

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837], mùa hạ tháng 4, ngày mồng một, làm lễ hạ hưởng. (Lệ trước lễ phẩm 5 lễ hưởng ở các miếu, trâu thì dùng con to béo, đến nay chuẩn định vị chính hiến ở Thái miếu, Thế miếu, đều dùng 1 con nghé). Tỉnh Hà-nội tiến quá kỳ, ngựa trạm đi chậm không kịp ngày làm lễ, sắc cho từ nay về sau, phàm kinh gặp 5 lễ hưởng, ngày giỗ, cùng các lễ tiết Thánh thọ, Vạn thọ, chính đán, đoan dương, các địa phương theo lệ có dâng phương vật thổ ngơi, thì phải phái thuộc viện lãnh đệ, trước một ngày hiện đã đến kinh, chậm để lỡ việc thì phải tội, duy việc tiến thời vật mới, vẫn theo lệ phát trạm như cũ.

Vua sai thự vệ úy Thủy sư ở kinh kỳ là Nguyễn Văn Pháp, phó vệ úy là Phan Công Quý coi đem biền binh chia ngồi 15 chiếc thuyền Ô chữ Bính chữ Đinh lãnh chở tiền gạo đồ vật kho công ở Bắc-kỳ nộp về kinh.

Mới đặt phủ Hoằng-đạo tỉnh Vĩnh-long, hạt tỉnh ấy 2 huyện Tân-minh, Bảo-an thuộc phủ Hoằng-an, địa thế rộng rãi, số đinh điền nhiều, (huyện Tân-minh số đinh hơn 9.390 người, điền thổ hơn 35.700 mẫu, huyện Bảo-an số đinh hơn 8.870 người, điền thổ hơn 42.070 mẫu),

https://tieulun.hopto.org

chiều cho chiều theo địa thế nối liền, Tân-minh ở phía nam sông lớn, chia làm 2 huyện là Tân-minh và Duy-minh, vẫn thuộc phủ Hoằng-an kiêm lý huyện Tân-minh, thống hạt huyện Duy-minh, huyện Bảo-an ở phía bắc sông lớn, chia làm 2 huyện là Bảo-an và Bảo-hựu, lập riêng làm phủ Hoằng-đạo, kiêm lý huyện Bảo-hựu, thống hạt huyện Bảo-an, 2 huyện Duy-minh và Bảo-an đều đặt tri huyện, mà bỏ bớt chức huyện thừa ở Tân-minh, Bảo-an đặt từ trước. (Phủ lỵ Hoằng-an đặt tại thôn Phúc-hạnh, huyện lỵ Duy-minh đặt tại thôn Phúc-khánh, phủ lỵ Hoằng-đạo đặt tại thôn An-đức, huyện lỵ Bảo-an đặt tại thôn An-lý).

Bổ Trịnh Quang Khanh làm tổng đốc Định – An, Nguyễn Văn Hy làm bố chính An-giang, Tôn Thọ Đức làm bố chính Hà-nội, Trần Quang Tiến làm bố chính Nam-định, Trần Ngọc Lân làm bố chính Tuyên-quang, Lê Hữu Dực làm án sát Quảng-nam, Lý Quang Huyền làm án sát An-giang, Phùng Đắc Ninh làm án sát Hà-tĩnh, Nguyễn Quốc Hoàn làm án sát Thanh-hoa, Vũ Đức Quyền làm án sát Thái-nguyên, Phạm Quý làm án sát Lạng-sơn.

Phó lãnh binh Hà-nội là Đoàn Văn Bạt chết, cho phó vệ úy quân Vũ lâm là Vũ Viết Tuấn làm phó lãnh binh Hà-nội.

Bọn kinh lược sứ Thanh-hoa là Trương Đăng Quế phái ủy thổ ty châu Quan-hóa là Hà Văn Vân tìm bắt giặc trốn. Vân bắn chết chánh yếu phạm là Phạm Bá Nho ở phận rừng động Lực-canh đem đầu về dâng. Việc lấy tâu lên. Vua sai ướp muối đóng hòm giải về kinh, giao bộ Hình hết phép trừng trị, cho Hà Văn Vân làm cửu phẩm bá hộ, thưởng cho 400 quan tiền (ở Quan-hóa lúc bắt đầu gây ra việc, chỉ có anh em tên Vân không chịu theo giặc, đến khi quan quân mới đến, lập tức đem thổ mục thổ dân 1 động đến quân thứ tự nguyện đi bắt giặc).

LUẬN VĂN ĐẠI VIỆT

https://tieulun.hopto.org

Vua đi tuần chơi tỉnh Quảng-nam. Sai hoàng tử Ninh-thuận công Miên Nghi cùng với khâm phái đại thần là thượng thư Nguyễn Công Hoán, thống chế Nguyễn Tăng Minh ở kinh đông giữ, thị lang bộ Lại là Tôn thất Bạch, thị lang bộ Binh là Nguyễn Hợp sung chức giữ ấn ở kinh.

Vua dụ Ninh-thuận công Miên Nghi rằng : « Từ xưa đế vương có lễ đi tuần thú, để tỏ ra việc xem xét đổi mới, nay cho Quảng-nam là nơi gần kinh kỳ, đã ra dụ chọn ngày tốt, sai bắc xe đi tuần, nhân để xét địa phương, xét quan lại. Nghĩ kinh sư là nơi căn bản quan trọng, bèn sai người ở lại coi giữ, mỗi ngày giờ mão đến ngay tả vu điện Cần-chính, hội đồng với đại thần ở lại kinh làm việc, giờ tỵ về phủ, giờ mùi lại vào làm việc, giờ thân về phủ, giờ dậu lại cùng các đại thần ở trực, còn việc giữ ấn ở kinh, cứ mỗi ngày giờ mão bên làm việc, giờ thân thoái ban, người nên kính theo phép tắc, chớ được rồi chơi. Phàm gặp ngày giỗ các miếu, hội đồng với hoàng tử các trước công không đi theo xa giá, cắt lượt nhau làm lễ. Lại thường đến cung Từ thọ kính thăm sức khỏe, các quan chức lớn nhỏ không đi theo xa giá, cho người và các đại thần ở lại kinh điều khiển, còn như tập tấu các hạt Quảng-trị trở ra bắc, phải phát đệ ngay đến hành tại (1) ».

Lại cho một cái ấn ngà, nếu có việc vâng theo Từ chỉ và nội cung, cho tự làm tờ tâu tâu lên, còn thì mỗi ngày đem việc bình an trong kinh tâu báo một lần, thăm sức khỏe và báo việc trong cung, cách một ngày một lần báo. Lại phái một quản vệ, 300 biền binh cắt lượt ra vào để làm hộ vệ.

Sai tả thị lang bộ Hộ là Vũ Đức Khuê đi trước, đến hành cung dọc theo đường, dò xét dân tình lại tệ. Dụ

---

1. Hành tại là chỗ vua đóng, ngoài kinh thành.

https://tieulun.hopto.org

rằng: thăm địa phương, xem phong hóa là việc lớn của nhà nước. Ngu, Thuấn đời thịnh còn có việc 5 năm 1 lần đi tuần, huống chi Quảng-nam là nơi gần kinh kỳ, đã 10 năm nay chưa từng đi tới, lòng dân trông ngóng đã lâu, năm ngoái định muốn đi tuần, lại vì mưa lụt hoãn lại. Nay tiết trời hòa thuận, năm lại được mùa, cử hành điển lễ to lớn, các vật liệu làm hành cung dọc đường, đã cho cấp trả giá đất cho dân, chắc cũng đã đều được nhờ ơn, nhưng nghĩ quan lại chưa biết thể theo đức ý, yêu sách ra ngoài việc, cho nên thực tốn nhiều mà giá trả cho thì ít, chưa khỏi phụ lòng mong của dân. Nay như có thấy hoa đi đến đâu, vốn để xem phong lục, xét quan lại, gia ơn cho các làng, khiến cho dân ta có lợi không hại, là lòng sẵn có của trẫm, ngươi đi lần này, nên triệu tập lòng lý, dịch mục sở tại, [illegible] rõ thực phí nhân công vật liệu, tức thì chiếu giá cấp cho, ngoài ra còn có tình gì ẩn giấu và nhân viên làm việc, hoặc có các lệ quấy nhiễu, cứ thực bày tỏ, rồi cho ở lại Nam-chân, đợi xa giá đến thì đi theo hầu.

Lại ở trước các sở hành cung tỉnh Quảng-nam mỗi nơi đặt một cái trống, gọi là trống đăng văn, phàm người có điều gì oan uổng, cho được đánh trống bày kêu, đường quan 6 bộ cùng quan khoa đạo đi theo vua, cắt lượt nhau thu nhận đơn, cứ thực tâu lên, để biết hết tình dân (mỗi ban một ngày một đêm, đường quan cùng khoa đạo đều 2 người).

Cho đô thống quyền giữ ấn triện Tiền quân là Phạm Hữu Tâm sung làm hành doanh đại thần.

Ngày ất mão, xe vua tự kinh sư khởi hành, thuyền vua theo sông Hương tiến đến hành cung Phúc-tường. Ngày bính thìn, xe vua đến hành cung Hải-vân, sai tế thần núi Hải-vân. Ngày đinh tỵ đến hành cung Đà-nẵng,

https://tieulun.hopto.org

vua ngự đài An-hải, chỉ cửa biển Đà-nẵng bảo các quan theo hầu rằng: cửa biển này, hai bờ giáp núi, thuyền tàu ra vào không dễ, nhân triệu hộ phủ Hồ Hựu, lãnh binh Nguyễn Văn Lượng tỉnh Quảng-nam bảo rằng: lũ ngươi nên đào giếng chứa nước ở đài thành để phòng khi có cấp báo. Ngày mậu ngọ, vua đi chơi núi Ngũ-hành, dừng chân ở hành cung Động-thiên-phúc-địa, sai tế thần núi Ngũ-hành, bảo bộ Hộ rằng: chỗ này núi động lồng lánh, đá núi rất đẹp, trong động nhiều danh thắng thờ phật. Khi trẫm bắt đầu ra đi, trước mặt đã vâng lời từ dụ, nên cùng 100 lạng bạc ở núi Ngũ-hành, vậy cho phát bạc ở kho Quảng-nam 100 lạng và trẫm cũng bố thí 1.000 quan tiền, giao cả cho bộ, ấn, để chi tiêu thay vào các tiết hàng năm, và ngày thánh thọ đại khánh tụng kinh làm phúc để cầu thánh thọ lâu dài, muôn họ mãi bền lâu vững lâu mãi mãi, dưới đến thần dân đều được khỏe mạnh vui vẻ.

Vua thưởng tiền cho các người đi theo hầu, hoàng tử công, thân công 100 quan tiền, hoàng tử 80 quan tiền, các quan văn võ 1.800 quan tiền, tỳ lại binh đinh cùng các trạm dọc đường đều thưởng cho có cấp bậc.

Tả thị lang bộ Hộ được vua phái đi là Vũ Đức Khuê tâu nói: « Đã xét các sở hành cung theo dọc đường, nhân dân làm việc đều vui mừng được đón rước, đi làm việc quên nhọc, không ai ta thán gì, duy về giá nhân công vật liệu cần đến ở Quảng-nam, xem ra đắt hơn ở Thừa-thiên ».

Vua nói rằng: « Quảng-nam phần rừng hơi xa, lấy vật liệu hơi khó, không gần mà dễ như Thừa-thiên, hơn nữa việc làm các sở hành cung vững chắc rộng rãi chỉnh tề, Quảng-nam lại hơn, nên giá phải đắt hơn Thừa-thiên, bèn chuẩn cho chiếu theo 7 sở hành cung tự Phúc-tường đến Vĩnh-diện, (Phúc-tường, Mỹ-gia,

TAILIEU.VNMSACH.COM

https://tieulun.hopto.org

Hải-vân, Cam-tuyền, Đà-nẵng, Động-thiên-phúc-địa, Vĩnh-điện) cứ sổ xét ra phải chi mà cấp cho. (Một sở hành cung ở Thuận-trực lần trước làm để lại, không được dự lãnh tiền) ».

Ngày tân dậu, thuyền vua đến thành tỉnh Quảng-nam. Vua ngự hành cung Vĩnh-điện, hộ phủ là Hồ Hựu đem các quan văn võ cùng kỳ lão lạy mừng. Vua bèn sai ban kim tiền, ngân tiền và vải lụa cho kỳ lão (100 tuổi trở lên 4 người, đều thưởng cho cát tường bát bảo tiểu kim tiền 1 đồng, phi long ngân tiền hạng lớn 3 đồng, lụa màu mỗi người một tấm; 90 tuổi trở lên 62 người, đều thưởng phi long ngân tiền hạng lớn 3 đồng, vải màu một tấm; 80 tuổi trở lên 666 người, đều thưởng phi long ngân tiền hạng lớn 2 đồng; 70 tuổi trở lên 666 người, đều thưởng phi long ngân tiền hạng lớn 1 đồng). Và thưởng tiền cho dân các xã bãy hương ấn quy đón (những xã ven đường: Thừa-thiên 52 xã thôn, Quảng-nam 46 xã thôn, đều thưởng 20 quan tiền, các xã thôn không ở ven đường mà tình nguyện đặt hương án qui đón, thuộc Quảng-nam 58 xã thôn, đều thưởng 10 quan tiền).

Ngày nhâm tuất, giảm thuế thân năm nay cho tỉnh Quảng-nam hai phần năm số tiền thuế (đầu xuân đã giảm 5 thành). Ngày hôm ấy xe vua trở về, sai tế thần biển. Ngày giáp tí, xe vua về đến kinh thành.

Vua cho là các sở hành cung ven đường, cách thức quê mùa mộc mạc, rất khen, thưởng cho Kinh-doãn và quan tỉnh Quảng-nam cùng các người làm việc như lãnh binh, quản vệ cơ, phủ huyện đều gia một cấp, các biền binh làm việc đều thưởng tiền lương một tháng.

Vua lại dụ nội các rằng: « Việc đi xét địa phương, đời Nghiêu Thuấn đã có, một năm 4 lần đi tuần, người đời ấy chưa từng chê là mau, sau rồi các vua hiền, thường đi tuần thú về các mùa, gọi là điển lệ long trọng. Vả lại

https://tieulun.hopto.org

Quảng-nam là danh khu ở tả trực, cách phía nam kinh kỳ trăm dặm, các năm Minh-mệnh thứ 6 thứ 8, đã 2 lần đi tuần, xem địa phương, xét quan lại, gia ân cho các làng, dân tình đều thỏa thuận, sau vì nhiều việc, chưa kịp cử hành, năm ngoái vì muôn việc hơi rỗi, sẽ định đi tuần, rồi đương thứ hộ phủ là Phan Thanh Giản dâng sớ can ngăn, trình bày nhiều khoản, như nói rằng năm mất mùa, dân đói, trẫm nghe nói không vui, đến khi sai ngôn quan (1), xét hỏi lại là nói dối, đình thần nghị xử tội nói dối nói bậy, nghĩ phải chém đợi lệnh, trẫm đặc cách xử nhẹ, giáng làm lục phẩm, cho làm việc chuộc tội, chả bao lâu Giản biết xấu hổ, cố gắng lại nhắc lên tứ phẩm, coi làm việc bộ.

Nay trẫm đi đến tỉnh Quảng-nam, mắt trông thấy lúa thóc được mùa, lăng mạc vui vẻ, dọc đường đốt hương cúi lạy, đến lứa huy hoàng, ông già trẻ con, hoan nghênh sơ chậm, nhiều lên gọi kỳ lão 1, 2 người đến trước mặt hỏi han, lại sai quan hầu hỏi khắp mọi người, đều nói: tình thực vui mừng, được đón rước, chỉ sợ cờ của vua không đến, giả sử có làm 3, 4 sở hành cung, đều trả tiền công tiền vật liệu bằng giá đắt, chưa từng động tốn đến của dân chút nào, thì có khổ gì mà nỡ nói ra miệng 2 chữ « bất nguyện ». Trẫm xem lòng dân yêu kính, xuất tự lòng thành. Lập tức ngay trước mặt thưởng cho kỳ lão kim tiền, ngân tiền, vải lụa, tha thuế thân cho toàn hạt, để thỏa lòng trông mong của dân ta. Nay xe đã trở về đến kinh, nên truy bàn tội Phan Thanh Giản tâu trước không thực, duy trước đã giáng bổ, tội không xét lại, chuẩn cho cung chức như cũ, tha cho nghị lại, vậy sai bộ Lại thông dụ cho trong ngoài đều biết.

Vua thưởng cho lưu kinh hoàng tử công và lưu kinh đại thần đều gia một cấp, giữ ấn lưu kinh đều kỷ lục 2

---

1. Ngôn quan : Đô sát viện, ngự sử, khoa đạo.

https://tieulun.hopto.org

thứ, hoàng tử công, hoàng tử thân công đi theo hầu văn từ biện lý bộ vụ, sung biện các vụ, võ từ quản vệ trở lên, đều kỷ lục một thứ.

Định lệ thưởng gia cấp kỷ cho hoàng tử công, hoàng tử thân công.

Dụ rằng: « Tự trước đến nay, hoàng tử công, hoàng tử thân công, mỗi khi gặp ân điển và có công khó nhọc một chút mà nên thưởng, thì cho là không có chức vụ đều không được dự, còn như có sự lầm lẫn nên phạt, thì phạt để răn, không khác gì quan trong triều. Kia như chính thể lớn của nhà nước, chỉ có thưởng và phạt, hoàng tử công, hoàng tử thân công, trong là hoàng thân, về phận làm tôi con, cũng như nhau cả, nay thưởng thì không được dự, chỉ phạt thì phải chịu, thực chưa công bằng. Vậy chuẩn định từ nay về sau phàm hoàng tử công, hoàng tử, thân công, nếu có công khó nhọc một chút, nên được dự thưởng cấp kỷ. Từ đó tự đệ chi ra, còn thì việc thuộc vào bộ nào do quan thì bộ ấy tâu xin đợi chỉ, để cho thống nhất.

Chuẩn cho giản binh tại ngũ các hạt từ Thừa-thiên trở vào nam đến Hà-tiên, trở ra bắc đến Cao-bằng, tự mồng một tháng năm đến cuối tháng chạp, phàm người theo lệ cấp lương tháng 5 tiền, hoặc chỉ một phương gạo, thì chiếu theo số người hiện có, đều cấp thêm tiền, mỗi tháng đủ 1 quan tiền. Rồi lại dụ cho từ mồng một tháng giêng sang năm đến cuối tháng, theo lệ ấy mà tiếp tục cấp.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở đạo quân Ninh-bình bắt được đầu sỏ giặc là Lê Duy Hiển, đệ ngay cờ đỏ báo tin thắng trận.

Trước đây quan quân đánh phá đồn Sơn-âm, đầu mục giặc là Quách Công Dễ, Quách Công Cát (thổ tỳ xã Cố-đễ) đem Lê Duy Hiển thẩm ẩn ở phận núi thôn Dầm-đa xã Cố-đễ, đạo quân của Hà Duy Phiên ở xã Hưng-

https://tieulun.hopto.org

thi, nghe được tin báo, lập tức phái thuộc hạ là vệ úy vệ Hà-nội là Trần Văn Luận đến ngay tìm bắt, quyền sai suất đội ở chuyến đi ấy là Nguyễn Văn Diên, ngoại ủy đội trưởng là Đỗ Công Huyên bắt ngay được Duy Hiền. Đề, Cát cũng bị biền binh bắt được. Tạ Quang Cự nghe tin, tự Sơn-âm đến ngay, cùng Hà Duy Phiên họp ở đồn Ninh-cương, phát đồ thưởng áo quần, hà bao gấm, bài bạc thưởng cho lũ Diên ngay trước mặt để khuyến khích. Liền đem tin thắng trận tâu lên.

Vua khen tốt, thưởng Quang Cự, Duy Phiên đều gia quân công 1 cấp ; Trần Văn Luận cũng thưởng gia quân công 1 cấp : Nguyễn Văn Diên được bạt bổ làm cai đội ; Đỗ Công Huyên được bạt thụ chánh đội trưởng, biền binh thưởng chung 500 quan tiền, những giặc bắt được là Quách Công Đề, Quách Công Cát lăng trì xử tử, còn lê Duy Hiền thì đóng cũi cùm về kinh để giết.

Vua lại dụ rằng : « Lê Duy Hiền tuy ngày xưng là minh chủ, nhưng xét tình hình, đều bởi Quách Tất Công, dụng ý gây việc, chẳng qua cho Duy Hiền là vật lạ có thể bán được đất, giả suy tôn lên để thỏa mưu gian dựa cỏ nhờ cây mà thôi, nếu chưa bắt được Tất Công thì Duy Hiền dù bắt được, ngày sau bắn lại tìm một người khác giả làm dòng dõi nhà Lê, dựa vào để làm loạn, thế là mầm ác vẫn chưa hết được. Kinh lược tham tán nên nghiêm đốc tướng biền binh đồng nhân lúc thế giặc cùng quẫn, thượng khẩn tìm bắt, cốt được Tất Công, mới là xong việc, nếu Tất Công lọt lưới, là vẫn chưa xong, nhọc thì nhọc đấy, há dũ kể công, nên phải cố gắng ».

Vua lại giáng dụ cho kinh lược sứ ở Thanh-hoa là Trương Đăng Quế rằng: « Đạo quân Ninh-bình khi trước làm việc tuy là chậm trễ, nhưng gần đây thì đã bắt được yếu phạm Quách Tất Tại, nay lại bắt được đầu sỏ giặc là Lê Duy Hiền ; chỉ còn tối yếu phạm là Quách

https://tieulun.hopto.org

Tất Công nay mai cũng tất bắt được, thế mà ở Thanh-hoa đầu sỏ giặc và yếu phạm trốn tránh còn nhiều, thực trạng bắt giặc so với Ninh-bình lại là hạng kém, phải theo dụ trước bắt Nguyễn Đăng Giai, nghiêm đốc thú đình cùng những người cố sức chuộc tội, hết sức tìm bắt, cho chóng thành công. Lũ ngươi minh nhận trọng trách, nên cố gắng hết sức, để không phụ với lòng, không thẹn với người, chắc không đợi trẫm nói nhiều ».

Cách vài ngày, đạo quân Ninh-bình lại bắt được Quách Tất Công ở phận rừng xã Thượng-lũng, tin thắng trận báo đến. Vua vui vẻ lắm, thưởng Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên đều gia quân công 1 cấp, người bắt được trước là cai tổng Vũ Huy Chúc cho bạt bổ làm lục phẩm đội trưởng sung cai đội. Ngoyên Khắc Quý cho thăng thụ cai đội, binh dõng thưởng chung 1.000 quan tiền. Giặc bắt được là Quách Tất Công đóng cũi giải về kinh để giết.

Lại dụ rằng: « Quan quân từ mùa đông đến mùa hạ, gối đầu bằng gươm giáo, trải qua hiểm trở, dãi dầu bấy lâu, trẫm rất thương lắm. Quách Tất Công tuy không phải là minh chủ, thực thi thủ mưu nay đã bắt được, có thể gọi là xong việc, chuẩn cho lập tức rút về Ninh-bình, thưởng trước cho ăn yến xem tuồng một lần, cho được cùng vui, nhưng nghỉ ngơi mươi ngày, kinh lược tham tán đi đường trạm về kinh yết kiến, biền binh kinh phái đi và tỉnh phái đi đều về đội ngũ cũ; đầu mục giặc là bọn Quách Tất Tế, Đinh Thế Đội, chuyên trách cho hộ phủ Ninh-bình là Trần Văn Trung khẩn đốc thổ mục, thổ dân tìm bắt cho được. Lại gia thưởng tiền cho từ kinh lược trở xuống đến binh lính đều có cấp bậc. (Kinh lược 100 quan tiền, tham tán 80 quan, lãnh binh đều 15 quan, quản vệ đều 10 quan, chánh phó quản cơ đều 8 quan, suất đội đều 5 quan, biền binh đi trận ấy

https://tieulun.hopto.org

không cứ kinh phái hay tỉnh phái đều thưởng mỗi người 1 quan tiền. Quân các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hưng-hóa phái đi chiêu địa hạt đông giữ thì thưởng cho một nửa suất, còn người trích được đi đánh giặc thì thưởng cho cả suất ». Yếu phạm là Hoàng Đồng Nguyệt rồi bị bịnh dân bắt được giải nộp. Nguyệt tự cắn lưỡi, lũ Quang Cự lập tức sai lăng trì xử tử, liền đem việc ấy tâu lên. Vua cho thưởng bình dân 300 quan tiền.

Bố chính Hà-tĩnh là Cao Hữu Dực dâng sớ xin vào kinh yết kiến. Vua y cho.

Vua sai ban phép cấp ruộng cho các tỉnh từ Bình-thuận trở vào nam.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Việc quân cấp khẩu phần công điền, năm trước đã có lệ định khám lục tổng cho trong ngoài, duy tỉnh Bình-thuận đến Hà-tiên, ruộng đất trước không có mấu sào đẳng hạng, cho nên chưa ban cấp, nay khám đạc đã xong, nên soạn đem cách thức quân cấp công điền, in ra thành bản, chiếu cấp cho xã dân các tỉnh đều một bản, còn tiền thuế thân, thuế đầu quan, cho chiếu theo có ruộng công hay không, theo lệ thu thuế lấy năm nay làm bắt đầu (Người có ruộng công đều mỗi năm nộp tiền thuế thân 1 quan 4 tiền và tiền đầu quan 1 tiền, người không có ruộng công thì tráng hạng mỗi năm nộp 1 quan 2 tiền, dân đinh già cả có tật, thì nộp một nửa) ».

Rồi chuẩn y lời bộ bàn, tư cho các tỉnh chiếu quan danh, phẩm trật mới định, cùng quân hiệu đã nhiều lần bàn định, so sánh rồi sức cho đều theo hạng cấp ruộng, còn bản in cũ hoặc có điều nên định lại thì đợi xét cho đủ, được vua chuẩn định, lại khắc in, tiếp tục giao cho, theo làm mãi mãi.

Bọn khâm phái là đề đốc Võ Văn Tứ, thự thống chế Lê Văn Thảo, khoa đạo Trần Hiển Doãn, Nguyễn Huy Hoán tự Bắc-kỳ về phục mệnh đem tập kiểm duyệt

https://tieulun.hopto.org

quân nhu, sát hạch viên biền tâu lên. Vua cho là Từ, Doãn làm việc rất tường tất, cho triệu vào để hỏi, lại đem việc quan tỉnh hạt nhanh hay chậm, bàn tài phẩm quan tỉnh cao hay thấp. Vua khen là người có kiến thức, đều thưởng gia một cấp, và 3 quấn sa. Thảo, Hoán cho là làm việc sở sài, đều giáng một cấp. Biền binh các tỉnh tinh luyện, chỉ Sơn-tây là hơn cả. Vua thưởng cho tổng đốc gia một cấp, bố, án, lãnh binh đều kỷ lục 2 thứ, các viên biền xét ra người tài nghệ xuất sắc cho ghi tên thăng bổ, người nào hèn kém không làm nổi việc, nếu dự có công trạng đánh giặc, cho theo nguyên hàm về hưu trí, nếu không có quân công thì phải giáng 1 cấp, bắt về hưu.

Đổi bổ lang trung bộ Lễ là Phan Văn Nhã làm lang trung bộ Lại.

Sai quan biên chép việc đi đánh giặc phải phó vua. Vua cho Lê Văn Thị làm bộ Hộ là Đào Trí Phú sung chức phó tổng tài. Lại cho thự lang trung bộ Hộ là Trần Danh Bảo sung chức tôn phó tổng toản tu. Thự viên ngoại lang bộ Công là Đỗ Tuấn Đại sung chức toản tu.

Định lại địa phương sung quân ở các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra bắc (theo đường xa gần, chia làm 4 hạng khi độc là : phụ cận, cận biên, biên viễn, cực biên, phía nam đến Bình-thuận mà thôi ; tỉnh Hà-tĩnh, tỉnh Nghệ-an lấy Cam-lộ làm phụ cận, Quảng-ngãi làm cận biên, Phú-yên làm biên viễn, Bình-thuận làm cực biên ; tỉnh Thanh-hóa, tỉnh Ninh-bình lấy Quảng-bình làm phụ cận, Quảng-nam làm cận biên, Bình-định làm biên viễn, Khánh-hòa làm cực biên ; tỉnh Hà-nội, tỉnh Nam-định, tỉnh Hưng-yên lấy tỉnh Hà-tĩnh làm phụ cận, Cam-lộ làm cận biên, Quảng-ngãi làm biên viễn, Phú-yên làm cực biên ; tỉnh Hải-dương, tỉnh Quảng-yên, tỉnh Bắc-ninh lấy Nghệ-an Trấn-ninh làm phụ cận, Hà-tĩnh làm cận biên, Quảng-bình làm biên viễn, Quảng-ngãi làm cực

https://tieulun.hopto.org

biên; tỉnh Thái-nguyên, tỉnh Sơn-tây, tỉnh Hưng-hóa, tỉnh Tuyên-quang lấy Thanh-hoa làm phụ cận, Nghệ-an làm cận biên, Hà-tĩnh làm biên viễn, Cam-lộ làm cực biên; tỉnh Lạng-sơn, tỉnh Cao-bằng lấy Ninh-bình làm phụ cận, Thanh-hoa làm cận biên, Nghệ-an làm biên viễn, Hà-tĩnh làm cực biên. Còn những quân lưu phát phối từ Quảng-nam trở vào nam, cùng Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình và địa phương 3 bậc lưu là Hà-tĩnh trở ra bắc, vẫn theo lệ định năm Minh-mệnh thứ 14).

Phận đồn Hải-vân phủ Thừa-thiên lại có thuyền giặc lên lút, viên coi đồn là Lê Trọng Chinh thân đem thuyền quân ra sức đuổi bắt, giặc bèn bỏ thuyền buôn, chạy về phía đông, việc ấy tâu lên, thưởng cho Trọng Chinh kỷ lục 1 lần, biền binh tiền lương một tháng. Bọn giặc ấy lại đến ngoài bến Bình-định, lại cướp thuyền buôn rồi đi. Quan tỉnh cùng quan bắt giặc, viên coi đồn, phải giáng cách có thứ bậc.

Kinh lược phó sứ đạo quân Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai lại đến thượng du làm lũng các hạt Quan-hóa, Cẩm-thủy, Lương-chính thân đốc thú dinh, các người cố sức làm việc, cùng thổ mục thổ dân chia đường đi tìm bắt giặc trốn, nguỵ thượng thư là Đinh Kim Bằng ẩn ở xã Thịnh-điện (thuộc châu Quan-hóa), bọn làm việc chuộc tội là Hà Công Đức, Nguyễn Văn Thắng, Nguyễn Huy Chiểu đem thủ hạ đến bắt được, bọn thổ mục Thượng-lô là Phạm Phúc Thượng lại bắn giết được nguỵ chánh thống lãnh là Phạm Phúc Hiền cùng bọn giặc ấy 4 tên ở phận rừng huyện Man-duy. Kinh lược sứ Trương Đăng Quế được tin báo, đem việc ấy tâu lên và nói bọn giặc tỉnh Thanh-hoa, trong đó cổ động, mê hoặc, xui giục, du dỗ thì Đinh Kim Bằng làm đầu, hung hăng chống lại quan quân thì Phạm Phúc Hiền là nhất, đã đem đầu của Phúc Hiền trớp muối đóng

https://tieulun.hopto.org

hôm, cùng đích thân Đinh Kim Bằng đóng cũi đưa đến cửa khuyết, hết phép trừng trị.

Vua dụ rằng : « Thực trạng việc bắt giặc vẫn là đáng kể, duy Phạm Thúc Liêm, Hà Công Kim đều là thủ mưu, tội yếu phạm, nếu chưa kết án trị tội, tất đến tro tàn lại cháy, phải khẩn đốc tìm bắt cho được mới là xong việc, còn những tên đầu mục nhỏ mọn tuy có 1, 2 đứa lọt lưới, trẫm cũng không đòi hỏi khắt khe, giao cho quan địa phương cũng được, bọn thổ mục làm việc chuộc tội hợp sức bắt được giặc, chưa nên thưởng cho chức hàm, cho theo du trước, người bắt được Đinh Kim Bằng thì thưởng 500 quan tiền, người chém được Phúc Hiển thì thưởng 300 quan tiền ».

Vua lại nghĩ các xứ Quảng-địa, Phố-cát, Trấn-man ở Thanh-hoa, Quỳ-châu ở Nghệ-an đều có phái quân đóng chặn, khi giặc lâu ngày, sai quan 2 tỉnh liệu để lại 50 hay 60 hoặc 100 người, còn thì đều rút về hàng ngũ, gia ân chiếu lệ thưởng biền binh đóng chặn ở đạo Ninh-bình cùng các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hưng-hóa mà cấp thưởng cho. Trương Đăng Quế liền đem công việc kinh lý bày tâu :

« 6 huyện châu Thạch-thành, Quảng-địa, Cẩm-thủy, Lương-chính, Quan-hóa, Thường-xuân vốn là ràng buộc, cai trị một cách sơ sài, vừa rồi xảy ra việc loạn, đều bởi thổ tù chuyên chế thổ dân mà sinh ra, nay xin đổi sách động làm xã thôn, làm sổ sách đinh điền, lại chọn người thông hiểu làm lý trưởng cai quản dân ấy, còn đều biên vào sổ đinh chịu sai dịch. Những người trước làm phòng ngự, thiêm sự, đồng tri, đều thu lấy bằng sắc, bỏ ngạch cũ đi, trong bọn ấy có người có thể sai khiến được, thì do tỉnh tâu xin đổi bổ chức hàm bá hộ, theo tỉnh sai phái, để trừ mối tệ thổ tù kế tiếp nối theo.

« Dân cư ở động sách, địa thế rộng rãi, nay đã đổi làm xã thôn, đặt ra tên tổng, xin chọn người đầu mục

https://tieulun.hopto.org

thật thà cho làm cai tổng, phó tổng, mỗi chức 1 người, theo viên tri châu tri huyện xướng suất các việc quan.

« Những động sách đất hẹp dân ít, vẫn theo như cũ, chỉ đổi tên làm xã thôn, động sách nào sổ đinh điền gấp đôi, thì liệu chia làm 3, 5 xã hoặc 7, 8, 9 xã thôn cho dễ cai quản, những sổ đinh có người ra thú thì chọn người khỏe mạnh biên vào sổ, còn thì đều không hỏi đến, số ruộng có chỗ bỏ hoang sót sổ cũng đều cứ thực biên vào sổ, mà tha cho cả các tội bỏ hoang ẩn lậu tự trước.

« Trước kia thổ phỉ làm loạn, bị hiếp đi theo bọn giặc có đến hàng nghìn, xin phàm thổ mục, thổ dân đến cửa quân đầu hàng thì sức cho đem súng điều thương đến nộp, cho về yên nghiệp, biên vào sổ đinh, sai các viên huyện châu vỗ về dạy bảo, khiến cho chúng đổi làm điều lành, không cần truy xét tội trước.

« Sổ sách đinh điền 3 bản đều đóng ấn kính lược quản phòng, bản giáp nộp bộ, bản ất để ở tỉnh, bản bính giao về cho xã thôn chấp chiếu, hàng năm do quan địa phương sức làm sổ điền sổ đinh cũng giống như người kinh.

« Dân thổ từ trước đến nay chỉ làm đầy tớ thổ tù, phàm con em thổ tù mới được đón thầy học tập, còn đều ngăn cấm, nên thổ dân phần nhiều ngu dốt mê hoặc, nay xin do các viên huyện châu chọn con em thổ dân những người hợi sáng suốt, dạy cho học chữ để biến đổi phong tục người man, không phải đặt thêm chức dạy học.

« 2 huyện Thạch-thành, Quảng-địa đã bị tàn phá, lại theo quan quân đi đánh giặc, dãi tải lương thực, cùng các huyện châu Cẩm-thủy, Quan-hóa, Lương-chính, Thường-xuân, tình hình hao hụt đều là đáng thương, về thuế lệ phải nộp năm nay cùng số để thiếu năm trước, xin lượng tha giảm, để chữa bệnh đói tàng của dân.

https://tieulun.hopto.org

« Sổ diễn các huyện châu cũng nêu đại số qua loa, còn giới hạn các thôn xã, kinh lý buổi đầu, chưa tiện đo đạc, xin đợi sau 3 năm, do quan địa phương sức làm địa bạ để định địa giới.

« Sổ cũ các huyện châu cùng số đinh mới thêm ra nhiều, nên chọn phần làm lính, nhưng sau khi binh hỏa, nhân dân chưa về đủ cả, cũng xin đợi sau 3 năm, chiếu số tuyển lính, đều theo lệ 5 đinh lấy một.

« Về súng điểu thương của thổ dân đem nộp và đương trường bắt được tất cả hơn 550 cây súng do tỉnh làm danh sách phụng giữ. Lại tùy theo địa thế xa gần, đinh điền nhiều ít, chia đặt tổng làng, làm ra sổ sách. Về phủ Quảng-hóa : huyện Cẩm-thủy trước 7 tổng 52 sách, trang, trại, đặt làm 9 tổng 71 xã thôn. Huyện Quảng-địa trước 5 tổng 26 sách, trang, trại, đặt làm 27 xã. Huyện Thạch-[illegible] trước 6 tổng 61 sách trang, trại, đặt làm 54 xã. Về phủ Thọ-xuân : châu Quan-hóa trước 13 động, thôn, đặt làm 6 tổng 28 xã. Châu Lương-chính trước 15 động đặt làm 8 tổng 43 xã thôn. Châu Thường-xuân mới đặt, trước 2 tổng 17 động sách, đặt làm 4 tổng, 26 xã thôn. Huyện Lôi-dương 2 tổng Bái-đô, Mục-sơn ở thượng du, trước 14 trang sách, dồn làm 12 xã. Về phủ Tĩnh-gia : huyện Nông-cống 2 tổng Lai-triều, Lãng-lãng ở thượng du trước 7 sách. Về phủ Thiệu-hóa huyện Thụy-nguyên 3 tổng Quảng-thi, An-tràng, Ngọc-lặc ở thượng du, trước 18 sách, đều đổi làm xã. Số đinh sổ cũ 1.690 người, mới thêm 1.393 người, cộng 3.083, điền thổ sổ cũ hơn 4.920 mẫu, mới thêm hơn 8.302 mẫu, cộng 13.223 mẫu ».

Lại xin phái 4 suất đội, 200 biền binh thuộc tỉnh đến đóng giữ ở chỗ quan yếu đồn Ninh-lường. Quản-phủ Thọ-xuân cũng lưu ở đấy để dàn áp.

Vua dụ rằng : « Thổ tù ở Thanh-hoa nọi theo thói cũ đời đời kế tiếp, quen dùng thế lực hiếp chế tiểu dân,

https://tieulun.hopto.org

một khi nổi lên làm loạn, những dân ngu dại bị chúng xua đuổi, tệ ấy có đã lâu, sau khi việc yên, tất phải một phen chỉnh lý để trừ bỏ thói cũ, nhưng thay đổi phong tục phải dần dần, cũng nên châm chước việc nên làm trước làm sau, làm gấp, làm thong thả. Kẻ thì sở đinh điền làm ra, chỉ muốn dùng thổ người kinh đổi thổ người man, nguyên không phải bắt phải thêm nhiều, xếp đặt như thế, chính là lý thế đương nhiên, còn việc làm địa bạ tuyển binh đinh và đạc điền, chia địa giới đợi sau này nhân dân đầy đủ, ruộng đất mở thêm, dần dần bàn làm, không phải cứ hạn 3 năm. Súng điểu thương của chúng đem nộp, cho chiếu cái còn dùng được thì trả tiền mỗi khẩu 5 quan, cái không dùng được thì 3 quan, nhưng phải truyền bảo ngay trước mặt chúng, súng điểu thương là khí giới hung ác, không phải là đồ thường dùng của mọi người, cho nên bắt phải nộp lại, nếu trả tiền cho, nên dùng tiền ấy mua trâu mua bò, cày cấy làm ăn, cùng vợ con cùng vui hưởng thái bình, khiến cho cùng bảo ban nhau, sau có nộp tiếp chiêu theo lệ ấy mà cấp. Lại nghĩ thổ dân ấy, sau khi binh biến, cửa nhà điêu tán, tình thực đáng thương, về việc thuế khóa, không đợi bọn kinh lược nói, trẫm đã nghĩ cách giúp đỡ cho chúng trước rồi, về 6 huyện châu, thuế ruộng thuế thân năm nay phải nộp cùng tiền thóc để thiếu từ năm trước, gia ân rộng tha cho cả, 7 tổng thuộc huyện Lôi-dương, Nông-cống, Thuy-nguyên cũng thế, còn như đồn Kinh-trường, địa thế hơi xa, lam chướng lại nặng, quân phủ không phải đóng ở đấy, cho đóng ở phủ lỵ hoặc ở chỗ yếu địa cận tiện, đi lại trông nom, các biền binh đồn ấy chia làm 2 ban, một tháng hoặc 15 ngày một lần đổi, đợi sau này địa phương ấy yên ổn cũng liệu rút về».

Quế lại tâu nói: «Khi trước đến Ái-chử theo lời dụ tra xét việc lãnh binh Nguyễn Văn Kỷ giải vây hồi trước,

https://tieulun.hopto.org

vì Kỳ mới đến, không thấy giặc đâu, có ý khinh địch, bèn đóng đồn ở chỗ thấp, 4 bề đều núi, giặc xúm đến vây xung quanh, hơn 10 ngày dựa trên cao bắn súng xuống, quân ta hầu không thể giữ được đồn, một hôm quản vệ là Phạm Văn Huy ngầm lập đồn nhánh, vừa mới đắn cây ở rừng, bỗng một con trâu tự trong bụi rậm xông ra, quân lính reo hò tranh nhau đi đuổi, trâu chạy đến đồn giặc, giặc bất ngờ sợ vỡ, đại binh nhân đó mới giải được vây, xét tình hình ấy, hình như có quỷ thần xui nên ».

Vua phê bảo rằng: « Xem tờ tâu sửng sốt, có thể bảo là trời giúp đấy, bèn sai quan tỉnh hiện sinh lẫ, phát lương lúa trong kho giao cho kinh lược sứ sai người đến làm dân dể tế ».

Tuần phủ Thuận—Khánh là Dương Văn Phong dâng tập thỉnh rằng: « Ngạch thuế nguyên bản hàng năm đã chuẩn cho theo lời bàn của bộ, chiết nộp bằng thóc gạo, nay các chủ thuyền đều xin nộp bằng tiền, xin để đạt lên giúp ».

Vua nói rằng: « Trước đây vì kho ở tỉnh tích trữ chưa đầy, cho nên cho chiết nộp bằng thóc, là muốn cho công tư đều lợi, nay xem lời tâu, đã không phải lòng người vui theo, trẫm lấy lòng trăm họ làm lòng mình, không lo kho tàng không đầy, chỉ lo không tiện cho người buôn thôi, nên y cho ».

Phủ-doãn Thừa-thiên trước là Vương Hữu Quang hết hạn nghỉ phép đến kinh, vua sai cho cung chức như cũ. Thương trường là Nguyễn Văn Toán không phải kiêm làm việc phủ nữa.

Sai bọn Lang trung hiện lý Nội vụ phủ là Lê Văn Hảo, thị vệ trưởng là Nguyễn Văn Thống, phó vệ úy thủy sư là Nguyễn Văn Lưu, cai quản ngồi thuyền Linh-phượng đi Lã-tống làm việc công, đến lúc trở về, Hảo vì làm việc không khéo, phải tội cách chức.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai lấm ấn bằng ngà cấp cho Tư giáo Tôn thất, tự hệ thứ nhất đến hệ thứ 7, mỗi hệ 1 cái.

Tiết Vạn thọ. Vua thưởng cho các đại thần kinh lược việc ngoài biên.

Dụ rằng: « Nay gặp tiết Vạn thọ, các công hầu văn võ bộ viện ở kinh và các quan tư mục ở ngoài đến kinh chiêm bái, đều được theo ban chúc mừng, mà thự trung quân chưởng phủ lãnh tổng đốc An — Tĩnh là Tạ Quang Cự, Hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh là Trương Đăng Quế, thự thượng thư bộ Công là Hà Duy Phiên, vì kinh lược việc ngoài biên khó nhọc lâu ở ngoài, cho nên chưa cùng dự yến ban thưởng, lòng trẫm áy náy thường nghĩ mãi không thôi, nên sai thị vệ đi ngựa trạm đem cho: Tạ Quang Cự, Trương Đăng Quế phi long kim tiền hạng lớn mỗi người một đồng, cát tường, bát bảo, ngũ bảo, kim tiền hạng nhỏ mỗi thứ 1 đồng, Hà Duy Phiên phi long kim tiền hạng lớn 1 đồng, ngũ bảo kim tiền hạng nhỏ một đồng, phó sứ Nguyễn Đăng Giai cũng thưởng cát tường, bát bảo, ngũ bảo, kim tiền mỗi thứ 1 đồng, để tỏ lòng trẫm yêu mến các ngươi, ngày gần đây xong việc, đợi chỉ tuyên triệu về kinh chiêm bái cũng chưa muộn.

Thự phủ Lạng-Bình là Trần Văn Tuân đem theo hơn 200 biền binh Lạng-sơn tiến đến Cao-bằng, đốc càng ấn sát Bùi Quốc Trinh, phó lãnh binh Đặng Văn Đình tìm bắt giặc trốn thì giặc đều đã trốn xa. Cứ theo tên giặc bị bắt nói: đầu mục giặc ở Tuyên-quang là Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thạc và giặc Mai ngầm tụ họp ở trang Ngọc-mạo xã Yên-lạc (trang Ngọc-mạo thuộc huyện Đề-định, xã Yên-lạc thuộc huyện Vĩnh-điện) định sẽ vượt qua địa giới để nã bắt, rồi tư báo cho tỉnh Tuyên-quang định ngày cùng đánh. Ấn sát Tuyên-quang là Nguyễn Văn Liễn, phó lãnh binh là Nguyễn Đăng Khánh lập tức phái quản cơ Tuyên-quang là Phạm Văn Khai đem 500

https://tieulun.hopto.org

binh dõng cùng với thự tri phủ An-ninh là Phạm Trạc Như đi ngay, đem việc ấy tâu lên.

Vua cho là số quân phải đi hơi ít, xuống dụ sai Nguyễn Đăng Khánh đem thêm biền binh tiếp tục tiến đi.

Lại dụ cho Trần Văn Tuấn rằng: « Nông Văn Sĩ là đầu sỏ giặc có tiếng, tội ác đầy trời, đã lâu chưa bắt được, để kết án trị tội, nay ngươi tự xin đi để bắt giặc, đã đò thám biết đích chỗ giặc ẩn nấp, sao không một mặt đi bắt, một mặt tâu lên, lại chỉ tư cho tỉnh bên cạnh càng đành, không khỏi coi thường việc bắt giặc, nhưng việc đã qua không nói đến, không cần xét kỹ. Nay một đạo Cao-bằng chuyên trách cho ngươi, cấm quân đi ngay bắt giặc cho bằng được, tất có hậu thưởng. Gần đây 2 đạo Thanh-hoa Ninh-bình, phái đại thần chia nhau đi kinh lược, tên Lương bắt được thủ phạm Lê Duy Hiển, Quách Tất Công, chính yếu phạm Quách Tất Tại, Phạm Bá Nho, Phạm Phúc Hiền cùng ngụy quốc sư là Hoàng Đồng Nguyệt, ngụy thượng thư là Đinh Kim Bằng, đóng cũi giải về kinh, không tên nào lọt lưới. Sơn-âm vốn gọi là nơi tuyệt hiểm, đảng giặc dựa làm sào huyệt. Lương-chính, Quan-hóa cũng là chỗ hiểm xa, người không đi đến, ngày nọ quan quân đến nơi, cũng đều giãy như giãy cỏ, bắt như bắt chim, không sót mống nào, đủ biết bọn giặc tội ác đã đầy, rồi cũng không tránh khỏi lưới trời. Nay quan quân 2 ngả sẽ đã được thưởng hậu, lần lượt khải hoàn, vinh quang biết là nhường nào? Hơn nữa, Ngọc-mạo, Vân-trung, năm trước quân nhà vua từng đã đến nơi, sào huyệt của giặc đã tan, hiểm nào cậy được, bọn Nông Văn Sĩ như cá ở trong nồi, vây cánh đã mất, sức đâu chống cự được, nếu quả biết sức tìm bắt, khó gì chả bẹn ngày bắt được, ngươi đã biết tự nhận lấy việc bắt giặc, nên thực lòng làm việc thực, để được thành công, nếu việc làm không chú ý đến lời nói,

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thì không những triều đình đã có pháp luật, và ngươi còn mặt nào đứng ở trên đời ».

Gặp bố chính Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm nhân ngày khánh tiết vào chầu.

Vua cho triệu đến mắng rằng: « Bọn giặc Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thạc năm trước thông đồng với đầu sỏ giặc là Nông Văn Vân quấy rối ở Cao-bằng, Tuyên-quang, kháng cự quan quân, tội to ác lắm, sau Nông Văn Vân bị quan quân đốt phá mà 2 tên kia vẫn còn trốn giết, đấy là việc của địa phương ngươi chưa làm xong, trẫm vẫn nghĩ đến việc ấy, ngày đêm chưa yên. Gần đây đã triệu ngươi hỏi đến việc ấy, ngươi nói là bọn kia trốn xa, không có tung tích gì, may tỉnh Cao-bằng dò thám được đích chỗ bọn chúng trốn ở trong hạt ngươi, thì ngươi cũng quan lại cả tỉnh tự trước đến giờ, hình như tượng gỗ, không nghe biết gì, đáng lẽ phải trị tội ngay, nhưng tạm nghĩ đang lúc cần ngươi bắt giặc, cho ngươi lập tức đi ngựa trạm về tỉnh, đợi tội lập công, nếu chưa bắt được cả bọn, chỉ bắt được một tên Nông Văn Sĩ, trẫm cũng cho là công của ngươi, không làm được như thế, thì tội ngươi khó lòng chối được.

Binh bị đạo thành Trấn-tây là Tôn thất Tố chết. Vua cho viên ngoại lang bộ Lại sung hành tẩu viện Cơ mật là Lê Văn Du thăng thụ chức binh bị đạo thành Trấn-tây.

Quản thị vệ là Vũ Văn Giải tự đường biển đi làm việc công về. Vua lại sai kiểm quản các đội thự Dực võ, Thượng thiện, Hòa thanh, Thanh bình, Lý thiện.

Mới đặt vệ Kim ngô. Vua chuẩn cho các thống quản quân Vũ lâm, quân Cấm binh, chọn lấy biền binh những người khỏe mạnh thông hiểu, quân Vũ lâm 100 người, quân Cấm-binh 200 người, sung bổ vào, chia làm các đội nhất nhị tam tứ ngũ lục (đội nào cũng 1 suất đội, đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng đều 2 người và 46

https://tieulun.hopto.org

bình định) cùng với vệ Cẩm y ứng trực, mỗi tháng một lần đổi, còn quản vệ thì lấm kỳ chọn bổ, không có viên nhất định, đều theo chức của mình sung lãnh, 2 tháng 1 lần đổi.

Lại theo lời bộ Binh bàn, chế cấp cho ấn, bài đeo, áo mặc, cờ của quân, binh trượng, thuyền bè, nhà cho quân ở và chước định ban ký, ban thứ.

(Về ấn đồng khắc 5 chữ « Kim ngô vệ đồ ký » kiểm ngà khắc hai chữ « kim ngô ».

Về bài đeo, chánh phó vệ suất đội, mỗi người một cái bài ngà, vệ úy thì khắc 4 chữ « kim ngô vệ úy », phó vệ úy thì khắc 4 chữ « kim ngô phó vệ », suất đội thì khắc 4 chữ « kim ngô suất đội », chánh, phó vệ mỗi người một cái bài vàng, đều khắc 2 chữ « kim ngô », suất đội mỗi người một cái bài bạc, suất đội đội nhất khắc 4 chữ « kim ngô nhất đội », đội thứ 2 đến đội 6 cũng như thế.

Về áo quần, mâu áo khi đi theo hầu, chầu mừng và các ngày khánh tiết, vệ úy, phó vệ úy thì mũ dầu hổ, áo đơn thêu rồng 4 móng, đã có quan bản vệ cấp, còn suất đội thì mũ xuân thu, áo mãng ngựa đều 6 bộ, biền binh thì áo mở bụng bằng vũ đoạn 5 sắc in hoa tây, 250 cái, đều có bổ tử, đằng trước thêu chữ kim ngô, đằng sau thêu chữ tài, quần bằng sại nam màu cánh kiến 250 cái, áo nhung phục chầu trực ngày thường, suất đội thì áo mở bụng bằng tơ lông màu đại hồng 6 cái, đội trưởng, ngoại ủy đội trưởng thì áo mở bụng bằng đoạn lông màu vàng 24 cái, binh dinh thì áo mở bụng bằng đoạn lông màu đại hồng 226 cái, cũng dùng bổ tử, đằng trước thêu chữ « kim ngô », đằng sau thêu tên đội, lại cấp cho áo mở bụng bằng vải đen trong lót vải trắng 250 cái, kinh gặp ngày giỗ ở các miếu thì mặc.

https://tieulun.hopto.org

Về cờ của đội quân, cờ ngũ hành 5 lá, theo cách thức cờ ngũ hành của vệ Cẩm y, cờ đuôi nheo vẽ rồng mây 12 lá, mỗi đội đều 2 lá, trong lá cờ thêu tên đội, như loại « kim ngô nhất đội », thước tấc chiều dài chiều rộng, theo cách thức cờ đuôi nheo vệ Cẩm y, duy giữa cờ và giải dài, đều dùng trừu lông sắc đỏ, diềm cờ sắc xanh, đuôi cờ gốc dưới sắc vàng, đề hơi khác với cờ vệ Cẩm y.

Về binh trượng, quân vệ đã có gươm chuôi bít vàng lĩnh tự trước, còn 6 suất đội đều cấp cho gươm chuôi bọc bạc, đội trưởng, ngoại ủy đội trưởng 24 người, gươm bằng sắt tây mạ bạc 12 thanh, kỳ đao 12 con, giáo 3 cạnh 200 cái, đao đeo 200 con, chiêng, trống, khánh đồng tròn, loa bằng thau mỗi thứ 1 cái, thanh la đồng 6 cái, nón lính 300 cái, 100 cái chóp bằng bạc để dùng khi chầu mừng trực hầu, 200 cái chóp bằng sắt tây, để dùng ngày thường.

Về thuyền, 2 chiếc thuyền lệ, 1 chiếc thuyền nhỏ đi nhanh, đề phòng khi sai phái.

Về nhà cho quân ở, nhà quân ở của vệ Cẩm y, Ngân thương, Giáo dưỡng trước ở 2 bên tả bên hữu trong hoàng thành, còn thừa 6 gian, 3 gian bên tả cho đội nhất, đội tam, đội ngũ ở, 3 gian bên hữu cho đội nhị, đội tứ, đội lục ở.

Về ban kỳ, vệ binh chia làm 2 ban, do viên sung lĩnh quản vệ chia ban, trích lưu 1 nửa ứng trực, một nửa cho về.

Về ban thứ, người đương ban liệt vào hàng dưới vệ Cẩm y).

Cho vệ úy Hậu vệ doanh Tiền phong là Nguyễn Văn Lược kiêm sung vệ úy vệ Kim ngô, thự phó vệ úy vệ Tiền nhị quân Võ lâm là Phan Đình Vinh kiêm sung phó vệ úy vệ Kim ngô, ban ấy mãn hạn, do bộ Binh đổi phái người sung lĩnh.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Xây đắp bờ sông hộ thành ở phía tả kinh thành (tự cầu An-hội đến góc đài Trấn-bình), phát 3.000 lính kinh làm việc, sai thự thống chế hữu dực quản Vũ lâm là Lê Văn Thảo trông coi việc ấy.

Giặc trốn tỉnh Sơn-tây là Nguyễn Văn Nhàn tụ họp ở phận rừng huyện Lập-thạch, quản phủ Vĩnh-tường là Lê Huy Trị cùng quan bắt giặc tỉnh phái đi là quản cơ Hoàng Văn Lưu đem quân và voi đi bắt, giặc đều chạy thoát, biền binh lại có người chết và bị thương. Tổng đốc Lê Văn Đức nghe tin báo, lập tức phái lãnh binh là Vũ Đình Quang đi ngay, đốc thúc đuổi bắt. Việc ấy đến tai vua, bọn Lê Huy Trị đều phải giáng chức.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở đạo quân Ninh-bình, về đến tỉnh lỵ Ninh-bình, dâng sớ nói: hiện nay công việc xếp đặt về sau, còn phải sửa [illegible] điện, Tạ là quản yếu, mà việc làm buổi đầu, lòng người không khỏi ngờ lạ, xin liệu để biền binh lại đến đóng ở thành phủ Thiên-quan, đợi mọi việc xong xuôi, sẽ theo dụ về kinh, biền binh cũng cho về hàng ngũ.

Vua lúc đầu, nghĩ là ngày về vội quá, chuẩn cho hãy tạm ở đến xong việc, dụ chưa đến nơi, mà sớ xin lưu lại đã tâu vào. Vua cho là hết lòng làm việc nước, giáng dụ khen ngợi.

Phận biền các cửa Bạch-câu, Biện-sơn tỉnh Thanh-hoa, giặc biển lại phát ra, quan tỉnh và quan bắt giặc, viên coi giữ cửa biển đều bị giáng cách. Vua sai truyền dụ cho thuyền quân ở kinh phải đi, đi tuần bắt ngay.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837], mùa hạ tháng 5.

Chuẩn định từ nay về sau, phàm xe vua đi tuần, không cứ đi đường bộ, đường thủy giờ phát nào. Cứ nghe tiếng khánh đồng trống 3 ngự doanh đánh 3 tiếng trước, 2 tiếng sau làm hiệu, thì các đội Cẩm y, Kim ngô, cùng các vệ đường bộ, các thuyền đường thủy cho đến thuyền đò các nha đều lập tức đánh thanh la, treo hiệu cờ, nếu chậm trễ sai lầm thì các quản viên thủy bộ phải theo luật trái lệnh phạt lương 9 tháng, người cố ý thì chiếu luật trái phép phải phạt trượng, cách chức. Hành doanh đại thần và thống quản cũng phân biệt nghị xử.

Lãnh binh Bình-định là Nguyễn Văn Tôn nhiều lần bị lỗi, giáng đến 6 cấp. Vua ghét là người hèn kém, chuẩn cho cách chức, theo bộ có sức làm việc chuộc tội, cho vệ úy vệ Trung nhị quân Võ lâm là Nguyễn Tiến Tá làm lãnh binh tỉnh Bình-định.

Vua nghĩ ở biển Hà-tiên nhiều đảo lớn đảo nhỏ, thuyền giặc Đồ-bà thường ẩn nấp ở đấy để dòm cướp, sai quan tỉnh phái người xét xem có bao nhiêu đảo, tên đảo là gì, có dân cư hay không ? Cùng đường bộ cách nhau xa hay gần và hình thế thế nào, vẽ đồ bản nói rõ.

https://tieulun.hopto.org

Lại chỗ nào nên đặt đồn canh giữ, chỗ nào nên phái quân đón phục, tinh bàn tâu lên.

Quan tỉnh liền tâu nói: « Các đảo thuộc hạt, chỉ đảo Phú-quốc có dân cư, đã đặt đồn đóng giữ, còn đảo Dương (trước gọi là hòn Ông), đảo Âm (trước gọi là hòn Bà), đảo Vu, đảo Thăng, đảo Thổ-châu, đảo Cổ-luân, đảo Thát, đều không có dân cư, xa cách đường bộ (đảo Dương, đảo Âm đều cách 4 ngày đường đi thuyền, đảo Vu 3 ngày, đảo Thăng 2 ngày, đảo Thổ-châu, đảo Cổ-luân đều 2 ngày rưỡi, đảo Thát 1 ngày). Lại không có hình thế để đóng đồn đặt phục binh được, hàng năm cứ tháng 3 tháng 4 là kỳ gió nam, thuyền giặc hoặc tụm đậu ở đảo Âm, đảo Dương, đảo Thăng, đảo Thổ-châu 1, 2 ngày, lại tan đi 4 ngả ăn cướp. Tháng 9 tháng 10, mùa gió đông bắc, hoặc ở đảo Vu, đảo Cổ-luân, đảo Thát bỏ neo 1, 2 ngày, vượt biển, rồi lại chạy về, chưa từng ở lâu đến 5, 6 ngày, đã hỏi người địa phương sở tại, lời nói đại khái giống nhau. Xét ra chiều theo phận biển, hòn đảo nhiều ngả mà giặc biển đậu lại bất thường, có khi ở đảo này, có khi ở đảo khác, chỉ qua 1, 2 ngày để đợi chiều gió rồi đi, các thuyền quân đi tuần tiễu, xin theo dụ trước, cứ tháng 4 thì phái đi, tháng 10 rút về, không phải làm đồn bảo làm gì.

Vua y cho.

Chia đặt huyện Kỳ-hoa tỉnh Hà-tĩnh làm 2 huyện Kỳ-hoa, Hoa-xuyên (trích phía nam huyện Kỳ-hoa 2 tổng Đỗ-chử, Cấp-dẫn, 88 xã thôn trang giáp phường trại, chia làm 4 tổng là Đỗ-chử, Cấp-dẫn, Hoàng-lễ, Hà-trung, đinh số hơn 5.470 người, điền thổ hơn 12.300 mẫu, vẫn làm huyện Kỳ-hoa thuộc phủ Hà-hoa kiêm lý. Phía bắc huyện Kỳ-hoa 4 tổng: Lạc-xuyên, Thổ-đỗ, Vân-tân, Mỹ-duệ, 91 xã thôn, đinh số hơn 4.450 người, điền thổ hơn 19.300 mẫu, đặt thêm làm huyện Hoa-xuyên, huyện lỵ

TIMSACHCOMVN

https://tieulun.hopto.org

đặt ở xã Vân-phong, chiểu theo lệ it việc, mỗi năm cấp tiền công nhu 30 quan. Huyện Hoa-xuyên sau đổi làm huyện Cẩm-xuyên).

Ngoài thành tỉnh Hà-nội thất hỏa, cháy lan hơn 1.400 nhà, có người bị thương chết. Vua sai lấy tiền thóc phát chẩn. Nhân dụ bộ Công rằng : ngoài thành Hà-nội dân cư đông đúc, đường sá cong hẹp, cửa nhà liền nhau, cho nên thường gặp hỏa hoạn, nếu bắt làm nhà ngói cả, thì người giàu nghèo không đều nhau, thế khó bắt ép, duy nhân sau khi bị hỏa tai này, lường đo địa thế, chia vạch cửa nhà cho có thứ tự mới giữ được không lo. Vậy sai lông đốc Đặng Văn Thiêm trù tính.

Thiêm bèn xem địa thế, mở đường sá, nghiêm sức các bộ phố dự bị đồ chứa nước, đồ cứu hỏa, lại chọn đất lập đền thờ Hỏa thần, sai dân sở tại mùa xuân mùa thu cầu cúng, đem công việc tâu lên. Vua cho lời tâu là phải.

Phái thêm thuyền quân đi tuần biển.

Vua dụ bộ Binh rằng : nước ta bờ biển dài suốt, việc tuần biển rất là quan trọng. Trước đã chuẩn định cứ tuần tháng 2, phái thuyền quân ở kinh đi đò bắt giặc nhà Thanh, duy mỗi khi đến tháng 5, mùa gió nam, giặc biển Đồ-bà thường xâm phạm các tỉnh phía nam, dòm lúc sơ hở đón cướp, tất phải phái thêm quân đi tuần cho yên giặc biển, nay cho phái một quản vệ thủy sư, 2 suất đội thủy bộ, 80 biền binh, 10 lính pháo thủ, mang theo súng lớn, thuốc đạn, hỏa khí, chiến cụ, chia nhau đi hai chiếc thuyền hiệu Bình-hải, Tĩnh-hải đi đến phận biển các tỉnh Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận đi lại xem xét để bắt giặc.

Lại truyền chỉ cho các tỉnh đều sức cho quan bắt giặc đi tuần ở biển, không được lấy cớ đã có quân ở kinh phái đi, mà có ý dùn đẩy, một khi có giặc biển lên lút

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ở xứ nào, trước hết đem quan bắt giặc tỉnh phải đi, trị tội rất nặng. Và 2 chiếc thuyền ở kinh mới phái đi, cứ tự Phú-yên đến Bình-thuận chuyên việc đánh bắt giặc Dờ-bà, còn các thuyền Ô, Lê, hải hiệu phải đi trước cứ tự Bình-định đến Quảng-yên, Vạn-ninh chuyên việc đánh bắt giặc nhà Thanh, đến mùa nứa lợt sẽ rút về, hàng năm kỳ tháng 2 và tháng 5, phái quân đi tuần biển, chiếu theo đấy làm thành lệ.

Ngày giáp thân, vua thân đi cày ruộng tịch điền. Lệ trước, trước một ngày tiến đồ đi cày để vua xem. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Lễ văn lễ khí, đều quan có trách nhiệm giữ, cái mâm bồng đan, cái bát có chân bằng gỗ, cái phạn vuông, cái phạn tròn, đều là đồ thờ cả, còn không thể hết thấy thân xem xét được, huống chi là đồ cày ruộng. Tự nay về sau, cho bộ Lễ hội đồng với bộ Hộ, kinh doãn xét ruộng tịch điền, vừa ngự dùng [illegible] làm một bài thơ, cho triệu quan ngoài là bọn Cao Hữu Dực, Tôn Thọ Dực đến gần trước mặt đem thơ cho xem, nhân ra dụ rằng: « Chính mình đi cày tịch điền là điển lễ trọng yếu, chăm chú đến gốc, trọng việc làm ruộng, trước đã theo đời xưa mà làm, hai năm Minh-mệnh thứ 16, 17 bỗng nhiên mưa ướt, sai quan làm thay, vẫn áy náy trong lòng, năm nay gặp kỳ tạnh ráo, trẫm tự mình cầm roi cầm cày, 3 lượt đi, 3 lượt lại, nặng lòng vì dân, tự thấy coi nhẹ khó nhọc, cày xong làm ngay 1 bài thơ để bảo các quan to đến kinh, nên đem thơ ấy sao lục phát cho các trực tỉnh, mỗi tỉnh một đạo, khiến cho đều chăm khuyến dân cày ruộng, cùng xứng với ý trẫm ». Bèn ban yến cho quần thần ở vườn Thủ-quang (năm trước ở cung Khánh-ninh). Chiều hôm ấy, vua đi chơi cửa biển Thuận-an, xem thao diễn thủy sư, các thuyền hải hiệu nhiều đấy hàng thứ không đúng kỳ luật, quản quan phải phạt. Lại đi chơi núi Thúy-hoa, hành cung trần thiết chưa

https://tieulun.hopto.org

được chỉnh tề, xe vua đến không có chỗ dừng chân, các người đốc biện phải tội phạt trượng và cách chức. Rồi sai quay xe về, sắc cho quan có trách nhiệm làm một cái đình ở trên đá vuông mặt sau tháp Diêu-ngự, gọi tên là đình Tiến-sảng.

Vua cho các quan tỉnh đến kinh chầu, đều về lỵ sở, bố chính Hà-tĩnh là Cao Hữu Dực tâu nói : « Cha hẫn 74 tuổi, xin cho tiện đường về thăm ».

Vua bảo Nội các rằng : « Chính sách vương giả lấy việc trọng già làm trước, năm trước các đại thần ở kinh, người có cha mẹ già ở nhà 60, 70 tuổi trở lên, đã hậu thưởng cho nhung, quế, sa, lụa, nay cha của Cao Hữu Dực cũng gia ân cho 3 thanh quế Thanh-hoa hạng tốt, 1 đôi lộc nhung, sa màu, lụa màu mỗi thứ 5 tấm cho Cao Hữu Dực đem về nhà, tuyên dụ ban cấp.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên đạo quân Ninh-bình ở phủ Thiên-quan đánh giặc, có sức đề mược tốt, thổ dân thổ mục theo đi đánh giặc, cố sức đề mược tốt, cố nhiên không vi như biên binh, nhưng hơn 5 tháng xông vào chỗ lam chướng, trải qua chỗ hiểm trở cũng là khó nhọc, nay may đã thành công, các biên binh đi trận đã được thưởng tiền cho ăn yến, đều được đội ơn, thì bọn ấy cũng nên cùng thấm nhuần cho tỉ ơn thừa để tỏ coi dân như một, đã sai quan tỉnh sắm nhiều trâu rượu và đem con hát đi theo, rồi đương đường truyền cho tập họp lại, chia cho ăn uống, liền ngày chơi hát để được cùng vui, mới lấy nghĩa lý hiểu bảo, bắt phải nộp súng man, có tên Quách Công Phòng, lòng còn trông ngóng lời nói gian dối, lập tức lội ra chèm ngay, cho nên xin đem nộp súng, tất cả được hơn 1.600 cây súng, thế là bọn chúng đã biết sợ phép, nên vỗ về bằng ơn, chi phí dẫu nhiều cũng không thèm tính, không cứ súng dùng được hay không dùng được, xin theo lệ thưởng cho mỗi cây súng 5 quan tiền, khiến cho chúng biết đức ý của

TRISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

triều đình. Còn như việc chia đặt xã thôn, làm sổ đinh điền, hiện đương lần lượt làm tiếp.

Vua phê bảo rằng: « Dùng cả ân oai rất được phong thể đại thần, lòng trẫm thực là khen ngợi, bèn thưởng Tạ Quang Cự, Hà Duy Phiên đều gia quân công 1 cấp, bài đeo cát tường bạch ngọc mỗi người một cái, cùng dây đeo kết ngọc san hô, các thổ ty, thổ mục, thổ dõng đi theo quân đánh giặc, đều thưởng cho có thứ bậc (thổ ty, thổ mục người nào phẩm cao, lại có thực trạng xuất lực, đều thưởng phi long ngân tiền hạng lớn 4 đồng, người nào phẩm thấp hoặc sự trạng tầm thường, mỗi người 2 đồng, và liệu cho đồ thưởng bằng áo quần, bà bao, thổ dõng người nào theo quân ngay từ lúc quan quân mới đến, thưởng tiền mỗi người một quan, người sau mới triệu tập thì được một nửa quan) ».

Lê Quang Cự lại tâu nói: « Khi trước quan binh bắt giặc là bọn Phạm Văn Thuyết phân phái đi đóng chặn các đồn, hoặc bị giặc đánh úp, quân lính có chết và bị thương, hoặc canh giữ sơ sài để cho bọn giặc trốn thoát, duy lúc này việc bắt giặc đương cần, chưa kịp tra rõ tâu vào, xin nhận tội chậm trễ ».

Vua nghĩ việc về trước tháng 3, gia ân cho bọn Phạm Văn Thuyết đều giáng 2 cấp. Dụ rằng: « Lũ người lúc trước đem quân đi chậm trễ, thường bị quở trách, sợ đem việc ấy tâu lên, lại bị xử phân, cho nên lần chần, đợi công việc xong mới nói đến, mong được khoan thứ, thực là quỷ quyệt để trốn trách nhiệm, trẫm tạm nghĩ khó nhọc ở ngoài lâu ngày, sao nỡ lại bắt tội, nên tha cho, nhưng bầy tôi thờ vua nên thực thà, không nên quỷ quyệt, từ nay về sau, nên lấy thành thực làm đầu, mới có thể không hổ phận làm tôi, nếu lòng còn quỷ quyệt, tất có ngày bại lộ, nên phải cẩn thận ».

Tổng đốc Long — Tường là Đoàn Văn Phú dâng tập thỉnh an nói: « Ruộng đất của dân hạt ấy, có người

https://tieulun.hopto.org

nguyên ruộng nhiều mà biên vào sổ ít, có người nguyên ruộng ít mà biên vào sổ nhiều, xin cho dân thú tố cáo, khám thực chữa lại ».

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Trước nghĩ các tỉnh ở Nam-kỳ, ruộng đất công tư chưa có mẫu sào, đặc cách sai kinh lược đại thần khám đạc làm sổ, phương kinh lý lần đầu, công việc bề bộn, cẩn thận việc lớn hoặc còn bỏ sót việc nhỏ cũng là thế không tránh khỏi được, nay lời tâu của Đoàn Văn Phú chính hợp ý trẫm, nên thông dụ cho đốc phủ, bố án các tỉnh, thông sức cho lý dịch và các người điền hộ các xã thôn trong hạt, đều cứ ruộng đất công tư hiện cày cấy, nếu trót có ẩn lậu, hạn cho tự năm nay đến năm Minh-mệnh thứ 20, đến quan địa phương mà bày thú, đều không phải tội, và không phải nộp thuế bù, nhưng theo ngày đến thú biên vào sổ bắt đầu tính thuế, nếu ngoại hạn ấy còn dám cố ý trái lệnh, thì trị tội nặng hơn một bậc. Của hoặc nguyên ruộng ít mà biên sổ nhiều thì không cứ hạn năm, cho được đến kêu, quan địa phương đến khám, theo thực chữa lại, có sự gian dối kêu bậy, mong giấu bớt ruộng đi, thì phải tội ».

Cấm dân gian giềm pha tiền vàng tiền bạc.

Dụ rằng: « Công dụng tiền của, quý ở lưu thông, nhà nước mới chế ra phi long kim ngân tiền hạng lớn hạng nhỏ cùng long văn tiền, nhật nguyệt tinh vân tiền, ngũ bảo bát bảo, các hạng kim ngân tiền có 10 thành, 9 thành, 8 thành, 7 thành không đều nhau, lần lượt ban cấp cho dân tiêu dùng và nộp thuế khóa, thông hành tất cả, đều có giá trị, người đều tiện lợi. Gần đây nghe nói có một vài đứa ngu dại giềm pha cho là pha lẫn đồng kẽm, không phải là bản sắc vàng bạc, mong để lừa dối người có của, ngầm khiến giảm giá để được mua rẻ, cho có lợi nhiều. Kia như nhà nước tôn chuộng, tức là quý báu, giả sử nay lấy một miếng đồng, miếng sắt,

https://tieulun.hopto.org

chạm khắc giá trị vào, ban bố, dân gian dám không theo ư? Vả lại vàng bạc có phân, có thành, đó là bẩn sắc, nếu 7, 8 thành không được gọi là vàng bạc ư? huống chi giá nhà nước định so với giá thị trường lại rẻ, như đồng ngân tiền hạng lớn nặng hơn 7 đồng cân, giá thị trường đến 3 quan 5 tiền mà giá của nhà nước chỉ 2 quan, dù bạc 7 thành, không đáng giá 2 quan tiền ư? Còn như nộp thuế, nộp cho nhà nước, cũng đều chiếu thu, thì người có tiền ấy có thiệt gì đâu? Mà tiền vàng tiền bạc lại dám gièm pha như thế, đáng lẽ xét hỏi ngặt, đem những đứa phạm tội ấy chém ngay, cho mọi người biết, lại nghĩ không dạy bảo mà đem giết, người nhân không nỡ làm như thế, nay cho bộ Hộ thông dụ cho các địa phương trong ngoài, sức khắp cho các quan, quân dân và người buôn trong hạt, từ ngày rẻ bạc bỏ như trước thì phải tội chết không tha. Người tố cáo bắt được thì được thưởng 10 lạng bạc, đem ngay tài sản của người phạm tội để thưởng, không đủ thì lấy của kho cấp cho. Còn người hống hách quấy rối hoặc nhận của đút, cố ý tha kẻ có tội thì xét xử theo pháp luật. Lại hạ lệnh phàm các hạng quan quân, dân, người đi buôn đều theo giá nhất định mà mua bán (Đồng phi long kim tiền hạng lớn mỗi đồng nặng trên dưới 7 đồng cân, giá tiền là 60 quan, kim tiền hạng nhỏ mỗi đồng nặng trên dưới 3 đồng cân, giá tiền 30 quan; ngân tiền hạng lớn mỗi đồng nặng trên dưới 7 đồng cân, giá tiền 2 quan; ngân tiền hạng nhỏ mỗi đồng nặng trên dưới 3 đồng cân, giá tiền 1 quan; long văn kim tiền mỗi đồng nặng 5 đồng cân thì giá tiền 43 quan, nặng 4 đồng cân thì giá tiền 34 quan, nặng 3 đồng cân thì giá tiền 26 quan, tiền bằng bạc mỗi đồng nặng 1 lạng thì giá tiền 3 quan, nặng trên dưới 7 đồng cân thì giá tiền 2 quan, nặng 5 đồng cân thì giá tiền 1 quan 5 tiền, nặng trên dưới

LUẬN VĂN THẠC SĨ

https://tieulun.hopto.org

3 đồng cân thì giá tiền 1 quan; nhật nguyệt tinh vân kim tiền mỗi đồng nặng 1 đồng cân, giá tiền 9 quan; cát tường ngũ bát bảo kim tiền hạng nhỏ mỗi đồng nặng trên dưới 1 đồng 5 phân, giá tiền 13 quan), hoặc muốn tăng cao giá lên cũng được, còn khi nộp vào nhà nước hay nộp thuế đều chiếu giá cho khấu trừ ».

Các phận cửa biển Cầu-mông, Đa-nùng tỉnh Phú-yên có thuyền giặc ăn cướp thuyền buôn rồi đi mất, quan tỉnh và quan bắt giặc, viên coi giữ cửa biển đều bị giáng cách. Bố chính là Tôn thất Lương tự xin đem biền binh giả làm thuyền buôn ra biển để tìm bắt. Vua y cho. Rồi vì giặc biển yên lặng lại đem quân về.

Định rõ lệ thay đổi lính thú ở thành Trấn-tây và tỉnh Hà-tiên. Trước đây nghị định biền binh các tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang phải quản đồng ở Trấn-tây, Hà-tiên, xa cách [illegible] huyện tập, cứ 6 tháng một lần đổi, quan lính Hà-tiên cho là kỳ hạn đổi hơi gấp, người đi đồng đồn không thể làm xong được việc cấy gặt, xin một năm một lần đổi. Vua sai tướng quân, tham tán thành Trấn-tây bàn kỹ, đến nay tâu lên nói: « Một hạt Hà-tiên, việc canh phòng mùa thu, việc cày ruộng mùa đông, sự thể hơi giống như Trấn-tây, về kỳ hạn thay đổi quân đồng đồn xin đều theo lệ định trước, duy đến kỳ thay đổi, chỉ phải một nửa lính mới, lưu lại một nửa lính cũ, lần sau cũng thế, thì người đồng đồn đều 1 năm, lính mới lính cũ đã được giúp đỡ nhau, mà việc làm cỏ và cấy lại được trọn vẹn ».

Vua nghe theo lời tâu ấy.

Quan võ tỉnh Vĩnh-long là Phạm Văn Phượng, nhà còn cha mẹ già, xin nghỉ việc về nhà nuôi cha mẹ, quan tỉnh để tâu lên giúp.

Vua nói rằng: « Quan viên về quê nuôi cha mẹ, luật có nói rõ, nguyên vì người đi làm quan xa, cha mẹ ở

https://tieulun.hopto.org

nhà sớm tối không có người hầu hạ, mà đặt ra luật ấy, trẫm lấy đạo hiếu trị thiên hạ, vẫn muốn khiến cho ai ai cũng hết đạo hiếu, duy Phạm Văn Phượng có trách nhiệm coi quản quân, và lại quê ở hạt tỉnh ấy cũng có thể thời thường thăm xem, không như người đi làm quan xa, hà tất phải viện lệ kêu xin, không cho về ».

Án sát Hà-tiên là Hồ Công Hy thông đồng với thuộc ty nhận của đút lót tha cho bọn giặc, tính tang đến hơn 120 lạng bạc, việc phát ra phải tội chết.

Vua cho viên ngoại lang ty An-biên thành Trấn-tây là Phạm Ngọc Quang thăng thự án sát Hà-tiên.

Mới đặt chức quản phủ phủ An-ninh tỉnh Tuyên-quang. Làm đồn Tuyên-định ở xã Niêm-sơn (thuộc huyện Đề-định) địa giới hạt ấy tiếp giáp Cao-bằng, Thái-nguyên, liền với nước Thanh, rất là quan yếu. Tổng đốc Lê Văn bắt phải tìm bắt giặc trốn. Lại xét thấy địa thế xã Niêm-sơn phía trên đến Vân-trung, ngang qua đồn Tuyên-tỉnh, phía dưới đến huyện lỵ Đề-định, đường sá cùng thông, dân cư hơi đông, gặp khi có việc cũng dễ bắt linh, xin đặt một đồn gọi là đồn Tuyên-định, liệu phái biền binh đóng giữ, để cùng đồn Tuyên-tỉnh chống đỡ với nhau và làm thanh ứng cho huyện nha Đề-định. Vua nghe lời tâu ấy, cho quản cơ cơ Tuyên-quang là Phạm Văn Khai làm quản phủ phủ An-ninh, kiêm quản biền binh đóng giữ 2 đồn Tuyên-định, Tuyên-tỉnh đi lại tuần tiễu ở Vân-trung.

Án sát Tuyên-quang là Nguyễn Văn Liễn tâu nói: « Những biền binh thuộc tỉnh và biền binh đóng giữ, lần lượt phái đi Vân-trung, Ngọc-mạo bắt giặc, chỉ còn hơn 40 người, rất là ít ỏi, yếu ớt, đã tư cho tổng đốc Sơn — Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức phái thêm lính thú để đóng giữ ». Vua cho là phải, sai Lê Văn Đức phái thêm lính

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cơ tỉnh Sơn-tây, chia nhau đến Tuyên-quang, Hưng-hóa, càng với linh thú phải đi trước, cứ 6 tháng một lần đổi (Lệ trước mỗi tỉnh 200 linh, nay phải thêm mỗi tỉnh 100 linh nữa). Nhân dụ bộ Binh rằng: « Bố, án có trách nhiệm giữ bờ cõi, giữ vững thành trì là việc cần nhất, gặp việc sai phải tất phải tính toán trước, nếu thấy số linh hơi ít đi, ra về yếu ớt thì một mặt tư cho tỉnh bên cạnh điều thêm linh, không nên khinh thường phái đi hoặc để sơ hở. Vả lại Lê Văn Đức đối với Hưng-hóa, Tuyên-quang, chức được cai quản cả, việc tình ấy và số quân nhiều hay ít, từng đã biết sẵn, nếu hạt nào gặp có việc bất giặc mà số linh ít, thì khi tiếp được tờ tư điều quân, phải lập tức phái đi ngay, hoặc biết trước là có việc, cũng chước lượng tùy theo nặng nhẹ, liệu phái quân đến đóng giữ để đủ trấn áp, rồi sau đ m việc ấy tâu vào mới là thỏa đáng, đấy là việc cần yếu phòng bị. Trước mắt thời nên thông dụ cho các tỉnh Sơn — Hưng — Tuyên mà thôi, còn thông dụ cho đốc, phủ, bố, án các tỉnh là trực hữu trực, phàm có việc giống như thế, đều theo như thế mà làm ».

Vua cho thự phó vệ úy vệ Tiền doanh Thần cơ trước là Phan Văn Hứa làm phó vệ úy vệ Trung nhất quân Vũ lâm; phó vệ úy vệ Tả doanh Hồ Oai là Nguyễn Văn Vinh làm phó vệ úy vệ Trung nhị.

Cho vệ úy quyền lãnh quản cơ cơ Hưng hùng là Lâm Uy làm vệ úy vệ Hưng-hóa, quản cơ cơ trung Sơn-tây là Phạm Văn Hề làm phó vệ úy vệ Sơn-tây.

Sửa xây mặt trong phía tiền hữu thành ở kinh (xây bằng gạch, trên rộng 1 thước 8 tấc, dưới rộng 2 thước 8 tấc, chân rộng 2 thước 9 tấc 5 phân). Vua sai quyền chưởng ấn triện Tiền quân là Phạm Hữu Tâm, thống chế là Nguyễn Tăng Minh coi làm việc ấy.

Kinh lược sứ Trương Đăng Quế, phó sứ Nguyễn Đăng Giai ở đạo quản Thanh-hoa, nghiêm dốc bọn thú đinh

https://tieulun.hopto.org

và người cố sức làm việc chuộc tội, lần lượt bắt được đầu mục giặc là Hà Công Tư (người sách Cổ-lũng, ngụy xưng Khang-vũ-quân điều bát), Lê Phi Hiếu (người động Khương-chinh, là con giặc chết chém Lê Phi Ba ngụy xưng phó tướng), yếu phạm của giặc là Lê Phi Ất, Lê Phi Bài và bọn thân của tôi yếu phạm là Hà Công Kim, Phạm Thúc-Liêm vài mươi người đem nộp, duy 2 giặc Công Kim, Thúc Liêm vẫn chưa bắt được, bọn chúng kêu xin gia hạn cho, bèn sai giam lại đợi chỉ, rồi đem việc bắt giặc chưa xong, dâng sớ xin gia hạn.

Vua nói rằng: « Bọn làm việc chuộc tội và ra thú, trước đã được quân thứ tâu xin tha cho đi bắt giặc để chuộc tội, nếu dẫng dai không có công hiệu gì thì đối với lời nói trước làm sao? Nhưng hiện nay nông nực, [illegible] chính là nhiều, lại thêm mưa rào [illegible] nhiều, nước sông chảy mạnh, việc bắt giặc không thể chốc lát xong ngay được, thực là sự thế xui nên, nay không cần bắt buộc hạn gấp, chỉ nên gia tâm đốc sức khiến cho đều ra sức tìm bắt, cốt được thành công, chớ để cho ngòi quan phải bặc tội mà thôi ».

Rồi cho triệu Trương Đăng Quế về kinh. Dụ rằng: « Ngươi là đại thần nhất phẩm, chức giữ cơ mật trọng yếu, há nên ở ngoài lâu, nay việc kinh lý đã làm xong, chỉ còn 1, 2 đứa giặc trốn, cho giao cho Nguyễn Đăng Giai nghiêm đốc bọn thủ đinh và làm việc chuộc tội tìm bắt, cốt bắt được 2 yếu phạm là Hà Công Kim, Phạm Thúc Liêm để kết án trị tội, khi ngươi tiếp được dụ đến, lập tức đi thong thả về kinh cung chức. Rồi thì Nguyễn Đăng Giai phái ủy suất đội Vũ Đình Lượng cùng bọn hiệu lực là Hà Công Đức bắt được Hà Công Kim đóng cũi giải về kinh. Tin đến nơi, vua rất mừng lập tức dụ cho Trương Đăng Quế vẫn theo dụ trước về kinh, Nguyễn Đăng Giai cũng cho vào yết kiến, những biền binh đi trận ấy đều cho rút về nghỉ ngơi, tên giặc

https://tieulun.hopto.org

còn trốn là Phạm Thúc Liêm, sai quan tỉnh bạn ngặt cho bọn hiệu lực, thủ dinh tìm bắt. Thưởng cho Vũ Đình Lượng kỷ lục một thứ, binh dõng thưởng chung cho 400 quan tiền. (Giặc Hà Công Kim giải đến tỉnh Hà-tĩnh, phần bị thương nặng gần chết, bèn đem giết đi). Có động trưởng động Trịnh-vạn là Cầm Bá Hiền, trước theo quan quân đi bắt giặc, bị giặc bắt được, giặc dỗ, không theo giặc liền bị hại, bọn Quế đem việc lấy tâu lên, vua khen tốt, cho truy tặng cai đội, hàm tòng ngũ phẩm, làm đài kỷ niệm ở làng, ban cho biển ngạch « Trung tiết » để nêu khen.

Quế lại tâu nói: « Thổ ty thổ mục người đã theo đi đánh giặc dự có công trạng, thì xin bổ riêng chức hàm cai đội, đội trưởng, theo tỉnh sai phái, còn bọn nguyên phong ngụy, thiên sư, phòng ngự đồng trí, lộc thổ phủ bắt đầu nổi loạn, lòng không phân biệt phải trái, mặc kệ cho chúng làm, đầu được danh sắc như trước, xin đều cách chức, trong đó có người còn sai khiến được thì do tỉnh tâu xin đổi bổ chức hàm bá hộ, còn thì bắt về quê chịu sai dịch ». Vua nghe theo.

Quế lại dâng sớ đem 16 tên đầu mục giặc đến quân thứ thú tội, xin phân biệt phát làm binh. Vua đặc cách chuẩn cho tạm tha tội chết, giao cho tỉnh giam giữ, bắt phải ủy cho thuộc hạ bắt cho được chính yếu phạm là Phạm Thúc Liêm mới được lượng giảm nhẹ tội, đến khi hết hạn không được công trạng gì, người danh mục to thì phát sung quân nơi cực biên yên chướng, người danh mục nhỏ thì phát sung quân nơi biên viễn, người làm việc chuộc tội là Hà Công Đức cùng bọn Nguyễn Văn Thắng, Nguyễn Huy Chiểu rồi cũng bị giam, Công Đức rồi chết ở trong ngục.

Vua cho Hữu tham tri bộ Binh là Hà Quyền được bổ làm Tả tham tri bộ Lại, vẫn sung Cơ mật viện đại thần,

https://tieulun.hopto.org

Hữu thị lang bộ Hộ là Đào Trí Phú thăng thự Hữu tham tri bộ Hộ; lang trung biện lý công việc bộ Công là Bùi Quỹ thăng thự Hữu thị lang bộ Công; cấp sự trung binh khoa là Trần Hiển Doãn thăng thự lang trung bộ Công, biện lý việc bộ, Hữu thị lang bộ Công phải cách lưu là Nguyễn Đắc Trí đổi bổ làm lang trung bộ Hộ, biện lý việc bộ.

Bố chính Hưng-hóa là Nguyễn Khắc Tuân có tang nghỉ, cho tả thị lang bộ Hình là Ngô Dưỡng Cáo làm bố chính Hưng-hóa, hội đồng với án sát Trịnh Văn Nho bộ lý ấn tuần phủ quan phòng.

Vua dụ Nội các rằng: « Tỉnh Hưng-yên năm trước gặp nạn nước lụt, lúa thóc mất mùa, trẫm nhiều cách cứu chữa, đào sông, đắp đê để giữ ruộng [illegible] mùa, bù năm mất mùa, nguyên khi lại như trước, duy ở kinh liền ngày mấy đợn dây khắp, trông về phía bắc thì nước mông mênh. Vả lại tính đốt ngón tay gần đến tiết hạ chí, mà ở Bắc-kỳ, khí hậu mùa hạ, mưa cơn mưa trận thường xuống, nước lụt thường nhiều, hơn nữa hai bờ sông Cửu-an đê nhỏ, mới đắp, đất chưa bền chặt, thực thấy không được yên tâm, nên truyền dụ cho Hà Thúc Lương lập tức sức khắp các nhà làm ruộng trong hạt đem cả dân ông dân bà thu hoạch lúa thóc đem cất, chọn đê nào chỗ cao cho khỏi có sự lo bất ngờ, còn đê điều cũng thượng khẩn nghiêm đốc phòng hộ, không được sơ sài trễ nải chút nào ».

Thúc Lương liền tâu nói: « Dân gian thu hoạch đều đã xong, duy nước sông lại lên, hơn mực nước đầu mùa xuân 4 thước 6 tấc, tràn vào chân đê trên dưới 2 thước. Vả lại sông Cửu-an đê nhỏ, nguyên để ngăn nước lụt mùa hạ, giữ lúa chiêm mà thôi, đất đê lấy thấp mỏng, chưa được dinh liền, nếu không thảo nước vào đồng,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

sợ nước sông lên mạnh, xếp đặt không kịp, không khỏi tai họa vỡ đê, xin thân đến khám, tùy tiện khơi đào, đợi đến sau tiết tam phục (1), nước sông dần rút xuống, lấp lại như cũ, rồi đem những chỗ đê hạ lưu đào ra trước mở ra, cho nước lụt ở ruộng đồng chóng tiêu, để kịp cấy vụ mùa ».

Vua phê bảo rằng: « Thế là thế phải như thế, chỉ được làm như thế ».

Sai quan ghi chép tập « Minh-mệnh chính yếu ».

Cơ mật viện lĩ Hà Quyền tâu nói: « Làm việc có kỷ cương pháp độ, công bình chính đại, nếu nắm được cốt yếu thì không khó nhọc mà việc làm được thành, ngày xưa như thiên điển thiên mô đời Đường Ngu, bài huấn bài cáo đời Hạ, Thương, Chu, đại cương đại yếu về phép trị dân trị nước, sáng tỏ đáng làm gương, xuống đến đời sau các sách « Trinh quan khải nguyên chính yếu » đời Đường, sách « Ian triều bảo huấn » đời Tống, cũng đủ thấy trị thể một đời ở đấy.

Hoàng thượng ta sửa sang đổi mới, trăm việc đều làm, mà nói về cương lĩnh cơ yếu thì cốt ở kính trời theo phép trước, chăm làm việc, yêu nhân dân, đặt ra quân đội, thương sót việc hình, sửa việc văn, dạy việc võ, cầu người hiền, xét quan lại, trọng việc nông, chuộng tiết kiệm, cùng là các việc dấp thành lũy, giữ vững bờ cõi, nhờ lại tự năm Minh-mệnh thứ nhất đến nay 18 năm, thể thống trị nước rực rỡ hơn xưa, xin phái lang trung đến tư vụ 6 bộ thuộc viện Đô sát viện và Nội các, người thông hiểu có văn học, mỗi sở một người, đem các bản chữ son, cùng bản biên của viện Khởi cư chú, chia ra môn loại, chép lại làm một sách « Minh-mệnh chính yếu ». Lĩ tôi đi cắt lượt nhau đi

---

(1) Tam phục là sơ phục, trung phục, mạt phục, kỳ phục thứ 3 vào đầu tháng 7 âm lịch.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

xem xét làm việc, phàm các việc cứ thực viết thẳng, để tỏ là sách chép sự thực, sách làm xong, xin cho in ra, để cho cả nước cùng xem, truyền về đời sau cho biết việc cốt yếu trị nước bình thiên hạ gốc ở đấy cả.

Vua theo lời tâu ấy, cho lấy viện tả đãi lậu làm sở hội họp làm việc.

Nhân dụ rằng: « Trẫm xem sách « Trinh quán chính yếu » có chép cả việc nhà Tùy, cũng việc đời Võ Đức (1) đến cả tờ thư của Thế Tích đưa cho Lý Mật cũng chép cả vào, sao gọi là « Trinh quán chính yếu »? Nay « Minh-mệnh chính yếu » nên chép sự thực, không chép hư danh, phàm việc thuộc về đời Gia-long cùng những việc không quan hệ đến chính thể, đều bỏ đi thì phải ».

Trương Minh Lượng, quyền tri huyện Trà-vinh tỉnh Vĩnh-long tra tấn người đến chết, bị quan tỉnh đem ra [illegible] tội, [illegible] đem [illegible] giải đến Gia-định, xin không [illegible] [illegible] [illegible]

trẫm đã ủy cho ». Đến khi án thành, Minh Lượng phải mãn lưu [lưu 2.000 dặm].

Vua sai bọn viên ngoại lang hộ lý quan phòng Vũ khố là Lê Quang Quỳnh đi thuyền Nam-hưng sang Quảng-đông làm việc quân.

Quan tỉnh Hà-tiên tâu nói: « Đường quan báo tự trạm Phù-dung ở tỉnh lỵ đến phủ lỵ Quảng-biên, dài hơn 10.000 trượng, quãng giữa có một núi đất (cách tỉnh lỵ nửa ngày đường) bên tả tiếp giáp bãi biển, bên hữu giáp rừng rậm, chỗ ấy thực là xung yếu; xin đắp một thành đất gọi là thành Thổ-sơn (mặt trước tự góc bên tả đến góc bên hữu dài 17 trượng, cao 7 thước dày 1 trượng, ngoài đóng cọc gỗ, trong đắp đất đầy, hào rộng 2 trượng 3 thước, sâu 5 thước, đoạn giữa mở một cửa cao 7 thước rộng 6 thước, trên làm một cái nhà vuông, [illegible] góc tả đến góc hữu dài 28 trượng 4 thước, đóng cọc gỗ, 2 góc tả hữu, ngoài đóng cọc gỗ, trong đắp đất dầy, đoạn giữa cũng mở một cửa, cao 7 thước, rộng 6 thước, trên gác bằng gỗ, tự tả hữu mặt trước đến tả hữu mặt sau, đều 11 thước chia đặt súng gang phách sơn, súng đồng quá sơn, mỗi nơi 2 cỗ, 2 bên tả hữu thành làm nhà cho quân ở 1 tòa 3 gian), trên đỉnh núi làm một chòi canh (cao 1 trượng 4 thước), một chỗ để đốt lửa báo hiệu (cao 1 trượng 5 thước), phái 1 suất đội, 50 biền binh để đóng giữ, thì trong có thể làm chỗ che cho tỉnh lỵ, ngoài có thể làm tiếp viện cho phủ Quảng-biên ».

Vua y cho.

Tỉnh Quảng-trị lúa chiêm mất mùa. Vua cho thóc tô phải nộp năm nay và để thiếu tự năm trước, cho dân chiết nộp bằng tiền. Vua lại sai Lễ khoa cấp sự trung là Hà Thúc Trương, Công khoa cấp sự trung là Mai Hữu Diễn đi phát tiền thóc cho dân vay.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Toàn hạt Quảng-trị đất xấu dân nghèo, liền năm mất mùa, tuy dân hèn hết sức cấy gặt, nhưng cũng không được thường đủ, trẫm rất nghĩ lời đáp vun giồng, để đời sống của dân được no đủ, năm ngoái trẫm đi tuần thú, đã sai quan tỉnh hỏi khắp dân trong hạt có ai nghèo túng thì cho vay tiền thóc công, sau cứ tâu nói, dân không muốn lãnh, nay như trẫm nghĩ đến đời sống của dân mà làm việc giúp đỡ cho kẻ không đủ, thế mà quan địa phương không biết bảo rõ đức ý triều đình, không làm cho dân tin, để cho dân hèn hoặc ngờ là khi lãnh nộp tiền thóc, nhà lại chưa chắc không những nhiễu, cho nên không dám vay, và dân nhận vay do tổng lý bảo kết, hoặc giả cho là nếu có 1, 2 đứa trốn hay chết, thì không khỏi phải giả đền, cho nên không chịu tất cả, trẫm lấy làm thương dân, muốn cho ai cũng được yên ổn làm ăn, đâu có vì thế so kè mà không cứu chữa cho dân ư? Nay cho chọn quan khoa đạo cầm cờ tiết, đi ngựa trạm đến khắp các xã, thôn bảo rõ lòng thực thương dân của trẫm, khiến cho dân đều tin, rồi lại hỏi rõ dân nghèo thực có quẫn bách khổ lụy, mà tình nguyện vay tiền của nhà nước tự 10 quan đến 100 quan, thóc tự 10 hộc đến 100 hộc, không cứ có tổng lý bảo kết hay không, lập tức đem tiền thóc trong kho tỉnh ấy cho vay, hạn đến vụ hạ năm sau, nộp trả nhà nước, không phải trả lãi, nếu thóc năm ấy chưa được thuận hòa, thành thực, xin hoãn lại 6 tháng hay 1 năm cũng được, gián hoặc có người không may bị chết mà con cháu không đủ sức trả nợ, hoặc cố ý trốn đi mất, đều tha cho cả, không bắt thân thuộc và tổng lý nộp đền. Và lại triều đình chăm thương dân hèn, cho nên đem của kho nhà nước cho vay, khiến cho sinh lý ngày càng tấn tới, nguyên để giúp người nghèo, không tiếp thêm cho người giàu, những người được lãnh tiền

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

vay. nếu có nợ cũ của nhà giàu, cấm nhà giàu không được tìm cách ức hiếp, bắt phải trả, ai trái lệnh này, phải trị tội nặng ».

Bọn Thác Trương đến nơi phát cho dân vay hơn 27.800 quan tiền và hơn 1.400 hộc thóc, dân đều được lợi. Vua thưởng cho bọn Trương đều gia một cấp và mỗi người một bó vải (mỗi bó 10 tấm, 5 tấm vải màu, 5 tấm vải trắng). Vua lại nghĩ số quan điền quan thổ tỉnh Quảng-trị nhiều mà ngạch thuế hơi nặng, đặc cách gia ân cho làm hạng công điền công thổ, giao cho dân quân cấp, chiếu theo đẳng hạng công điền thổ nộp thuế, bắt đầu từ năm Minh-mệnh thứ 19.

Đổi huyện Thuận-an tỉnh Gia định làm huyện Cửu-an (vì có trùng tên với phủ Thuận-an tỉnh Bắc-ninh).

Mở đường thông từ núi Phúc-tượng đến núi Phú-gia và núi Hạ. Trước đây, vua đi tuần tỉnh Quảng-nam, đường đi tự núi Phúc-tượng đến đèo Hải-vân, qua 2 lần núi cao, các người theo hầu khó nhọc, cho nên sai liệu san phẳng đi, để tiện cho người đi (chỗ cao nhất ở 2 núi Phúc-tượng, Phú-gia san thấp xuống một trượng, chỗ cao nhất là núi Hạ san thấp xuống 7 thước, đều hạn bề rộng 2 trượng, lại đem đất đá san ra, bỏ ra 2 bên và lấp vào các hố ở đoạn dưới), các dân phu làm thuê, hậu cấp cho tiền gạo. Đến lúc công việc xong, vua thưởng cho kinh doãn cùng huyện viên đốc biện đều được kỷ lục một thứ.

Cho đô thống doanh Thần cơ kiêm chưởng Tiền quân là Phạm Hữu Tâm giả chức kiêm quản thủy quân chuyên làm công việc ở quân doanh.

Vua cho giám sát ngự sử đạo Lạng—Bình là Phạm Huy Diệu làm lang trung bộ Công.

Cho Tả tham tri bộ Lại là Hà Quyền tạm giả chức Cơ mật viện, kiêm làm công việc bộ Công; thị lang bộ Lễ

https://tieulun.hopto.org

gia hàm tham tri sung biện các vụ là Nguyễn Tri Phương quyền sung Cơ mật viện đại thần.

Bắt đầu đặt nha môn mộc thương. Trước đây công việc mộc thương, bộ Công trông coi cả, viên ngoại lang thuộc bộ chuyên làm việc kho là Nguyễn Trực Phương đem việc nên làm, hằng bảo lên, quan bộ Công không chịu để đạt, Trực Phương bèn làm tập riêng bảy tâu: xin chia người làm việc ở kho làm 2: một là mộc thương chủ thủ, một là mộc thương đốc công, phàm việc chi tiêu, đối chiếu với nhau. Lại xin theo lệ Nội vụ, Vũ khố thay đổi nhau, khiến cho đều biết niên phận, nghĩ tự cố gắng.

Vua cho là quan bộ Công dùn dẩy nhau không phải lẽ, đều phải phạt.

Bèn chuẩn cho nghị định đặt riêng nha môn mộc thương, phàm các gỗ chứa cất thu chi, đều thuộc nha người, thuộc nha gọi là ty Thanh thận, chủ sự, tư vụ mỗi chức một người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu thư lại 20 người, chế cấp cho ấn quan phòng bằng đồng (khắc 4 chữ « mộc thương quan phòng ») và kiểm ngà (khắc hai chữ « mộc thương »), phàm những việc nên tâu, giám lâm tự làm tờ tâu riêng, bộ Công không kiểm quản nữa, nếu tư cho các địa phương, do bộ có liên quan phải tư. Lại đặt ty Doanh thiện ở mộc thương đốc công, phàm các thợ cùng cơ đội Kiên chu, Thiện chu trước thuộc thủy sư đều thuộc cả vào ty ấy, vẫn thống thuộc vào bộ Công, đặt 1 đốc công, lấy người có hàm viên ngoại lang sung làm chức ấy. Thuộc ty: chủ sự, tư vụ, mỗi chức 1 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu thư lại 15 người, dấu đồ ký và kiểm của ty Doanh thiện quan cấp cho trước, nay giao cho viên đốc công giữ để làm việc, chức viên ngoại lang trở lên sẽ do đình thần cử, còn tự

https://tieulun.hopto.org

chủ sự đến bát cửu phẩm thư lại, ở mộc thương thì do bộ Lại, ở đốc công thì do bộ Công chọn bổ, sau có khuyết thì do viên cai quản chọn thuộc viên tâu xin thăng bổ, vị nhập lưu thư lại cũng đều mộ người sung cho đủ ngạch. Tự lang trung đến tư vụ đều cấp bài ngà, còn chủ sự tư vụ chiếu theo lệ Nội vụ. Vũ khố lần lượt ứng trực. Lại định chương trình để thi hành. (Về nha môn mộc thương, phàm những gỗ ở kinh và tỉnh ngoài hàng năm cung nộp và mua về, có bộ Công giao cho thu và xẻ ra làm việc, còn thừa chia từng hạng thu cất. Lại chiếu số gỗ hiện cất, xem xét thừa thiếu, thứ nào nên mua thêm cho đủ dùng phải tính toán trước, hàng năm cứ kỳ tháng 9 tháng 10, tâu xin, sau khi được chỉ, đưa sang bộ Công tư đi làm việc, để tiện đến kỳ tải năm sau đệ nộp. Nếu gặp công trình tu tạo tất cả việc lớn việc nhỏ, có bộ Công tư phát, thì chước lượng số chi. có cho vừa phải, hoặc bất kỳ tiếp nội giám thị về truyền bảo làm đồ vật, lập tức báo sở đốc công nhận lãnh để làm, nhưng phải đem sự việc tâu lại và tư bộ lưu chiếu. Gỗ ở kho, 3 tháng 1 lần làm sổ sách phụng thủ, đến cuối năm cứ số gỗ cất trước và mới thu vào, khai tiêu và hiện còn, hội lại làm sổ cho, xong đều do bộ Công xét lại. Những gỗ thu vào tiêu và hiện còn, cùng số thuyên tăng giảm của bộ Công, hết năm hợp lại làm sổ sách gấm vàng tiến lên vua xem. Việc thanh tra vẫn theo lệ định lấy năm ty năm hợi làm kỳ hạn, do bộ Công tâu xin, sai quan tra xét.

Về ty Doanh thiện ở mộc thương. Phàm gặp có việc hưng tạo, tính nhân công, tính giá vật liệu, trao cách thức cho các người chuyên biện, liệu lấy thợ làm việc, hàng năm kỳ tháng 7, liệu tính số thợ nên lưu nên giảm, bẩm bộ dựa theo để làm, kỳ tháng 12 lại tính số thợ cần dùng báo bộ tâu xin triệu tập, để mùa xuân năm sau đến làm việc, còn sở thợ chế tạo xong do nha môn

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mộc thương dâng nộp, giấy tờ lĩnh nộp, đều do bộ Hộ nhận thực.

Về doanh thự của nha môn mộc thương ở các xưởng gỗ, xây tường xung quanh, chọn làm 1 tòa nhà ngói 3 gian 2 chái làm sở làm việc quan. Một tòa nhà ngói xung quanh xây tường gạch quan cấp cho trước, vẫn giao cho viên dịch đốc công ở. Biền binh canh giữ ở kho, theo lệ trước, 1 quản vệ, 2 suất đội, 100 biền binh, cứ 3 tháng 1 lần đổi. Từ tháng 4 đến tháng 7 phải thêm 1 suất đội, 50 biền binh do viên thủ hộ chiếu theo nhiều việc hay ít việc trích phái đến canh giữ sở đốc công. Tiền công nhu hàng năm về mộc thương 110 quan tiền, sở đốc công 50 quan tiền, đều lấy vào trong số 500 quan tiền công nhu của bộ Công). Rồi cho viên ngoại lang bộ Hình là Nguyễn Công Dao thăng thự lang trung mộc thương, đổi bổ Nguyễn Trực Phương làm viên ngoại lang mộc lang bộ Công sung làm đốc công mộc thương. Đổi cơ đội Kiên chu, Thiện chu làm tượng cục Kiên chu Thiện chu sở mộc thương đốc công, đặt chánh phó giám đốc để cai quản, cho quản cơ Đinh Văn Quý làm giám đốc sở mộc thương đốc công, cai đội Lê Văn Xuyên sung chức phó giám đốc, phàm công việc về thợ cùng với viên ngoại lang ty Doanh thiện bàn bạc mà làm. Ở tượng cục Kiên chu, đặt chánh bát phẩm, chánh tỳ tượng, tòng bát phẩm phó tỳ tượng mỗi chức 5 người, chánh tòng cửu phẩm tượng mục mỗi chức 10 người. Ở tượng cục Thiện chu, đặt chánh bát phẩm chánh tỳ tượng, tòng bát phẩm phó tỳ tượng mỗi chức 1 người, chánh tòng cửu phẩm tượng mục mỗi chức 1 người, lấy suất đội, tri bạ, thư lại cũ sung làm các chức ấy, còn binh đinh đều làm thợ ở cục (Kiên chu 490 người, Thiện chu 87 người).

Vua nghĩ mùa hạ nắng nực, lính kinh nhiều người ốm, cho nghỉ việc vài ngày, phải thầy thuốc chia nhau

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

đến các sở thợ điều trị, người nào xin về quê thì cấp hạn cho về, người nào xin lưu ngũ thì tùy theo bệnh nặng nhẹ cấp thêm tiền lương tháng (ốm nặng 1 quan, ốm nhẹ 5 tiền), trước ăn gạo giã đổi, đổi cho ăn gạo trắng. Còn bọn y sinh, chuẩn định khóa trình, cứ 3 ngày 1 lần, do bộ xem xét, phân biệt thưởng phạt.

Tỉnh Cao-bằng bị nước lụt, 2 phố Mục-mã, Lương-mã ở ngoài thành cùng nhà dân quanh tỉnh trôi mất hơn 100 nóc nhà, có người bị chết đuối. Vua giáng dụ cho quan tỉnh xuất tiền gạo phát chẩn cho dân.

Bố chính Cao-bằng là Trần Huy Phác tâu nói: « Thự phủ Trần Văn Tuân đi bắt giặc ở Vân-trung, binh dõng đem đi không kém 2.000 người, tiền gạo tỉnh ấy không đủ cung cấp, mà kho tàng tỉnh Lạng-sơn, cũng chưa dầy đủ, xin tư cho tỉnh Bắc-ninh vận tải 10.000 phương gạo đến [illegible] thứ. Vua bèn dụ Trần Văn Tuân rằng: « Sao lại đem quân đi bắt giặc, đã hơn 10 ngày, chưa thấy tâu báo tình hình, mà việc vận tải lương quân, cứ Trần Huy Phác tâu lên thực là khó khăn, hơn nữa tỉnh Bắc-ninh gần đây mất mùa, tỉnh Cao-bằng mới bị nạn lụt, dân tỉnh không khỏi quẫn bách, vậy lại đi khắp rừng tìm muông thú, chưa chắc chắc lắt có thể bắt được, mới một việc lương quân, động nhọc đến 3 tỉnh, lòng trẫm thực không nỡ làm như thế, và nay nóng nực quá, đem quân đi vào tháng 6, nhà binh vẫn kiêng, lại thêm vào kỳ mưa rừng thường trút xuống, xông pha ở chỗ lam chướng lâu, thực nhiều điều không tiện, khi đụ này đến nơi, nếu đã bắt chém được đầu sỏ giặc, trẫm cho ngay là công của ngươi, lỗi trước đều không hỏi đến. Cho đem binh dũng khải hoàn, và báo ngay cho Trần Ngọc Lâm, Nguyễn Đăng Khánh ở đạo Tuyên-quang rát quân vệ tỉnh, nếu giặc đã bay xa, còn phải tìm bắt, thì sai

LUVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thổ mục thổ dân sở tại tìm bắt, cũng lập tức rút quân về, khỏi phải vận lương không kịp ».

Tổng đốc Định — Biên là Nguyễn Văn Trọng tâu nói : « Thuế thân các xã thôn mới đặt thuộc phủ Tây-ninh, nộp thay bằng dầu rái, nhựa trám, có nên theo ân chiếu cũng như người kinh, đều được quyền hoãn không, và xin ban cho chữ tên họ, để phân biệt nòi giống ».

Vua nói rằng: « Dân man ấy đã thuộc về đồ bản sổ sách của triều đình, thương dân như một, há nên chia rẽ kia khác, về lệ nộp dầu nhựa năm nay cũng gia ân tạm hoãn 3 phần 10, còn như ban cho họ thì cho chép ra 1 tờ kê các họ liệu mà ban cho (như các chữ Lý, Đào, Dương, Hạnh, Ngưu, Đương, Tượng, Mã v.v...) ».

Lại nghĩ hạt phủ ấy đất nhiều chỗ bỏ không, cho lấy linh cơ đóng giữ và một nửa thổ binh mới tuyển cho đi khẩn ruộng, nhà nước cấp cho cày trâu điền khí, thóc giống. Hàng năm thu hoạch xong, đem thóc chứa vào kho ở phủ.

Lãnh binh Quảng-bình là Tô Huệ Văn tuổi già về hưu trí. Vua cho vệ úy vệ Hậu nhị quản Vũ lâm là Nguyễn Lương Nhân thay chức ấy.

Mới đặt vệ Long thuyền.

Vua sai bộ Binh chọn thủy sư, những người am hiểu lấy 150, hợp với 3 đội phụng thị cũ đặt làm 1 vệ 6 đội, cho thự phó vệ úy thủy sư là Đoàn Khắc đổi thự phó vệ úy vệ Long thuyền.

Đổi tên cầu An-hội làm cầu Gia-hội, lập chợ Gia-hội, xây dựng phố dài.

Vua nghĩ 1 dãi phố bờ phía đông sông tả hộ thành, dân cư xen lẫn nhà gianh, thường bị nạn cháy, bèn sai thự thống chế hữu dực quản Vũ lâm là Lê Văn Thảo coi đem biền binh làm nhà ở chợ Gia-hội lợp bằng ngói (89 gian), mặt trước chợ ra đến sông làm một cái đình gọi là đình Quy-giả, đình làm 2 tầng, lại từ phía bắc cầu

https://tieulun.hopto.org

Gia-hội đến chỗ ngang với góc đài Trấn-bình làm lên phố dài gọi là phố Gia-hội, Đông-ba, Đông-hội (tất cả 399 gian, dài suốt hơn 319 trượng, dân xin làm lại 147 gian, nhà nước làm 252 gian, đều cột bằng gạch, xây bằng vôi, mặt trước làm cửa ngõ, cứ 3 gian ngăn bằng tường gạch, mặt sau xây gạch, vách mở cửa cuốn; sau vách để không 5 thước làm đường nhỏ, từ phía bắc cầu Gia-hội đến phía nam cầu Đông-ba gọi là phố Gia-hội, từ phía bắc cầu Đông-ba đến phía nam cầu Thế-lại gọi là phố Đông-ba, từ phía bắc cầu Thế-lại đến chỗ ngang với góc đài Trấn-bình gọi là phố Đông-hội, bờ sông xây bờ đá, lan can xây bằng gạch để ngăn chân).

Cho dân thường tự làm lại nhà thì không phải đóng thuế địa tô, nhà của nhà nước làm mà dân muốn ở thì mỗi gian mỗi năm nộp tiền 20 quan, nhận đủ 120 quan thì được nhận làm của riêng, tiền ấy do phủ Thừa-thiên thu giữ, để phòng chẩn cấp cho dân nghèo, và chi phí việc sửa sang cầu cống đường sá. Quan phủ Thừa-thiên lại xin ở 2 tầng trên dưới đình Qui-giả như gặp khi có xe vua đi qua đều đặt hương án, treo cờ đỏ để đón và tiễn theo như lễ nghi. (Các phố Gia-hội, Đông-ba, Đông-hội cũng thế). Còn ngày thường ngồi từng hàng và lên đấy ngoạn cảnh thì không cấm. Các người bày hàng ở phố chợ thì chia ra từng hạng đánh thuế, (hàng năm 1.286 quan tiền) cùng với tiền nhà ở phố phải nộp (30.240 quan tiền) sung cấp cho doanh vệ các quân để chi phí việc công nhu.

Vua nói rằng: « Làm ra phố chợ, cốt để phòng hỏa hoạn, tiện cho dân ở, nguyên không thêm tính toán tiền thuê, duy nhân dân có lợi được ở, mà biên binh phải lâm rất là khó nhọc. Vả lại doanh vệ các quân thường năm theo lệ có cấp tiền công nhu, nay các nhà ở phố chợ, số tiền phải nộp xem ra nhiều, nên lấy số tiền ấy cấp thêm cho một nửa, cho được cùng hưởng lợi ấy.

https://tieulun.hopto.org

Vậy cho bộ Hộ châm chước bàn định thi hành ». (Các đội Trực trực, Trường trực, Thường trực vệ Cẩm y; 10 vệ 2 dực tả hữu quân Vũ lâm; các doanh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai, Hùng nhuệ, mỗi doanh 10 vệ; 6 vệ Trung bảo nhất nhị, Tiền bảo nhất nhị, Hậu bảo nhất nhị; 15 vệ 3 doanh thủy sư; mỗi vệ mỗi năm cấp cho 200 quan tiền. Vệ Long thuyền, 4 vệ doanh Kỳ võ, mỗi vệ cấp cho 150 quan tiền. 3 vệ kinh tượng nhất nhị tam, 2 vệ Phi kỵ. Khinh kỵ viện Thượng từ và vệ Võng thành, mỗi vệ đều 100 quan tiền, 5 đội vệ giám thành; 4 đội Dực võ ty kỵ cổ, 3 đội ty Trấn-phủ; 3 đội thự Hòa thanh; 7 đội ty Lý thiện; 2 đội Dực thắng; 5 đội Dực hòa; 2 đội Dực hùng; 3 đội Dực cường; 4 đội Dực vĩnh; 2 đội Dực oai; 4 đội Dực thịnh; 4 đội Dực chấn; 2 đội Dực tín; 4 đội Dực mỹ; mỗi đội vệ đều 10 quan). Đổi cho 3 phố Gia-hội, Đông-ba, Đông-hội đều lấy tên hàng gọi là 3 hàng ở phía đông thành. Lại từ chợ Gia-hội thẳng đến hạ ấp chợ doanh, chia đặt làm 8 hàng, tên hiệu riêng biệt, gọi là 8 hàng dọc sông (Gia-thái hàng, Hòa-mỹ hàng, Phong-lạc hàng, Doanh-ninh hàng, Hội-hòa hàng, Mỹ-hưng hàng, Thuỵ-lạc hàng, Tam-đăng hàng, dài suốt hơn 452 trượng), các hàng đều có biển ngạch (viết rõ tên hàng như các chữ Gia-hội hàng v.v...) đặt 1 người hàng trưởng, để truyền bảo công việc cho nhanh.

Bố chính Định-tường là Trần Tuyên có tang xin nghỉ việc, vua cho thự bố chính Bình-định là Hà Duy Khoa làm bố chính Định-tường, lang trung bộ Hộ hiện lý bộ vụ là Nguyễn Song Thanh thăng thự bố chính Bình-định. Trước đình thần cử Song Thanh thăng thự bố chính Định-tường. Vua đã y cho, rồi lại nghĩ Song Thanh tự lúc bé đi học ở Nam-kỳ, quen biết nhiều, mới đổi bổ đến Bình-định.

https://tieulun.hopto.org

Ra du tứ nay, phàm dinh thần cử ra, tuy không phải là quê quán chính, nhưng có quê ở ngu, quê mẹ quê vợ và địa phương lúc bé đi học thì phải nói rõ trong tập tâu, đợi chỉ, không được hàm hỗn.

Vua cho lang trung bộ Công biện lý bộ vụ là Trần Hiển Doãn làm lang trung bộ Binh, biện lý bộ vụ.

Vua cho triệu tổng đốc Hải — An là Nguyễn Công Trứ về kinh vào chầu.

Sai bộ Hộ tư cho các địa phương tìm mua cây có hoa theo thổ ngơi mà trong kinh vẫn chưa có. Quan bộ Công là Nguyễn Khoa Minh nghĩ ở Biên-hòa có nhiều cây nhài gốc to, tư cho quan tỉnh ấy chọn lấy 10 cây tải vào (mỗi cây chứa 1 sọt đất to, vài mươi người mới mang nổi) đến lúc đến kinh dâng lên. Vua hỏi ra mới biết, nói rằng : « Dù có vật lạ nhưng truyền dệ phục người, trẫm cũng không cho là quý, nữa là cây có hoa tầm thường ấy. Sai đều truyền chỉ quở mắng ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837]. Mùa hạ, tháng 6. Vua sai tả thị lang bộ Lại là Tôn thất Bạch kiêm quản việc vụ An Đô sát.

Quan thành Trấn-tây tâu nói: « Các phủ thuộc thành ấy chiêu tập lưu dân lập được 22 thôn ấp, cùng ở lẫn với dân phiên, khai khẩn đất hoang, nhưng thiết lập lần đầu, sinh lý chưa được thỏa thuỉ, xin đợi đủ 3 năm, làm sổ đinh điền, chước định ngạch thuế. Duy phủ Ba-xuyên, nhân những dân đến ngụ trước, đặt làm 7 thôn, xin cứ theo sổ đinh điền (đinh 116 người, điền 624 mẫu) ở gần ngay đấy do tỉnh An-giang làm sổ, để sang năm bắt đầu thu thuế ». Vua y cho.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Tự xưa các bậc đế vương, trị dân không ai không lấy việc trọng nông làm việc trước, bởi thế cho nên chung quanh nhà không trồng trọt thì phải nộp thuế bằng vải, mà ruộng nương ngày một mở mang, thì có phép quan địa phương được phong thêm đất thăng chức, thực lấy việc của dân không thể chểnh mảng được. Trẫm tự khi nối ngôi đến nay, về việc đời sống của dân càng để ý lắm, nhân nghĩ 1 hạt Biên-hòa, rất là rộng rãi. Trong đó nguồn lợi của đất so với các

https://tieulun.hopto.org

tỉnh ở Nam-kỳ cũng chả kém lắm, thế mà những đất cấy lúa được, chưa khai khẩn hết, những người lêu lổng chưa về làm ruộng hết, vì thế cho nên tô thuế thu được trong 1 năm, không đủ cung chi tiêu 1 năm, trước đã theo lời bàn của đình thần, do quan sở tại, đều chiếu ruộng đất bỏ hoang trong hạt, khuyên dạy dân trồng trọt, đặt làm phép xét công, thế mà hạt ấy gần đây, việc báo cáo về khẩn hoang lại vẫn lặng ngắt, vì nhân dân lười biếng đã quen thói rồi, mà thượng ty sở tại không biết khuyên bảo đốc thúc, nên truyền dụ cho bọn bố, án, tự nay phải sức rõ cho dân trong hạt, đều chiếu đất bỏ hoang, không cứ ở vào xã thôn nào đều được đến quan báo xin khai khẩn, về canh nguu, điền khí cùng thóc giống có người nào không đủ, thì lấy của công cấp cho. Cuối năm đem số ruộng đã khai khẩn được ấy, báo lên bộ, để làm thành ruộng thuộc, theo lệ bắt đầu thu thuế. Và dân man hạt ấy ở xó rừng hẻo lánh, từ trước đến nay, triều đình chỉ ràng buộc gọi là, duy chúng đã kê vào hạng dân có tên trong sổ, cũng là dân ta, cần phải vỗ về dạy bảo, dạy cho chúng biết cày ruộng, trồng dâu và trồng trọt, cho đến nỗi ăn, quần áo ăn mặc, cốt cho bỏ dần, thói man, ngày càng nhiễm phong hóa người kinh, rồi tình đất lập làng, làm thành sổ ngạch, đấy là việc cần làm để đúng thôi người kinh thay đổi thói người man.

Bổ danh ngạch 2 đội ngân thương nhất nhị. Biền binh 2 đội ấy chỉ cộn 45 người, chiếu cho theo lời bộ Binh bàn, lấy 27 người ở đội nhất ở kinh thì dồn vào đội lục thương trực, còn 18 người ở đội nhị lưu ở thành Trấn-tây thì đổi làm đội Tuần thành ở Trấn-tây.

Vua nghĩ việc dẹp giặc ở hai tỉnh Thanh-hoa Ninh-bình đã xong, thông dụ cho trong ngoài.

Dụ rằng: « Trước đây đầu sỏ giặc là lũ Lê Duy Lương, Lê Duy Nhiên nổi loạn ở địa phương Ninh-bình, đã sai

https://tieulun.hopto.org

quan quân đánh bắt ; liền lập tức bắt được, đem chém giết ngay đi, duy Quách Tất Công Quách Tất Tại, vẫn còn lọt lưới, trẫm nghĩ 2 giặc ấy còn trốn ở rừng sâu, thế tất mượn tiếng dựng con cháu nhà Lê làm cớ, thông đồng gây loạn, thì nhân dân phương ấy chưa được ở yên, bèn đến mùa đông năm ngoái, sai tổng đốc An-tĩnh là Tạ Quang Cự làm kinh lược đại sứ Ninh-bình, thự thượng thư bộ Công là Hà Duy Phiên làm tham tán, đem quân đi ngay, trù tính công việc bắt giặc, quả nhiên không ngoài ý nghĩ, bọn Quách Tất Công liền dám ngay tháng ấy suy tôn Lê Duy Hiển làm minh chủ, liên kết với thổ phỉ Thanh-hoa, đều hẹn ngày nổi loạn ở các châu Quan-hóa, Lương-chính, may quan quân đã đến trước tận nơi, cho nên Quách Tất Công phải cam không dám nổi loạn ở Ninh-bình, duy thổ tỳ Thanh-hoa ngu tối không sợ chết, tụ họp chống lại quan, lại sai hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh là Trương Đăng Quế sung làm kinh lược sứ Thanh-hoa, thị lang Doãn Uẩn, bố chính Nguyễn Đăng Giai sung làm phó sứ, và sai đề đốc Hà—Ninh là Tôn thất Bật cùng đi nghiêm đốc biền binh tùy tiện đánh dẹp, quân nhà vua đến đâu, lần-lượt yên lặng, gần đây bắt sống được đầu sỏ giặc là Lê Duy Hiển, Quách Tất Công, Quách Tất Tại, Phạm Công Nho, Đinh Kim Bằng, Hà Công Kim, chém được đầu sỏ giặc là Phạm Bá Nho, Phạm Phúc Hiền, Hoàng Đồng Nguyệt cùng bè lũ giặc ấy, phàm những tên đồng cũi đưa về kinh, lập tức giao đình thẩn tra hỏi, liền đem chém ngay, nghìn dao đẽo thịt tan nát lại bêu đầu treo ở các địa phương, để răn bảo rõ ràng, lòng người cùng hả, nay thổ dân đem nhau theo hàng ra thú, trong nhà có súng điều thương đều vui lòng nộp cho nhà nước, nhân đó mà kinh lý xếp đặt, chia đặt quan người kinh để cai trị, những mối tệ thổ tù cố kết tự trước, bỗng chốc tiêu tan, dã ra dụ tuyên

https://tieulun.hopto.org

triệu các kinh lược đại thần về kinh vào chầu, quan quân phái đi cũng đã khen thưởng rất hậu, lần lượt khải hoàn, nhân dân 2 tỉnh Thanh-hoa Ninh-bình được ở yên như cũ, tự nay về sau có thể cùng yên, không có việc gì nữa ».

Định rõ lệ treo cờ bắn súng khi thuyền quan ra vào cửa biển. Hai bộ Binh, Công bàn tâu, cho là : cửa biển Thuận-an ở Thừa-thiên, có thành Trấn-hải, cửa biển Đà-nẵng ở Quảng-nam có 2 thành An-hải, Điện-hải, từ trước đến nay, việc treo cờ bắn súng khi thuyền công ra vào đã có lệ định, trong đó còn có khuyết lược, sâm si, không đều, xin một phen định lại cho rõ. Vua đặc cách cho theo lời bàn mà thi hành (Về thuyền phái đi nước ngoài, không cứ là hạng thuyền nào, khi ra vào cửa biển Thuận-an, trên thuyền treo cờ vàng, bắn 3 phát súng, thành Trấn-hải cũng treo cờ vàng, bắn 3 phát súng để trả lời, giản hoặc số thuyền từ 2 chiếc trở lên đồng thời ra ngoài cửa biển, trên thuyền bắn súng dẫu nhiều, trên thuyền cũng chỉ bắn trả lời 3 phát mà thôi, nếu có thuyền nào nguyên không mang súng như loại thuyền Nam-hưng, thì khi ra vào cửa biển, trên thành cũng treo cờ vàng bắn 3 phát súng, phàm những thuyền đi ngoại quốc làm việc công về đến cửa biển Thuận-an thì thành Trấn-hải chiếu lệ treo cờ bắn súng, lại treo thêm cờ đỏ khánh kỷ ở trên cờ vàng, nếu thuyền ấy khi đi đường, đã đến địa phương nào đậu lại, hàng hóa trong thuyền đã bốc lên, chỉ còn thuyền không trở về thì cờ đỏ khánh kỷ không phải treo nữa. Và thuyền phái đi ngoại quốc, khởi hành tự cửa biển Thuận-an, thành Trấn-hải đã bắn súng, thuyền ấy chuyển vào cửa biển Đà-nẵng bỏ neo đỗ lại, thì ở thuyền cùng 2 thành Điện-hải, An-hải đều không phải bắn súng nữa, duy tự cửa Đà-nẵng nhổ neo đi ra biển, và đi việc quan trở về vào đỗ, thì ở thuyền

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

và ở thành đều theo lệ ra vào cửa biển Thuận-an treo cờ bắn súng.

Về những thuyền đi công xuất bất giặc khi ra cửa biển Thuận-an thì ở thuyền ở thành đều treo cờ vàng bắn 3 phát súng, gián hoặc số thuyền tự 2 chiếc trở lên, thì không cứ là thuyền hạng nào, mỗi thuyền đều treo cờ vàng, bắn 3 phát súng, mà ở thành chỉ treo cờ vàng bắn 3 phát súng ở chiếc thuyền đi ra sau cùng, còn những thuyền đi ra trước là các hiệu thuyền nhiều dây thì ở thành cũng treo cờ vàng, bắn 3 phát súng, còn thuyền không phải là thuyền nhiều dây, thì ở thành không phải bắn súng, còn khi thuyền đi làm việc công về, vào cửa biển, thì ở thuyền ở thành cũng theo như thế, duy ở thành lại treo thêm cờ đỏ khánh hỷ ở trên cờ vàng.

Về các hạng thuyền vận tải đồ vật, khi ở cửa biển [illegible] không cứ có đúp chở đồ vật hàng của nhà nước hay không, ở thuyền ở thành đều không phải treo cờ bắn súng, duy khi về vào cửa biển, không cứ là thuyền hiệu nào, ở thuyền ở thành đều treo cờ vàng, bắn 3 phát súng, ở thành lại treo thêm cờ đỏ khánh hỷ ở trên cờ vàng, nếu số thuyền tự 2 chiếc trở lên, tiếp tục vào cửa biển, không cứ mấy ngày, chỉ cứ chiếc thuyền vào trước và chiếc thuyền vào sau cùng, ở thuyền ở thành đều treo cờ bắn súng như trước, các thuyền đi giữa mà là thuyền nhiều dây thì ở thuyền ở thành cũng đều treo cờ bắn súng, không phải thuyền nhiều dây thì ở thuyền ở thành chỉ treo cờ vàng mà thôi.

Về các đoàn thuyền chuyên chở vào nam, ra bắc, vận tải của công về đến cửa biển Thuận-an, nếu đoàn thuyền tự 50 chiếc trở lên, thì chiếc thuyền đến trước nhất, trên thành treo cờ đỏ khánh hỷ, bắn súng 3 phát, đến khi cả đoàn thuyền thanh thỏa, thì chiếc thuyền đến sau cùng cũng thế, nếu đoàn thuyền không đầy 50 chiếc

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trở xuống, thì thuyền mới đến đầu tiên, trên thành chỉ treo cờ đỗ khánh hỷ, không phải bắn súng, đợi cả đoàn thuyền vào thanh thỏa, chiếc thuyền vào sau cùng mới bắn súng 3 phát, quãng giữa nếu có thuyền nhiều dây ở kinh phái đi coi vận tải, thì ở thuyền ở thành đều treo cờ bắn súng như trước, không phải là thuyền nhiều dây thì thôi.

Về những thuyền đi công xuất tầm thường, như vận tải, nam tự Quảng-nam đến Bình-thuận, bắc tự Quảng-trị đến Ninh-bình, cùng những thuyền đi tuần bất kỳ không cứ là hiệu thuyền nào hay đoàn thuyền mấy chiếc, đi về mấy lần, ở thuyền ở thành đều không phải treo cờ bắn súng.

Về các thuyền đi bắt giặc, tải đỗ, gián hoặc nhân có việc đến tạm đỗ ở cửa biển Đà-nẵng thì ở thuyền ở thành đều không phải treo cờ bắn súng.

Về thuyền phái đi việc công, sắp đến ngoài cửa biển Thuận-an, nếu gặp sóng gió không tiện vào, thì trên thành vẫn theo lệ trước, treo cờ vuông sắc lam, cho trong thuyền trông thấy tránh đi, để khỏi trở ngại.

Về thuyền ngoại quốc, bất kỳ đến đỗ ở cửa biển Thuận-an, hay phận cửa biển Đà-nẵng, vẫn chiếu theo lệ trước, thuyền nước ấy dù có treo cờ, không cứ là cờ hiệu gì, sắc gì, các thành Trấn-hải, Điện-hải và An-hải đều không phải treo cờ, duy xét ra là thuyền công của nước ấy nhân đi công cán đến, mà thuyền ấy có bắn súng thì không cứ mấy phát, trên thành cũng bắn súng trả lời chỉ 3 phát, nếu thuyền buôn có bắn súng chào 7 tiếng trở lên, thì ở thành cũng đều bắn súng trả lời, chỉ 3 phát, nếu thuyền ấy bắn súng không đến 7 tiếng thì không phải bắn súng trả lời.

Về thuyền học đồng nhiều dây, thuyền học đồng hai cột buồm, cùng các hiệu thuyền chữ Bình, chữ Định đều gọi là thuyền hạng lớn, ở thuyền đều theo cỗ súng mang

TAISACHTOM.VN

https://tieulun.hopto.org

đi trước mà bắn, duy ở thành trả lời thì dùng súng hạng to tất cả, thuyền Nam hưng cũng thế. Còn các thuyền Hải vận, Giang vận, Hải đạo, Ô, Lê đều gọi là thuyền hạng nhỏ, ở thuyền cũng đều theo cỗ súng mang đi trước mà bắn, duy ở thành bắn trả lời, dùng súng hạng vừa tất cả, còn như thuyền ngoại quốc đến đỗ, phải bắn trả lời, đều dùng súng hạng to. 2 cửa biển Thuận-an Đà-nẵng đều theo lệ ấy).

Giặc trốn tỉnh Hưng-hóa là Nguyễn Thiết Thạch thâm ẩn ở hạt huyện Thanh-thủy, Thanh-sơn. Tỉnh phái phó quản cơ là Bùi Đình Long đem quân tìm bắt, giặc nhân lúc chẳng ngờ, đêm đến đánh úp, suất đội cùng binh dõng đi trận ấy chết mất hơn 10 người, khí giới bị giặc cướp mất nhiều. Việc ấy đến tai vua, Bùi Đình Long phải cách chức, quan tỉnh đều giáng 1 cấp, gia hạn ngắt bắt phải tìm bắt giặc ấy.

Bắt chiếc thuyền giặc Miên Đỗ-bà lên lút ở hòn Rái tỉnh Hà-tiên, quan đi bắt giặc là quản cơ Nguyễn Văn Do, phòng thủ úy là Nguyễn Toản đem quân đuổi đánh, bắt được đầu mục giặc là Băng Ly Ma Ô Tôn, Băng Ly Ma Cộ Lý và bè lũ hơn 43 tên, chém được 12 đầu giặc, còn thì nhảy xuống biển chết, lấy hết được thuyền súng và khí giới. Việc ấy tâu lên. Vua khen là bắt giặc xuất sắc, cho Nguyễn Văn Do làm phó vệ úy các quân, vẫn lĩnh chức quản cơ cơ hữu Hà-tiên, Nguyễn Toản làm quản cơ vẫn lĩnh chức phòng thủ úy sở Phú-quốc, đều gia thưởng quân công 1 cấp, phi long kim tiền hạng nhỏ 1 đồng, áo nhung bông, quần nhiễu điều trơn mỗi thứ 1 cái, suất đội đi trận ấy đều thưởng kỷ lục quân công 3 thứ, phi long ngân tiền hạng lớn 10 đồng, áo mở bụng bằng trừu trơn, áo ngắn bằng vải tây, quần trừu màu đỏ 2 hàng hoa, mỗi thứ 1 cái, đội trưởng ngoại ủy đều kỷ lục quân công 2 thứ, phi long ngân tiền hạng lớn 5 đồng, biền binh thưởng chung 800 quan, những tên giặc bắt

https://tieulun.hopto.org

được đều giết cả, bèu dâu ở hòn đảo ven biển, trong đám giặc ấy có 3 đứa chưa đến tuổi, sai chặt năm ngón tay bên phải, giao cho thuyền buôn đem đến các bến buôn bán Địa-bàn, Đông-trúc, Tây-trúc thả ra để cho bảo nhau sợ hãi mãi mãi.

Định lệ tá lại cần cù các địa phương.

Vua dụ bộ Lại rằng: « Phép xét công bàn kẻ lại, cần phải thời thường khuyến khích cho chăm làm việc, tự trước đến nay viên dịch các nha ở kinh, người làm việc cần cù, đã cho trưởng quan xét tâu, lượng ban ơn cho, nhưng viên dịch các nha ở ngoài vẫn chưa nói đến. Vả lại bọn chúng chức thấp, lương ít, nếu không có cách để khích lệ thì lấy gì mà khuyên, nên bắt đầu tự năm nay, tá lại phủ Thừa-thiên cùng các trực tỉnh, tự thông phán kinh lịch đến vị nhập lưu cho đến viên dịch ty Án-biên thành Trấn-tây, chuẩn cho các thượng ty giữ lòng công xem xét, ai là người liêm, cần, mẫn cán, không có sự xấu khác, cứ đến cuối năm chia hạng làm thành sách tâu lên, đợi chỉ khen thưởng ».

Định lệ thưởng cho viên trông coi cửa biển ở các địa phương hộ dẫn thuyền công.

Vua dụ bộ Công rằng: « Nước ta bờ biển dài suốt, thuyền buôn tiện lợi, trong đó cửa biển Thuận-an ở kinh kỳ, thuyền công ra vào rất nhiều, cửa Cần-giờ ở Nam-kỳ, cửa Liêu ở Bắc-kỳ kém hơn, cửa Đà-nẵng ở tả trực, sông Gianh ở hữu trực, cửa Thi-nại ở Tả-kỳ, cửa Biện-sơn ở Hữu kỳ, lại kém nữa, khi thuyền công ra vào cửa biển, người trông coi cửa biển đều có phái người và thuyền đi hộ dẫn, cũng có khó nhọc một chút, chính phải chước định lệ thưởng để khuyến khích. Nay chuẩn cho bắt đầu tự năm nay, cửa biển Thuận-an thì do kinh doãn, hàng năm cứ tháng 6 và tháng 12 làm danh sách tâu lên mỗi kỳ một lần, còn các cửa biển

https://tieulun.hopto.org

Cần-giờ, Cửa Liêu, Đà-nẵng, sông Gianh, Thi-nại, Biện-sơn thì do quan tỉnh đến cuối năm tâu lên một lần, cứ các người trông coi canh giữ cửa biển, ai là người xuất lực hộ dẫn thuyền công được ổn thỏa, có sự thực rõ ràng, đều nói rõ ở trong tờ tâu, đợi chỉ khen thưởng. Còn người nào lười biếng chậm trễ, lầm nhỡ việc thì không phải hạn đến cuối năm, cho lâm thời tùy việc, chỉ tên hặc tội để trừng trị.

Kinh lược sứ Trương Đăng Quế, phó sứ Nguyễn Đăng Giai ở đạo quán Thanh-hoa, tự Thanh-hoa về đến kinh. Vua ra dụ khen ngợi, thưởng Quế : quân công một cấp, kỷ lục quân công 1 thứ ; Giai : quân công 1 cấp, tiền thưởng kỷ lục một thứ ; Doãn Uẩn : quân công một cấp; Tôn thất Bột : quân công 1 cấp, quân công kỷ lục 2 thứ, quan quân đi trận ấy chiếu danh sách công trạng thưởng cho có cấp bậc. Cho Quế nghỉ ngơi 10 ngày, vẫn giữ chức hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh, sung Cơ mật viện đại thần, Giai lại về làm bố chính Bắc-ninh, Nguyễn Tri Phương giải chức Cơ mật viện, về Nội các làm việc.

Đổi thuộc nhân viện Thái y làm vị nhập lưu y sinh, định ngạch là 10 người (lệ trước thuộc nhân 116 người).

Sai các quan trong ngoài hỏi rõ những con cháu công thần được tập ấm, người có thể dùng được thì tâu lên. Dụ rằng : « Từ trước đến nay, con cháu công thần chỉ lấy ấm hàm ở nhà đều không làm việc gì, trẫm nghĩ ông cha bọn ấy có công với nước, cho chức thế tập để cùng nước cùng hưởng phúc, trong bọn ấy cũng tất có người có tài đáng dùng làm việc đời, sao nỡ để cho nhân tản. Vậy cho kinh doãn và đốc phủ, bố, án các tỉnh hỏi khắp các con cháu công thần văn võ trong hạt đã được chức hàm tập ấm, có người nào tình nguyện đi làm việc, đều cho tư về kinh, do bộ sát hạch rồi tâu lên lượng cho lục dụng. Có phỉ kỳ ấy Phan Thiên Lân là cháu vọng

https://tieulun.hopto.org

các công thần bộ Hộ, tăng tham chinh, Phan Thiên Phúc và phi kỵ úy Nguyễn Thái Phúc là con Lễ bộ kiêm đốc học Nguyễn Thái Nguyên đã được bộ Binh sát hạch tâu lên, đặc cách chuẩn cho Phan Thiên Lân giao bộ nghị bổ, Nguyễn Thái Phác không có tài nghệ gì, cũng cho ghi vào sổ hoa danh.

Định lại từ nay phàm ấm sinh học ở Quốc tử giám đã được 1 năm trở lên, mà xét kỳ khảo khóa văn thể làm đủ 3 trường, thi gặp khoa thi hương, cho được vào thi, không phải câu nệ đủ hạn 2 năm.

Lại cấm dân gian ngầm làm súng điểu thương. Vua dụ bộ Binh rằng: « Súng điểu thương là lợi khí dùng trong việc quân, tự trước đến nay, thổ dân các hạt quen dùng làm đồ đi săn để kiếm ăn, giản hoặc có đứa bậy bạ nhờ có binh khí ấy đi xui giục nhau làm bậy, tức như vài năm nay, thổ nhân các tỉnh Cao-bằng, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Thanh-hoá, Ninh-bình họp bọn nổi loạn, thường lấy nấp bụi rậm bắn súng làm đắc sách, nhiều lần quan quân tiến đánh, sau khi dẹp yên, các súng thu được và chúng đem nộp có đến hàng vạn, trẫm hỏi tình hình, phần nhiều do thợ người kinh làm cho chúng, và lại ngầm làm binh khí, luật có điều nói rõ thế, mà tự trước quan địa phương sở tại không biết nghiêm cấm, thực là coi thường pháp luật, việc đã qua rồi, không cần xét kỹ. Nay cho đốc phủ, bố ấn các tỉnh đều sức rõ điều cấm, sức khắp trong hạt, nếu người thợ nào dám ngầm làm và sửa chữa súng điểu thương cho người, thì đều phải tội chết. Các quan phủ huyện châu cùng thượng ty sơ suất cũng trị tội nặng ».

Quan tỉnh Hưng-yên tâu nói: đồn Lục-giang hạt ấy, tuần phòng mặt sông, xét hỏi kẻ gian, hàng năm các tỉnh đem giải của công, chiếu theo địa hạt phòng giữ, cũng là nơi quan yếu. Gần đây nhân nước sông chảy xói sụt lở, xin tìm đất, dời làm ở nơi khác. Vua y cho

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

(trước làm ở xã Thủy-lam, nay dời đến xã Hà-lão, thân lũy cao 5 thước, chân rộng 3 thước, mặt rộng 1 thước 5 tấc).

Quan thành Trấn-tây tâu nói: « Dân phủ Ca-thê thuộc thành ấy, tản lạc mới về, tuyển được số lính 56 người, đồn làm đội thứ 6, có lúc tiện biến, đi đóng ở đồn Hải-đông, và đội nhất cơ Gia hòa biên vào sổ thuộc hạt thành ấy, tỉnh Gia-định đã bàn xin giao cho trông coi, chỉ còn 16 người, xin đem về sổ ở dân để sung điền vào số giản binh các phủ, còn thiếu ». Vua y cho.

Lính đi tuần của đồn Sa-tôn phủ Hải-đông bắt được thám tử nước Xiêm. Vua sai đem chém ở địa đầu, cho mọi người biết, thưởng cho lính tuần 50 quan tiền.

Vua sai bộ Lại truy xét các quan kinh từ ngũ phẩm, [illegible] phải cách, hiệu thì sẽ kê làm lên. Đến khi tờ tâu dâng lên, vua gia ơn lại dùng Trần Danh Bưu làm chủ sự phủ Nội vụ; Đỗ Khắc Thư làm chủ sự Vũ khố; Nguyễn Bá Nghi, Đặng Kim Giám làm tư vụ Vũ khố; Phan Hiển Đạt, Trần Tú Dĩnh làm tư vụ phủ Nội vụ.

Lại dùng viên phải cách là Phan Huy Thực làm lang trung bộ Lễ. Dụ rằng: « Phan Huy Thực năm trước hơi biết siêng năng, được thăng đến chức hàm nhị phẩm, ơn nước thực trọng hậu. Gần đây tuổi già hay ốm, làm việc lầm thường, lại hay lầm sót, thậm chí đồ thờ nhà tôn miếu không biết xem xét, đến nỗi phát ra cái án vàng giả, cho phải cách hãi, thực cũng đáng tội, lại nghĩ án ấy, người coi giữ tự ăn trộm, thực chỉ vì chức giữ đồ thờ, sơ suất không xem xét mà bị lỗi, còn có thể tha, nay đặc cách gia ơn nếu biết cảm khích cố gắng, trẫm tất lại cất nhắc, nếu vẫn cứ là già ốm, không làm gì được, thì tự cam ruồng bỏ, không phải trẫm không thương đến tội tớ lâu năm ».

https://tieulun.hopto.org

Điện Phụng-tiên đã làm xong (hàng cột chính, cột lớn, cột vira, ván vách đều sơn sắc tía, hàng cột trước, cột xà, hoành, rui, bức xuyên hoa đều sơn son thếp vàng), tả hữu lượng vu đối làm đông tây phối điện, tả hữu trường lang đối làm tả hữu tòng viện. Khám thờ, thần ngự đối làm sập rồng, chăn đệm trong chính tẩm. Vua dụ: « Cho hàng năm từ mồng 1 tháng 2 đến cuối tháng 9 không phải phô bày ra, từ mồng một tháng 10 đến cuối tháng giêng, khi trời hơi lạnh, lại kinh cẩn bày ra, cho hợp nghĩa quạt nồng đắp lạnh ».

Ngày ất mão. Vua đem hoàng tử các trước công, các quan văn võ rước thánh vị Thế tổ Cao hoàng đế, Cao hoàng hậu đến chính điện làm lễ yên vị. Trước đây bộ Lễ bàn tâu: « Ngày rước Thánh vị, vua ngồi xe đi theo sau ». Vua nói rằng: « Thánh vị ở trước mà trẫm ngồi xe theo sau, lòng trẫm thực là không yên ». Ngày hôm ấy rước Thánh vị tự điện Phụng-an thờ tạm đến điện Phụng-tiên, vua đi bộ theo sau. Rồi ra dụ thưởng cho viên giám tu cùng các người tùy biện đều được cấp kỷ và áo quần, quan lại binh thợ thưởng chung 7.000 quan tiền, thưởng riêng cho thợ sơn 200 quan tiền.

Cho lấy một quản vệ, 2 suất đội, 50 biền binh ở quân Cấm binh sung làm thủ hộ, đều cấp cho bài đeo, quản vệ bài ngà, khắc 3 chữ « quản trung trực », suất đội bài ngà khắc 3 chữ « suất trung trực », binh đinh bài sừng khắc 2 chữ « trung trực », mỗi tháng 1 lần thay đổi. Lại định năm nay mỗi tháng 1 lần vào ngày 13, tự sang năm về sau mỗi tháng, 2 lần vào 2 ngày là ngày 13, 28 làm hạn, ngày hôm ấy 1 quản vệ, 1 suất đội, 20 biền binh, cứ theo viên Nội giám thủ hộ hướng dẫn đến chính điện, tiền điện, phàm những chỗ các xà, ván ghép, bức xuyên hoa, liên hoa, ván trần, ván vách, chỗ nào cũng lau, cốt được 10 phần sạch sẽ sáng bóng, làm lệ mãi mãi.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định: các đường đi ở trước miếu trước điện, những quan viên tuần tra đương ban, cùng các người thủ hộ tự Từ tế và các tự bộ viện, nhân việc công phải đi qua đường ấy, đều cho đi lại, còn nhân viên nhân tản, cấm không được tự tiện lai vãng.

Tỉnh Quảng-trị có bọn man lèo trốn đến châu Ba-lan, bắt thổ lại mục châu Tầm-bôn là Hạt sà Phầu rồi đi, thổ tri châu là Hướng Nội đem dân đi trốn, tri phủ phủ Cam-lộ là Nguyễn Văn Sán nghe biết, lập tức đem lính thú cơ Định-man đến ngay đồn Tĩnh-man tìm bắt. Quan tỉnh đem việc ấy tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Thổ tụ vô dụng đến thế là cùng, chỉ có quan quân đến ngay thì bọn man điên cuồng tự khắc tan ngay. Bèn sai ân sát Nguyễn Huy Chuẩn đem 300 lính tỉnh đốc thúc cùng với Nguyễn Văn Sán tiến đánh. Lại sai quản vệ khinh kỵ là Nguyễn Văn Thị đem 100 lính kỵ và đi đến phủ Cam-lộ tiếp ứng. Chuẩn đến châu Nà-bôn, cho quân đi dò xét, thì bọn man lèo đã trốn xa từ trước. Gặp mưa lụt, lam chướng, quân lính ốm nhiều. Vua sai đều rút quân về. Hướng Nội vì hèn kém phải cách chức.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở đạo quân Ninh-bình, vì việc kinh lý đã xong, về kinh phục mệnh, đáng sở nói: thổ dân tiếp tục nộp súng điểu thương lại được hơn 1.500 khẩu, súng thần công 6 khẩu (mỗi khẩu thần công cho 10 quan tiền), các sổ sách đinh điền của thổ dân các xã thuộc huyện Lạc-thổ cùng huyện Phụng-hóa, An-hóa đều đã làm xong, phát đệ đem nộp lên bộ (huyện Lạc-thổ toàn là thổ dân, trừ 1 xã Sơn-âm, điền thổ định phân cấp riêng, còn thì chia làm 4 tổng 50 xã, nhân số 3.964 người, điền thổ hơn 4.176 mẫu, huyện Phụng-hóa xen vào có 7 xã dân thổ, nhân số 212 người, điền thổ hơn 414 mẫu. Huyện An-hóa xen vào có 5 xã dân thổ, nhân số 183 người, điền

thổ hơn 308 mẫu). Từ nay về sau việc tuyển linh và ngạch thuế, xin nên cũng theo như lệ dân kinh.

Lại thổ ty, thổ mục lần lượt tinh nguyện hết sức khổ nhọc, trong đó có người thực vì triều đình ra sức, bắt giặc giải nộp lên quan, có người lúc trước thì hư ứng, nhưng sau thì biết sợ phép, nếu nhất khái phân phát đi hạt khác, sợ không phân biệt, huống chi nay đã đặt ra tổng xã, mà xét ra thổ dân phần nhiều ngu dốt. Xin chọn những người sai phái đắc lực và người hơi thuần thực, tự Quách Công Tiếp đến Quách Công Nhật 11 người cho làm tổng trưởng, lý trưởng. Còn chánh đội trưởng theo tỉnh là Quách Công Độ, dù có công bắt được yếu phạm, nhưng là người ít thành thực, xin cho theo nguyên hàm, bổ đi tỉnh khác, suất đội cơ Ninh hùng là Quách Công Toản giao cho việc bắt giặc, cuối cùng không có thực trạng, xin cách chức ngay, cùng với bọn Quách Công Truy 8 người phát đi làm lính ở tỉnh khác. còn những thổ mục nhỏ mọn khác, ngu ngốc không biết gì thì bắt phải về làm hạng dân thường, không được xưng làm thổ mục như trước nữa, thì cái tệ thổ mục kế tập cố kết với nhau từ trước đến nay, có thể đổi hết được.

Vua cho là phải, cho Quách Công Độ bổ đi sai phái ở tỉnh Hưng-yên, bọn Quách Công Toản phái đi làm lính ở 2 tỉnh Hải-dương và Quảng-yên, lại sai lấy 3.000 quan tiền kho chia cấp cho những thổ dân nộp súng điểu thương.

Lã Quang Cự lại nói: tục man tự trước, thổ ty thổ mục phần nhiều thông gian với nhau ở xã khác, riêng kết vây cánh; khi xảy ra việc gì thì giấu giếm lẫn cho nhau, để giúp nhau làm sự ác, xin từ nay về sau chỉ được lấy vợ lấy chồng ở trong làng, người trái lệnh ấy, thì chiếu luật vi chế phạt trượng, bắt phải ly dị, việc nhân đinh điền thổ đều do tổng lý trông coi cùng nộp thuế lệ, thổ ty thổ mục không được sai dân làm việc

https://tieulun.hopto.org

riêng, điền thổ thì cứ theo giới hạn, không được xâm chiếm lẫn nhau. Dân huyện Lạc-thổ cũng nhiều người muốn đi học, trước đây thổ tỳ đón người kinh dạy con học, nhưng con em thổ dân thì không cho học là muốn để ngu dốt cho dễ áp chế, mà người kinh phần nhiều không phải là người tốt, việc tranh kiện, mưu làm giặc đều bởi bọn ấy xui giục, xin nên cấm người kinh không được đến chỗ các người thổ dạy học, rồi đặt chức huyện giáo tòng giáo để dạy dân học. Còn như ngầm giấu súng điều thương thì do thợ người kinh, tham lợi mà làm, đúc trộm diêm sinh, lưu hoàng, thuốc súng cũng do người nhà Thanh nếu trộm chế trộm, xin phàm thợ rèn chỉ đặt 1, 2 lò ở cạnh phủ, số thợ chỉ hạn cho 5, 6 người, nếu thuê đánh dao dẫn cũi và đồ làm ruộng thì cũng phải trình quan, các người nhà Thanh bắt về tính hết, [illegible] huyện thổ.

Vua nói rằng: « Người kinh gián hoặc có một vài người không tốt, mượn tiếng là dạy học, đến các thổ huyện dỗ làm việc phi nghĩa, bọn ấy cố nhiên là nên cấm hẳn, còn người thực là có văn học, dạy dân lấy hiếu để trung tín, có gì là không nên, việc gì phải cấm tất cả, để tỏ ra không rộng rãi? Nhưng nay xếp đặt lần đầu, các con em thổ tỳ thổ dân cho đến quan kinh các phủ huyện mà học, hoặc đón người kinh là người thành thực để dạy học cũng được, đợi sau này tiêm nhiễm văn phong, dần dần tiến lên, lại liệu đặt chức dạy học cũng chưa muộn.

Lại như súng điểu thương là khí giới hung ác, diêm sinh lưu hoàng để chế thuốc súng, đều không phải nhà dân được có. Làm súng trộm, chế thuốc trộm đã có điều mục nghiêm cấm, nay sửa đổi thói tệ, chỉ có việc ấy là cần mà thôi. Còn như dao dẫn cũi và đồ làm ruộng là đồ dùng hàng ngày của dân gian, mà người nhà Thanh tùy tiện trú ngụ cũng là việc thường tự trước, đến nay,

https://tieulun.hopto.org

nếu người đúc làm cái gì hơi một tí lại phải trình quan, người đến trú ngụ bất phải về tỉnh, há chả thêm phiền nhiễu ư? Nay cho truyền dụ cho tỉnh Ninh-bình cùng các tỉnh tiếp giáp lân cận, sức rõ điều cấm, nghiêm sức dân trong hạt không được làm trộm súng điểu thương, gươm giáo các thứ quân khí đem bán cho các người thổ, cũng không được nấu trộm diêm sinh lưu hoàng làm thuốc súng cho chúng, dám có cố ý phạm điều cấm ấy, không cứ người kinh, người nhà Thanh, người phạm ấy cùng người thổ thuê làm hay mua đều phải xử tử. Còn thợ rèn làm thuê những đồ thường không phải ấn định số thợ số lò, cũng không phải trình quan, người nước Thanh cũng cho lưu ngụ cho được tiện, còn các việc khác đều theo như lời xin. Bèn đổi huyện Lạc-thổ làm huyện Lạc-ang bỏ tên xã Sơn-âm, đổi dân xã ấy (133 người) đến các xã ven biển tỉnh Ninh-bình quản thúc rất ngặt. Chia ruộng đất xã ấy cho các xã lân cận, nhận lãnh cày cấy và ở. Các người không phải là người xã Sơn-âm mà có chỉ giam cấm thì đều tha ra cả, đốt giấy má của giặc, phàm các thứ bạc cùng đồ đồng của giặc mà bộ biên bắt được đem cấp cho biên binh cả, duy đồ binh khí thì nộp vào kho.

Dân hạt Quảng-nam đem việc án mạng vào kêu ở kinh nói là phủ huyện ngâm mãi không kết xong án, lên kêu ở tỉnh thì tỉnh lại giao về huyện.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Phủ huyện có chức trách xét việc hình, nếu viên huyện tra xét bất lực, để dân đến tỉnh kêu, phải đổi giao về phủ, tùy theo việc nặng nhẹ khó dễ mà định hạn phải xét, nếu viên phủ chưa trích phạt được việc án mà người ấy lại đến kêu, thì quan tỉnh phải thân tự đem xét, cho chóng được thân oan ra lẽ, đem cả bọn phủ huyện hặc tội mới phải, há nên đùn đẩy không xét ư? Tạm truyền chỉ quở mắng quan tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Quảng-nam sai bắt can phạm và nhân chứng xét xử cho chóng xong. Lại đem việc ấy truyền thị cho các tỉnh đều biết.

Tri huyện Tam-dương tỉnh Sơn-tây là Nguyễn Diễn theo quan đi bắt giặc do tỉnh phái đi để bắt giặc, trong khi đi đường, có lính cơ cầm súng điều thương, nạp sẵn thuốc đạn, nhỡ chạm phải cò máy, Diễn bị trúng đạn, ngã ngựa chết.

Vua nghe biết thương lắm, truy tặng Diễn làm đồng tri phủ, cho 100 quan tiền. Lính cơ là Trịnh Tiến Thành thì án ở tỉnh nghĩ chiếu luật « cung tên bắn người bị thương, nhân đó mà chết », xử tội mãn lưu, bộ Hình xin chiếu luật « tỳ ấu ngộ sát tôn trưởng (1) » đổi làm tội trảm quyết, kiểm quản Đô sát viện là Tôn thất Bạch [illegible] đạn, cốt định giết giặc, chỉ vì nhỡ chạm phải cò súng, bắn chết viên huyện, việc xảy ra là vô tâm, tình cũng đáng tha. Xin chiếu luật « cung tiễn thương nhân » xử nặng hơn một bậc, đổi làm tội thất cổ đợi chỉ.

Vua nói rằng: « Lời Bạch tâu tha tình định tội, hình như phải mà là không phải, như tay cầm cung tên trông lên trời mà bắn, nhỡ trúng phải người bên cạnh, gọi là vô tâm còn thể được, nay cầm đồ hung khí hướng vào người không biết tránh, để đến nỗi phạm giết người tôn trưởng, sao được gọi là vô tâm, huống chi Nguyễn Diễn gần đây, cố sức bắt giặc, vẫn là người tốt, tự nhiên vô cớ phải chết thảm như thế, nói đến đau lòng, chính phải đem kẻ phạm tội mổ gan lọc máu để tế, còn sợ chưa đủ yên ủi được hồn người hiền ở dưới đất, đâu có lẽ kẻ tiểu tốt lỡ giết quan huyện hiền tài mà không phải đền mạng ư? Tuy hắn không có lòng

---

1. Tỳ ấu ngộ sát tôn trưởng là người dưới lỡ giết chết người trên.

https://tieulun.hopto.org

cố sát, nhưng có sự thực giết người, « giết người thì chết » là lời bàn khắp xưa nay, một câu ấy đủ làm án chắc chắn. Trịnh Tiến Thành lập tức phải chém ngay, một là để đáng với tội, hai là để răn người khác, để cho quan quân biết súng ấy, lúc ra trận đối với giặc mới được bắn để giết quân giặc, lúc vô sự không được giương mây nạp đạn, có khi nhỡ chạm phải chết người.

Định lệ thưởng cho các vệ linh kinh đi đóng đồn về. Phàm đi đóng đồn mãn hạn rút về, vệ nào khí giới hoàn hảo, binh đinh trốn thiếu ít, các vệ đi đóng ở miền Nam, đường sá xa xôi, thì quản vệ được thưởng gia 1 cấp, suất đội kỷ lục 2 thứ, tự quản vệ đến binh đinh đều thưởng tiền lương 1 tháng rưỡi, các vệ đi đóng ở miền bắc, đường sá hơi gần, thì quản vệ kỷ lục 2 thứ, suất đội kỷ lục 1 thứ, tự quản vệ đến binh đinh đều thưởng tiền lương một tháng, nếu có thêm việc vận tải của công, và có công cán khác được thanh thỏa thì lại thưởng riêng.

Chuẩn định từ nay về sau, các cử nhân giám sinh theo tỉnh hậu bổ, nhân ốm mà chết thì cấp cho tiền tuất 30 quan và 3 tấm vải, còn người đã thử quyền chức huyện, thì chiếu theo thực hàm mà cấp tiền tuất.

Vua rước hoàng thái hậu từ giá ra chơi cửa biển Thuận-an, lại đi chơi chùa Thánh-duyên núi Thúy-hoa. Vua bảo quan phủ Thừa-thiên rằng: tỉnh trẫm thích trồng trọt, không phải vì chơi xem, thực muốn để khuyên bảo nhân dân ấy, như các chỗ cát trắng ở cửa biển Thuận-an, không trồng trọt thứ khác được, chỉ có cây dừa, tính ra đất ấy, mà quả ăn được, là dùng lợp nhà được năm trước trẫm sai trồng dừa ở đấy, nay đã to lớn rườm rà, thế là đất bỏ đi mà lại thành đất hữu dụng, lũ ngươi nên đem ý ấy hiểu thị dân sở tại, sai để lại nhiều quả dừa để trồng thêm, nhà nước cấp cho tiền,

LIVESACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

còn quả và lá cho dân được tự ăn dùng, đấy cũng là một việc làm lợi cho dân.

Vua ngự đình Tiến-sảng, bảo quan hầu rằng: trẫm nghe nói: xứ Giang-lưu-bá nước tây [Gia-các-ta kinh đô Nam-dương] viên tổng trấn sở tại hàng năm ăn lương bằng bạc rất nhiều, mà chợ chiều, bến đò nước ấy, đánh thuế người buôn, không cái gì là không có thuế. Nay của cải là mỡ máu của dân, nhân dân không đầy đủ thì vua đầy đủ với ai, nước ấy bóc lột kẻ dưới để dâng người trên như thế, ví như thân người, mỡ máu đã hết thì chỉ còn xương khô, nhân dân hết của, nước dựng với ai, việc ấy thực là đáng cười.

Bèn sai bắc xe đi chơi xem cá ở đầm Hà-trung, rồi quay xe trở về.

Trước khi sắp đi tuần chơi, sai quản thị vệ là Võ Văn Giải hội đồng với bộ Công, cứ tự cửa Thuận-an đến núi Thúy hoa, chọn quãng giữa đường làm một chỗ nghỉ trưa, bèn phái lính và thợ làm ở mỏm bãi cát ấp Hà-thanh, gọi là hành cung Hà-thanh.

Tỉnh Bắc-ninh gạo đắt, vua chuẩn cho thóc tô phải nộp vụ chiêm năm ấy, cũng là để thiếu tự năm trước và thóc bán ra cho dân được giảm giá chiết nộp bằng tiền. Quan tỉnh lại dâng sớ tâu nói: hạt ấy ruộng chiêm ít mà ruộng mùa nhiều, xin hàng năm tô thuế phải nộp chia làm 10 thành, mùa hạ thu 3 thành thóc, 7 thành tiền, mùa đông thu 7 thành thóc, 3 thành tiền, cho dân được tiện. Vua y cho.

Vua cho lang trung bộ Lễ biện lý bộ vụ kiêm quản Quang lộc tự là Phan Thanh Giản làm lang trung bộ Hộ, biện lý bộ vụ, hữu tham tri bộ Lễ là Đoàn Khiêm Quang cho giải chức Cơ mật viện, chuyên làm việc bộ và kiêm quản Quang lộc tự.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho quản cơ cơ Hữu kiên là Nguyễn Thường Hứa làm phó vệ úy vệ Quảng võ.

Vua sai phủ Nội vụ từ nay về sau, những bạc Tây-dương chứa ở kho như loại hoa biên, song chúc, qui dầu của nước Lữ-tống, đều gọi là tiền bạc Tây-dương cả, chia làm hạng lớn hạng nhỏ 2 hạng, hạng lớn tinh là 7 đồng cân 2 phân bạc, hạng nhỏ tinh làm 2 đồng cân 8 phân bạc làm mức, sổ sách chi tiêu và còn lại, theo thế mà làm.

Vua sai quan phủ Thừa-thiên kiểm soát các sở kho tàng, biền binh có làm nhà tranh ở ngoài tường để thời nấu thì dỡ hết đi.

Quan tỉnh Ninh-bình tâu nói : biền binh đi [illegible] về tỉnh, bị ốm đến hơn 900 người, chữa thuốc phần nhiều đã khỏi, người còn ốm chỉ còn hơn 20 người.

Vua khen tốt, thưởng cho thự án sát là Bùi Mậu Tiên gia một cấp, thưởng cho y sinh 200 quan tiền. Nhân đó, dụ bộ Binh rằng : « Nhà nước nuôi quân, vốn muốn cho mọi người cùng mạnh khỏe để phòng khi có việc, mà khi sai phái hoặc nhân lam chướng, hoặc nhân làm việc khó nhọc thì không phải cảm nhiễm ốm đau cũng là lý thế tất nhiên, nhưng cốt ở thượng ty và quản viên thường xem xét luôn, khiến cho binh linh không được giả mạo, tự nhiên người ốm liền khỏi, mà linh tại ngũ cũng có thể thường đủ được. Nay bệnh binh tỉnh Ninh-bình, lần lượt phái đi bất giặc, quê quán cách xa, đã không có vợ con họ hàng bảo dưỡng, thuốc thang cơm cháo, đều nhờ ở nhà nước, mà thầy thuốc cũng không có phương thuốc hay như Biển Thước, Trọng Cảnh, chữa bệnh lại được khỏi nhiều như thế, là cũng do quan địa phương để tâm xem xét. Nhân nghĩ các hạng biền binh quê ở các hạt đến đóng ở kinh, tự tháng giêng năm nay đến giờ, bệnh binh xin về quê điều dưỡng hơn 3.400 người, người đã khỏi bệnh đến hàng ngũ chỉ được một phần

https://tieulun.hopto.org

ba, thậm chí như bệnh binh ở Bình-định hơn 900 người, người khỏi chỉ có hơn 70 người, xét ra linh ấy đã không đi đánh giặc mà vừa có bệnh, bèn được về quê, thủy thổ đã quen lại có vợ con điều dưỡng, không giống như thầy thuốc nhà nước chữa, sao khỏi bỏi không được mấy như thế. Hơn nữa, chăm làm việc vua, khó nhọc, nhàn rỗi cốt phải đều nhau, như ốm gần đến nửa năm, đã đến kỳ phân ban vẫn nói chưa khỏi, hầu muốn thác ốm cả năm, riêng chiếm nhàn rỗi, mà người khỏe mạnh làm việc khó nhọc cả năm không được nghỉ ngơi chút nào, có lẽ nào như thế được, đó là không khỏi trốn tránh giả dối, mà quan địa phương sở tại không xét ra dấy thôi, nên truyền dụ cho thượng ty các hạt Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Bình-định đều chiếu những bệnh binh về quê, sức cho phủ huyện tổng lý giục phải chữa gấp cho chóng khỏi, giải về đội ngũ. Nhân được thuốc có tạm yên như trước, nếu cứ nằm nà để bệnh binh còn được giả dối, cho số linh ốm thêm nhiều, sẽ giao đình thần nghị tội không tha ».

Lại sai thông dụ cho ở kinh cùng các tỉnh ở ngoài là Quảng-trị, Quảng-bình, Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Hà-nội, Ninh-bình, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều chiếu những linh phái đi đánh giặc ở Thanh-hoa Ninh-bình, nhân ốm chết ở quân ngũ hay ở tỉnh đều cấp tiền tuất gấp đôi, người chết ở nhà quê cũng chiếu lệ cấp tuất cấp cho gia đình, các người ốm ở quân ngũ đã có nhà nước điều trị cho, còn về nhà quê, người ốm nặng thì cho 2 quan tiền, người ốm nhẹ 1 quan, người đã khỏi đến quân ngũ cũng theo lệ ấy truy cấp.

Đê xã Vân-trai (thuộc huyện Tiên-phong) tỉnh Sơn-tây vỡ. Trước đấy đến tiết sơ phục, nước sông lên rất mạnh, hơn đầu mùa xuân 18 thước. Quan tỉnh tâu lên.

Vua sai ra dụ ngay, cho đốc phủ, bố, án, lãnh binh các tỉnh phận có sông, đều phải cắt lượt nhau đến đóng

TÀI LIỆU SƯU TẦM

https://tieulun.hopto.org

ở bờ sông, phàm những chỗ đê điều xung yếu, hết sức sang hộ, rồi khi mưa mãi không tạnh, nước sông lên đến 21 thước 3 tấc, đoạn đê Vân-trai bỗng thấy nước vỗ vào đất, tiếng vang như sấm, vỡ lở dài hơn 10 trượng, thế nước chảy mạnh, sáu huyện Tiên-phong và Phúc-tạo, Minh-nghĩa, Thạch-thất, An-sơn, Mỹ-lương, ruộng nương đều ngập mất, nước tràn vào 3 mặt tây nam bắc tỉnh thành. Việc đến tai vua. Vua dụ rằng: « Đê sông quan hệ đến sự lợi hại đời sống của dân không nhỏ, trẫm ngày đêm để tâm, thức ngủ không quên, gần đây cứ liên tục báo lên bộ về tình hình nước lên mạnh, trẫm cho là cất đặt cuống quýt, toàn không nắm vững, thì đê điều quyết không giữ vững được, nay quả nhiên không ngoài sự đoán trước thực là đáng phàn nàn, đáng tức giận. Tổng đốc Lê Văn Đức cùng phủ huyện tỉnh phải đều phân biệt giáng cách, sai đem ngay gạo muối chia đi đến nơi bị lụt phát chẩn cho dân và thượng khẩn lấp kín chỗ đê vỡ, chớ để vỡ thêm ».

Đức lại tâu nói: « Phía nam xã Vân-trai có sông nhỏ, gọi là sông Chiết-giang, gần với chỗ vỡ ấy (sông ấy phát nguyên ở núi Tản-viên, đi qua các huyện Tiên-phong, Phúc-lộc, Minh-nghĩa, Thạch-thất, An-sơn, Mỹ-lương, chảy đến xã Hoàng-xá huyện Chương-đức tỉnh Hà-nội, cùng sông Hát-hợp làm một, lại chảy qua các huyện Sơn-minh, Hoài-an, Kim-bảng, Duy-tiên, theo sông lớn huyện Nam-xang mà chảy ra biển), đê ấy mới vỡ, thế nước theo ngay sông ấy chảy đi sau mới tràn vào ruộng, nay được tạnh luôn vài ngày, dần dã rút xuống, nước đều rót vào sông ấy, thuận dòng mà xuống biển, nhà cửa nhân dân được ở như thường, đường sá có thể đi được, tình hình hiện tại không thiệt hại lắm, còn chỗ đê vỡ, đương khẩn đốc đắp lấp, tưởng độ 10 ngày có thể lấp kín chỗ vỡ ».

https://tieulun.hopto.org

Vua phê bảo rằng: « Xem tờ tâu trẫm hơi yên lòng, có thể gọi là không may mà may, bèn sai chiếu sổ dân phu làm việc, hậu cấp tiền gạo (mỗi người mỗi ngày 2 tiền và một bát gạo) phàm tre gỗ dùng làm cọc cừ, giá tiền cho giá đất ».

Nước sông tỉnh Hưng-yên lên to gấp bội đến 14 thước, chỗ đào ở 2 bên bờ sông Cửu-an, nước chảy rất mạnh, đê giữ nước bị vỡ 3 đoạn, 5 huyện thuộc phủ Khoái-châu, đồng ruộng nước sâu 5, 6 thước, trông ra mênh mông, trần vào 4 mặt ngoài thành tỉnh ấy, quan tỉnh đốc linh chống giữ ở cửa thành, làm tờ tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Không ngờ nước lên to quá như thế, sức người thực khó chống nổi ». Tỉnh Hải-dương vì đê sông Cửu-an vỡ, nước lụt chảy xuống, các đê nhỏ ở các huyện Đường-an, Đường-hào, Thanh miện đều vỡ hết, nước trần đến các huyện Gia-lộc, Vĩnh-lại, Cẩm-giàng, ruộng nương cửa nhà của dân đều chìm ngập, vua ra dụ sai phát gạo muối phát chẩn cho các người bị thiệt hại về nạn lụt ».

Tổng đốc Nguyễn Công Trứ vừa đến kinh vào chầu vua, vua chuẩn cho lập tức đi ngựa trạm về bàn cách phát thóc cho dân vay.

Hai xã Phù-liệt, Dương-liệt ở tỉnh Bắc-ninh (huyện Văn-giang) có 2 lần đê, tổng đốc Hoàng Văn Trạm nghĩ rằng đê trong đắp đã hơn 30 năm, chưa từng bị lụt, xin đến kỳ nước lụt đào một đoạn đê ngoài cho nước chảy đê thí nghiệm, nước sông theo chỗ đào vỡ toang ra rót vào đê trong, 2 bên đê đều là dãm sâu, chất đất không bền chặt, sụt lở đến hơn trăm trượng, xuýt nữa bị vỡ. Trạm thân đem quân và dân, cầm vài hàng cọc cừ bao ở bên ngoài chỗ vỡ, đem rạ và lá cây bỏ xuống, thế nước chảy mạnh liền bớt, bèn cắm một đoạn đê quai vạc dài 14 trượng, đem đất đắp lấp, để phòng giữ lụt

https://tieulun.hopto.org

sau, rồi đem tình hình tâu lên. Và nói : chỗ đê trong sụt lở, nên phải đắp lại, hoặc làm đê mới khác, đợi sau lại tính làm tiếp.

Vua nói rằng: « Đê trong ở xứ ấy từ trước đến nay chỉ nhờ đê ngoài ngăn giữ, đê ngoài vững chắc thì nước sông không phải lo, đê trong chỉ đề không, khi trước đắp đê ấy, há chẳng tốn công tốn của ư? Nay nên đắp lấp chỗ vỡ ở đê ngoài, cốt phải 10 phần vững chắc, để chống nước lụt, cho dân được ở yên. Còn như nói là làm đê mới khác, thực là kiến thức noi theo lầm lối cũ, không nghĩ đê ngoài không giữ được thì đê trong được việc gì, có lẽ nào chỗ nào cũng đắp hai lần đê, nói như thế đều là hư văn, không phải có ý thực vì nước vì dân, sao bằng cứ làm theo việc cũ, đem những đoạn đê ngoài, đoạn nào nên đắp cao thêm dày thêm, tùy chỗ mà sửa chữa, chẳng cũng dùng sức ít mà nên công nhiều ư, cho nên mới bỏ đê trong, chỉ giữ gìn đê ngoài.

Cấp thêm áo trận cho vệ binh các tỉnh Nam-kỳ (Biên-hòa 2 vệ, Gia-định 5 vệ, Vĩnh-long 4 vệ, Định-tường 2 vệ, An-giang 1 vệ, cộng 14 vệ, chiểu theo cách thức lần trước mà chế cấp). Rồi lại định cách thức áo trận của quan quân trong kinh và tỉnh ngoài, (áo quần vệ dài 1 thước 4 tấc 5 phân, ở kinh suất đội áo dài 1 thước 4 tấc, binh dinh 1 thước 3 tấc, ở các tỉnh ngoài, áo suất đội, binh dinh đều ngắn hơn 1 tấc).

Đặt thêm suất đội Loan nghi nhất (lệ trước chiểu theo các vệ, mỗi đội chỉ đặt 1 suất đội, đến nay nghĩ rằng đội ấy sớm tối ứng trực, không vì như các đội khác, cho nên đặt thêm).

Đạo quân của thự phủ Lạng—Binh Trần Văn Tuân tự đồn Long-khê tiến đến núi Ngọc-mạo, đầu sỏ giặc là Nông Văn Sĩ đã trốn trước sang đất nước Thanh, phó lãnh binh Nguyễn Đăng Khánh, quản cơ Phạm Văn Khai

https://tieulun.hopto.org

ở đạo quân Tuyên-quang cũng lục tục đến, phân phái nhau đi tìm bắt giặc, bắt được bè lũ giặc là bọn Tô Văn Tiệp (nguỵ xưng chưởng trung bộ) hơn 10 đứa cùng súng ống chúng chứa giữ, ẩn sát Bùi Quốc Trinh đi đường khác từ Thập-nà thẳng đến An-lạc. Giặc Thạc, giặc Mai cũng đã lẩn trốn, bắt được Hoàng Văn Quần và bè lũ hắn 2 đứa. Bố chính Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm liền cùng đến quân thứ hội bàn, gặp lúc mưa rào luôn mãi, đường vận tải lương hơi khó, Tuân đem tình hình tâu lên, và nói: « Giặc Sĩ là người tàn nhẫn, người không theo hắn thì hắn giết. Dân tỉnh Cao-bằng, Thái-nguyên tiếp cận đều bị hắn hiếp chế, 2 xã An-lạc Ấn-quang (An-lạc là chính quán của giặc Sĩ, Ấn-quang là chỗ nhà ở) xa cách phủ huyện, dân ấy cậy thế của hắn ngày càng hung hãn. Quân đi tuần phòng ven đồn có thông đồng với chúng, như Dương Văn Long mới được đến đây (Long giữ đồn Tuyên-tĩnh, nhận chức thống chế của giặc, đến nay việc phát ra bị giết), cho nên hắn được ở phố Vân-trung (Vân-trung thuộc xã Vân-quang, chỗ ở của giặc Nông Văn Vân) đặt đồn thu thuế, chiêu tập bè lũ, rèn luyện binh khí, đặt ra danh mục nguỵ, mưu toan nổi loạn, nếu không trừ ngay đi, tất thành mối lo ở ngoài biên, nhưng nay đương mùa hạ, chưa tiện đóng quân lại, tìm cho đến cùng, đợi đến mùa thu gặt xong, 3 đạo quân Cao-bằng, Tuyên-quang, Thái-nguyên lại hết sức tìm bắt các sào huyệt giặc ở An-lạc, Ấn-quang, hoặc giết cả đi, hoặc đuổi đi nơi khác mới có thể hết được mầm ác, yên được mặt đất ».

Vua dụ quở rằng: « Ngươi trước đây đem quân vượt qua địa giới, không từng tâu qua, trẫm cho là người phát huy tài năng khác, tha cho lỗi đã qua, để cho mưu tính lập công, thế mà từ trước đến nay điều độ trái phép, để cho đầu sỏ giặc được lọt lưới trước, chỉ khó nhọc, không có công trạng, không khỏi đem cậu « giặc

LUVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đã trốn xa » để trả lời, tội ấy không thể chối được, cho theo ngay dụ trước rút quân, lại về Lạng-sơn yên lặng đợi phân xử, còn việc bắt giặc, đợi sau xuống dụ cho thi hành, không cho ngươi chỉ nói suông, rút cục không được thực dụng ».

Lại một dụ tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức rằng: « Ngươi năm trước thống lãnh đại binh tiến đến Vân-trung, đánh dẹp đầu sỏ giặc nhiều đứa đã bị giết, duy còn giặc Sĩ, giặc Thạc, một vài đứa trốn vẫn bay xa, và giặc Sĩ rất là tàn bạo, đi đến đâu là giết hại, nhân dân nhiều lần bị thảm hại, tội ác chứa chất của hắn so với đầu sỏ giặc là Nông Văn Vân chỉ kém một bậc, vừa rồi vì giặc Vân đã bắt được, việc lớn đã gần xong, không nỡ để quân quan đóng lâu thêm khó nhọc, cho nên cho hát khúc khải hoàn rút quân về, ban trước đến sông, nay giặc ấy lại chiêu tập bè lũ, ngầm về Ngọc-mạo sinh sự. Dân sở tại như các xã An-quang, An-đức, An-định, An-lãng, Giai-lạc phần nhiều dong túng cấp dưỡng cho chúng, tức như bọn người coi đồn Tuyên-tĩnh là Dương Văn Long, cai tổng An-quang là Nông Đình Khánh hoặc thông đồng với giặc, hoặc nhận chức tước của giặc, mưu làm việc trái phép, chưa khỏi lửa tắt lại cháy, mà Trần Văn Tuân làm việc hồ đồ, tiến lui không có chừng mực, chắc không đương nổi gánh nặng ấy, lập tức đã có chỉ rút về, thì công việc phải bắt giặc ở xứ ấy, đi xe nhẹ, đến đường quen, không ai hơn được ngươi. Hơn nữa, Tuyên-quang là kiểm hạt của ngươi, nên nói là đi kinh lược, đến đóng ở tỉnh thành, mật sai người có tài giỏi hỏi tình hình cho đích xác, tìm cách tra bắt, hoặc nên căn cứ ở thổ mục thổ dân sở tại, bắt phải tìm bắt, hoặc nên đợi mùa thu mùa đông giáp nhau, chia quân đến đánh úp, binh dõng phải đi nên đóng bao nhiêu, và những tổng mục thông đồng với giặc, những xã dân chứa nuôi giặc, nên trừng trị thế nào,

https://tieulun.hopto.org

cốt cho giặc trốn bắt được hết, dân biên thùy đổi mới để làm kế hay nhất, nhọc một lần mà nhàn rỗi mãi mãi, khỏi phải đập bụi cỏ cho rắn kinh, chỉ nhọc đi lại, mới là mưu kế hoàn toàn ».

Tờ dụ đến nơi, vừa gặp đê Vân-trai vỡ. Đức dâng sớ xin tạm ở lại để cứu cho dân bị nạn lụt, và hàn lấp chỗ đê vỡ, công việc được xong thì đi ngay Tuyên-quang trù tính.

Vua dụ rằng: « Thế không thể trông nom, chính nên làm việc cần kíp trước để giúp đời sống nhân dân, còn bọn giặc trốn ở Tuyên-quang chẳng qua sống tạm hàng ngày, không quan khẩn lắm, đợi đến quãng tháng 9 tháng 10, rồi mới thân đi đánh giặc, tuần theo dụ trước thì hành cũng chưa muộn ».

Phái thêm đại thần đi tuần tra.

Lương Văn Liễu, thự thị lang là Bùi Quỹ đều sung chức tuần tra phủ Nội vụ; thự thị lang là Nguyễn Hợp, biện lý là Trần Doãn Hiền, Lý Văn Phức đều sung chức tuần tra các sở thuyền.

Vua sai bộ Lại tra xét những cử nhân, giám sinh hậu bổ, hiện đã thử bổ quyền tri huyện, không cứ đã mãn hạn hay chưa, đều cho thực thụ. Lại truyền dụ cho đốc phủ, bố, án các tỉnh: phàm những nhân viên hậu bổ, nên sai phái đi làm việc công để xem người ấy thế nào, nếu người có thể nhận được chức trách dân xã thì gặp có khuyết tri huyện huyện thừa lập tức tâu xin bổ thu, ai hèn kém cũng tâu xin rút về học tập ở bộ.

Quan phủ Thừa-thiên tâu nói: « Năm trước lệ định những quan quản ở lỵ sở hoặc đồn đóng xa quê quán, hoặc có người chết thì quan địa phương cứ theo thuyền riêng trong hạt bắt chở về quê, cho thuyền ấy được trừ thuế lệ một năm. Từ trước đến nay, ở đâu chỉ cho tải đệ đến kinh mà thôi. Nay có thự phó vệ úy vệ Tiền

https://tieulun.hopto.org

phong hữu là Nguyễn Hoàng Thỏa đóng ở Bắc-ninh ốm chết, thuyền đưa đến kinh, Nguyễn Hoàng Thỏa là con có hiếu của công thần (Nguyễn Hoàng Đức), xin nên lại bắt thuyền buôn chở về nguyên quán ở Định-tường, các thuế thuyền trước và thuyền sau đều giảm cho một nửa, không nên cho trừ cả, tự nay có việc nào giống thế, theo đấy làm lệ ».

Vua nghe theo.

Quan tỉnh Phú-yên tâu nói: « Phía hữu thành mới, có một dải sông dài, mỗi khi đến kỳ mưa, nước lụt tràn ngập, xin đắp đê nhỏ để ngăn giữ (dài hơn 200 trượng) đường cái ở mặt sau thành, có một đoạn hơi thấp (dài hơn 116 trượng), nước lụt mùa thu thường theo chỗ lấy chảy tràn, cũng nên bồi đắp, nay nhân việc làm ruộng được rồi, xin liệu bắt dân cần tiện 1.000 người đi làm việc ấy ». Vua y cho.

Quan thành Trấn-tây tâu nói: « Hạt thành ấy có đồn phủ Sơn-phủ, đường sông khó vận tải, đất đều gò núi, không ruộng nào đáng khai khẩn, mà hạt phủ Sơn-bốc có nhiều đất bỏ không, có thể cày cấy được, đường thủy đường bộ đều tiện, nghĩ xin dời đồn Sơn-phủ đến chỗ bằng phẳng rộng rãi để cho thổ biên phiên mục theo họn án, phủ, hiệp lý đóng giữ. Đồn Lô-an bờ sông bị nước xói lở, cũng chọn nơi cao ráo, dời đồn ấy đến đoạn dưới ngang đối với thành. Và đường sá hạt ấy, một đường tự Lô-an đến Cam-xá-tich-đá, thẳng suốt đến đồn Sơn-phủ, một đường tự Cam-xá-tich-đá suốt đến Ân-khu, tiếp giáp địa giới phủ Tây-ninh tỉnh Gia-định, đã phái lính phiên, dân phiên khai đắp, để tiện việc quan báo (2 đầu 4 mặt đều rộng 23 trượng 4 thước, thân cao 7 thước 2 tấc, chân dày 1 trượng 4 thước, 2 đường dài suốt hơn 72.900 trượng) ».

Vua khen là kinh lý được thích hợp, thưởng cho tướng quân Trương Minh Giảng, tham tán Lê Đại Cương đều

TAILIEU.VN
https://tieulun.hopto.org

gia một cấp, coi làm là bọn ấn phủ, hiệp lý đều kỷ lục 2 thứ, phiên liêu, phiên mục cho chước cấp hà bao gồm và áo quần, binh dân thưởng chung 3.000 quan tiền.

Kinh lược Tạ Quang Cự, tham tán Hà Duy Phiên ở đạo Ninh-bình, từ Ninh-bình về, vào yết kiến vua. Vua dụ rằng: « Lũ người trước đây đem quan quân đi kinh lý Ninh-bình, tuy không giống như người vâng mệnh chuyên việc đánh giặc, nhưng tây cơ đánh dẹp, khiến cho một phương ấy, giặc hết dân yên, trẫm rất khen ngợi. Vậy đều thưởng gia quân công 1 cấp, kỷ lục quân công 1 thứ, còn tự lãnh binh trở xuống, đến suất đội thì định hạng làm danh sách tâu lên, đợi ban ơn cho. Và bố chính Ninh-bình là Trần Văn Trung đã theo đi đánh giặc, dự có khó nhọc một chút, dưới tên nguyên phải giáng 4 cấp, cho khai phục 3 cấp; án sát Bùi Mậu Tiên [illegible] đi đánh giặc, [illegible] tiếp tế, cũng là đáng khen dưới tên nguyên phải giáng 1 cấp, cho khai phục cả.

Trần Văn Trung ở phủ Thiên-quan, phái người đi dò xét giặc trốn là Quách Tất Tế, Đinh Thế Đội, không có hông dấu gì, vì việc tình rất nhiều, xin về làm việc. Vua y cho, cho gia hạn 6 tháng, tìm cách tra bắt.

Cho thị lang thương trường là Nguyễn Văn Toán đổi bổ làm thị lang Vũ khố; lang trung bộ Công là Phạm Huy Diệu quyền lãnh thương trường và 3 kho súng ống thuốc đạn.

Định niên hạn tha tù phạm phát làm binh. Phàm quan phạm tội thì đến cuối năm, do quan địa phương cứ theo trong năm ấy có biết hỏ thẹn cố gắng không, cùng với những người cố sức chuộc tội, chia hạng làm thành danh sách, còn người nguyên phải tội quân lưu thì hạn 10 năm, người tội đồ thì hạn 5 năm; người phải tội phát làm binh thì hạn 3 năm, hết hạn tha cho về chịu sai dịch, gián hoặc có người niên hạn chưa đủ mà tuổi đã

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đến 70, cho quan địa phương đem việc ấy tâu lên, không cứ niên hạn, duy những người phải tội trảo, giảo giam hậu, tội tình rất nặng, vẫn làm bình như trước, không theo lệ này.

Định đồn canh, trại quân của các doanh vệ ở kinh thành.

(Phận đồn canh của 5 vệ tả dực, 5 vệ hữu dực doanh Vũ lâm: từ nửa đài Nam-thắng chuyển về tay trái qua các đài: Nam-chính, Nam-xương, Nam-hanh, Đông-thái đến Đông-trường, đài suốt hơn 549 trượng. Trong ấy, tự mặt trong đài Nam-thắng chuyển về tay trái đến phía trước phía sau bên tả bên hữu điện Thanh-hòa, và phần đất các phường: Hiệu - trung, Ninh-bật, Đoan-hòa, Ngưng-hy, Trung-thuận, Nhân-hậu, Tích-thiện, Dưỡng-sinh, Phú-văn, Thận-cần, Nghĩa-tích, thuộc về đồn tả dực. Phần đất các phường: Hoè-cát, Thuần-cát, Lỵ-cát, Trinh-cát, Tĩnh-nhất, An-tĩnh, Nhuận-đức, Phúc-tuy thuộc về đồn Hữu-dực. Việc canh cửa, canh giữ 2 tầng trên dưới cửa ngọ môn 50 người; canh giữ các cửa Hiển-nhân, cửa Chương-đức, cửa Thể-nhân, cửa Quảng-đức, cửa đông nam, mỗi cửa đều 10 người.

Phận đồn canh của 2 vệ doanh Tiền phong: tự sau nách đài Đông-trường qua đài Đông-gia, Đông-phu đến nửa đài Đông-vĩnh đài suốt hơn 257 trượng và phần đất các phường: Đông-phúc, Minh-thiện, Hóa-thành, Vĩnh-an, Thuận-bình, Nhân-tiệm, việc canh cửa, canh giữ cửa chính đông 30 người, canh giữ cửa Thủy quan Đông-thành 20 người.

Phận đồn canh của 5 vệ doanh Long võ: tự nửa đài Đông-vĩnh chuyển về phía sau qua đài Đông-bình, Định-bắc giáp nách bên trái đài Bắc-hòa đài suốt hơn 269 trượng, và phần đất các phường: Nhân-cơ, Học-hải, Phong-doanh, Nhiêu-độ, Chiêm-ân, Thường-du, Đa-lộc, Tuyền-thanh, Ẩn-thực, Hà-thanh, Ninh-viễn, Tứ-dịch,

https://tieulun.hopto.org

việc canh cửa, canh giữ cửa Đông-bắc cửa Trấn-bình mỗi cửa 30 người.

Phân đồn canh của 5 vệ doanh Thần cơ: tự nửa đài Nam-thắng chuyển sang bên tay phải, qua đài Nam-hưng, Nam-minh giáp nách trước đài Tây-trinh, dài suốt hơn 283 trượng và phần đất các phường: Tích-khánh, Tắc-võ, Vệ-quốc, Nam-trị, Nam-an, Nam-ninh, Nam-cường, Đại-hữu, việc canh cửa, canh giữ cửa chính nam 20 người.

Phận đồn canh của 6 vệ doanh Hổ-oai: tự đài Tây-trinh chuyển về phía sau, qua đài Tây-an đến nách sau đài Tây-dực dài suốt hơn 266 trượng, lại phía trước phía sau bên tả bên hữu cung Khánh-ninh và phần đất các phường: Khánh-mỹ, Tư-trung, Dịch-cần, Quả-nghị, Phục-lễ, An-mỹ, Bảo-hòa, Quy-hậu, Bảo-cư, Vụ-bản, Ngưng-tích, Nam-thọ, việc canh cửa, canh giữ cửa tây-nam [illegible] canh giữ cửa Tây, [illegible] (binh 20 người.

Phận đồn của 5 vệ doanh Hùng nhuệ: tự đài Tây-dực chuyển về phía sau qua đài Tây-tĩnh, Tây-tuy đến nửa đài Tây-thành, dài suốt hơn 270 trượng và phần đất các phường: Bảo-ninh Đại-hanh, Su-trinh, Tốn-vũ, Đôn-hòa, Thuận-tắc, Long-bình, Gia-mỹ, Thừa-đức, Gia-cầm, An-lạc, Huấn-đạo, An-trạch, Hậu-sinh, Mộc-đức, Xứ-nhân, Do-nghĩa, An-tây, việc canh cửa, canh giữ cửa chính tây 30 người.

Phận đồn canh của 10 vệ Ngũ-bảo: tự nửa đài Tây-thành chuyển về phía tay trái, qua các đài Bắc-điện, Bắc-thuận, Bắc-trang, Bắc-thanh, đến đài Bắc-hòa, dài suốt hơn 332 trượng và phần đất các phường: Linh-ứng, Phú-thứ, Hòa-thái, Ngưỡng-trị, Tây-lộc, Quy-thiện, Tây-ninh, Võ-uông, Tây-thành, Hàm-thanh, Đại-đồng, Khang-ninh, Trảng-cỏ, Điểm-tĩnh, Bắc-trường, Ninh-bắc, việc

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

canh cửa, canh giữ cửa tây bắc, cửa chính bắc, mỗi cửa 30 người.

Phận đồn của 4 vệ Kỷ võ: chung quanh dải Trấn-bình ở ngoài cửa Trấn-bình, dài suốt hơn 240 trượng, và phần đất các phường: Thừa-thiên, Tuyên-hóa, Định-bắc, An-bắc, việc canh cửa canh giữ cửa Trường-định 10 người. Nếu gặp khi xe vua đi chơi ngoài 100 dặm, đều chiểu số lính canh lấy gấp đôi lên để canh gác cho nghiêm, các mặt đất phận đồn canh, phải sửa sang cho sạch sẽ, mặt thành có chỗ sạt lở bé nhỏ, thì đều tự tu bổ, công trình nặng nhiều thì báo bộ khám xét và để ý tuần tra, có quân du côn ở lẫn vào, thì bắt giải trừng trị.

Trại lính doanh Vũ lâm trước ở 2 bên tả hữu ngoài hoàng thành, vẫn ở như cũ. Trại lính từ doanh Tiền phong đến doanh Kỷ võ đều ở phận đồn của mình. Còn các đội Cẩm y, Kim ngô là thân binh, thủy sư, kinh trường đều có đồn đóng riêng và các vệ đội linh tinh, chiểu theo như lệ thường ở để canh gác).

Lãnh binh ở tỉnh Thanh-hoa là Nguyễn Văn Kỷ già yếu, giáng làm lãnh binh tỉnh Quảng-bình, lãnh binh tỉnh Quảng-bình là Nguyễn Lương Nhân thăng thự lãnh binh tỉnh Thanh-hoa (lãnh binh Thanh-hoa trật tòng nhị phẩm, lãnh binh Quảng-bình trật tòng tam phẩm).

Phó lãnh binh Hưng-hóa là Bùi Văn Đạo tuổi già về hưu trí. Vua cho phó vệ úy Tiền vệ doanh Hổ oai là Đoàn Văn Sách thay.

Định lệ thưởng cho viên thanh tra đi việc quan về. (Phàm đi làm việc quan thanh tra các địa phương về, có xét được đối trả việc trọng, mà tự trước đến nay chưa phát giác ra, thì không cứ tính hạt lớn nhỏ, đường sá xa gần, viên đồng lý được thưởng gia 1 cấp, nhân viên thừa biện thưởng kỷ lục 3 thứ, còn tuy không xét ra được nhưng làm việc thanh thỏa thì chiểu theo đường đi xa xôi như các tỉnh Gia-định, Biên-hòa, Vĩnh-long,

https://tieulun.hopto.org

Định-tường, An-giang, Hà-tiên ở Nam-kỳ và các hạt Hà-nội, Nam-định, Quảng-yên, Hải-dương, Hưng-yên, Sơn-tây, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng ở Bắc-kỳ thì đồng lý được thưởng kỷ lục 3 thứ, nhân viên thừa biện kỷ lục 2 thứ, những tỉnh hơi gần như các hạt Quảng-nam, Quảng-ngãi ở Nam-trực, Quảng-trị, Quảng-bình ở Bắc-trực, Bình-định, Phú-yên, Bình-thuận Khánh-hòa ở tả kỳ, Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa ở hữu kỳ, tỉnh Ninh-bình ở Bắc-kỳ, thì đồng lý được thưởng kỷ lục 2 thứ, nhân viên thừa biện được thưởng kỷ lục 1 thứ).

Ác man tỉnh Quảng-ngãi lại tụ họp bè lũ cướp bóc dân ngoài biên, quãng vài ngày, 3 lần lên ra ăn cướp, quan quân các đồn đến đánh, lại dẫn nhau đi, không bắt được 1 đứa, không chém được 1 đầu, quân linh lại có người bị thương.

Vua nghe biết quở trách, sai bố chính Đặng Đức Thiệm đi đốc lãnh binh Nguyễn Vĩnh tìm cách chặn đánh, khi Thiệm đến nơi, có vài trăm giặc man lại lẫn xuống đồn Ngũ cơ, Nguyễn Vĩnh thân đem biền binh đuổi đánh, bị đạn lạc trúng phải, bọn giặc cũng nhiều đứa bị thương chết, chúng bèn chạy trốn. Thiệm bèn theo các đồn đi đến, sửa sang bảo lũy, đào hố cắm chông, phòng giữ nghiêm ngặt, hơn 1 tháng, quân man không dám đến nữa, dân được ninh thiếp. Vua thưởng cho Thiệm kỷ lục 1 thứ, cho về tỉnh cạnh chức, Nguyễn Vĩnh được thưởng kỷ lục 2 thứ.

LUẬN VĂN CHẤT.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837], mùa thu, tháng 7, ngày mồng một, làm lễ thu hưởng.

Khoa thi hương ở các tỉnh: Thừa-thiên, Gia-định, Nghệ-an. Vua sai: Hà Quyền, tả tham tri bộ Lại, sung làm chủ khảo trường Thừa-thiên, và Phan Thanh Giản, biện lý bộ Hộ sung làm phó chủ khảo; Trần Lan, tả tham tri bộ Hình, sung làm chủ khảo trường Gia-định, và Hà Đăng Khoa, bố chính Định-tường, sung làm phó chủ khảo; Vũ Đức Khuê, tả thị lang bộ Hộ sung làm chủ khảo trường Nghệ-an, và Lâm Duy Nghĩa thông chính phó sứ, làm việc ở các, sung làm phó chủ khảo.

Vua nghĩ số học trò đi thi ở trường Thừa-thiên nhiều hơn khoa trước, đặc cách chuẩn cho định lấy thêm số đỗ (2 hiệu sắc vàng và sắc đỏ thẫm, mỗi hiệu 8 người; 2 hiệu sắc xanh và sắc đen, mỗi hiệu 7 người; sắc đỏ 5 người; tổng số là 35 người). Khoa này danh sách các trường dâng lên, đỗ cử nhân tất cả 51 người:

(*Trường Thừa-thiên 35 người*: Lê Doãn Xuân, Nguyễn Tường Vinh, Hoàng Trọng Từ, Lê Đức, Lê Văn Đạt, Phạm Chân, Phạm Văn Tuyển, Lê Tiến Ích, Tạ Kim Vực, Trịnh Nho, Trần Kim Vỹ, Lê Thúc Đôn, Nguyễn Văn Dục, Trần Tiễn Thành (trước là Mẫn), Thái

https://tieulun.hopto.org

Viết Diễn, Nguyễn Văn Mưu, Lê Văn Thành, Trần Công Chính, Lê Dẫn, Trần Nguyên Phổng, Nguyễn Doãn Thành, Lưu Lượng, Phạm Văn Trị, Nguyễn Văn Đĩnh, Tạ Kim Pha, Mai Văn Mỹ, Lê Văn Nhượng, Phan Huy Cẩnh, Nguyễn Công Tùng, Hoàng Công Tính, Bùi Đạo, Nguyễn Công Chính, Tiết Văn Hanh, Hoàng Văn Thận, Trần Ngọc Diễm. *Trường Gia-định 11 người*: Nguyễn Văn Chiêm, Bùi Văn Phong, Nguyễn Công Dự, Nguyễn Văn Trị, Nguyễn Khắc Điều, Lê Văn Dự, Nguyễn Tiến Hội, Nguyễn Văn Quyền, Vũ Doãn Nguyên, Trần Thành Lập, Hoàng Mẫn Chinh. *Trường Nghệ-an 5 người:* Vương Đình Chiểu, Vũ Nguyên Doanh, Nguyễn Phong, Phạm Trọng Cát, Phan Quang Nhiễu).

Khi bộ Lễ duyệt lại quyển đó, thì trường Thừa-thiên bị truất 3 người là Nguyễn Công Tùng, Bùi Đạo và Mai Văn Mỹ (Nguyễn Công Tùng thi bài phú viết lầm chữ đầu đề; Bùi Đạo thi bài phú, cùng với tú tài Vũ Văn Kiểm lời văn suýt soát giống nhau; Mai Văn Mỹ thì là con người trùm phường hát đội Thanh-bình, văn lý lại là tầm thường, đều truất xuống làm tú tài). Quan trường phải phạt. Trường Nghệ-an điểm duyệt quá khắc, suốt cả các quyển văn, không quyển nào trúng cả 3 kỳ, dự trúng 2 kỳ cũng không được mấy người, bọn Vũ Đức Khuê bèn dâng sớ nói: « Tìm người giỏi hơn trong bọn kém ấy, được 5 quyển chọn hơi khá, xếp vào loại cử nhân ».

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Triều đình mở khoa thi, kén học trò, vốn muốn được nhiều nhân tài để giúp việc nhà nước, trường Nghệ-an khoa thi năm nay lại có cả học trò Thanh-hoa hợp thi, số học trò đến hơn 3.000 người so với khoa trước đông gấp đôi, huống chi Nghệ-an, Hà-tĩnh và Thanh-hoa, vốn có tiếng là văn học, sao ngạch đỗ ít ỏi như thế; phải tìm người giỏi trong bọn kém, rồi mới chỉ được 5 người ư? Điển lễ tiến

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cử nhân tài, chính nên châm chước theo văn lý chọn lấy đỗ cho thỏa lòng mong của học trò, thế mà lại hẹp hòi quá như thế, thì rồi thành ra sự thể gì? Tội của bọn Vũ Đức Khuê đã không thể chối được. Quan Khoa đạo là bọn Ngô Văn Địch, nhân thế tâu xin quyển thi trường này, không kể có dự trúng hay không, đều phải đệ cả về bộ; và xin sắc xuống, phải kiểm duyệt lại, chước lượng chọn lấy đỗ cho người có thực học, được thu dụng hết, ngõ hầu được thỏa lòng mong nhờ ơn của học trò. Vua cho là phải, bèn sai đường quan 6 bộ, đem các quyển đỗ và hỏng hội xét lại ở viện tả đãi lậu, lấy thêm 15 người cử nhân nữa:

(Mai Thế Tuấn, Phan Đình Phong, Đinh Viết Thận, Hồ Sỹ Tuấn, Nguyễn Hữu Độ, Đặng Văn Khải, Lê Triết, Đỗ Xuân Trường, Lê Cán, Nguyễn Thái Thông, Phan Hữu Khải, Phan Đình Tuyển, Hoàng Bá Nghi, Vũ Văn Dật, Nguyễn Côn).

Vua lại nghĩ những quyển hỏng ở trường thi từ trước vẫn không có lệ đệ vào kinh để lấy đỗ thêm, nếu nhất khái đem làm hợp cách lấy đỗ, sợ chưa đủ tỏ rõ kén chọn công bằng, lại ra dụ sai quan tỉnh phái dẫn 5 người lấy đỗ trước và 15 người lấy thêm, về kinh sát hạch lại. Khi các người ấy đến kinh, vua đặc cách sai hiệp biện đại học sĩ Trương Đăng Quế và tả tham tri bộ Lại Hà Quyền làm chủ khảo, đến sở tả lễ bộ xét hạch, lấy đỗ 15 người: (Mai Thế Tuấn, Phan Quang Nhiễu, Phan Hữu Khải, Đỗ Xuân Trường, Lê Triết, Hồ Sỹ Tuấn, Vũ Văn Dật, Nguyễn Côn, Nguyễn Hữu Độ, Đinh Viết Thận, Nguyễn Thái Thông, Phạm Trọng Cát, Hoàng Bá Nghi, Vũ Nguyên Doãnh, Vương Đình Chiểu) và đánh hỏng 5 người: (Phan Đình Tuyển, Đặng Văn Khải, Lê Cán, Nguyễn Phong, Phan Đình Phong).

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lễ xét bàn, xin ban ân, cho 15 người hạng trúng làm cử nhân, còn 5 người hạng kém cùng với 44 người mà quan trường đã lấy đỗ tú tài và 70 người mà 6 bộ lấy thêm, cộng 119 người, đều ban ân cho làm tú tài, các cử nhân sang năm đi thi hội, nếu dự trúng tiến sĩ hay phó bảng, thì chiếu lệ mà làm, người không trúng đều cho về học tập, đợi khoa thi hương sau lại thi, người không đỗ thì giáng làm tú tài. Còn tú tài cũng đợi khoa sau lại thi, người nào hỏng, nếu có đỗ tú tài khoa trước thì vẫn được đề tên ở sổ, còn thì đều trước bỏ đi, để cho cùng với cử nhân, tú tài các trường thì có phân biệt.

Ngự sử là bọn Nguyễn Văn Lượng tâu nói: « Lời bàn của bộ chưa được thỏa lòng mong của sĩ tử, xin phàm các cử nhân tú tài được ban ân cho đỗ, chuẩn cho cùng cử nhân khoa sau thi hội không trúng, lại hạn cho thi hội 2 khoa, mới cho chiếu lệ đợi bổ, các tú tài gặp có ân điển hạch bổ giáo chức, và lệ cống cử hằng năm thì không có tú tài khoa trước, đều không được dự ».

Vua dụ rằng: « Quan trường trường ấy, lấy đỗ số ít, lòng trẫm cần kíp gây dựng nhân tài, muốn thu nhặt rộng rãi, đã sai 6 bộ hội xét lấy thêm. Lại nghĩ cân nhắc văn chương kén chọn, tất phải mười phần tinh tường xứng đáng, nên lại đòi về kinh hạch lại, nay bộ Lễ tâu bàn: thực là hợp lý, và lại các tên lấy đỗ, phần nhiều tên ở ngoài tên Tôn Sơn (1), mà lại lấy đỗ thế là đang ở nơi bùn lấy mà đem lên mây xanh, bọn học trò

---

1. Tôn Sơn: người Tống Ngô, là tài tử ở Hoạt-kê. Khi đi thi, có người lạng gửi con cùng đi. Lúc treo bảng, Sơn đỗ cuối cùng về trước, người lạng hỏi con có đỗ không? Sơn trả lời: tên đỗ cuối cùng là Tôn Sơn, vậy tên con ông ở ngoài tên Tôn Sơn. Người đời sau nhân thế, ai thi không đỗ gọi là tên lọc ở ngoài Tôn Sơn (tra *Từ hải*).

https://tieulun.hopto.org

được ơn tốt như thế thì lòng mong được thỏa biết nhường nào.

Lại nói rằng: « Cử nhân đợi thi hội, 3 khoa không đỗ, mới chiếu lệ đợi bổ, tú tài thi lại không đỗ, gặp có giáo chức và cống cử, đều không được dự ». Này như sĩ tử có thực tài thực học, tất do khoa mục xuất thân, để kịp thời bổ dụng; sao lại có cử nhân mà để đợi đến 3 khoa, thì thân mình để ở ngoài sự nghiệp, chậm đến 9 năm, biết ngày nào ra giúp việc triều đình, tú tài mà tuyển bổ, hoặc cống cử đều không được dự, thì mặc áo tú tài đến bạc đầu, xét ra không bổ ích gì cho đời. Lại câu nói: « Chưa thỏa lòng mong của sĩ tử », rất là cẩn bậy, thử nghĩ quyển thi đã hỏng, mà lại lấy đỗ, từ xưa đến nay, đâu có ân cách như thế, hà còn chưa thỏa lòng ư? Cứ như câu nói ấy, thì thi mới kỳ nào lấy đỗ, mới là thỏa lòng mong chăng, tựa đều truyền chỉ quở mắng, duy tên cử nhân thứ 3 là Phan Hữu Khải, xét quyển thi bỏ sót một chữ đầu đề, giáng làm tú tài, còn thì theo như lời bàn của bộ, quan trường là Vũ Đức Khuê, Lâm Duy Nghĩa, giao bộ Lại nghị xử, đều giáng 1 cấp ».

Chuẩn định từ nay về sau, các cử nhân trường thi ở kinh, lấy đỗ do bộ Lễ tâu xin, cho làm lễ chiêm bái, hoặc ở sân điện, hoặc ở ngoài cửa đại cung môn, để được yên lòng trông xem văn vật chế độ của một nước, các cử nhân đều trú ngụ ở nhà gần bên tả quốc tử giám, lặng yên chờ đợi sau khi quyển thi xét xong, được chỉ mới chuẩn cho về quê quán, rồi sai truyền hợp các cử nhân khoa ấy ở viện tả đãi lậu và ra đầu bài xét hạch lại (Nhật mộ bích vân hợp thi, ngũ ngôn, bài luật)(1)

---

1. Nhật mộ bích vân hợp thi: buổi chiều hòm mây biếc tụ họp.

Ngũ ngôn: thơ làm theo thể 5 chữ.

Bài luật: bài thơ làm đủ 16 câu.

https://tieulun.hopto.org

xong, dâng lên vua xem, một lát, quan nội thần mang ra một bài thơ của vua làm, sai Hà Quyền tuyên đọc ở ngoài cửa đại cung môn cho các cử nhân mới đỗ quỳ nghe. Buổi chiều ngày hôm ấy, vua ngự ở điện Đông các triệu các đình thần vào hầu, bình thơ của các cử nhân, lại giao cho cơ mật nội các và 6 bộ hội duyệt, chia thứ hạng dâng trình.

Trần Văn Tuân, thự phủ Lạng-sơn, Cao-bằng, tự Cao-bằng về đến Lạng-sơn, vua thấy đem quân đi không có công trạng, sai giải chức về kinh, đợi chỉ. Cho Hà Thúc Lương, tuần phủ Hưng-yên làm tuần phủ Lạng-sơn—Cao-bằng, vẫn giữ nguyên hàm thị lang bộ Binh; Trần Ngọc Dao, án sát Nghệ-an, thăng thự bố chính Hưng-yên, hội đồng với án sát Vũ Trọng Đại, hộ lý ấn tuần phủ quyền thông. Trước đây Nguyễn Công Trứ tổng đốc Hà—Ninh về kinh bệ kiến, vừa ngồi nằm trước giặc Vân nổi loạn, Trứ từng lãnh quân đi đánh dẹp, đã thân đến địa hạt ấy, nên triệu Trứ hỏi rằng: « Cao-bằng Tuyên-quang còn có giặc trốn là Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thục ẩn nấp mà Trần Văn Tuân không thể bắt được, ngươi có mưu lược gì, có thể làm tuyệt hết cỗi rễ độc ác ấy không? » Trứ tâu thưa rằng: « Bọn giặc Sĩ ở hẻo lánh nơi rừng rú, chỗ ấy xa xôi, nhân khi sơ hở, lén lút ra vào bất thường, một khi nghe tin quan quân tiến đến, thì tìm cách ẩn trốn, lùng bắt rất khó, chỉ có quản phủ phủ Thông-hóa ở Thái-nguyên là Dương Đình Cẩm và đội trưởng ở Tuyên-quang là Nguyễn Văn Cầu đều là người thổ đã quen biết mặt giặc, mà lại chịu quen thủy thổ, giao cho bắt giặc, tưởng cũng được việc ».

Vua cho là phải, bèn sai 2 viên quan tỉnh ở Thái-nguyên và Tuyên-quang đòi Dương Đình Cẩm, Nguyễn Văn Cầu đến công đường truyền dụ rằng: « Bọn ngươi từ trước đến nay, từng vì triều đình gắng sức, đã được

https://tieulun.hopto.org

giấy khen, nay giặc Sĩ, giặc Thạc còn đương trốn giết, thường thường lẻn ra trộm cướp như loài chuột loài chó, làm trở ngại cho dân địa phương, nay kính theo chỉ dụ, chuẩn cho bọn ngươi cùng nhau để tâm tìm bắt; hoặc tùy cơ tìm cách, giả làm người đi buôn, mật đi theo vết chân, cốt bắt sống được 2 tên phạm ấy, hoặc chém giết hay bắn giết được chúng, đem đầu dâng nộp, lập tức chiếu theo lệ thưởng các năm trước; bắt sống được thì mỗi tên phạm thưởng 800 lạng bạc, chém được thì 500 lạng, thưởng cấp cho, nhưng trước hết phát tiền kho, thưởng cho mỗi người 100 quan, để chiêu mộ thủ hạ ra sức tra bắt. Dương Đình Cầm liền bắt được 5 người là bè lũ của giặc Thạc ở phận rừng An-lạc, thưởng cho 100 quan tiền.

Phó lãnh binh tỉnh Sơn-tây là Hoàng Văn Viện chết, vừa cho Lê Khoan Xanh là thư vệ ấy vệ Tiền nhất quân Vũ lâm, làm phó lãnh binh tỉnh Sơn-tây.

Chuẩn định từ nay, phàm linh ở kinh tới kỳ phân ban, từ đội trưởng đến quân lính, không cứ quê quán xa gần, nếu có người tình nguyện ở lại hàng ngũ làm việc quan, thì quan viên đều biên giao cho bộ Binh, chuyển tư cho bộ Hộ, chiếu lệ cho cấp lương bổng để làm lệ mãi. Lại răn bảo rõ rằng: phàm đương ở ban, thì ngày ở trại linh, trông coi việc quân, thực tập nghề võ, và chia phái canh giữ, ứng trực, không được bỏ thiếu. Còn quản quan thì cấm không được sai lính làm việc riêng, từ 1 người và 1 ngày trở lên, nếu trái lệnh thì xử tội.

Đặt thêm phủ Kiến-trường thuộc tỉnh Định-tường.

Tỉnh Định-tường cai quản một phủ (Kiến-an) và 3 huyện (Kiến-hưng, Kiến-đăng, Kiến-hòa) năm trước, quan tỉnh thấy địa thế Kiến-đăng dài rộng, số đinh điền gấp đôi, tâu xin chuẩn cho đặt riêng phân huyện để chia ra làm việc, đến nay vua ở phân huyện đổi làm huyện Kiến-phong, và đặt thêm phủ Kiến-trường, kiêm lý huyện

https://tieulun.hopto.org

Kiến-phong, thống hạt huyện Kiến-đăng; còn phủ Kiến-an vẫn kiêm lý huyện Kiến-hưng, thống hạt huyện Kiến-hòa.

Cấp thêm kính thiên lý cho cửa biển Thuận-an. Vua sai chọn phái 1 người thị vệ hoặc đội Kim sang, Cảnh tất, Hộ vệ đã quen thạo nom dòm, chỉ bảo cho bọn quản vệ, suất đội, tấn thủ, thủ ngự ở cửa biển ấy học tập, cứ mỗi 10 ngày, bộ Công 1 lần phái đến xét hạch, nếu chưa hiểu, gia một hạn nữa, đến 3 hạn mà không thể am hiểu, thì phạt tội suy, nếu học đã biết cách, chuẩn cho hằng ngày đến vọng lâu ký đài Trấn-hải để dòm trông, phàm có thuyền công đi ở mặt biển, hoặc thuyền quân, thuyền buôn của nước ngoài lảng vảng trên mặt biển, tức thì xét rõ, báo bộ tâu lên, nếu có làm lẫn để lỡ việc, phải trị tội nặng. Lại phái thị vệ hiểu rõ phép trông, đem cấp cho các tỉnh: Quảng-trị, Quảng-Ngãi, Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, mỗi tỉnh 1 ống, rồi ở lại đấy vài ngày để chỉ bảo cho cách nom dòm và mở đóng lau chùi. Lại nhân tiện chuyển đi các tỉnh trở vào nam, trở ra bắc đã được ban cấp cho kính ấy. (Quảng-nam, Bình-định, Bình-thuận, Gia-định, Vĩnh-long, An-giang, Hà-tiên, Trấn-tây, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh), xem xét các tỉnh chưa am hiểu thì cũng chỉ bảo cho.

Ninh-bình bị mưa lụt, nước sông lên dày, lúa ruộng phần nhiều bị ngập, quan tỉnh tâu lên, vua sai đốc sức phủ huyện tìm cách để khơi thông. Vua bảo quan hầu rằng: « Hằng năm đến mồng 7 tháng 7, trong cung phần nhiều treo đèn, đặt yến để làm vui, nay tỉnh Sơn-tây vỡ đê, nhân dân phần nhiều đắm đuối, trẫm đâu có thể vui được một mình, nên bãi đi. Lại nói rằng: nước lụt làm tai nạn, là bởi chính lệnh của trẫm có khuyết điểm, hoặc hình phạt không đúng, biết là trời phạt, hối sao kịp được, chỉ có sợ hãi tu tỉnh mà thôi ».

https://tieulun.hopto.org

Lê Văn Đức, tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên tâu nói: « Chỗ vỡ ở đê Vân-trai, đã bắt dân phu 3.000 người đắp lấp lại, mới đóng cọc cắm kè được 1, 2 trượng, bỗng gặp nước lụt lại trôi về, sâu đến 9 thước, 10 thước không có hạn, công việc không thể làm được nên tạm phải đình công, đợi khi nước rút xuống, khẩn cấp làm ngay ».

Vua nói: « Đê điều vỡ lở, dân địa phương chịu tai nạn riêng ấy, bách thiết nhường nào, nếu chỗ vỡ chưa lấp kín được, thì dòng ruộng ở nước, bao giờ tiêu hết được, lúa mùa sao cấy lại được, nhân dân sao sớm được ở yên, thử nghĩ việc cần cấp hiện nay, còn gì lớn hơn việc ấy, chức vụ của quan tổng đốc còn gì trọng hơn việc ấy, há nên cho là làm việc hơi khó, ngồi nhìn thế nước, mặc cho chảy mạnh xung phá, mà không chú ý đến hay sao? Theo ý trẫm nghĩ, nay chỉ có lấp kín chỗ đê vỡ là việc rất cần nhất, nhưng chỉ đắp lấp ở 2 bên không [illegible] khó khăn mà chỗ vỡ càng hẹp thì thế nước càng xói, rút lại không thành hiệu được, sao bằng bắt nhiều thuyền đem đến đòng sông ở mé trên gần chỗ vỡ, bỏ neo xuống, mỗi chiếc thuyền 5, 3 sợi dây, dần dần xuống tới ngang với chỗ vỡ xếp thành hàng chữ nhất, cốt được vững chắc, chờ để neo nhổ lên, tức là kế tiếp nối liền nhau làm chỗ chân đứng, rồi trước hết cắm cọc cắm kè hai ba lần, sau đem vật liệu cũi tre và đất, tìm cách để cho ổn. Sau đem đá khối xếp đè lên và đổ đất cho đầy, như thế thì chỗ vỡ mất chảy, ngõ hầu lấp kín được ngay, mà đòng ruộng mong cấy lại được, nhân dân mong được ở yên ».

Lê Văn Đức theo dụ, vát thêm quân dân làm gấp, lại lễ cầu ở miếu hà thần, nước sông rút mạnh, vừa 6 ngày mà lấp kín chỗ vỡ, nước ứ ở đồng tiêu đi hết cả. Vua dụ thưởng cho quan văn võ tỉnh phải đi cấp kỳ và kim tiền ngân tiền, lại phát hương lụa ở kho nội phủ, sai thị vệ mang giao cho Lê Văn Đức để lễ tạ hà thần.

https://tieulun.hopto.org

Hưng-yên, Hải-dương liền cùng đem việc nước lụt đã rút tâu báo. Vua bảo Nội các rằng: « Trẫm nghe nước lụt đến đâu, phần nhiều bèn lấy bồi lên; sau khi nước rút thì là màu mỡ tốt, lúa mùa thu hoạch càng bội, nên truyền dụ cho các quan tỉnh cần phải khuyến khích việc nông tang, phàm trăm thứ thóc, và khoai, đậu, cho chí dâu gai, có thể nhờ được no ấm thì tùy tiện trồng trọt, cốt mong cho đem chỗ được bù vào chỗ mất, chuyển mất mùa làm được mùa ».

Lại sức cho phủ huyện khám xét phần mộ nào bị nước lụt sạt lở, không kể quan quân hay thường dân, có chủ thì cấp cho mỗi ngôi mộ 3 quan tiền, không có chủ thì 1 quan, sai dân sở tại sửa đắp.

Đê công ở xã An-triều, xã Mai-lĩnh (đều tên xã, thuộc huyện Hưng-nhân) thuộc tỉnh Hưng-yên, bị nước lụt xói vào lỗ xuống sông mất quá nửa, gần sát với lề tả, chỗ lấy phần nhiều là hố sâu, thế rất nguy hiểm. Tuần phủ là Hà Thúc Lương thân đốc phủ huyện tỉnh phái, phía ngoài đê cắm kè, đóng cọc, phía trong thì dùng thuyền nan xếp đầy đá vứt xuống, sau đem hòm đựng đá, sọt đựng đất đắp lấp cao bằng đê, giữ được vô sự.

Vua nghe thấy bảo rằng: « Nước sông năm nay lên dữ khác thường, nên đoạn đê ấy sạt lở, thường xảy ra công việc khó khăn; thế mà biết tìm cách giữ gìn, nguy mà lại yên, thật đáng khen ngợi ». Quan tỉnh và văn võ lại dịch đi theo làm việc được thưởng cấp kỷ và tiền có thứ bậc, vật liệu cần dùng để sang hộ, dân sở tại tự cho là phận sự của thân mình, nhà mình không muốn lãnh tiền, vua y cho.

Vua dụ bộ Công rằng: « Việc phòng giữ nước sông ở Bắc-kỳ, từ trước đến nay, làm đắp đê điều toàn là của kho, chi tiêu công việc thường phí đến hơn 100 vạn vẫn không tiếc; vả lại dựng cột ở sông, ghi xem mực nước để làm

TVPSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tiêu chuẩn dự phòng giữ trước, kế ấy rất hay, duy quy thức số trượng của đê điều (tự đất phẳng đến mặt đê cao 1 trượng 2 thước) thực không thể ấn định một loạt được, tức như đoạn nào địa thế vốn cao, thân đê không phải theo y số trượng, đã đủ chống giữ được nước lụt, còn đoạn nào hơi thấp, tuy thân đê theo đúng số trượng, vẫn còn thấp kém, phải tùy thế mà đắp cao thêm, không hại gì, không thế thì một dải đê dài, gián hoặc có một đoạn thấp, đến khi nước lên cứ theo chỗ thấp tràn vào, thì chỗ cao nhờ để làm gì? Năm nay nước sông lên dữ khác thường, đê điều đầy tràn, mà cột ở sông ghi mực nước, có nơi như quan lại ở Sơn-tây dựng cột trôi đi sai đến 2 trượng (cột ghi mực nước bị sóng gió đánh đổ, quan lại tỉnh ấy lại dựng lên, không theo chỗ cũ, nên ngấn ghi không hợp) và khiến cho người không lấy gì làm chuẩn đích.

Nay nước sông dâng lụt, ngấn nước vẫn còn, chính nhân đó mà ghi nhận để nghiệm cho thực, chuẩn cho các quan ở phận tỉnh có sông, đều phải viên làm được việc, cứ theo đê điều trong hạt, khám thực khắp cả, đoạn nào ngấn nước cách mặt đê còn bao nhiêu, tràn quá mặt đê bao nhiêu, làm tập tâu tâu lên ». Đến khi các tỉnh tâu lên mực nước cao thấp phần nhiều không giống nhau, bèn sai bộ Công xét rõ, đoạn nào còn phải đắp cao hơn và đắp dầy thêm, châm chước bàn định tâu lên.

Quan ở bộ xin lấy ngấn nước lụt mùa thu năm nay làm chuẩn đích, phàm sông to về trung lưu, đê điều phải cao hơn ngấn nước 1 thước 5 tấc, hạ lưu và sông vừa, đê điều đều cao hơn 1 thước, giả thử như thượng lưu sông to, đoạn nào ngấn nước còn cách mặt đê 1 thước, thì gia cao 5 tấc; đoạn nào ngấn nước tràn quá mặt đê 1 thước, thì đắp thêm 1 thước, lại gia cao 1 thước 5 tấc nữa, nếu đoạn nào ngấn nước cách mặt đê từ 1 thước 5 tấc trở lên thì không phải đắp thêm, ngoài ra

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

theo lệ ấy mà suy, còn đất đắp thêm, chiều mặt đê rộng tự 1 trượng 5 thước đến 2 trượng thì thu lại ước 5 thước, hai bên để lưu không đều 2 thước 5 tấc, đoạn nào rộng tự 1 trượng 4 thước trở xuống thì thu lại ước 3 thước, 2 bên đều để lưu không 1 thước 5 tấc cho đỡ công sức. Lại đê điều, có chỗ phải đương thế nước xung khích, cũng có chỗ thế không xung khích lắm, nên phải tùy thế đắp đấy, không phải nhất khái theo y thức, xin do các quan tỉnh tinh nghĩ, tâu xin thi hành.

Vua y lời bàn ấy. Lại sai truyền dụ cho các quan tỉnh đều thân hành đi khám, tùy thế tính kỹ, hoặc trước nghị phải cao thêm 1 thước 5 tấc, nhưng đoạn ấy xung yếu, thấp khuyết phải cao hơn 2 thước, hoặc 3 thước thì chuẩn cho trù tính làm việc ngay, nếu đoạn nào không phải là hiểm yếu xung khích, đáng giảm bao thước tấc thì cũng chuẩn cho [illegible] giảm, không phải cứ nệ

Vua chỉ lên nóc điện bảo quan hầu rằng : « Phàm gặp mưa to thì các chỗ máng nước ở cung điện, nước chảy rất là dội mạnh, 2 bên mái ngói đều có thấm lậu, trẫm thường sai người lên nóc để xem, máng nước sâu đến 2 thước, cái cớ sở dĩ dội mạnh và thấm lậu là bởi mưa xuống như trút, chỗ miệng máng chảy ra không kịp, mà lại có 2 mái ngăn chắn. Lấy đấy mà xem, thì nước sông bị đê ngăn chắn, nên đê điều vỡ lở nhiều nơi, lại còn ngờ gì nữa ».

Giảm bớt viên dịch thuộc tỳ bộ Công :

(Lệ định : Lang trung, viên ngoại, chủ sự, tư vụ đều 4 người ; bát cửu phẩm thư lại đều 8 người, vị nhập lưu 50 người, sau vì kiêm quản công việc tỳ mộc thương bận nhiều, nên đặt thêm chủ sự, tư vụ đều 1 người ; bát cửu phẩm thư lại đều 2 người, vị nhập lưu 20 người, đến nay tỳ mộc thương đã đặt nhà riêng, chuẩn cho chiếu số đặt thêm mà giảm bớt).

https://tieulun.hopto.org

Đúc sách vàng ấn vàng tấn tôn :

(Sách dài 6 tấc 3 phân, rộng 3 tấc 6 phân, 2 trang mặt trước mặt sau chạm khắc rồng mây, 3 tờ ở giữa khắc bài sách phong và xâu 1 cái vòng vàng, sách ấy nặng 43 lạng 7 đồng; ấn vuông 1 tấc 7 phân, dày 2 phân 7 ly, cao suốt 1 tấc 6 phân 2 ly, núm ấn có 2 tầng như con rồng ngồi, ấn nặng 81 lạng 1 đồng cân 6 phân).

Dụ rằng : « Năm nay kính gặp tiết mừng lớn thánh mẫu hoàng thái hậu ta 70 tuổi ; nhân nghĩ lòng hiếu của bậc thiên tử, không gì lớn hơn là lễ tấn tôn cha mẹ, trẫm xét rộng điển lễ đời xưa, có đúc vàng khắc ngọc, tấn dâng tôn hiệu, để tỏ đức tốt. Nay nghĩ tôn dâng huy hiệu là nhân tuyên từ khánh hoàng thái hậu, chuẩn cho quan có trách nhiệm dự bị trước, kính cẩn sửa đúc sách vàng và ấn vàng, đợi trẫm kính duyệt lại, đến kỳ chọn ngày tốt làm lễ, khắc gấp được lớn lâu dài để rộng tỏ lòng hiếu của trẫm.

Làm xe máy cưa ván gỗ (bắt chước kiểu mẫu Tây-dương làm ra). Vua thưởng cho thợ 100 quan tiền.

Vua đến chơi xem, bảo quan hầu rằng : « Trẫm xem xe ấy dùng trâu chuyển vận, con trâu đã cày quen, thì dẫu gầy yếu, nhưng sai khiến được chuyển động, còn như con trâu chơi dưng, dù to béo nhưng thở hộc lên không làm nổi, thế nên trẫm rất ghét những kẻ chơi dưng mà không làm việc ».

Sai tỉnh Quảng-yên làm lại sổ sách đinh điền. Vua dụ bộ Hộ rằng : « Nhân dân hạt này cùng thấm nhuần thanh giáo, nhiễm phong tục người kinh đã lâu, thế mà từ trước đến nay, sổ mục đinh điền vẫn dùng lệ thường làm, định lại một phen, cho chính thể đều nhau, nên sai quan tỉnh chuyển sức cho viên phủ, châu, huyện bắt tổng lý sở tại, cứ thực biên báo, sổ đinh thì ghi rõ họ tên và tuổi ; ruộng đất thì ghi rõ mẫu, sào, thứ bậc ; sổ

https://tieulun.hopto.org

làm xong để vào bộ xét lại, sau có nhân đinh được trừ, điền thổ khai khẩn nộp thuế, theo lệ thi hành ».

Cho Bùi Quĩ, hữu thị lang bộ Công đổi làm thự tả thị lang bộ Hình.

Bàn đời con cháu nhà Lê đến tả kỳ.

Trước đây tập thỉnh an của Phạm Lương Phú là án sát Sơn-tây tâu xin: phàm con cháu họ Lê tản cư ở dân gian, do sở tại hàng tháng kiểm điểm, để cho có quản thúc, không dám làm trái phép.

Vua dụ Nội các rằng: ngày trước ngôi nhà Lê, giữa chừng bị suy, họ Trịnh lấn áp, nguy Tây diệt mất, thế là nhà Lê mất nước đã hơn 5,6 mươi năm, triều ta dựng lại non sông, có cả nước Việt, thực là lấy thiên hạ ở trên tay nhà Tây-sơn, cùng với nhà Lê nguyên không can thiệp. Nhờ Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta khiến cho đã đất được rồi, đã mất được còn, phong cho con cháu nhà Lê là Lê Duy Hoán làm tước công nối dòng đời, cấp cho ruộng thờ cúng và phu coi miếu, ban ơn cho nước bị diệt vong, rất nhiều rất hậu, thực là đế vương đời trước chưa nghe thấy thế, không những con cháu nhà Lê hàm ơn đội đức vô cùng, ngay các vua nhà Lê có thiêng, cũng biết cảm động ở dưới chín suối, ngờ đâu Duy Hoán quên ơn phản lại, mưu đồ trái phép, làm ra lời nguy gièm pha, giặc lớn không theo đạo lý, tự phạm hình phạt không thể tha, con hắn là Duy Lương hiện còn trốn, cũng để đấy không hỏi đến, dù trung hậu như nhà Chu, cũng không hơn được, thế mà Duy Lương lại giúp cho giặc, họp bọn chống lại quan quân, liền bắt được ngay chịu tội, chỉ giết một mình hắn, cũng không từng bắt tội đến 1 người trong họ hắn, duy chuẩn cho theo lời bàn của các quan, tước hết danh hiệu trả về ngạch dân, cũng là theo nghĩa lý nên phải thế. Không ngờ mầm ác còn sót lại là Lê Duy Hiển, lại nguy xưng là minh chủ, đặt thành lời bội nghịch, xui

TIMSACHLUAT.VN

https://tieulun.hopto.org

giục mê hoặc thổ dân. Kia một họ không nổi lên được nữa, lẽ ấy đã rõ rệt, chúng ngu tối không biết, bèn cố cam tâm làm phản; bọn bất mãn ấy lại phụ thêm làm gian, theo việc làm ấy, không những tự giết thân mình lại muốn gico vạ cho cả họ nữa, tuy người phản nghịch, tất phải giết, không thêm bắt tội lây, nhưng việc thuộc án trọng quan hệ, cũng không thể không theo pháp luật mà tha được. Nếu muốn được toàn, tất phải khu xử khéo, khiến cho yên phận giữ phép, khỏi mắc vào hình pháp mới là bụng nghĩ của người nhân.

Vậy sai 6 bộ hội đồng với viện Đô sát bàn cho xác đáng, nên xử trí thế nào, hoặc lựa chỗ cho dời đi, cho dòng dõi một nhà họ Lê đều giữ được toàn vẹn, để tỏ sự hết lòng nhân nghĩa, bàn cho thỏa đáng tâu lên.

Đến nay lời bàn dâng lên: cho là đời xưa nhà Chu xử với nhà An, cũng lấy dựng nhà Thành Chu, đời dân ngoan ngu làm kế cốt yếu. Cho nên sau khi loạn lớn, không có lục khắc lần vào; mà con cháu nhà An, thần phục nhà Chu, là vì cách khu xử có đạo lý. Vả lại vận hội họ Lê đã lâu, lịch số đã hết, quân một lữ của nhà Tây-sơn, lấy được cả thừa quân mười vạn của nhà Thanh, cứu giúp không nổi, đó là hiệu nghiệm rõ ràng, một họ không nổi lên được, thế mà chúng ngu tối không biết, thường thường mưu đồ càn bậy, không có căn cứ, trước thì Duy Hoán, sau rồi Duy Lương, Duy Hiển đều vì mưu phản phải giết, chắc rằng bọn hèn mọn ấy, tự chúng bị tội, không đủ làm lo cho triều đình, duy làm phản làm loạn, phải giết cả họ, điều luật nghiêm cấm còn đó, tuy lòng vua có không nỡ, nhưng công luận quyết cũng khó dung, đâu được thường cầu điển lệ khoan tha, thì sở dĩ xử trí như thế, chỉnh là mưu tính cho con cháu nhà Lê mà thôi.

Nay xin cho từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, đều chiếu các người họ Lê ngụ ở hạt ấy, hết thảy đàn ông đàn bà, già trẻ,

https://tieulun.hopto.org

bắt giao bộ Hộ tất cả, để bộ xét lấy theo nhiều ít phát đến các tỉnh ở Tả kỳ, liệu chỗ xếp đặt cho ở, các tổng lý sở tại thời thường kiểm điểm, có người tự tiện trốn đi thì bảo quan bắt để trị tội, người chết cũng báo để làm bằng, hoặc người nào tuổi đến 15, biên thêm vào sổ, đến cứ sổ thêm hay giảm ấy, 3 tháng 1 lần, báo lên tỉnh, các tỉnh hằng năm cứ cuối tháng 6 và tháng 12, làm sổ báo về bộ để xét lại, nếu tổng lý tra xét không chu đáo và mượn cớ dọa nạt sách nhiễu sẽ trị tội nặng hơn, thì bọn chúng được gần gọi nương tựa nơi gần kinh kỳ, cùng giúp nhau để sống. Sau này dạy bảo thấm thía, tất đều là dân đời thái bình.

Vua nghe theo, ra dụ cho dân bà con gái, không phải dời đi, có ai muốn theo đi cũng cho, chuẩn cho bộ Hộ: từ nay tiếp được các tỉnh giao người đến, liệu phát đi [illegible] dưới 15 người, mỗi đời đến, cấp cho tiền trắng, mỗi người 10 quan tiền, già trẻ và đàn bà con gái tình nguyện theo đi thì cấp cho 1 nửa. Đến chỗ phân phối, sáp nhập vào dân làng; trai tráng cấp cho mỗi người 1 mẫu hoặc 5 sào ruộng quan hay ruộng trại, binh lính sai dịch và thuế than đều được miễn đủ, hạn 5 năm cũng giống như dân thường. Còn đến vua Lê, ruộng tự điền và phu cai mộ, vẫn theo chỉ trước, do quan địa phương trông nom.

Hiệp biện đại học sĩ, lãnh thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Khoa Minh bị bệnh, xin phép nghỉ. Vua sai tham tri là Đào Trí Phú, biện lý là Nguyễn Đắc Trí, quyền giữ ấn ở bộ làm việc.

Cho Trương Đăng Quế, hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh, kiêm quản khâm thiên giám.

Bổ thụ Hà Duy Phiên làm thượng thư bộ Công, Lê Đăng Doanh làm bố chính Quảng-trị, Nguyễn Trọng Tân làm phủ thừa phủ Thừa-thiên, Trương Quốc Dụng làm

https://tieulun.hopto.org

án sát Quảng-ngãi, Vũ Thế Trường làm án sát Phú-yên, Bùi Mậu Tiên làm án sát Ninh-bình, Nguyễn Đức Tân làm lang trung bộ Công, Tôn thất Thiết làm phó sứ ty tử tế, Phạm Trọng Huyên làm đốc học Quảng-ngãi, Đỗ Tác Trung làm đốc học Gia-định, Lê Hiếu Hữu làm đốc học Định-tường, Nguyễn Duy làm đốc học Hưng-yên.

Bổ thụ Phạm Phi làm lãnh binh Hà-nội; Lê Quang Quảng, Giáp Văn Tân làm vệ úy quân Cấm-binh, Quảng vẫn tác vi phó lãnh binh Vĩnh-long, Tân tác vi phó lãnh binh Bắc-ninh, Đặng Công Thộp, Trần Đại Tự làm phó vệ úy, Thộp vẫn sung làm phó lãnh binh thủy sư ở Thanh-hoa, Tựu sung làm phó lãnh binh Nam-định; Nguyễn Nghĩa Thịnh làm vệ úy vệ Quảng-nam; Đỗ Đức Tấn làm vệ úy vệ thủy Bình-định; Lê Văn Diệp làm phó vệ úy vệ thủy Phú-yên; Tôn thất Mậu làm vệ úy vệ Bình-thuận, Đỗ Văn Đỏ làm phó vệ úy; Lê Văn Tự làm vệ úy vệ tả thủy Gia-định, Chu Việt Mưu làm phó vệ úy; Vũ Văn Nhượng làm vệ úy vệ tả thủy Biên-hòa; Nguyễn Văn Hựu làm úy vệ tả thủy Vĩnh-long; Nguyễn Văn Tây làm vệ úy vệ hữu thủy Vĩnh-long, Nguyễn Văn Điệp làm phó vệ úy; Vũ Văn Lượng làm phó vệ úy vệ tả thủy Định-tường; Phạm Văn Quản làm phó vệ úy vệ thủy Hà-tiên; Tôn thất Tự làm vệ úy vệ Nam-định; Tôn thất Cung làm vệ úy vệ Hải-dương; Phạm Văn Phái làm phó vệ úy quân Cấm-binh, vẫn lãnh quản cơ cơ tả thủy Nghệ-an.

Bổ thụ Phan Đình Vinh làm phó vệ úy vệ tiền nhị Hữu dực quân Vũ-lâm; Nguyễn Văn Tập làm vệ úy vệ tiền doanh Thần cơ, Lê Văn Đắc làm phó vệ úy vệ hữu; Lê Phu Khuê làm vệ úy vệ hữu doanh Tiền phong; Lê Việt Chuyên làm phó vệ úy vệ tả doanh Long võ; Trần Ngẫu làm phó vệ úy vệ hữu; Lê Kim Trợ làm phó vệ úy vệ hữu doanh Hổ uy; Lê Tất Ứng làm vệ úy vệ Kinh tượng nhất; Phạm Văn Đống làm phó vệ úy vệ phi kỵ

https://tieulun.hopto.org

viện Thượng-tứ; Nguyễn Văn Lân làm phó vệ úy vệ Trung-bảo nhị Trung quân; Vũ Văn Tân làm phó vệ úy vệ Tiền bảo nhất, Tiền quân; Man Văn Nội làm vệ úy vệ nhị; Nguyễn Lợi làm phó vệ úy; Đinh Văn An làm phó vệ úy vệ Hữu bảo nhất Hữu quân; Nguyễn Văn Gia làm vệ úy vệ nhị; Dương Văn Chiêu làm phó vệ úy; Trần Ngọc Cần làm phó vệ úy vệ hậu bảo nhất Hậu quân; Trần Văn Quản làm phó vệ úy vệ nhị; Nguyễn Văn Pháp làm vệ úy tam Trung doanh Thủy sư ở kinh kỳ; Nguyễn Văn Đông làm phó vệ úy; Nguyễn Văn Kỳ làm vệ úy vệ ngũ; Trần Văn Thiện làm phó vệ úy; Đồng Văn Cương làm phó vệ úy vệ nhị tả doanh; Trần Văn Phương làm phó vệ úy vệ tam; Nguyễn Bá Tinh làm phó vệ úy vệ tứ; Phạm Văn Cần làm phó vệ úy; Phan Văn Mẫn làm phó vệ úy vệ nhất doanh Hữu; Trần Văn Võ làm phó vệ úy vệ nhất doanh Tả; Phan Công Quý làm phó vệ úy vệ tứ; Nguyễn Đình Liệu làm vệ úy vệ Minh võ doanh Thần cơ; Dương Đình Lâm làm phó vệ úy; Lê Văn Hạt làm phó vệ úy vệ Toàn võ; Phan Văn Đạt làm vệ úy vệ Phấn võ doanh Tiền phong; Nguyễn Đức Nhân làm phó vệ úy vệ Tuyên võ doanh Hổ uy; Tôn thất Tư làm phó vệ úy vệ Cung võ.

Cho Nguyễn Văn Trung quản cơ cơ Hữu cường làm vệ úy vệ Ninh-bình.

Quan tỉnh Thanh-hoa tâu nói: « Binh dũng thuộc tỉnh, trước đây tỉnh để lại đóng giữ đồn các châu Quan-hóa, Lương-chính, Thường-xuân, người đau ốm quá nửa, xét ra khí hậu địa hạt ấy, từ tháng 3 trở đi, lam chướng rất nhiều, biên binh không thể ở đấy lâu được. Nay sau khi đánh bắt và kinh lý, nhân dân cùng đem nhau trở về cày ruộng mà ăn, đào giếng mà uống như trước, địa phương yên tĩnh, binh dũng ở đấy cũng không làm việc gì, xin đều rút về, từ nay về sau, hằng năm 1 viên bố án và lãnh binh thần đem một vệ linh tỉnh đi kinh lược hạt ấy, xem xét mà phủ dụ. Vua cho lời tâu là phải.

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Binh phân phát các hoa danh giáo dưỡng đến các tỉnh Nam-kỳ, Bắc-kỳ để đợi bổ. Về sách hoa danh từ trước đến nay, người dự có đi đánh trận là 14 người, cho bổ làm chánh đội trưởng suất đội. Về binh giáo dưỡng người dự vào đi đánh trận 3 lần trở lên là 11 người, cho bổ làm đội trưởng, người đi đánh trận 2 lần trở xuống 32 người, cho bổ làm ngoại ủy đội trưởng và thưởng cho áo quần có thứ bậc.

Bắt đầu làm Vọng lâu.

Vua dụ rằng: « Cửa biển Thuận-an là bờ biển quan yếu ở kinh, từ trước đến nay các thuyền ra vào, chỉ cần cứ vào giấy tờ ở đồn biển báo lên, chưa khỏi chậm trễ. Chuẩn cho tự phía mặt trước kinh thành theo ven biển đến thành Trấn-hải, liệu làm vọng lâu, chế cấp cờ hiệu, để làm dấu hiệu truyền báo cùng nhau. Chỗ lầu ấy lựa phái suất đội, thợ lại và biền binh đều ở trên lầu để gác trông, nếu thấy tàu ở phía sau treo báo cờ hiệu các gì, tức thì theo thứ tự theo dùng sắc treo lên để tin tức được nhanh, nên sai 2 bộ Binh, Công châm chước bàn định điều lệ kê ra tâu lên. Lại nói: phép cờ báo hiệu ấy, xưa hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, muốn làm mà chưa quả quyết. Cho nên trẫm noi theo chí tiền đế làm ra, tuy trạm thủy truyền báo bằng ngựa, cũng không nhanh chóng như thế được, rồi chuẩn cho theo như nghị định, ở cửa lầu chính đông, phía mặt tả kinh thành, nhân dấy làm một sở vọng lâu, các nơi: Đông-trì, An-quán, Phả-trì, Thạch-cần, Phú-an, Dương-nỗ, Thuận-an, Trường-châu, Cáp-châu (đều tên đất) và chỗ gần phía tả thành Trấn-hải, tất cả 10 sở (dài suốt hơn 2.740 trượng theo thứ tự gọi là Kỳ lâu thứ nhất đến thứ 10, đặt biền binh gác trông, cấp cho cờ hiệu và bài hiệu.

(Lầu cửa chính đông, thị vệ 1 người, hộ vệ, cảnh tất, cờ, trống đều 3 người, kỳ lâu tự thứ nhất đến thứ 9 đều suất đội 1 người, đội trưởng 1 người, ngoại ủy 1

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người, thư lại 2 người, quân lính 10 người ; kỳ lâu thứ 10, 2 bộ Binh Công và ty bưu chính, tư vụ hoặc bát cửu phẩm đều 1 người, hộ vệ, cảnh tất, kim sang đều 2 người, mỗi tháng 1 lần thay đổi, mỗi sở cờ hiệu 30 bức, bài hiệu 30 chiếc, mặt trước bài ấy, phía trên viết hiệu cờ, phía dưới viết màu sắc cờ, mặt sau viết bài ở kỳ lâu thứ mấy), để ghi nhận dấu chuyển báo, có chậm trễ sai lầm thì ấy việc nhẹ nặng xử tội.

(Đến khi ấy bắt đầu treo cờ hiệu, như thuyền ở kinh phải đi nước ngoài, lúc ra cửa biển, dùng cờ hiệu giáp nhất ; phải đi việc bắt giặc, hoặc đi tuần ở biển dùng cờ hiệu giáp nhị ; phải đi các hạt, hoặc đến Đà-nẵng giải vận hóa hạng, dùng cờ hiệu giáp tam. Lúc vào cửa biển, đều gia thêm dãi đỏ ở trên, tức là cờ hiệu mậu cửu. Thuyền ở Nam-trực giải hóa hạng đến kinh, lúc vào cửa biển, dùng cờ hiệu ất nhất ; Đà-nẵng dùng cờ hiệu ất nhị ; Tả kỳ dùng cờ hiệu ất tam ; ở quãng giữa lục tục vào cửa biển, dùng cờ hiệu ất tứ ; Hữu-kỳ dùng cờ hiệu ất ngũ ; Nam-kỳ dùng cờ hiệu ất lục ; Bắc-kỳ dùng cờ hiệu ất thất ; thuyền vận tải ở Nam, dùng cờ hiệu ất bát ; thuyền vận tải ở Bắc dùng cờ hiệu ất cửu ; cả đoàn thuyền được thanh thỏa đều thêm cờ hiệu mậu cửu. Thuyền công phải đi ngoại quốc, bỏ neo ngoài biển, dùng cờ hiệu bính nhất ; thuyền giải vận hóa hạng ở Nam-trực, Tả-kỳ, Nam-kỳ Nam-tào, dùng cờ hiệu bính nhị ; thuyền giải vận hóa hạng ở Bắc-trực, Hữu kỳ, Bắc-kỳ Bắc tào, dùng cờ hiệu bính tam ; thuyền đi làm việc bắt giặc và tuần biển trở về, dùng cờ hiệu bính tứ ; nếu không tiện vào cửa biển, theo gió chạy đi thì đều thêm cờ hiệu mậu cửu.

Thuyền quân nước Thanh, bỏ neo ở ngoài biển dùng cờ hiệu đinh nhất ; thuyền buôn vào cửa biển dùng cờ hiệu đinh nhị, thuyền quân các nước Tây dương, bỏ neo ở ngoài biển, dùng cờ hiệu đinh tam ; thuyền buôn

https://tieulun.hopto.org

dùng cờ hiệu đinh tứ; thuyền nước ngoài bị nạn gió, dùng cờ hiệu đinh ngũ; chạy đi đều thêm cờ hiệu mậu cửu. Cửa biển, sóng gió nổi dữ, dùng cờ hiệu mậu nhất; lại yên tĩnh, thì thêm cờ hiệu mậu cửu. Thuyền phái đi việc công, mắc cạn dùng cờ hiệu mậu nhị, nếu ra được khỏi chỗ cạn thì thêm cờ hiệu mậu cửu. Nước biển lên mau khác thường, dùng cờ hiệu mậu tam; thấy thuyền giặc kiểu nước Thanh, đi lại ngoài biển, dùng cờ hiệu mậu tứ; thuyền giặc kiểu Tây dương dùng cờ hiệu mậu ngũ; nếu đã chạy đi, đều thêm cờ hiệu mậu cửu. Thuyền phái đi việc công mà lỡ việc, dùng cờ hiệu mậu lục; nếu cứu khỏi thì thêm cờ hiệu mậu cửu. Trông thấy thuyền quân nhiều, giản hoặc phe phẩy cờ, đánh trống, bắn súng thì dùng cờ hiệu mậu thất, thấy thuyền quân đi dạng số nhiều, không phải là thuyền quan, thuyền vận tải, thuyền buôn thì dùng cờ hiệu mậu bát, thấy thuyền quân đi dạng số ít thì thêm cờ hiệu mậu cửu. Trông xa thấy những thuyền ở ngoài biển, chưa thể phân biệt rõ là thuyền hạng nào, chỉ nhận là giống thuyền của nước mình, thì dùng cờ hiệu mậu cửu. Phàm các cờ hiệu ấy, nếu khi thông báo, ngày đã về chiều, và ngày hôm ấy sắc trời mây mưa mù mịt, lầu ở phía trên cùng lầu ở phía dưới xem nhận khó đích thực, hoặc đêm tối không tiện kéo cờ, thì cứ việc phải báo là bài hiệu gì, tức thì đem bài ấy lần lượt báo ngay. Việc nào phải dùng cờ hiệu ấy, lại thêm cờ hiệu khác, thì đem bài hiệu ấy, và bài phải gia thêm cùng đệ đi cả. Nếu thuyền phái đi việc công ở ngoại quốc trở về, vào cửa biển, phải đem bài hiệu giáp nhất cùng với bài hiệu mậu cửu cùng đệ đi.

Hiệu cờ mượn dùng khi hỏi đáp như hỏi: hiện nay ở cửa biển, chiều gió thuận hay nghịch, hoặc gió phu tức thì mượn dùng cờ hiệu mậu cửu, treo lên ở lầu

https://tieulun.hopto.org

cửa chính đông, lầu ở phía dưới đều theo thứ tự treo lên, đến lầu cờ thứ 10, phải xét cửa biển hiện nay, gió thuận thì dùng cờ hiệu ất nhị để trả lời, nếu gió nghịch thì mượn dùng cờ hiệu màu nhất, gió phụ thì mượn dùng cờ hiệu ất tứ để trả lời, các lầu cũng đều theo thế để báo, gặp khi trời mù mịt, hoặc chiều hôm ban đêm, cũng chiếu dùng các hiệu bài ấy. Tháng giêng, tháng chạp, gió đông bắc, gió chính đông, gió bắc là thuận; gió tây nam, gió chính tây, gió chính nam là nghịch; gió đông nam, gió tây bắc là phụ. Tháng 2 gió chính đông, gió đông bắc, gió đông nam là thuận; gió chính tây, gió tây nam, gió tây bắc là nghịch; gió bắc gió nam là phụ. Tháng 3 tháng 4, gió đông nam, gió chính đông, gió chính nam là thuận; gió tây bắc, gió chính bắc, gió chính tây là nghịch; gió đông nam, gió tây nam là phụ. Tháng 5, gió chính bắc, gió tây bắc, gió đông bắc là thuận; gió chính đông, gió chính tây là nghịch; gió đông nam, gió tây nam là phụ. Tháng 6 tháng 7, gió tây nam gió chính nam, gió chính tây là thuận; gió đông bắc, gió chính bắc, gió chính đông là nghịch; gió đông nam, gió tây bắc là phụ. Tháng 8, gió chính tây, gió tây nam, gió tây bắc là thuận; gió chính đông, gió đông bắc, gió đông nam là nghịch, gió chính nam, gió chính bắc là phụ. Tháng 9 tháng 10, gió tây bắc, gió chính tây, gió chính bắc là thuận; gió đông nam, gió chính đông, gió chính nam là nghịch; gió tây nam, gió đông bắc là phụ. Tháng 11, gió chính bắc, gió tây bắc, gió đông bắc là thuận; gió chính nam, gió đông nam là nghịch; gió chính đông, gió chính tây là phụ. Gián hoặc truyền hỏi sóng gió ở cửa biển yên hay động, thì mượn dùng cờ hiệu đinh tứ, trước hết treo ở lầu cửa chính đông, các lầu ở phía dưới, theo thứ tự nhận mà làm việc, đến lầu thứ 10, xét xem hiện nay

https://tieulun.hopto.org

sóng ở cửa biển yên lặng thì cũng dùng cờ hiệu mậu nhất, lại thêm cờ hiệu mậu cửu để trả lời; nếu sóng gió cuồn cuộn thì vẫn mượn dùng cờ hiệu mậu nhất để trả lời, hoặc ngày trời mù mịt hay ban đêm cũng đều chiếu lệ dùng bài độ báo.

Lầu cờ ở khoảng giữa, như thấy lầu phía trên có hiệu cờ truyền hỏi, lại thấy lầu ở phía dưới có hiệu cờ khai báo, cùng treo lên, thì trước hết cứ theo hiệu cờ ở lầu phía dưới, lập tức treo báo; đợi lầu phía trên tiếp nhận treo lên xong thì bỏ ngay. Lại đem hiệu cờ lầu phía trên truyền hỏi treo lên, để cho lầu ở phía dưới, theo đấy mà treo.

Lầu cờ thứ 10: tiếp thấy hiệu cờ lầu phía trên truyền hỏi, đồng thời lại có việc phải thông báo, thì trước hết đem hiệu cờ trả lời treo lên, đợi lầu ở phía trên nhận thấy treo tiếp xong, lên đem hiệu cờ phải thông báo treo lên.

Phàm khi thông báo, lầu ở phía dưới trông thấy lầu phía trên, hiện đã tiếp được treo cờ đúng màu sắc thì mới được bỏ xuống, nếu thấy cờ ở lầu phía trên treo tiếp có sai lầm, tức thì đem bài hiệu đi báo ngay; để cho treo lại, nếu các lầu phía trên trót đã treo lầm, cũng đều theo bài ở lầu ấy đệ đi, còn từ lầu trên truyền hỏi, mà lầu ở phía dưới có sai lầm thì cũng thế.

Phàm các lầu thông báo, thư lại phải có sổ nhật ký biên rõ, ngày nào, giờ nào, treo cờ hiệu gì, cuối tháng hội nộp ở bộ.

Biên binh thường trực ở lầu cửa chính đông, phàm tiếp được lầu phía dưới thông báo, thì một mặt treo hiệu cờ lên, một mặt đem bài hiệu ấy chuyển đến sở thị vệ.

Thông báo bằng kỳ bài, chỉ dùng từ lầu cờ thứ 10 gồm phía tả thành Trấn-hải đến kinh mà thôi, nếu

https://tieulun.hopto.org

gặp xe vua đi tuần, chợt có việc phải tâu báo, thì đến ở thành Trấn-hải chỉ theo lệ dùng tờ bẩm mang đến hành tại, do bộ chuyển lên, không được dùng cờ, bài.

Từ trước đến nay, thuyền bè ra vào cửa biển Thuận-an, ở thành Trấn-hải, theo lệ có treo cờ bắn súng, nay đã có hiệu cờ thông báo thì cờ các sắc lệ trước đều bỏ, duy bắn súng vẫn như cũ).

Hoãn tô ruộng và tiền, thóc năm trước thiếu cho dân bị thủy tai ở 5 huyện thuộc Hưng-yên, và 6 huyện thuộc Hải-dương. Số tô thiếu về vụ hạ của 6 huyện bị thủy tai thuộc Sơn-tây, cho chiết nộp bằng tiền.

Sai quan thanh tra nha mộc thương.

Cho Trần Hiển Doãn, biện lý bộ Binh sung chức đồng lý; Nguyễn Xuân Quang là ngự sử đạo Định—An [illegible] bộ binh, đem sổ chữa cũ và mới thu, khai tiêu và thực còn từ mồng 1 tháng 7 năm Minh-mệnh thứ 14, đến cuối tháng 6 năm ấy, tra xét kỹ càng để rõ đủ thiếu, hạn 2 tháng phải xong. Viên nhận được sung phái và theo làm việc (thuộc ty các nha, lục thất phẩm trở xuống 8 người) đều gia cấp cho tiền gạo, lương 2 tháng.

Đóng thêm thuyền bọc đồng có nhiều dây:

(Năm trước nhiều lần đóng thuyền bọc đồng; 3 chiếc thuyền thuy-long, linh-phượng, phấn-bằng là lớn nhất; 3 chiếc thuyền thanh-loan, kim-ưng, vân-điêu là hạng vừa; 5 chiếc thuyền dương-hiệu các chữ Thanh, Bình, An, Định, Tĩnh lại vừa nữa; 5 chiếc thuyền hải-hiệu các chữ Thanh, Bình, An, Định, Tĩnh và 5 chiếc thuyền tuần-hải từ số 1 đến số 5 đều là hạng nhỏ, tất cả là 21 chiếc thuyền. Đến nay đóng thêm 9 chiếc, tính suốt cả đủ số trước sau 30 chiếc. Về đóng thêm 3 chiếc hạng lớn vừa, đặt tên là các hiệu: tường-hạc, thần-giao, tiên-ly,

https://tieulun.hopto.org

cùng với các chiếc thanh-loan, kim-ưng, vân-điêu là 6 chiếc. Còn 6 chiếc hạng nhỏ, thì 5 chiếc vẫn dùng hải-hiệu cùng với 9 chiếc hiệu cũ chia làm nhất nhị (như loại thanh-hải nhất, thanh-hải nhị, bình-hải nhất, bình-hải nhị) để phân biệt, 1 chiếc gọi là tuần-hải số 6.

Sửa sang 2 điện Văn minh và Võ hiển, thưởng cho biền binh làm việc 200 quan tiền.

Làm lại công đường Đại lý tự : (Trước cấp cho nha thự thương bạc, chỉ có 3 gian, 2 dầu xây tường gạch, đổi làm 3 gian 2 chái, và thêm một nhà bếp).

Tỉnh Bắc-ninh bắt được tên giặc trốn là Trần Trọng Phiên (người xưng là hậu quân) đem giết. Vua thưởng cho người đi bắt 200 quan tiền.

Triệu Trấn-tây tướng quân, lãnh tổng đốc An-giang Hà-tiên là Trương Minh Giảng vào chầu.

TAILIEU.COM.VN

năm mà hạt thành lấy chính đường yên ổn cho nên triệu về. Sai Dương Văn Phong tuần phủ Thuận—Khánh đến Vĩnh-long quyền lãnh ấn tổng đốc quan phòng tỉnh Long—Tường ; Đoàn Văn Phú tổng đốc Long—Tường, chuyển đến Trấn-tây quyền lãnh ấn triện Trấn-tây tướng quân, cùng với tham tán là Lê Đại Cương, đề đốc là Bùi Công Huyên cùng bàn làm việc, Lê Đại Cương quyền lãnh ấn tổng đốc quan phòng tỉnh An—Hà.

Thị lang Nội các gia hàm tham tri là Lê Bá Tú, Nguyễn Tri Phương đều bị tội cất chức, vua sai Hà Quyền là tham tri bộ Lại, quyền làm việc Nội các. Trước đây, vua nghĩ chức giám lâm ở phủ Nội vụ, phần nhiều không xứng chức mà thanh tra chỉ làm cho xong việc, đặc cách phái bọn Tú đi tra xét, cũng không biết xét kỹ (như nhận làm các chậu giấy làm chậu sơn ; hỏi chế tạo thế nào, đều không thể nói được) sai đóng gông giam cấm rồi lại tha,

https://tieulun.hopto.org

Bèn sai Hà Duy Phiên, thượng thư bộ Công, Tôn thất Bạch, thị lang bộ Lại, Vương Hữu Quang phủ doãn, Nguyễn Văn thự Đại lý thiếu khanh mang theo khoa đạo, đem sổ sách hóa hạng trong kho đối chiếu, xem xét kỹ càng, trong sổ có tờ của các thần tâu xin bán hạ giá số vải Tây-dương hạng 6, Phiên nói: « Vải ấy là Phương mua, có dấu vết nhiều, mà xin đem bán hạ giá, tất có quan ngại ». Phương quát lên nói: « Việc ấy can gì đến chủ thủ, mà lại trách móc khe khắt như thế, sống chết, họa phúc, do tự ơn vua, sau này chẳng qua mang lòng hiềm báo lại nhau mà thôi ». Phiên lập tức đem việc ấy hặc tội tâu lên.

Vua nói: « Phương là quan nhỏ, dám bừa bãi như thế, bất kính còn gì hơn, sai cách chức, giao xuống bộ Hình nghị xử. Lại truyền chỉ, xét hỏi ngay trước mặt về tội gian dối. Phương chỉ nói: lúc tự vẫn thần tối tăm, phục xuống đất mà khóc, xin chịu tội chết. Đến khi lời bàn của bộ dâng lên, Phương phải tội vì mắng chế sứ (1), phải trượng và tội đồ gia thêm bậc; Tú cũng phải đi vì sơ suất, lầm lỡ, chiếu lệ nịch chức (2) xử cách chức.

Vua nghĩ Phương nhiều lần đã sai phái làm việc khó nhọc, vẫn biết cố gắng, đặc cách giáng làm vị nhập lưu thư lại ở phủ Nội vụ; Tú cũng giáng làm lang trung phủ Nội vụ, ghi giáng 2 cấp; thanh tra kỳ trước là Nguyễn Văn Nhị, Nguyễn Song Thanh, đều giáng 2 cấp; bọn Phiên tìm ra được nhiều sự tinh tệ của viên chủ thủ, đều hưởng gia 1 cấp; khoa đạo đi theo xem xét đều được kỷ lục 2 thứ; giám lâm là Nguyễn Lạc Thiện, Tôn thất Mạch và đốc công là Phan Đình Sĩ đều cách chức.

---

1. Chế sứ: người vua sai đi.
2. Nịch chức: làm việc không hết chức vụ.

TAISACHCOVAN

https://tieulun.hopto.org

Diễn voi trận ở giáo trường, thành ngoài phía nam. Vua thân hành đến duyệt.

Quốc vương nước Hỏa-xá là Vĩnh Bảo chết, người nước ấy theo tục, cùng nhau lập người cháu gọi bằng cậu tên là Liệt nối làm quốc trưởng, báo đến Phú-yên, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Nước ấy ở nơi cõi xa hẻo lánh, quen thói quê mùa, không biết nghi lễ giao tế; quốc trưởng tôn lập lên, cũng như là tù trưởng người man, tuy từ trước đến nay, liệt vào quốc vương, nhờ cậy ơn huệ hiển hách; nhưng cũng chưa được theo phép chia đất phong cho, thì 2 lễ du tế và tuyên phong, không phải sai sứ đi làm gì. Vả lại nước ấy năm nay chính đến lệ cống, đã chuẩn cho tháng 10 tiến kinh, tạm đợi khi sứ nước ấy đến, lại giáng chỉ cho thi hành ».

Từ nay phàm có thóc thu hoạch ở tịch điền các địa phương, xin cho lượng lưu lại ở tỉnh để chi việc lễ và năm sau gieo mạ để cấy. Còn thì đến kỳ vận tải nộp về kinh để cung vào việc thổi xôi các kỳ tế tự, tỉnh nào đường thủy vận tải không thông, thì cho vẫn trữ lại để chi dùng. Vua nghe theo.

Đình thần bàn dâng danh sách xét án mùa thu. Vua nghĩ là năm nay kính gặp khánh tiết, người hoãn tội chết hơn 340 người, người giảm tội phát vãng, hơn 180 người.

Cho Hoàng Đăng Thận cai đội vệ Kỳ võ tứ làm phó quản cơ; lại thăng thự phó vệ úy vệ Nghĩa võ, đoanh lĩnh úy.

Tháng 8, bộ Binh theo dự lựa bàn phép thi võ cử. Xin lấy các năm dần, tỵ, thân, hợi mở khoa thi hương; các năm tý mão, ngọ, dậu, mở khoa thi hội. Phàm khoa thi hương, kỳ đệ nhất thi mang nặng, kỳ đệ nhị thi các tài côn, quyền, đao, bài, kỳ đệ tam thi bắn súng điểu sang, người 3 kỳ đều trúng cả, gọi là cử nhân võ, người 3 kỳ dự trúng là tú tài võ. Phép thi khoa hội đều theo như

https://tieulun.hopto.org

thi hương, người 3 kỳ đều trúng, là trúng cách thi hội, trong đó người thông cả văn tự thi đều vào thi điện, còn chỉ biết nghề võ, cho tự trình bày được miễn thi, đợi khi vào đình đối xong, người nào quyển văn có phần số là võ tiến sĩ, ngoài ra không đủ phần số cùng với các người trúng thi hội mà miễn thi điện đều là võ phó bảng. Duy các tỉnh kinh trực trở vào nam, từ khi có nghị đưa người đi học võ đến nay, các tỉnh báo đến, người thông thạo nghề võ hãy còn ít ỏi, cần phải học tập ngày càng nhiều, lại tiếp tục bàn điều lệ tâu lên để làm. Lại xin từ nay các hạng quân hiệu từ đội trưởng đến binh thân, người có sức mạnh và nhanh nhẹn, muốn do thi võ xuất thân, thì cho đều được khi việc công nhàn rỗi, chiếu theo các nghề võ trong phép thi, thời thường gia công luyện tập, đợi sau này thành tài nhiều, ở kinh bảo bộ, cũng chuẩn cho vào thi. Vua cho lời tâu là phải.

Cho Phan Huy Thực, lang trung bộ Lễ, lãm tả thị Lang bộ Lễ; Phan Bá Đạt, thái thường tự khanh, lãm hữu thị lang bộ Lễ, vẫn lĩnh thái thường tự; Phan Thanh Giản lang trung bộ Hộ, biện lý bộ vụ, thăng thự hữu thị lang bộ Hộ; Lý Văn Phức lang trung bộ Công biện lý bộ vụ thăng thự hữu thị lang bộ Công; Ngô Kim Lân lang trung bộ Binh, đổi bộ lang trung bộ Công, biện lý bộ vụ. Con trai Thực là Phan Huy Vịnh, cũng chuẩn cho trở lại hàm tập ấm chức sự bộ Binh trước.

Hoàng Văn Ân, thự đốc Thanh-hoa, trước nhân mắc bệnh nghỉ việc, ở ngoài điều trị, đến nay bệnh dần trăm trọng; tuổi lại già yếu, chuẩn cho nguyên hàm về hưu trí. Cho Phạm Văn Điển chưởng phủ quyền lãnh tổng đốc Nghệ-an, Hà-tĩnh, đổi lãnh tổng đốc Thanh-hoa.

https://tieulun.hopto.org

Cho Nguyễn Long, viên ngoại lang bộ Binh làm viên ngoại lang phủ Nội vụ, hội đồng với Lê Bá Tô hộ lý ấn quan phòng phủ Nội vụ.

Triệu án sát Quảng-yên là Lê Kinh Tế về kinh, rồi điệu bổ làm lang trung bộ Lễ.

Bổ thu Trịnh Văn Nho làm án sát Hưng-hóa (Nho trước là lang trung, quyền lãnh án sát, đến nay mới được bổ thực thụ).

Gia cho thống chế Tả dực doanh Vũ lâm là Nguyễn Tăng Minh hàm đô thống.

Vua nói: « Nguyễn Tăng Minh tuy không công lao chiến trận, nhưng ra vào chầu hầu bên cạnh hơn 30 năm, một lòng thành thực, thực là đại thần tâm phúc. Cho nên trẫm đặc cách thưởng hậu ».

Thự đề đốc kinh thành là Nguyễn Văn Mỹ chết, cho Long võ, thăng thự Chưởng vệ, thự thống chế doanh Long võ, lại thự đề đốc kinh thành, kiêm trông coi việc phủ Thừa-thiên.

Tỉnh Ninh-bình bắt được tên giặc trốn là Quách Công Ôn đem giết. Chánh đội trưởng là Quách Công Độ, vì bắt được tên phạm ấy, vua thưởng cho kỷ lục 2 thứ, 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn và 200 quan tiền. Độ trước có chỉ bổ đi sai phái ở Hưng-yên; chuẩn cho tạm ở lại để bắt giặc. Thổ mục là Cao Viết Hiệp bổ đi làm việc ở Hà-nội, cũng tự nguyện cấp bạn cho nã bắt giặc trốn là Quách Công Kiến. Vua y cho.

Quan thành Trấn-tây tâu nói: Dân phiên ở hạt phủ Hải-đông, năm trước vì tên phản nghịch là Minh xua đuổi, theo sang nước Xiêm ở sác Tà-la, nay nghe người Xiêm muốn đời đến Vọng-các, bèn đem gia quyến xin về hơn 1.000 người. Xin xếp đặt cho ở các xứ gần đồn, cho được ở yên.

https://tieulun.hopto.org

Vua nói : « Thói cũ dân phiên hay dời chỗ ở bất thường, nay chúng chán ghét giặc Xiêm, đem nhau trở về, há có lẽ nào không nhận, nhưng vì số dân nhiều, nên chước lượng sắp xếp chia ở các phủ, để chúng cày cấy, an cư, nuôi sống, không nên tụ họp ở gần Hải-đông mà thôi. Và người nhiều, số dân lẫn lộn ; trong đó hoặc có gian điệp trà trộn, nom nhòm sự động tĩnh, nên mật sai ân sát tuần phủ sở tại để tâm dò xét, chớ để cho chúng đạt được mưu ấy. Và lại triều đình làm việc quang minh chính đại, vốn không phải nhận chứa kẻ phản nghịch, với gọi kẻ trốn tránh, chúng tìm về chốn cũ, nhân đó mà vỗ về, chính là ý kiến thương dân như một mà thôi, duy nơi biên thùy là chỗ quan yếu, không nên canh phòng sơ khoáng, chúng mất cả dân, hoặc có mưu ngầm đuổi theo bắt về, cần phải phòng giữ nghiêm ngặt hơn, cho chúng không thể thừa cơ hở được ».

Sai tỉnh Nam-kỳ tâu nói về việc số giản binh còn thiếu nhiều chưa đủ ngạch.

Vua dụ rằng : « Quân là để giữ nước, quý ở chỗ thực binh thực ngạch, đề phòng khi có việc, năm ngoái giản binh các tỉnh đã theo lời bàn tâu của kinh lược đại thần, theo từng quý xét và thi hành, trẫm nghĩ buổi đầu kén chọn dồn thành đội ngũ, cũng là lấy uy linh mà trị, sao bằng dùng cách dạy bảo trước, đã ra dụ cho phải gia tâm phủ dụ, thế mà trốn thiếu vẫn nhiều, đáng nên chiếu nghị trị tội, nhưng tạm nghĩ xứ Nam-kỳ được bình tĩnh lâu ngày, mọi người không biết việc binh ; thì việc chưa am hiểu hàng ngũ, chẳng khỏi nơi theo thói cũ, bỏng đủ bỏng trốn, chưa có thể bỗng chốc bỏ hết được ».

Nay chuẩn cho bọn đốc phủ, bố án đều sức rõ cho các quản suất vỗ về quân lính cho yên hàng ngũ, còn thiếu thì nghiêm trách phủ huyện bắt điền vào, cuối năm cứ thực khai danh sách tâu lên, nếu vẫn còn trốn thiếu nhiều, lập tức theo nghị trước trị tội.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Tuyên-quang, mộ quân. Cơ Tuyên-quang, nhiều linh trốn mất, chuẩn cho dồn làm 2 đội nhất nhị, còn thiếu thì mộ thêm lính ở trong Nam sung vào (quân hiện có 66 người, mộ cho đủ đội 50 người).

Đinh Doãn Trung, án sát Gia-định, tra xét án giặc thảo lược sơ suất, việc phát ra bị tội cách chức, cho Thân Văn Quyền, thự án sát Định-tường, đổi đi thự án sát Gia-định ; Lê Hữu Bẩn, thự lang trung bộ Công, đổi đi thự án sát Định-tường.

Nguyễn Gia Nghi, án phủ Ba-xuyên, nát rượu bỏ việc quan, bị quan thành Trấn-tây vạch ra hặc tội, vua chuẩn cho phải cách chức ngay, cho Mai Hữu Điển *Công* khoa cấp sự trung, đổi bổ viên ngoại lang bộ Binh đổi đi lãnh án phủ Ba-xuyên.

Sai ở kinh và các tỉnh ngoài đóng 50 chiếc thuyền hiệu, vẽ hai đường biển, lấy thợ ở cục Kiến chu, chia đi đổi bảo.

(Ở kinh 5 chiếc, Gia-định 7 chiếc, Vĩnh-long 6 chiếc, Định-tường 4 chiếc, Biên-hòa 3 chiếc, Bình-thuận, Nghệ-an đều 5 chiếc, Bình-định 4 chiếc, Quảng-bình, Thanh-hoa đều 3 chiếc, Khánh-hòa, Phú-yên đều 2 chiếc).

Chuẩn định từ nay, phàm kinh gặp chính ngày giỗ, 2 thành cửa biển Thuận-an, Đà-nẵng, nếu có thuyền bè ra vào, chuẩn cho chiếu theo lời bàn của bộ treo cờ lên để tỏ rõ hiệu lệnh làm thành lệ (trước định: ngày hôm ấy các kỳ đài ở kinh và tỉnh ngoài, đều miễn treo cờ).

Bố, án Thanh-hoa là Nguyễn Nhược Sơn, Nguyễn Quốc Hoan tâu nói; đã ủy tổng mục Trịnh-vạn, tìm được 1 cây quế, có thể bóc lấy được, xin cho lấy về cùng với sản vật địa phương, để đến kỳ khánh tiết đem dâng.

Vua bảo rằng: « Đấy là thổ sản chính cung lại nhận làm của mình, để sung cống hiến, thì giãi tỏ lòng thành

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ở chỗ nào? Phải lập tức đem quế ấy cung nộp thuế khóa, sản vật địa phương, bọn người đã sửa soạn, cũng đình chỉ. Rồi chuẩn cho tổng đốc mới lãnh chức là Phạm Văn Điển tự biện đem dâng, không cứ nhiều ít, chỉ đủ tỏ lòng thành kính mà thôi ».

Đặt thêm chuyên viên kiểm xét ở phủ Nội vụ.

Vua dụ rằng: « Phủ Nội vụ là nơi của kho chứa cả ở đấy, trước đã chuẩn định: phàm đồ vật chế tạo bằng vàng bạc, do Nội các hội đồng với Nội vụ xem xét, thu hay chi của công, thì do 4 nha (2 bộ Hộ, Công, Đô sát, Nội vụ) mất công xem xét để tỏ sự xét thực mà ngăn sự bớt xén, lập pháp thực là chu đáo. Lại nghĩ thợ may lãnh hàng để may, số ấy rất nhiều, trong đó, thay đổi bớt xén, giả mạo thông đồng làm gian, nhiều lần việc đã vỡ lở, tức đã tùy việc nghiêm trị. Lại dụ rõ ràng cho [illegible] chi biện có nhiều, thế cũng khó xét khắp được, sao bằng đặt thêm chuyên viên kiểm xét, mắt trông tai nghe được nhiều, thì bọn quan lại thợ thuyền không tốt ấy, dù có lòng riêng bớt xén, cũng sẽ phải sợ mà không dám lộ. Nay chuẩn cho Viện cơ mật, 2 bộ Hộ, Công và viện Đô sát đều phái 1 người thuộc viên; phàm các sở thợ ở Nội vụ, chi lãnh hóa hạng trong kho, đồ vật để may mặc, thêu dệt đều phải hội đồng xét thực, trong đó có thứ dài, ngắn, nhiều ít, cốt được vừa phải, các số chi và số còn thừa, đều phải đăng kỳ vào sổ để lưu chiểu, nếu xét có các tệ phù lạm, giả mạo, bớt xén, chuẩn cho hặc tội, trừng trị ngay.

Lại sai làm 2 cái triện đồng: (1 cái khắc 4 chữ « tứ nha kiểm ký », dài 1 tấc rộng 6 phân; một cái khắc 2 chữ « hội chi », vuông đều 1 phân, đều đóng bằng son), bộ Hộ giữ lấy, phàm hằng ngày hội đồng ghi chép và việc nào phải làm tờ thì đều cho đem dùng, các hàng

https://tieulun.hopto.org

hóa trong kho thừa ra, cũng chuẩn cho dùng ấn hội chi đóng ở mảnh cuối để đánh dấu.

Định lại vị thứ đền triền thân. Đền thờ nguyên trước thờ 9 án, lấy phía tây làm trên, đến nay chuẩn cho bộ Lễ hội đồng với phủ tôn nhân xét cả hội điển Bắc triều, lấy án chính giữa làm trên, chiếu theo thế thứ, dời đổi chỗ thờ:

(Án chính giữa, thờ Hoàng trưởng tử triều trước là Thành công Tôn thất Chương.

Án tả nhất, thờ Tương-dương quận vương Tôn thất Hạo,

Án hữu nhất, thờ Hải-đông quận vương Tôn thất Đồng,

Án tả nhì, thờ An-biên quận vương Tôn thất Mân,

Án hữu thị, thờ Thông-hóa quận vương Tôn thất Điện,

Án tả tam, thờ An-tây công Tôn thất Huy,

Án hữu tam, thờ Thuận-an công Tôn thất Hy,

Án tả tứ, thờ các vị hoàng tử triều trước chết sớm,

Án hữu tứ, thờ các vị hoàng tử trước chết sớm, cha của An-tây công là Ỷ công Tôn thất Bảo nguyên trước thờ thần bài, giao cho con người con thứ là Tôn thất Hiệp tức phó vệ úy vệ Dương võ Tôn thất Quý đem về thừa tự).

Làm thêm đền triền thân ở phía sau để thờ công chúa chết mà không có con nối. (Đền ở phía sau đền triền thân, 5 gian 2 chái, bày 5 án thờ:

Án chính giữa, thờ con gái thứ 9 của vua triều trước là Ngọc Dao, thụy là Trinh Thục, trước thờ ở đền triền thân,

Án tả nhất, thờ con gái thứ 3 của vua triều trước là Ngọc Toản,

https://tieulun.hopto.org

Ấn hữu nhất, thờ trưởng công chúa thứ 16 là Ngọc Thành, thuỵ là Nhu Khiết.

Ấn tả nhị, thờ các vị con gái chết sớm của vua triều trước.

Ấn hữu nhị, thờ các vị con gái trưởng vua là Ngọc Tôn, thuỵ là An Tĩnh, và con gái chết sớm của vua xưa.

Điển lệ cúng tế, mùa xuân mùa thu 2 kỳ tế ở đền triền thâu, mỗi lễ dùng 9 con lợn, đền ở phía sau dùng 6 con lợn. xôi cũng như thế, và chè quả, hương nến, trầu rượu. Lễ dựng cây nêu, đều dùng hương nến, trầu rượu, lễ chính đán, thì gia thêm bánh chưng và phẩm, quả).

Tuần phủ Quảng-Ngãi Lê Quang Định đem quân chống cự với giặc, bị giặc bắt, giữ nghĩa không chịu nhục, gieo mình xuống sông tự tận, tiết liệt rõ rệt, tai mắt mọi người đều nghe biết; đặc cách tặng phong là Minh Nghĩa thái trưởng công chúa, cho tên thuỵ là Trinh Liệt, làm thần bài và ghi sự trạng vào tôn phả.

Lại sai phủ Thừa-thiên mộ 15 người dân ở ngoài sổ, sung làm canh giữ 2 đền, còn 10 người biền binh vệ trung, trước bắt canh giữ, nay cho rút về hàng ngũ.

Đặt thêm thuộc tỳ tỉnh Quảng-nam, kinh lịch, bát cửu phẩm thư lại, mỗi chức 1 người; vị nhập lưu thư lại 4 người, cửa biển Đà-nẵng và 2 thành Điện-hải, An-hải, hạt tỉnh ấy chứa chất đường cát, giao nhận vật hạng của nhà nước, việc công hơi nhiều, quan tỉnh xin đặt riêng nhân viên tỳ thừa biện, để theo viên chuyên trông coi thành làm việc. Vua chuẩn cho theo lời bàn bộ Hộ, tăng thêm viên ngạch ở tỉnh để sung vào, không cho đặt danh sắc riêng.

https://tieulun.hopto.org

Con thứ 7 của vua là Miên Thẩn, thân cận với trẻ ngu độn, sửa sang trong nhà không nghiêm. Vua nghe biết sai tước bỏ áo mũ và phạt lương 1 năm; không cho dự châu hầu.

Vua xem địa đồ, bảo các bề tôi rằng: « Nước ta duy có Nam-kỳ, Bắc-kỳ, bờ cõi rộng lớn, còn 1 dải ở giữa, dựa núi gần biển, số người ở ít, trẫm thường xem địa đồ Bắc-quốc [Trung-quốc], 1 huyện đến 20.000 xã dân, tuy toàn hạt Thừa-thiên ở nước ta cũng không thể so sánh với đất 1 huyện ở Bắc-quốc. Lại bàn đến sử đời trước bảo rằng: Sách Xuân Thu, Tả thị chép ra nói ít mà ý đủ, đáng khen tài làm sử và văn chép sử, còn sử đời Hán đã không bằng sử cổ, sử đời Hán, nói còn gọn gàng; sử đời Đường, Tống lại không bằng, như sử đời Thanh thì lại không bằng sử đời Đường, Tống ».

Bắt đầu đặt chức chưởng ấn cấp sự trung ở 6 khoa, trật tòng tứ phẩm.

Vua nói: « Viện Đô sát giữ chức đài hiến, có quan hệ đến phong hóa kỷ cương, trẫm nghe khoa, đạo ở Bắc-triều [Trung-quốc] đều có chức chưởng ấn, mỗi khoa, đạo đều 5, 6 người, nay chuẩn cho trước hết đặt thêm mỗi khoa đều 1 chức chưởng ấn cấp sự trung để làm cấp bậc thăng chuyển. Bèn cho Nguyễn Trung Nghĩa, ngự sử đạo Ninh—Thái làm Lại khoa chưởng ấn cấp sự trung; Nguyễn Danh Quan, ngự sử đạo Hải—An làm Hộ khoa chưởng ấn cấp sự trung; Hà Thúc Trương, Lễ khoa cấp sự trung làm Lễ khoa chưởng ấn cấp sự trung; Nguyễn Danh Hiền, ngự sử đạo Trị—Bình làm Binh khoa chưởng ấn cấp sự trung; Trần Văn Thông, ngự sử đạo Định—Biên làm Công khoa chưởng ấn cấp sự trung ».

Cấp mũ áo ngũ phẩm cho quan khoa đạo viện Đô sát: (áo bào bằng thứ đoạn đậu 8 sợi tơ trơn bóng, mũ bằng the đen, cấp sự trung các khoa 6 người, cấp

https://tieulun.hopto.org

cho 3 bộ mũ áo ; ngự sử các đạo 17 người, cấp cho 9 bộ để dùng mặc chung). Lệ định quan ngũ phẩm các nha, mũ áo triều không được đặc chỉ, thì không được cấp.

Vua ưu đãi chức ngôn quan, đặc cách cấp cho. Lại chuẩn cho mũ chầu của viện trưởng, và chưởng ấn ở 6 khoa, cùng các khoa đạo mới cấp, đều thêm hai miếng sừng bịt bạc ở trên cầu mũ, gọi là mũ giải trãi, để hợp với ý nghĩa con giải trãi chỉ húc kẻ gian tà. Lại chuẩn định từ nay, viên khoa đạo phải đi việc công, được có mang cờ khâm sai và đến ngay các địa phương thì ấn triện cấp trước vẫn được mang theo, nếu phải đi tỉnh ngoài tra xét, thì ấn triện giao cho viện trưởng tạm giữ.

Thái tử thiếu bảo hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Khoa Minh chết.

Vua nghe biết nói rằng: « Khoa Minh ra vào chầu hầu lâu ngày, trải khắp trong ngoài, cẩn thận tỏ rõ, lấy đàng đang tốt. Gần đây, nhân bệnh trầm trệ, thường sai trung sứ đến thăm hỏi, ban cấp cho thuốc thang của vua dùng, hầu mong cho chóng được yên khỏi, để hưởng ơn huệ yêu thương, nay nghe tin chết, rất là thương tiếc. Vậy ban cho 4 cây gấm Trung-quốc, vải, lụa, mỗi thứ 10 tấm, tiền 800 quan, sáp ong 50 cân, dầu thắp 500 cân, và cho tế 1 tuần ».

Lãnh binh tỉnh Quảng-bình là Nguyễn Văn Kỷ chết. Cho Nguyễn Văn Tập, vệ úy vệ Tiền doanh Thần cơ làm lãnh binh Quảng-bình.

Cho giả lại mũ áo của hoàng tử thứ 9 là Miên Thủ ; chuẩn cho được cùng các hoàng tử theo ban chầu hầu. Miên Thủ trước vì vâng mệnh đi tế vội vàng lỗi phép, đã phải quở phạt, từ đấy hơi biết tu tỉnh cho nên gia ân.

Thự bố chính là Trần Ngọc Dao, án sát là Vũ Trọng Đại tỉnh Hưng-yên tâu nói : « Đi khám sông Cửu-an để giữ nước ở Sài-thị trần lở 5 đoạn :

https://tieulun.hopto.org

Ở tả ngạn, 1 đoạn dời đắp ra chỗ khác, dài 27 trượng, nước sâu 4, 5 thước ; ở hữu ngạn, 1 đoạn giáp nơi đê ngắn, dài 19 trượng, nước sâu 17 thước ; 1 đoạn dài 32 trượng, sâu 14 thước ; 1 đoạn đắp bọc đầm sâu, dài hơn 20 trượng, nước sâu 6, 7 thước ; 1 đoạn đê ngắn giáp đê công dài 24 trượng, nước sâu 15 thước và 1 đoạn đê công ở phận xã Phó-nham khai đào trước dài 15 trượng, nước sâu 4, 5 thước ; 1 đoạn tiểu bối ở xã Dưỡng-phúc, Nhân-la dài 31 trượng, nước sâu 2, 3 thước, đều ở thượng lưu, nước sông còn chảy vào ruộng, nên đắp lấp kín trước cho kịp mùa làm ruộng, nhưng 5 đoạn đê ở Sài-thị đều là chỗ làm khó, chưa tiện đắp lấp ; phải đến sau khi nước lụt rút hết, mới có thể trù làm được. Nhưng xét 4 đoạn ở bờ bên hữu đê Sài-thị thì nước đều thuận chảy vào chỗ vỡ năm trước ở đê công Sài-quất, nơi sau trận vỡ đồng ruộng các huyện chỗ ấy nước không sâu lắm, việc làm hơi dễ, xin đắp làm đê ở đấy, chân đê rộng 2 trượng, mặt rộng 5 thước, thân cao 5 thước ; cùng với 2 đoạn đê đào trước, lấp kín như cũ, cho nước ở đồng ruộng theo hạ lưu tiêu đi, đợi khi cày cấy được thư, đem ngay các chỗ đào trước ở đê bối hạ lưu lấp hết ».

Vua y lời tâu, nhân bảo bộ Công rằng : « Các huyện Duy-tiên, Kim-bảng, Phú-xuyên thuộc tỉnh Hà-nội, hằng năm mùa thu mùa hạ 2 kỳ nước lên, nước lụt tràn ngập, 1 dải đường cái quan, không có thuyền không đi được, nếu có việc cần kíp, đem quân đi không tiện, nên sai quan tổng đốc là Đặng Văn Thiêm, hết lòng trù tính, hoặc đắp đê, hoặc bắc cầu, thế nào cho ổn thỏa, làm tập tâu tâu lên ».

Thiêm tâu nói : « 1 dải đường ấy, các trạm từ Hà-nội đến Hà-phủ, dài suốt hơn 11.590 trượng, hai bên đường thấp trũng, có nơi thì thượng du có đê, mà hạ du không

https://tieulun.hopto.org

đê; có nơi bốn bên đều không đê cả, nước lụt dầy dẫy, thế tất đến thế, nếu nhất khái bồi đắp cả, sợ có chỗ làm không nổi được, nghĩ nên hoặc tùy đoạn đắp cao lên, hoặc nên vẫn theo như cũ ».

Vua nói: « Sửa đắp đường sá, nguyên muốn công tư 2 bề lợi cả, nay cứ tình hình ấy, nếu bồi đắp hết thì nước ở thượng lưu tiêu tiết vào đâu, các nhà cửa ruộng nương của dân thượng du tất nhiên bị hại, nếu tùy từng đoạn bồi đắp, vẫn để 1 đoạn cho nước chảy ra, thì kỳ mưa lụt người đi đường vẫn không khỏi trở ngại về sự đi thuyền, mà chỗ phóng thủy càng hẹp, thế nước càng xói mạnh, không những chỗ đắp không được việc, mà nơi ở miền hạ du, hại lại càng lắm, há chẳng tốn công tốn sức mất không, lại không bằng cứ theo như cũ ».

Nay chuẩn cho: chỉ sức cho các phủ huyện, sau khi tạnh nắng, xét từng đoạn, tùy thế sửa đắp, chớ để ngày thêm sụt lở, đến khi mưa lụt, bắt nhiều thuyền bè, chở đò liên tiếp, để cho đi lại quan báo không đến chậm trễ, thế là tốt.

Các hoàng tử vào hầu, vua sai hỏi về kinh sử đã học, đều được thông hiểu đại nghĩa. Vua cho là ngày thường thầy bạn giảng dạy có phương pháp, thưởng cho giáo đạo Nguyễn Đăng Tuân được gia 1 cấp, bọn giảng tập đều được kỷ lục 1 thứ.

Dụ rằng: « Bọn ngươi từ nay phải gia tâm dạy bảo, dẫn dụ cho các hoàng tử lấy nết tốt, nói phải, cốt mong cho đức nghiệp ngày càng tiến, không phải chỉ chuyên về chương, cú, huấn, hỗ mà thôi ».

Tập thỉnh an của bố chính Gia-định là Hoàng Quỳnh tâu nói: « Thuyền đại dịch(1) và thuyền chịu nộp thuế ở thuộc hạt phần nhiều lấy tên dán bá biên vào hải chi

---

1. Đại dịch thuyền: thuyền đã nộp thuế thuyền rồi, thì không phải đi vận tải của công (tra *Hội điển*).

https://tieulun.hopto.org

thuyền, lại giả mạo là quê ở Bình-thuận trở ra bắc, tìm cách trốn tránh, xin phải sửa đổi tệ ấy.

Vua sai bộ Hộ bàn bạc thỏa đáng, chuẩn định cho thi hành:

(Phàm 6 tỉnh Nam-kỳ và từ Bình-thuận đến Quảng-bình trở ra, người có thuyền đại dịch và thuyền chịu nộp thuế có tên trong sổ, thì quan địa phương phải xét rõ người chủ thuyền và chức dịch địa phương làm giấy cam kết, quả là người thực, quê thực; theo như trước cấp cho bài chỉ để chấp chiếu, nếu giả mạo tên và quê quán, sẽ chiếu luật xét xử, gián hoặc có người tỉnh khác đưa về cho sở tại tra xét, nếu từ trước trót đã làm giả mạo đến thú, thì tha tội và cho chữa lại. Thuyền nào người đàn bà lãnh bài chỉ, thì do gia trưởng, chồng hay con có đủ cả dân làng kết nhận bảo đảm mới đổi cấp cho bài mới, nhưng đều phải khai sổ tịch lên quan Tào chính để xét, đợi kỳ làm ngạch thuế thuyền, khai vào tờ tâu, hạn đến cuối tháng 12 năm ấy là cùng, ngoài hạn ấy còn dám dối trá, giấu ẩn thì chủ thuyền phải 100 trượng và đóng gông 1 tháng, còn thuyền thì tịch thu sung công, lý trưởng phải 100 trượng và bãi dịch. Lại cứ chủ thuyền cùng lý dịch chia nhau phải nộp 30 quan tiền để sung vào số thưởng cho người tố cáo. Phủ huyện thì chiếu lệ thất sát nghĩ xử.

Từ nay có đóng mới hai hạng thuyền ấy phải trình quan tỉnh sở tại xét thực mới được đóng mới, người buôn các tỉnh, nếu đến tỉnh khác đóng thuyền, trước hết bẩm lên quan tỉnh minh trình bày rõ ràng; đi đến tỉnh nào có cả tổng lý nhận thực, quan tỉnh phê vào giấy làm bằng, đến nơi trình quan địa phương. Khi đóng thuyền xong, phải khám theo như lệ, tạm cấp cho giấy để chấp chiếu, rồi tư cho quan tỉnh sở tại biết, đợi sau khi thuyền ấy chạy về, cấp cho giấy bài chỉ khác).

https://tieulun.hopto.org

Cho Nguyễn Lợi, phó vệ úy vệ Tiền bảo nhị, làm phó vệ úy vệ Tiền nhất doanh Vũ lâm; Dương Văn Chiêu, phó vệ úy vệ Hữu bảo nhị, làm phó vệ úy vệ Hậu nhị doanh Vũ lâm.

Chuẩn định từ nay phàm thuyền ngoại quốc đến phận cửa biển Đà-nẵng tỉnh Quảng-nam, không cứ là hiệu cờ nước nào, và dáng thuyền thế nào, viên coi giữ của biển lập tức thân đến hỏi rõ, là việc quan yếu thì làm tập tâu tâu lên, do ngựa trạm đệ đi, hoặc phát đi tối khẩn, là việc thường cũng tư bộ chuyển lên để biết ngay tình trạng, trái lệnh thì phải tội.

Quản phủ Trấn-định tỉnh Nghệ-an là Phạm Văn Thuyên, tham ngược bừa bãi, thổ dân ở 2 huyện Cam-cát, Cam-môn thuộc hạt đều khổ cả, chúng bèn đem nhau trốn đi, cầu cứu giặc mạn ở Khung-giang đến áp [illegible]. Rồi bọn giặc dẫn đi, Thuyên bèn ban đêm đốt trại lính ở ngoài thành phủ, làm giả ra tình trạng giặc phá. Phái viên ở tỉnh đến xét được sự trạng, bắt Thuyên để hỏi, nhận tội cả việc ấy, tâu lên, vua sai áp giải Thuyên đến địa phương chém đầu, nêu rõ tội trạng cho bớt lòng căm phẫn của dân, thổ dân khi ấy dần dần lại trở về. Vua chuẩn cho tạm hoãn thuế lệ năm ấy.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837].

Mùa thu, tháng 9, vua ban cho con cháu công thần, người được tập tước thì đều cho phẩm hàm và cấp cho áo mũ.

Dụ rằng: « Triều đình nghĩ thương đến con cháu công thần, vì ông cha người ấy có công với nước, đã chuẩn cho nối phong thế tước (1), để cùng với non sông hưởng phúc lâu dài, còn như quan chức thì phải xem người ấy có tài hay không, cho nên từ trước đến nay, gián hoặc có người được phong tước, mà chưa trao cho chức phẩm, lại nghĩ có tước mà không có chức thì không được dự vào hàng ban châu và không có mũ áo vinh thân, thế là cùng với người áo vải có khác gì, vẫn chưa hợp sự thể, nhưng cho làm quan tùy từng người, không nên cho rộng quá, nếu nhất khái giáo cho làm việc này coi quân thì tài không xứng chức, lại mắc phải tội lỗi, chuyển thành không phải là ý bảo toàn.

Nay chuẩn cho: Vũ Di Thái mới phong tước Bình-giang bá, trao cho chức phó quản cơ trật tòng tứ phẩm;

---

1. Thế *tước*: đời nào con cháu cũng được tập ấm phong *tước*.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Mai Đức Trực, tước Vĩnh-lại tử, trao cho chức cai đội, trật chánh ngũ phẩm. Lại khi trước bọn Phạm Văn Hội, tập phong tước Tiên-hưng bá đã được tập tước, đáu phải còn mang hàm cũ tập ấm kỳ đồ ủy, ấn kỳ ủy. Phạm Văn Hội, Nguyễn Văn Chân, đều đổi lại trao cho chức phó quản cơ ; Đỗ Văn Cương đổi lại trao cho chức cai đội, cùng với Ngô Tông Hòa, Tống Hồ Thanh trước tập ấm là hiệu ủy vệ Cẩm y đều cho theo chức cũ được vào chầu yết, lại gia ơn chiếu phẩm cấp cho mũ áo đại triều ban võ mỗi người 1 bộ, còn người lục thất phẩm trở xuống theo lệ chưa được có mũ áo thì cũng chiếu phẩm cấp cho mũ áo báo và đai bằng sừng cho được vinh thân, như thế thì con cháu huân thần, đã đội ơn được ban thế tước, mà người có tài thì trao cho chức sự, người không có tài cũng được phẩm hàm vinh dự, về được tập tước nên trao cho phẩm hàm gì, do bộ Lễ tới kỳ đề tâu rõ ràng, đợi chỉ.

Rồi lại chuẩn định : phàm người được tập tước hầu, thì cho hàm quản cơ, trật chánh tứ phẩm ; tước bá, cho hàm phó quản cơ, trật tòng tứ phẩm ; tước tử cho hàm cai đội, trật chánh ngũ phẩm ; tước nam cho hàm chánh đội trưởng, trật chánh lục phẩm ; dưới tước nam nghị cũ cho tập ấm chức hiệu ủy thì nay đổi làm thiên hộ, trật chánh thất phẩm, trong đó, đời trước chưa được tập phong tước tử, nam ; mà lấy phải dưới ngành bàng được tập ấm, nên giáng xuống cho tập chức hiệu ủy, và người cha có công được phong tước nam, con được tập ấm chức hiệu ủy thì vẫn tập ấm chức hiệu ủy vệ Cẩm y, hàm chánh ngũ phẩm đều một đời mà thôi, ngoài ra đã được tập tước đến các châu, châu tổng, châu huyện, châu lại, theo nghị trước được tập ấm chức hiệu ủy, thì đều đổi lại cho chức thiên hộ, hàm chánh

https://tieulun.hopto.org

thất phẩm, còn cấp cho áo triều, so sánh với nhân viên tại chức, châm chước giảm bớt, cho có phân biệt:

(Chánh, tòng tứ phẩm; mũ, phía trước, hoa bằng vàng, phía sau hoa bằng bạc, đều 1 cái, áo bào và xiêm đều dùng the đoạn hoa mây cùng màu; chánh, tòng ngũ phẩm, mũ, trước, sau đều hoa bạc, áo bào bằng thứ đoạn đậu 8 sợi tơ, thêu hoa bông tròn nhị tầc, xiêm bằng the hay đoạn tùy dùng; chánh, tòng lục phẩm, mũ trước sau đều hoa bạc, áo bào bằng đoạn đậu 8 sợi tơ trơn bóng, xiêm bằng the trơn).

Truy phong thiếu bảo quận công Tống Viết Phúc làm Ninh-giang quận công.

Dụ rằng: « Tống Viết Phúc khi trước theo tiên đế, theo đuổi việc chiến tranh, công lao thường rõ rệt, không may chết trước ở nơi sa trường, chưa được xong việc, đã được lại gia, gia tặng tên thụy, nhưng không được dự vào thờ phụ ở miếu đình chờ nên ban phong cho đất hưởng lộc, chưa từng bàn đến, lại nghĩ ra trận bỏ mình, tiết liệt rõ rệt, gia ân truy phong là Ninh-giang quận công, để tỏ rõ đời đời được tập tước làm bề tôi, ghi càng non sông mãi, con viên ấy là Tống Viết Trì, đáng cho tập ấm tước hầu, nhưng cha hắn dù đối với nước có công lao, nhưng so với các công thần có khác, chuẩn cho giáng tước tập phong là Ninh-giang bá, trao cho hàm phó quản cơ, được vào triều yết ».

Cho thự chưởng phủ, lãnh tổng đốc Nghệ-an, Hà-tĩnh là Tạ Quang Cự về lỵ sở.

Quan bắt giặc ở Sơn-tây phái ủy là quản cơ Nguyễn Văn Nghĩa bắt được giặc trốn là Đinh Công Thự và con hắn 3 đứa đều giết cả. Ưu thưởng cho binh, dõng đi trận ấy 100 quan tiền.

Quan tỉnh Quảng-yên tâu nói: « Dân các châu huyện Tiên-yên, Vạn-ninh, Hoành-bồ, Vân-đồn thuộc hạt ấy

TAISACHIEUVN

https://tieulun.hopto.org

gian hoặc có hao mòn mới yên, hoặc dời đi không nhất định, tình rất quẫn bách, về việc tuyển lính, tâu xin nên hoãn hay nên miễn ».

Vua sai Ngô Văn Địch, ngự sử đạo Bình-Phú đi khám, đến khi về nói: dân ở 4 huyện châu ấy, tình hình thật là hao mòn, xin chước lượng giảm cho 1 năm hoặc 2 năm, trong đó người nước Thanh đến trú ngụ, tiếng nói không thông hiểu, phong tục không giống nhau, chưa thể dùng vào hàng ngũ được, xin nên miễn tuyển, duy bọn chúng từ trước đến giờ, theo lệ nộp tiền thuế thân và gạo cước (mỗi người tiền thuế thân 9 tiền 30 đồng, gạo cước 1 bát) hình như quá nhẹ, xin chiếu nghị định thuế lệ người nước Thanh phân biệt thứ bậc đánh thuế, (người có vật lực thì mỗi người hằng năm nộp thuế 6 quan 5 tiền, người vật lực hơi kém thì nộp [illegible] để ở tỉnh Vân Đồn thì theo thuế gạo cước), đánh biệu gọi là phố là am đổi làm xã thôn. Bèn chuẩn cho bộ Hộ xét lời bàn thi hành, thưởng cho Địch kỷ lục 2 thứ và 10 lạng bạc.

Sai đốc, phủ, bố, án các tỉnh Nam-kỳ, sức rõ cho phủ huyện khuyên bảo dân trong hạt, đem hết ruộng đất còn bỏ hoang báo lên để khai khẩn; chuẩn cho đến cuối năm cứ theo số ruộng đất trong hạt tăng giảm, làm sổ tâu lên.

Đạo trưởng nước Tây-dương là Cao Lăng Nì đem tà giáo Gia-tô ngầm ngụ ở hạt huyện Phù-ninh thuộc Sơn-tây, thông đồng với tướng giặc, mưu đồ trái phép, tự xưng là quân sư của ngụy. Tỉnh phái quan đi bắt giặc nã bắt được đem giết. Vua thưởng cho 500 quan tiền.

Thổ ty các thuộc huyện ở phủ Trấn-định thuộc bờ cõi mới mở mang tỉnh Nghệ-an xin dâng 1 con voi đực để làm lễ mừng đại khánh tiết. Vua cho là lễ dâng ấy không phải là thổ ngơi, từ chối thì không yên lòng

https://tieulun.hopto.org

thành, bèn sai quan tỉnh thu lấy, điền vào ngạch voi, rồi chi tiền công, mua giúp các thứ phương vật, đến kỳ dâng kèm.

Sai làm cửa bằng pha lê, gắn vào các điện Trung-hòa, Quang-minh, Văn-minh.

Vua bảo thị thần rằng: « Triều nhà Thanh, tiết trùng cửu (1), vua tôi cùng lên chỗ cao, thưởng thú uống rượu làm vui, ở phía trước kinh thành, cách sông, có núi Ngự-bình hơi cao, nên khai thác 1 chỗ, trồng khắp hoa cỏ, hằng năm đến ngày trùng cửu, đặt bày bức màn vàng, để trẫm cùng các ngươi lên đấy, cùng thưởng tiết tốt cũng nên ».

Cho Phan Huy Thực; tả thị lang bộ Lễ, kiêm coi Quang lộc tự.

Bổ thụ Thân Văn Quyền làm án sát Gia-định.

Chuẩn định từ nay, phàm các nha chọn người sung làm chức thủ phái Nội vụ, giản hoặc có lỗi nhỏ, tạm thường, thì người tiến cử được miễn nghị; nếu có ai lười biếng chơi bời và kém cỏi, bị viên giám làm xét hặc thì viên tiến cử bị xử tội sơ suất, phạt lương 6 tháng; cứ mỗi một người lại gia tội 1 bậc, nếu người ấy phạm tội bớt xén, trộm cắp, tang vật đến 80 lạng trở lên, viên tiến cử phải xử theo luật nặng « bất ưng vi » (2) giáng 2 cấp, còn chủ thủ theo lệ 3 năm 1 khóa xét công, đủ khóa chia hạng làm danh sách tâu lên đợi chỉ khen thưởng.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức lãnh đem biền binh đi đến Tuyên-quang kinh lược, dâng sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Ngươi đi chuyến này, phàm công việc võ về chiêu tập và sửa sang phải trù tính cho kỹ, về việc hết giặc không phải câu nệ kỳ hạn, cốt phải thực hành

---

1. Trùng cửu: tiết mồng 9 tháng 9.
2. Bất ưng vi: không nên làm mà làm.

https://tieulun.hopto.org

2 chữ thành công của trẫm ». Đức dâng một sớ nói: « Trước đây được mật dụ, cứ lời mật tâu của kinh lược Ninh-bình, viên tuyên sỹ đồng tri thuộc Sơn-tây là Đinh Thế Hộc, bụng dạ xảo quyệt, chưa chắc chịu yên phận giữ phép, quả như lời nói, phải nghĩ cách để xử trí, xét ra Thế Hộc tự trước đến nay, đã theo đi làm việc bắt giặc và phải giữ đồn trại, đều biết cố gắng, chưa thấy lộ ra tình trạng khác, nhưng hắn là người nói nhiều, cũng không phải thành thực, và nghe nói hắn là chú tên giặc trốn Đinh Thế Đội, có hiềm khích với nhau, cho nên bỏ nơi đất cũ ở Thạch-bi, đến ngụ làng khác, là sợ thế không dung nhau, có lẽ nên nhân thế giao cho hắn làm việc để xét xem hắn có thực theo hay trái, nay xin đem cha con một nhà Thế Hộc đều đưa đi Ninh-bình bắt phải tìm bắt giặc trốn là bọn Thế Đội, nếu biết ra sức lùng bắt cũng có thể dùng để khi có việc sai phái, bội dự vào hình pháp, còn trảm vào đâu ». Vua nghe theo. Thế Hộc khi đã về Ninh-bình liền đem tư hiềm ngầm xui đảng hắn giết người, phải tội trảm giam hậu.

Tỉnh Ninh-bình tâu lên nghĩ xử dân 2 xã Thạch-bi, Thanh-né, chứa giấu giặc phạm là Đinh Thế Đội, xin phân biệt phát đi đày và phát đi làm lính, vua đặc cách chuẩn cho, tạm để lại giam cấm, bắt phải tìm giặc để chuộc tội.

Tập thỉnh an của thự đề đốc Hà-nội là Tôn thất Bật nói: « Từ trước đến nay các hạng biền binh thủy bộ, phép thao diễn không giống nhau, tới kỳ sai phái, sợ chưa được giỏi hết, và các nghề khiên, chẩn, côn, quyền dùng về việc bắt giặc, thực là đắc lực, mà cũng chưa từng tập đến, xin từ nay phàm người ở ban, như bộ binh, thì dạy cả nghề khiên, chẩn, côn, quyền và phép thả thuyền đi, quay lái về, chở thuyền, chèo thuyền; thủy quân thì dạy cả phép bắn súng điểu sang, giáo dài

https://tieulun.hopto.org

và ngồi xuống đứng lên bắn, đâm, cho thủy bộ người nào cũng quen thạo, thì khoảng vài năm, thành đội quân tinh nhuệ cả ».

Vua bảo rằng: « Phàm việc chuyên 1 nghề thì tinh tường, nhiều nghề thì lãm nhãm, cho nên từ xưa lập ra quân, đặt ra có thủy có bộ, nguyên muốn cho đều chuyên một nghề để cầu tinh, nếu biền binh thủy, bộ quả đã thông thạo nghề của mình rồi sau cùng nhau luyện cả, thực là rất tốt, nếu nghề của mình còn chưa tinh mà cho tập bừa bãi thì không khỏi lãm nhãm không tinh, khi dùng há có thể hẳn được việc ư? Nhưng, phép nhà binh đến khi có việc phải ứng biến, sử dụng không cùng, có lúc bỏ thuyền mà đánh trận trên bộ, cũng có lúc đời doanh mà đánh úp dưới nước, cũng nên cho biết qua phương pháp để phòng khi phải dùng thi mới được. Vậy thông dụ cho các chưởng lãnh, thống quản ở kinh; các đốc phủ, bố án lãnh binh ở tỉnh ngoài, và bọn tướng quản thành Trấn-tây, đều sức cho viên được trông coi thủy bộ thuộc hạt, cứ biền binh đương ban diễn tập các kỹ nghệ, như bộ binh thì chuyên tập hiệu lệnh, cử, chỉ, đứng, ngồi, bắn, đâm, sáng điểu sang, giáo dài, côn, quyền, khiên, chấn, tất cả các phép trận đánh trên bộ; thủy binh thì chuyên tập buồm, cột buồm, tay sào, mái chèo, tiến, lui, chèo chở, kiêng tránh gió, sóng, tất cả các phương pháp đi thuyền cần được tinh thạo, rồi sau bộ binh có lúc tập cả thủy chiến, thủy binh có lúc tập cả bộ chiến, cho đều am tường thì tới khi có việc sai phái, hết thảy là quân đã luyện sẵn, lo gì không cùng làm được việc ».

Tập thỉnh an của bố chính Hà-nội là Tôn Thọ Đức tâu nói: « Việc học ngày nay phần nhiều vượt bực, từ khi nhỏ đã tập làm văn chương, không biết theo thứ tự mà tiến, xin phàm các con em nhân dân 7, 8 tuổi trước hết dạy cho đọc sách trung kinh, hiếu kinh, cho đến tiểu

https://tieulun.hopto.org

học tứ thư (1) rồi sau kế tiếp giảng 5 kinh và tử, sử (2), học tập nghề thi cử, để cho phong độ học trò được sửa đổi ».

Vua bảo rằng: « Đời xưa đặt ra dạy học, 8 tuổi vào trường tiểu học, 15 tuổi vào trường đại học, vẫn có thứ bậc, duy thói quen của học trò và phong hóa của dân, 1 phen sửa đổi không ngoài lẽ thường về đạo làm người và việc hằng ngày, năm trước ban bố điều lệ dạy toàn là mới lớn, dạy trung, dạy hiếu, cái ý xin cho học trung kinh, hiếu kinh cũng không ngoài việc ấy, huống chi người ta đi học, mở quyển là có ích, sách nào mà không nên đọc; điều hay nên noi gương, điều dở nên răn chừa, tức là học đấy, còn người không muốn học, thì dẫu ngày đọc trung kinh hiếu kinh, cũng có ích gì đâu? Trẫm muốn đem thân cho kẻ dưới theo, khiến cho dân [illegible] thói tốt, mới là quý mà thôi, nay chỉ lo học trò nhiều người vượt bậc, tập làm văn chương, vội muốn cho bỏ hết điều vẫn học tập từ trước đến nay, mà theo bậc tiểu học, thì việc ấy ngại ở ý kiến mới, thế tất ngăn trở ở sợ khó, có khi không có sách đọc được, đến bỏ học, sao bằng cứ theo như cũ là hơn ».

Tập thiêm sự của bố chính Hưng-hóa là Ngô Dưỡng Cáo nói: « 3 phủ, 6 huyện, 16 châu thuộc hạt ấy, địa thế rộng lớn, núi rừng dài suốt, cách tỉnh thành rất xa, năm trước đặt làm 3 phủ, chỉ có danh tiếng mà không có quan đóng giữ, xin nên lấy chỗ làm phủ lỵ, đặt tri phủ, quản phủ mỗi chức 1 người, phái quan đóng giữ ».

---

1. Tứ thư: 4 sách truyện: Đại học, Trung dung, Luận ngữ, Mạnh tử.

2. 5 Kinh Thi, Thư, Dịch, Lễ, Xuân thu.
— Tử: Chư tử: Lão, Trang, Dương, Mặc, văn vân.
— Sử: 24 bộ sử ký (tra *Tả hải*).

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Đặt quan người kinh, cố nhiên là việc cốt yếu dùng người kinh đổi người man, nhưng việc ấy phải dần dần, tất phải có cơ hội mới có thể làm được, nếu vô cớ mà thay đổi thì người yên thường theo thói cũ nghe thấy không khỏi lấy làm lạ lùng, người quen thói quê mùa thì chưa dễ đã theo giáo hóa, huống chi làm phủ, đặt quan, tất phải phái quân đóng mãi, thì lương hướng không lấy ở đâu được, và thủy thổ chưa từng chịu quen, các việc còn nhiều ngăn trở, rất là khó làm, tạm đợi sau bàn dần mới được, duy người có trách nhiệm ở một địa phương, chỉnh nên theo đạo công giữ mình trong sạch, tuyên dương lòng tốt của triều đình, cốt cho dân man biết cảm, thổ mục sợ oai, bỏ dần thói cũ, càng nhiễm phong hóa người kinh, đấy cũng là một cách đổi thay phong tục, nên phải cố gắng ».

Tập chỉnh an Sứ bộ chính Biên-Hòa là Trần Duy Trinh tâu nói: « Ruộng đất mới khai khẩn thuộc hạt ấy chỉ phải dùng lửa đốt một lần mới có thể cày cấy được, năm sau cày bừa 2 lần, đã thành ruộng tốt, xin chiếu từ ngày có đơn xin trưng, tính đủ 3 năm, theo lệ nộp thuế, không nên viện cớ 6 năm ».

Vua bảo rằng: « Khẩn, trưng ruộng đất là việc cần của dân để làm kế sinh sống, dụng công 1 năm có thể cày cấy được, kế tiếp 2 năm thành thục điền, tự thu được lợi, đã đủ đền bồi được công lao khai khẩn, thì 3 năm, bắt đầu đánh thuế chắc đã vừa phải, việc gì phải đợi lâu đến 6 năm, trước đây, bộ bàn, chậm đến 6 năm, thực chưa thỏa đáng, tức như các tỉnh ở Nam-kỳ, ở đâu cũng đều là đất tốt bỏ hoang, nhân dân ở nhiều, có khi ở nơi ấy khai khẩn, cày cấy không được mấy năm, lại bỏ đi nơi khác, há chẳng lại thành cày cấy lậu thuế, rút cục không có kỳ hạn bắt đầu thu ư? Đó chỉ là mở đường cho dân gian lười biếng, trốn thuế, ít khi yên nghiệp được lâu, nay không cứ 1 tỉnh Biên-Hòa mà thôi, phải

https://tieulun.hopto.org

thông dụ cả trong ngoài, chuẩn định phàm khẩn trưng ruộng đất, tính tự năm báo xin khai khẩn, đủ hạn 3 năm phải chiếu lệ bắt đầu thu thuế, đã không lầm lỡ về chậm, lại không lầm lỡ về sớm, thực là phép thường vẫn thông hành ».

Tập thịnh an của bố chính Nam-định là Trần Quang Tiến tâu nói: « Linh mộ ở Bắc-kỳ, năm trước bàn định linh ở trong nam thì mỗi năm cấp cho áo quần 1 lần, linh ở ngoài bắc thì quê nhà gần tiện, không theo lệ ấy, nhưng xét số linh mộ thuộc hạt hơn 900 người, người có quê quán thực chỉ có 20 người, còn thì đều không biết ở đâu, mà gần đây sai phái việc bắt giặc, tạm là đắc lực, xin châm chước bàn định may quần áo cấp cho ».

Vua bảo rằng: « Triều đình làm việc, hết thảy vốn công bằng, cùng là linh mộ cả, nhưng có người được việc, người không được việc khác nhau, nếu nhất khái là tốn hão, còn như 1 lòng giữ phép, ở hàng ngũ làm việc chăm chỉ, há có tiếc đâu? Bèn chuẩn cho bộ Binh bàn định, truyền dụ cho các tỉnh Hà-nội, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Nam-định, Hưng-yên, đều xét linh mộ trong hạt, ai là người vẫn ở yên trong quân ngũ, lâu không trốn tránh, và sai phái thực có đắc lực, thì chuẩn cho lấy đủ giấy bảo kết của viên quản suất, rồi may cấp cho áo quần năm nay, sang năm vẫn không trốn tránh, cũng chiếu lệ ấy thi hành, nếu sau khi đã cấp quần áo, rồi lại trốn mất, tức thì cứ quan tỉnh và quản suất bắt đền nộp vào kho ».

Tập thịnh an của thự bố chính Bình-định là Nguyễn Song Thanh tâu nói: « Linh ở kinh ốm, xin nghỉ về quê, đã 3 hạn chưa khỏi, tức thì sai thải ra và bắt tên khác điền vào, nên có nhiều người giả vờ ốm mong để trốn tránh, chỗ này giải, chỗ kia bắt, không một lúc mà đủ được, ngạch linh sở dĩ thường thiếu, là bởi cớ ấy ». Vua

https://tieulun.hopto.org

bèn chuẩn định từ nay phàm hằng năm, đầu mùa xuân, biền binh họp hết lại, đến cuối tháng 6, có người đau ốm thì cho ở lại trại lính, bắt thân nhân bảo dưỡng, không được xin nghỉ về quê, đợi kỳ tháng 7, mới được chiếu lệ chia ban nghỉ ngơi.

Tập thỉnh an của thự án sát Phú-yên là Đỗ Huy Canh tâu nói: « Phận biển hạt tỉnh ấy xa rộng, trước đây giặc nhà Thanh lén lút quấy nhiễu thuyền buôn. Ở tỉnh tìm cách đem thuyền đại dịch đi tuần bắt, quả bắt được người buôn gian mà giặc Thanh cũng mất tích, xin cho các tỉnh ven biển chiếu theo cách thức thuyền đại dịch, sửa, đóng 2, 3 chiếc, để đi tuần ở biển ».

Vua bảo rằng: « Gần đây giặc Thanh thường thường lảng vảng trên mặt biển, nhân khi sơ hở lẻn ra, khi nghe tin thuyền quân đi tuần bắt, liền chạy xa ngay, ít khi cùng gặp. Tỉnh Phú-yên ngầm đem thuyền đại dịch đó bắt, rất có kiểu liệu, cũng nên bắt chước mà làm, nhưng thuyền phải đi là mượn thuyền của dân để dùng, chưa phải thuyền công cấp cho, nay chuẩn cho tỉnh Phú-yên và các tỉnh Bình-định, Quảng-ngãi, Khánh-hòa, Bình-thuận chiếu theo mẫu thước thuyền đại dịch, đều đóng 2 chiếc, mỗi khi đến kỳ tiết gió nam phái biền binh dắc lực giả làm thuyền buôn ngồi thuyền ấy, chuẩn bị thuốc đạn, súng ống, khi giới, ngầm ra ngoài biển, thứ nhất thì nhân bọn chúng nhận lầm lại đón, hoặc bắt gặp chúng cướp bóc thuyền buôn, nhân đó mà chẹn bắt, tự có thể bắt được; thứ 2 thì lấm ra thuyền binh ở tỉnh đi tuần tiễu để việc phòng giữ mặt biển thêm mạnh thì làm 1 việc mà tiện cả hai ».

Tập thỉnh an của án sát Thanh-hoa là Nguyễn Quốc Hoan tâu nói: « Các thổ dân miền thượng du thuộc hạt ấy, phần nhiều gian giảo, dối trá, mà nơi ở núi khe hiểm xa, rừng chàm lơ mơ không rõ, nên dễ trốn lẩn, xin chiếu theo địa phận, bắt dân san sửa đường sá, làm cho

https://tieulun.hopto.org

rộng ra, cho rừng rậm không hiểm, không gọi nhau tụ tập được nữa ».

Vua ra dụ sai quan tổng đốc là Phạm Văn Điển sức cho châu huyện sở tại, phàm con đường quan quân lần trước đã qua, một ngả từ lỵ sở cũ huyện Thọ-xuân, đến Nông-cống, thẳng tới Thường-xuân, một ngả từ huyện Cẩm-thủy, đến Thiết-ống, qua Quan-hóa, thẳng suốt đến Phú-lệ, một ngả từ huyện An-lạc đến Vạn-lại, đến Lương-chính, thẳng suốt đến An-khương, chuyển đến Thượng-lộ. Lại các ngả đường từ Lương-chính chuyển đi Nhân-kỷ, Ái-thượng, đợi việc làm ruộng xong, bắt dân các làng cắt bỏ bụi rậm 2 bên, tùy thế sửa sang, rộng phải 3 trượng để tiện đi lại, sau 1, 2 năm, hoặc có cỏ mọc lấp đường, mới phải sửa sang lại, không phải hàng năm sửa dọn làm phiền cho dân.

Tổng đốc Sơn-tây là Phan Lương Văn [illegible] huyện Lập-thạch, Bất-bạt, Yên-lạc, Sơn-lương thuộc tỉnh ấy, việc án để lại đã lâu, chưa xử xong được mà kẻ phạm lâu mãi không có kỳ hạn bắt được. Xin phàm trong bản án, như có chỉ rõ tên và quê quán kẻ phạm, chước lượng gia hạn nã bắt cho xong, còn như án nhân mạng, nguyên không thân nhân người chết không biết người nào giết, không tra bắt vào đâu được thì xin lập thành án, đợi khi phát ra, khỏi phải để lưu làm vụ án tra xét chưa xong ».

Vua bảo rằng: « Mạng người là án quan trọng, không phải như tịch tiết thuộc tội nhẹ, mà có thể lập án, không thi hành. Xem ra đã có việc giết người tất có người giết người, sao có thể bảo là không có kẻ phạm được. Đời xưa viên quan giỏi, thấy có việc oan uổng, tuy không đến quan tố cáo, vẫn hết lòng xét hỏi, giãi tỏ lẽ oan cho, khiến cho dân không tội oan nào là không minh bạch, huống chi việc đã đến quan, có đủ việc thực, há được cho là không biết hung phạm là ai, mà không minh oan

https://tieulun.hopto.org

giúp ư? Tức như câu nói: « Án mạng không tra bắt vào đâu được, xin khỏi phải lưu lại làm vụ án tra xét chưa xong », mở ra manh mối ấy, thì kẻ phạm cho trốn là đắc sách, mà quan lại càng mượn thế coi thường pháp luật, đổi tội nặng làm tội nhẹ, tệ ấy truyền lại sẽ không nói xiết được, đó chẳng qua người muốn lấy tiếng là xử án thanh thỏa, nhưng không biết chưa xứng sự thực, lời xin ấy không chuẩn cho thi hành ».

Tập thỉnh an của án sát Hưng-yên là Vũ Trọng Đại tâu nói: « Thành tích việc quan của hộ phủ trước là Hà Thức Lương và sự trạng tốt của lãnh binh Ngô Văn Giai, tri huyện Nguyễn Văn Cư, ai cũng hết lời khen ngợi. Lại xin đi khắp để điều các tỉnh, khám xét lợi hại. Đến khi sai người xét hỏi, thì Hà Thức Lương chỉ không sách nhiễu, dân không ta oán mà thôi, không phải có để yêu cây cam đường (1); Ngô Văn Giai chỉ biết làm hết chức vụ, cũng chưa có xuất sắc gì, Nguyễn Văn Cư, thì hộ đê may được giữ vững, cũng là nhân có người giúp mà nên việc, không phải riêng công của mình ».

Vua cho là Trọng Đại muốn làm ra tiếng khen hão, truyền dụ quở mắng, lại răn bảo rằng: « Ngươi theo tính quen sơ suất coi thường, lạiham uống rượu, làm việc hồ đồ, thuộc lại và dân không ai sợ hãi, thế mà không biết tự xét mình, chỉ làm ra tiếng khen quá sự thực, há chẳng phải là biết việc người thì sáng, suy việc mình thì tối ư? Phải nên xét sửa thân mình và lòng mình, không nói cười cẩu thả, chừa tính say rượu mê man, nghiêm chỉnh oai dong, khiến cho thuộc lại biết sợ, không dám nói dối; dân biết yêu mến không dám

---

1. Cam đường: Ông Thiệu Bá đời Chu tuyên bố đức chính vua Văn vương ở dưới gốc cây cam đường, người đời sau nhớ đức tốt của ông nên yêu cây cam đường.

https://tieulun.hopto.org

khinh nhờn, thế mới được. Vả lại người giữ chức trông nom dân 1 phương, về dẹp điều sông Cửu-an, việc có lợi nên làm, việc có hại nên bỏ, vẫn chưa thể tinh lắm cho chu đáo thanh thỏa được, lại muốn đi khắp các hạt, tinh giúp lợi hại cho người, sao viển vông quá thế ».

Trương quân Trấn-tây là Trương Minh Giảng đến kinh bệ kiến.

Vua khen và yên ủi mãi, cho 1 cái nhẫn bằng hoàng kim. Du Nội các rằng: « Triều đình ưu đãi đại thần có công, đặt ra lễ ôm gối, là ý kiến tỏ ra thân ái tin dùng, lễ ấy rất long trọng khác thường. Khi trước các quan to đem thống quân đi đánh dẹp, như bọn Phạm Văn Điển, Tạ Quang Cự, Lê Văn Đức, Phạm Hữu Tâm đều đến ngày khải hoàn, cho làm lễ ôm gối, để tỏ lễ số khác thường. Nay Trương Minh Giảng, trước đây phụng mệnh đi đánh giặc Chân-lạp, sau lại dẹp yên giặc Xiêm, lại trị yên, tinh đốt tay đến nay đã 3 năm, tuy không vì như các thống binh, sau khi xong việc liền khải hoàn ngay, nhưng nghĩ khi ấy đi đánh, chính là lúc khí giặc đương thịnh, thế mà một trận đánh ở Biên-hòa, Vĩnh-long, đầu tiên nên được sức mạnh của giặc, nghịch tặc từ đó sợ hãi mất vía, giữ cố thành khốn đốn, để cho ta đánh giữ. Việc ấy thực là quân công thứ nhất. Sau giặc Xiêm đem cả nước đến xâm chiếm, đã vượt qua Hà-tiên, Chu-đốc, đi xa vào sâu, Giảng lại phải đem số quân mấy nghìn, dùng cách lấy ít chống nhiều, ứng biến nghĩ ra mưu lạ, nhiều lần được đại thắng trận, bọn giặc sợ trốn, biên giới vỗ yên, thì so với công của các quan ta đem quân khi trước, thực có phần hơn, không phải là không kịp. Nay nhân vào châu, nên nêu rõ ân vinh đặc biệt, cho đến ngày 19 tháng này làm lễ ôm gối.

Lại trước đây bọn Phạm Văn Điển về đến nam bắc trường đình, liền sai quan đình thần đón đến đường

https://tieulun.hopto.org

phía trước tuyên chỉ để ây lạo, nay Trương Minh Giảng trong lòng muốn chóng được vào yết kiến, theo đường trạm lên đường, không dự báo tin trước, nên chưa kịp phái viên đón tiếp, lòng trẫm vẫn thấy áy náy, chuẩn cho sau khi lễ thành, ban yến ở công đường bộ Lễ, đình thần văn võ dự tiệc đãng mời, để tỏ yêu quý vinh dự ». Giảng, nhân đem các hạng ngọc của loài sâu loài thú dâng trình, nói: « Đây là các vật của thổ quan thuộc thành ấy, thành khẩn xin dâng giúp:

(Vệ ấy là Nhâm Trật dâng ngọc loài sâu, ngọc rồng; trích châu thủy tinh mỗi thứ một viên; quản cơ Trà Giao dâng ngọc hổ, ngọc voi, ngọc hươu, ngọc ngựa, mỗi thứ 1 viên, ngọc lợn, ngọc rết mỗi thứ 2 viên; Ốc-nha Lịch-y-sô là tên Giao dâng ngọc cá, ngọc sâu mỗi thứ 1 viên; An phủ ở Nam-vang là tên Ma dâng ngọc voi, ngọc rồng, mỗi thứ 1 viên; An phủ ở Kim-trường là tên Kế và tượng mục phó cơ là Cổ Đột dâng ngọc ếch và thạch chi, mỗi thứ 1 viên) ».

Vua bảo rằng: « Triều đình không quý vật lạ, tuy ngọc dạ quang chiếu vào xe cũng không lấy làm quý, huống chi thứ ngọc gọi là ngọc loài sâu, loài thú, hoặc để tránh đỡ binh khí, trừ chướng khí, cũng là được nghe lời truyền lại, chưa chắc đã toàn thực, nhưng nghĩ bọn chúng đã lấy làm quý, thành tâm dâng tiến, lòng và lời khẩn thiết, nếu từ chối không nhận, thì sao yên được lòng kẻ phương xa giãi tỏ lòng thành, nên thu nhận rồi phân biệt thưởng cho:

(Nhâm Trật, Trà Giao, đều thưởng 1 đồng phi long kim tiền hạng nhỏ và 1 cái áo bằng tơ mượt màu lam; tên Giao, tên Ma đều thưởng cát tường, bát bảo, ngũ bảo kim tiền hạng nhỏ, mỗi thứ 1 đồng và 1 cái áo tơ mượt màu lam; tên Kế và Cổ Đột đều thưởng 1 đồng cát tường ngũ bảo kim tiền hạng nhỏ) ».

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua ngự điện Cần chính, cho Trương Minh Giảng làm lễ ôm gối, tự tay rót rượu ban cho, lại cho một hình con hổ bằng vàng, và bảo rằng: « Tướng quân dẹp yên giặc cướp, trị yên biên cương, để trẫm không phải lo ở phía tây, nên đặc cách cho con hổ vàng này, là lấy nghĩa hổ thần mạnh mẽ. Ngươi phải cố gắng để càng được càng hưởng phúc ». Chiều hôm ấy vua ngự điện Đông các, thân làm bài thơ ban cho, nhân bảo thị thần rằng: « Đế vương đời xưa, làm thơ ban cho bề tôi có công, hoặc giả có làm các chữ lão ngưu [trâu già], không phải là ý lấy lễ đãi bầy tôi, nên trẫm không dùng chữ ấy ».

Vua triệu Trương Minh Giảng hỏi chỗ ở xa hay gần và bảo nên tránh nắng gió. Giảng thưa rằng: « Thần ngày thường quen với chăm chỉ khó nhọc, không từng kiêng tránh ».

TMSACH.COM.VN

nhiệm nặng, không thế, sao làm nổi việc, trẫm ở trong cung, cũng thường đi thăng thỉnh chơi xem để tập chăm chỉ khó nhọc, không những khỏi phải nhàn rỗi bỏ việc, mà cũng là một phép thêm thọ, nhân hỏi kỷ luật đem quân của nước Xiêm thế nào? » Giảng thưa: quân nước Xiêm đi đến đâu, cướp bóc bừa bãi.

Vua bảo rằng: « Quân nước ấy không có kỷ luật như thế, cần lấy hơn người, chẳng cũng khó ư? » Lại hỏi: người ta nói: tục nước Phiên, phần nhiều dùng thuật phù chú, có không? Giảng thưa có, người nào lấn cướp, lấy trộm của cải vợ con của chúng thì chúng thư phù để nguyền rủa, người ấy tất chết.

Vua bảo rằng: « Phù chú của chúng, tất có tà thần giúp sức, nhưng người ta tự xử, quả thực biết giữ lòng trung hiếu, sợ gì nguyền rủa, còn xâm chiếm của cải, vợ con của người thì là không có lẽ phải thiên nhiên, vì thế không phù chú cũng phải chịu tai vạ, cho nên

https://tieulun.hopto.org

chẳng được thi hành tà thuật ấy mà thôi ». Lại nói : Tục nước Phiên tôn chuộng đạo phật, thì kiểu chùa và tượng phật thế nào ? Giảng thưa : kiểu chùa, nhân công, vật liệu phí tổn không kém 2.000 lạng bạc, mà qui thức quá kệch, cột chùa thì sơn đỏ, tượng phật thì thếp vàng, nhưng cũng có nơi thếp vàng chưa được nửa, vẫn để chất mộc mà thôi. Lại hỏi : có kinh phật không ; Giảng thưa : Kinh phật làm bằng lá, viết bằng giùi, gọi là kinh bơi diệp. Giảng nhân nói : Ở bên thành Trấn-tây, có 1 ngôi chùa ở núi rất cao, thần, trước dấy đắp thành cũng cao gần bằng, dự làm ra thế tranh cao.

Vua bảo rằng : « Bốn bể chùa ấy, cũng nên xây tường, đắp thành để trông cho đẹp. Khi có việc thì đóng quân ở dấy cũng là 1 kế xếp đặt công việc về sau ». Giảng lại nói địa thế hạt thành ấy thấp trũng đến kỳ nước lụt, dân thường đắp đê đắp bờ để bảo vệ việc nông. Vua bảo rằng : « Thành nghe công đắp đê, đầu cũng nhân nước lụt, bồi đắp nhỏ thôi, về sau thế nước ngày lên to phải theo mà đắp cao dày hơn, đến nay hèn không thể bỏ được, sợ hạt thành ấy ngày nay như thế, thì hơn vài mươi năm nữa, thế cũng không khác gì công đê Bắc-kỳ, nay phải trù nghĩ trước làm thế nào, có thể bảo vệ được việc nông, mà nhân dân khỏi phải sự khổ đắp đê, mới là tốt ».

Sai chế bài ngà « Trấn-tây tướng quân » cho Trương Minh Giảng đeo. Lại chế bài ngà đốc phủ, bố ấn ở các tỉnh trực kỳ, mỗi viên 1 cái, phạt giao cho nhận giữ, viên nào gặp khi có tuyên triệu về kinh, chuẩn cho đeo bài về kinh để cho được đi ở cửa đại cung.

Quan tỉnh Hà-tiên lâu nói : « Dò thám được tin đầu mục nước Xiêm ở phủ Cô-công sắm sửa thuyền bè sắp đến nơm nhóm quấy nhiễu phủ Khai-biên, đã phái thủ binh ở tỉnh đi đến đóng giữ, vào khoảng 10 ngày, như

https://tieulun.hopto.org

quả không có sự gì, lại đến đảo Lam cùng với thuyền quân đóng ở đấy, chiều theo phận biển đi tuần tiễu ». Vua cho là phải.

Ngự sử đạo Định — An là Nguyễn Xuân Quang tâu nói: « Hiệu chè người buôn nước Thanh, có phạm đến miếu hèo tên hiệu, phận tôi con, mắt trông thấy, trong lòng không yên, xin phải răn cấm ».

Vua bảo rằng: « Giấy hiệu chè, nguyên tự nước Thanh làm ra, cầu bán được đắt hàng, đối với chữ kinh kiêng của triều ta, vốn là không biết, nếu theo phép nước mà trách người nước khác, không những là viễn vông khó làm, lại sợ thành ra hại cho người buôn. Duy có người buôn nước ta, biết mà không đổi, thì lỗi ở người ấy, không ở người kia. Vậy sai bộ Lễ thông dụ cho hộ phố các địa phương, phàm mua bán chè của người Thanh, nếu thấy có dùng nhầm chữ miếu hèo tên hiệu thì dân

TAILIEU.VN

Định điều cấm về việc chèo hát ở dân gian các hạt Nam-kỳ.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trước đây Lê Văn Duyệt, tổng trấn Gia-định chứa nuôi con hát, nhiều đến nghìn người, đam mê trò vui, con hát cậy thế mạnh của hắn, đùa bỡn phụ nữ, trai gái lẫn lộn, phong tục hỏng nát, không gì quá hơn thế, đến khi nghịch Khôi khởi nguỵ, bọn con hát đem nhau ùa theo cả, sau khi việc yên, bè lũ chúng ngầm tan hết, nay nghe thói tệ ấy dần thịnh, phải ngăn cấm trước, vả lại chèo hát tạ thần thì con hát 5 người trở xuống cũng đủ làm vui, như dân xã ở Bắc-kỳ, chỉ có 2, 3 người con hát, có gì là không được, từ nay nên lập điều cấm rõ ràng để trừ thói khinh bạc, bèn chuẩn cho nghị định: phàm các xã thôn, diễn trò chèo hát tạ thần, trong 1 năm chỉ được hát xướng 1 lần là 1 ngày đêm mà thôi, còn người hát được chiêu tập ở thôn dân gần tiện: 5 người, nếu quá số ấy, thì xử về tội trái

https://tieulun.hopto.org

phép. Lại do quan địa phương xét thực người làm nghề đi hát, còn ở ngoài sổ thì sức sai đăng ký vào sổ để chịu sai dịch, có người tình nguyện về kinh, xin bổ vào thự thanh binh, thì phải giải vào kinh để sung bổ, còn thì đều phải về làm ruộng, nếu dám vẫn như trước, không chăm chỉ làm ăn sinh sản thì phát đi làm lính ở đồn điền Trấn-tây; tổng, lý tư tình ẩn giấu và phủ huyện không phải xem xét đến, sẽ phân biệt trị tội ».

Cấp binh khí cho phủ, châu, huyện các địa phương. (Phàm thuộc nơi xung yếu như phủ thì cấp cho giáo dài 30 ngọn, quẩm dài 10 cái, quẩm ngắn 10 cái; châu, huyện đều giáo dài 20 ngọn, quẩm dài 10 cái, quẩm ngắn 5 cái).

Lại ra dụ cho dân gian từ Hà-tĩnh trở ra bắc thay đổi cách ăn mặc.

Dụ rằng: « Trước đây từ sông Gianh trở ra bắc, cách ăn mặc vẫn còn tục cũ, ra dụ cho đổi theo cách ăn mặc như từ Quảng-bình trở vào, để cho phong tục như nhau, lại gia hạn rộng cho được cắt may thong thả, thế mà từ năm Minh-mệnh thứ 8 đến nay đã trải 10 năm, vẫn nghe nông phu thôn phụ miền ngoài, phần nhiều lần lữa chưa đổi, xét ra từ Quảng-bình trở vào Nam, hết thảy ăn mặc theo lối nhà Hán, nhà Minh, đội mũ, mặc áo mặc quần chỉnh tề như thế, so với người ngoài bắc theo tục cũ, con trai đóng khố, con gái mặc áo vạt khép với nhau, dưới mặc váy thì đẹp xấu dễ thấy rõ ràng, lại có nơi đã theo tục hay, cũng có nơi vẫn yên như cũ, há chẳng phải là có ý trái lệnh ư? Các đốc phủ, bố án các tỉnh, nên đem ý ấy dẫn bảo khuyên nhủ, lại hạn cho trong năm nay phải thay đổi tất cả; nếu sang năm sau, vẫn có người theo như cũ, thì trị tội ».

Chưởng phủ sự phủ đô thống hữu quân, tước Hiệu thuận bá là Nguyễn Văn Xuân chết.

https://tieulun.hopto.org

Trước đây vua nghe nói Xuân bị bệnh, chuẩn cho con viên ấy là Nguyễn Văn Thu, phó vệ úy vệ Trảng võ tự nơi đóng ở Nghệ-an về nuôi cha, vua thường sai trung sứ đến thăm hỏi, và ban cho thuốc thang. Đến khi chết, vua dụ rằng: « Nguyễn Văn Xuân coi việc quân lâu ngày, tỏ ra người có công lao tài năng từ trước, lại từng 2 lần đi tuần ngoài biển, không từ khó nhọc, nay tuổi đến 60, 70, kinh cẩn không thay đổi, lòng trẫm thực rất yêu mến, không ngờ đã chết, thực phải buồn rầu, vậy thưởng cho 3 tấm gấm Trung-quốc, 3 tấm nhiễu màu, 5 tấm the màu và 100 quan tiền, ngày an táng cho tế 1 tuần ».

Sai thống dụ cho các tỉnh từ Quảng-trị trở vào nam, phàm tra xét việc án, như xét ra sót tên trong sổ mà kẻ phạm thuộc tội nhẹ phải chiếu lệ xử trí, thì người có quê quán, sức sai ghi vào sổ dinh, nếu không biết quê bảo quản, thì đều phát đi sung làm lính ở đồn điền Trấn-tây.

Sai đề đốc, lãnh binh Trấn-tây đi khám các đường quan yếu ở hạt thành ấy.

Dụ rằng: « Thành Trấn-tây trong thì vỗ yên dân ở biên giới, ngoài thì ngăn ngừa bọn giặc, thực là địa đầu quan yếu, về đường sá đi lại, và chỗ núi sông hiểm hay dễ, gò chẵm cao hay thấp, tất phải biết hết hình thế, mới có thể làm cơ ứng biến, giữ được vạn toàn. Nay là kỳ nước lụt mùa thu lên to, tướng quân Trương Minh Giảng đã về kinh chiêm yết, quyền giữ ấn làm việc là Đoàn Văn Phú, vừa mới đến lỵ sở, không phải chuyên trách, chuẩn cho vẫn ở thành ấy làm việc, tham tán Lê Đại Cương lại là tuổi già, cũng không tiện thân hành. Vậy bọn thự đề đốc Bùi Công Huyên và lãnh binh, phó lãnh binh, nên lập tức cùng nhau lần lượt đi khám các nơi ấy, nhưng cho tùy tiện, như gặp nước lên thì đi

https://tieulun.hopto.org

thuyền, nước xuống thì đi bộ; giả danh đi tuần xét hoặc đi săn, trải qua các địa đầu Hải-đông, Hải-tây, Sơn-phủ, Sơn-bốc, phàm các ngả đường quan yếu, thân tự đi xem; nơi nào là rừng rậm hiểm trở, nơi nào rộng rãi bằng phẳng; nơi nào là cao rào; nơi nào là lầy lội; cần phải biết rõ hết thảy, để khi có việc sai phái quân nhà vua đi đến đâu, chẳng những xe đi nhanh thuộc đường, tự ta nắm được kế hoạch nhất định thắng, tất đánh được giặc phải bỏ mạng. Duy dân phiên thuộc thành ấy vốn mang lòng ngờ sợ, khi đi nên đem duyên do phải đi, dụ truyền bảo trước, còn biền binh mang theo, cũng chỉ trên dưới 100 người, đi qua dọc đường đều phải vỗ về yên ủi, hết thảy đón tiến đưa cho đều cấm, và nghiêm cấm quân nhân không được tạ sự dọa nạt. Lại sai phát 500 khẩu súng điểu sang máy đá ở kho kinh và trích lấy lưu hoàng, đá lửa ở 2 tỉnh Vĩnh-long, Định-tường chuyển vận đi để dùng (Vĩnh-long: lưu hoàng 1.000 cân, đá lửa 10.000 cân; Định-tường, lưu hoàng 1.000 cân).

Định lại việc nấu chế phiến thau (trước dùng đồng đỏ 7 phần, kẽm 3 phần, nay đổi làm đồng 6 phần, kẽm 4 phần).

Vua đến chơi chỗ chuồng hổ xem diễn tập voi, sai voi đánh hổ giết đi. Buổi chiều hôm ấy thuyền vua về đóng ở bên sông phía đông nam kinh thành xem diễn các trò vui (các địa phương lần lượt phái đưa phường hát phường nhạc và các kỹ nghệ đến kinh, chuẩn cấp cho tiền gạo, diễn tập ở bộ Lễ).

Các tỉnh ở Bắc-kỳ tâu báo: « Dòng sông đã yên sóng ».

Vua bảo rằng: « Nước lụt năm nay khác thường, nên đê điều hoặc có nơi vỡ lở, hoặc có nơi đầy tràn, ngoài ra, nhiều nơi xảy ra hung hiểm luôn, thế mà nguy rồi lại yên, giữ được vô sự, nay đến tiết sương giáng, cùng mừng sông được yên sóng, thật là nhờ trời thương giúp,

https://tieulun.hopto.org

hà thần hiển linh, lòng trẫm kính cẩm sao xiết, nên sai lấy hương lụa mang đưa cho tỉnh Sơn-tây để lễ tạ miếu hà thần.

Sai biện lý bộ Công là Ngô Kim Lân đi đường trạm đến Hưng-yên xem xét các đoạn đê bị nước lụt đầy tràn, quả là do nước sông lên mạnh khác thường, không đê đường nào chống giữ nổi, hay là do việc người làm còn có chưa tốt. Lại trước đây Nguyễn Công Trứ, Trịnh Quang Thanh bàn việc đắp đê, chỉ giữ được vụ chiêm mà không giữ được cả vụ mùa, nên gia tâm xét hỏi làm thế nào có thể giữ được cả vụ chiêm vụ mùa, nghĩ định [illegible] đến đó, đi khám khắp cả, rồi đáng sở nói: xét ra kỳ nước lụt rất lâu, đê tạm bỏ ở vòng ngoài, bị tràn lở 3, 4 chỗ; đường quai nhỏ hộ đê tràn lở hơn 30 đọng, đê công ở xã Phù-nham, lại đã đào ra, [illegible] Cửu-an hơn lúc thường vẫn đến 14 thước, thì nước sông lên to khác thường, tự biết được đại khái, vì ở thượng lưu sông Cái, thẳng đến sông Cửu-an mới có chỗ sông chính, khi có cửa sông hút nước vào, thế nước bèn theo đó chảy mạnh, các đê đường đắp ra đất mới, chưa gắn liền, đã chịu lụt ngay, mà chỗ đắp cũ cũng chưa được cao lắm, nước lụt chảy xói vào, không tránh khỏi vỡ lở, là thế tất phải đến thế. Nếu nay cần giữ được cả hai kỳ nước cho vụ chiêm vụ mùa, thần đã xét địa thế cùng cả ý kiến mọi người, chỉ có nhân đê đắp cũ liệu đắp cao dày thêm mà thôi, nhưng 2 bên bờ tả hữu sông ấy, 1 dải rất dài, nếu bồi đắp tất cả, không những công việc nặng nhiều, sức dân không đủ làm được, mà 2 bên bờ đều có đê giữ nước thì thế nước càng xói mạnh, sợ đất mới đắp chưa liền, chịu lụt không nổi, vả lại bờ phía hữu chỉ có 3 huyện Kim-động, Tiên-lữ, Phù-dung, bờ phía tả thì huyện Đông-an, Thiên-thi và 7 huyện như các huyện Đường-an, Đường-hào thuộc Hải-dương ở cả

https://tieulun.hopto.org

phía ấy, về địa thế, bờ phía tả hơi cao, làm việc xem ra dễ hơn, mà địa thế bờ phía hữu thấp kém, dã 10 phần không thể làm được, xin trước hết ở bờ phía tả, tùy từng đoạn mà đắp cao dày thêm. (Bờ bên tả: từ cửa sông đến chỗ đầm sâu ở Sài-thị, đê tạm bỏ ở vòng ngoài và đê giữ nước đã vỡ lở nhiều chỗ, dù có đắp kín cũng khó giữ vững, không nên đắp bồi, nhưng cứ theo đê công cũ ở mé ngoài đê giữ nước; 1 đoạn từ Kinh-khê trải qua các xã Điều-nha, Đại-quan, Thuần-lễ, kéo dài đến đầm sâu ở Sài-thị tiếp giáp với đê giữ nước hơn 1.400 trượng, trong đó có hơn 300 trượng, rất là xói mạnh, phải đắp cao dày thêm. Còn hơn 1.100 trượng đất đắp dày gắn liền, vững chắc theo như cũ sửa sang qua; một đoạn từ đầm sâu ở Sài-thị cho đến đê quai giữ nước cũ ở xã Đồng-lỗ, hơn 1.600 trượng gần được vững chắc, chỉ có 1 đoạn ngắn, không phải đắp dày; 1 đoạn từ Đồng-lỗ đến đường quai nhỏ mới đắp ở Bích-chàng hơn 2.330 trượng, còn là thấp và mỏng, phải đắp cao dày thêm như cách thức đê ở sông hạng vừa; 1 đoạn đường quai nhỏ từ Bích-chàng đến Văn-nhuệ dài hơn 2.100 trượng là thế nước chảy đến, dân làng đắp riêng, không thành thể thức đê, phải đắp cao dày thêm, như cách thức đê ở sông nhỏ; 1 đoạn từ chỗ cầu Văn-nhuệ chặn ngang đến đường quai nhỏ ở các huyện thuộc Hải-dương, thì do Hải-dương chiếu theo cách thức đê sông nhỏ mà đắp kế tiếp).

Còn như bờ phía hữu (trên từ cửa sông cho đến bến Biện) đoạn nào sạt lở thì vẫn theo như cũ lấp kín lại; để bảo vệ lúa vụ chiêm, đến kỳ nước lớn, gặp có nước lụt lên gấp bội, liền phải mở ra, để rút bớt nước ở bờ phía tả, đợi sau vài năm, đất ở bờ phía tả gắn chặt, xem dần thế nước; rồi sau sẽ lại định đến bờ phía hữu.

Vua phê bảo rằng: « Ngươi nói được hợp lý, không phụ việc làm ấy, chẳng tiếc của kho nhà nước, mong

https://tieulun.hopto.org

lợi cho đời sống của dân, bèn bảo bộ Công rằng: nhân dân trong nước, ai không là con cái triều đình, dù một người mất nơi nương nhờ, lòng trẫm vẫn không nỡ, huống chi nhà cửa ruộng nương của dân 12 huyện ấy, không nên có trọng nơi kia mà khinh nơi này, nhưng xét kỹ tình hình hiện tại, nếu vội đem đắp cả 2 bờ thì dòng sông càng xói mạnh, khi gặp nước lụt bỗng lên to, thế tất khó giữ được cả 2 bên, làm hại lại nhiều, sao bằng trước hết làm việc ở bờ phía tả, cho 9 huyện ở đấy còn có thể giữ được cả lúa mùa, chả hơn là mất cả 2 vụ ư? Vậy đem bản tâu của Ngô Kim Lân sao lục ra, phát cho 2 tỉnh Hưng-yên, Hải-dương, tính công việc bắt đầu đắp và đến hiểu thị cho 3 huyện ở bờ phía hữu, đó là triều đình trước làm chỗ dễ, sau đến chỗ khó, cũng là việc bất đắc dĩ cho dân đều biết. Lại nghĩ đê phỏ ở dượng tỉnh Hưng-yên thì rất dài, lại ra dự chuẩn cho đê dượng ở phía tả sông Cửu-an, do 2 tỉnh Nam-định, Hưng-yên phải tự làm lấy, tỉnh Hải-dương không phải đến hội lại cùng làm để cho chuyên sức ở hạt của mình, đều cho đến sau khi khai ấn sang năm thì làm. Tỉnh Hưng-yên liền trù tính nhân công vật liệu, nghĩ xin đắp sẵn lại các đoạn và đắp riêng đê mới ở huyện Hưng-nhân, bắt 10.000 dân phụ ở 2 tỉnh Nam-định, Hưng-yên làm việc. Vua y cho.

(Đắp công đê cũ ở xã Kinh-khê, Diêu-nha, dài 376 trượng, mặt rộng 2 trượng, chân rộng 7 trượng, thân cao 1 trượng 1 thước; 1 đoạn đê chắn giữ ở Sài-thị, dài 50 trượng, mặt rộng 1 trượng 5 thước, chân rộng 6 trượng, thân cao 1 trượng 5 thước; đắp đê quai ở sông Cửu-an, một đoạn từ Đồng-lỵ đến Bích-chàng dài 2.319 trượng 3 thước, mặt rộng 1 trượng 2 thước, chân rộng 4 trượng, thân cao từ 1 trượng đến 9 thước 4 tấc; từ Bích-chàng đến Đa-lộc, dài 1.133 trượng 9 thước, mặt rộng 9 thước,

TÌM SÁCH CỔ VĂN

https://tieulun.hopto.org

chân rộng 3 trượng, thân cao 9 thước; 1 đoạn sắn lại từ Đa-lộc qua sông cũ đến quai nhỏ xã Hoàng-thứ huyện Thanh-miện tỉnh Hải-dương, dài 112 trượng, mặt rộng 1 trượng 5 thước, chân rộng 5 trượng, thân cao 9 thước. Đắp riêng đê mới ở Hưng-nhân từ Hà-lão qua các xã An-triền, Mai-lĩnh đến Nhật-tảo dài 570 trượng, mặt rộng 1 trượng 2 thước, chân rộng 4 trượng, thân cao 1 trượng).

Làm lầu kết hoa và rạp kết hoa. Sai Phạm Hữu Tâm đô thống doanh Thần cơ, quyền chưởng tiền quân; Hà Duy Phiên, thượng thư bộ Công, sung làm Đồng lý và Mai Công Ngôn quyền thự thống chế doanh Hùng-nhuệ; Đào Tri Phủ thự hữu tham tri bộ Hộ làm chức phó. Thưởng tự đồng lý trở xuống đến lính và thợ tiền lương 1 tháng. Kỳ lão, hương thân ở 6 huyện thuộc hạt Thừa-thiên thành khẩn xin đến ngày khánh tiết, dật bày hương án ở mặt trước ngoài kinh thành (từ cầu Bạch-hổ đến [illegible]) để cung tiến sản vật dương mữa, ngõ hầu được tỏ tấm lòng mừng khánh chúc ở kinh đề tâu lên giúp. Vua phê bảo rằng: « Nếu tự lòng thành phát ra thì có gì là không được, bảo bộ Lễ rằng: năm nay gặp thất tuần đại khánh tiết của Hoàng thái hậu, điển lễ rất trọng, nghĩ thánh mẫu ta lâu nay, phụng thờ hoàng khảo cao hoàng đế, sinh, nuôi thân trẫm đến lúc trưởng thành, trẫm nhớ phúc thừa của mẹ, mới có ngày nay, thì mẹ vì con qui, lễ thực là phải. Các chữ huy hiệu dâng lên phải trước hết xin cáo ở tôn miếu, rồi đem ý ấy trình bày vào tờ biểu mới đủ tỏ rõ lòng hiếu của trẫm, và lại việc này thực là vâng lời di huấn của hoàng khảo ta chứ không phải lòng riêng của trẫm ».

Mộ dân dời ra ở núi Hải-vân. Trước đây vua cho là núi Hải-vân, đoạn giữa đường hiểm và dài, chuyển lên chỗ đỉnh núi, cao đến hơn 30 trượng, người đi khó khăn. Sai viên kinh doãn và giám thành bộ Công phải

https://tieulun.hopto.org

khẩn đổi lấy đường khác, đến khi đem bản đồ dâng lên thì đường mới và đường cũ này cũng dài bằng nhau, gian hoặc có 1, 2 đoạn hơi phẳng mà chuyển lên đỉnh núi, cao cũng như nhau.

Vua bảo rằng: «Một phen làm lại: sẽ để làm lợi nghìn muôn đời, không cùng, vì thử công làm và của kho, động phí đến hàng vạn, không kể vào đâu, nhưng xét tình hình ấy, nào có lợi gì, huống chi cửa quan hùng tráng ấy là nơi hiểm tự nhiên, để làm nơi che chở bảo vệ, nước nhà, nếu san cao mà làm cho thấp, chuyển thành không phải ý nghĩa đặt chỗ hiểm để giữ nước, nên bãi bỏ đi. Bèn ra dụ cho quan huyện ở kinh và quan tỉnh Quảng-nam thông sức cho dân thuộc hạt có người nào muốn làm nhà để ở ở hai bên đường núi, thì thuế thân và đi linh đi phu đều miễn cho, khai khẩn vườn ruộng, cấy trồng thóc lúa lấy hoa lợi, cũng chuẩn nhà thì quan cấp vốn cho, cốt để cho từ đỉnh núi đến chân núi, đoạn nào cũng có nhà ở nối liền nhau, cho người đi đường có nơi dừng chân tạm trú, đói có chỗ ăn, khát có chỗ uống, còn số người hiện tại đến ở, chuẩn cho 3 tháng 1 lần tâu biết tình trạng. Rồi sau 6 người dân ngoại tịch ở Quảng-nam xin làm nhà ở đường núi, vua chuẩn cấp cho mỗi người 10 quan tiền.

Cho Nguyễn Tăng Minh thống chế Tả dực doanh Vũ lâm gia hàm đô thống, làm đô thống Hữu quản, vẫn kiêm quản ấn triện doanh Hổ uy; Mai Công Ngân quyền thự thống chế doanh Hùng nhuệ, đổi bổ làm thự thống chế tả dực doanh Vũ lâm; Nguyễn Tiến Lâm chưởng vệ Cẩm y thăng thự thống chế doanh Hùng nhuệ.

Sai hữu thị lang bộ Hình là Doãn Uẩn, hữu thị lang bộ Hộ là Phan Thanh Giản, hữu thị lang bộ Công là Lý Văn Phức cất lượt đi đến sở chính yếu, hội đồng với đường quan Nội các kiểm duyệt các việc.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837], mùa đông, tháng 10, ngày mồng một, làm lễ đông hưởng, bỗng gặp trận mưa lệnh lâng. Vua thưởng cho từ nhân viên chấp sự đến hỗ giả, the, đoạn có thứ bậc.

Mở khoa thi hương ở Hà-nội, Nam-định (lệ trước lấy tháng 9 là kỳ Dự, đến nay vì nước lụt mùa thu mới xuống, người đi thi khổ về bùn lội, mới định lại lấy tháng 10 để làm lệ mãi).

Sai Nguyễn Đình Tân, bố chính Nghệ-an sung làm chủ khảo trường Hà-nội, Trần Ngọc Dao thự bố chính Hưng-yên sung làm phó chủ khảo, Đoàn Khiêm Quang thự hữu tham tri bộ Lễ sung làm chủ khảo trường Nam-định, Phạm Khôi, án sát Lạng-sơn sung làm phó chủ khảo, lấy đỗ cử nhân tất cả 35 người:

(*Trường Hà-nội* 17 người: Nguyễn Văn Tòng, Hoàng Đình Tuy, Nguyễn Khắc Thiệu, Lê Văn Thái, Dương Danh Thành, Vũ Văn Tuấn, Nguyễn Thúy, Khương Bá Khanh, Dương Công Bằng, Nguyễn Văn Thái, Đỗ Biểu, Vũ Khách, Trần Can, Lê Hoàn Nguyện, Phan Mậu Thịnh, Lê Văn Thông, Lê Văn Huy.

Trường Nam-định 18 người: Phạm Thế Hức, Vũ Ngọc Ôn, Trần Dương Quang, Phạm Khách, Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Đức Nghiệp, Nguyễn Đình Chân, Phạm Văn Nghị, Lương Trọng Sán, Vũ Khả Thái, Vũ Văn Bách, Nguyễn Quang Sán, Phạm Huy Thục, Nguyễn Duy Hồ, Vũ Doãn Khải, Doãn Khuê, Lã Huy Nhuận, Vũ Hữu Giác, Trần Văn Chủ).

Đến khi bộ Lễ duyệt lại quyển đỗ, thì cử nhân trường Hà-nội là Khương Bá Khanh, kỳ đệ nhị bỏ mất chữ đầu đề, bị giáng là tú tài, quan trường là Nguyễn Đình Tân và Trần Ngọc Dao đều phạt lương 1 năm, cử nhân trường Nam-định là Nguyễn Quang Sán, kỳ đệ tam, văn lý nhiều đoạn không thông hoạt cũng truất làm tú tài, quan trường là Đoàn Khiêm Quang, Phạm Khôi, sau khi đã mở giấy dán tên ra, lại lấy đỗ thêm, coi xét việc trường là Nguyễn Danh Hiển, Bùi Hữu Thành, không đem việc ấy hặc tâu, lại cũng ký tên tâu lên, đều giáng 4 cấp đổi đi, Đoàn Khiêm Quang rồi Khôi xét bỏ chữ sự bộ Binh.

TMSACH.COM.VN

Định lại lệ khảo khóa các hạt ở Bắc kỳ.

Lệ trước hàng năm tháng 4 tháng 10, xét duyệt học trò, đến nay 2 trường Hà-nội, Nam-định đổi lấy tháng 10 thi hương. Bèn chuẩn y lời tâu xin của bộ Lễ định lại khóa mùa đông vào tháng 11, khóa mùa hạ vào tháng 5.

2 bộ Lại Binh lần lượt dâng bản kê khai các đốc phủ bố ấn ở ngoài, đợi được vua chấm. Vua bảo rằng: ngày khánh tiết còn xa, mà các tỉnh đường đi cũng có xa gần không giống nhau, chuẩn cho chiếu các viên được khuyên trong danh sách:

(Vũ Xuân Cẩn, tổng đốc Bình — Phú; Trịnh Quang Khanh, tổng đốc Nam-định; Hồ Hựu, hộ phủ Quảng-ngãi, Quảng-nam; Lê Đăng Doanh, hộ phủ Quảng-trị, Quảng-bình; Đặng Đức Thiệm, bố chính Quảng-ngãi; Nguyễn Đăng Uẩn, thự bố chính Quảng-bình; Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

249
SA-H
NGHIÊM

Thế Dạo, ân sát Hà-nội; Phùng Đắc Ninh, ân sát [illegible] an; Trịnh Văn Nho ân sát Hưng-hóa) đều tập tức truyền chỉ cho tự tinh ngày đăng trình, cốt phải trước, sau mồng 7,8 thượng tuần tháng 11 đến kinh, còn các quan to không được dự điểm khuyên, phải truyền dụ cho biết.

Nay khánh điển nước nhà, trong ngoài truyền tin vui về, là phận tôi con, không ai là chẳng muốn theo triều ban chúc mừng, để biểu hiện lòng vui, lòng trẫm vẫn đã soi tới, lại nghĩ bọn ngươi, trách nhiệm đương bận rộn, chưa tiện vời gọi, phải đều lấy chức vụ làm trọng, tức là hết lòng trung, phúc của nước nhà to lớn, việc vui còn nhiều, thời kỳ của tôi con thờ vua còn dài, đợi lần sau tuyên triệu cũng chưa muộn.

Lại thượng ty hạt nào, đều không dự điểm khuyên thì phải theo lệ, phải viên mang đệ đồ lễ đi đường trạm tới kinh để kịp chúc mừng.

Trước đó, tổng đốc Hải-Ap là Nguyễn Công Trứ dâng sớ xin về kinh để đến ngày ấy theo triều ban chúc thọ. Vua phê bảo rằng: « Người mới về tỉnh lỵ, công việc còn nhiều, cố gắng làm hết chức vụ, cũng như được vào yết kiến ».

Nguyễn Hữu Khuê, bố chính Hải-dương cũng đem việc ấy tâu xin. Vua bảo rằng: « Bố, ân không bỉ với đốc, phủ được; từ nay trở đi không được tâu xin rối rít, nhân bảo thị thần rằng: điển lễ khánh tiết năm nay, trẫm muốn triệu quan to ở các địa phương, cho được chúc thọ, nhưng công việc các tỉnh bề bộn, hoặc sợ sơ khoáng bỏ việc, như Lê Văn Đức đương đi làm việc bắt giặc; Đặng Văn Thiêm, Nguyễn Công Trứ thân đương nơi quan yếu, há có thể triệu được ư? Duy chỉ Trịnh Quang Khanh ở Nam-định trong hạt vô sự, nhưng chưa biết lòng người thế nào, tại sao thế, dân Nam-định gần đây, tuy đã hướng theo giáo hóa, nhưng

LUẬN VĂN
LUANVAN.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người chuộng đạo Gia-tô hãy còn nhiều. 1 tỉnh đến hơn 200 xã, không kém vài vạn người, trong đó tất có người đạo trưởng xun đuổi cổ động giúp như gần đây ở Sơn-tây bắt được người đạo trưởng Tây-dương xưng ra là đi du lịch các nơi, biết đâu ở Nam-định không có đã lâu, các người con trai chưa mất lương tâm, còn chịu bỏ giáo, còn như con gái đàn bà mê hoặc càng quá lắm, đại phàm quan phủ có bắt người theo đạo ngay bấy giờ bước qua chữ thập thì chỉ bắt đàn ông, không bắt đàn bà con gái, cho nên đàn bà con gái lại không có lòng hối cải. Chúng đã không chịu bỏ giáo, há lại chịu nghe cho chồng con lần bỏ giáo ư? Không những thế, nghe nói quan phủ có đòi bắt bước qua chữ thập thì mỗi xã chỉ chọn trẻ chăn trâu và người [illegible] theo lệnh mà thôi, còn chịu đến quan, mưu ngầm của hắn đến thế, như ở kinh năm trước, người xã Dương-xuân, theo đạo Gia-tô, án xử phải tội thắt cổ ngay, mà người cùng đạo có 1 bà già muốn đem mình chết theo, uy dọa bằng oai voi giầy và gươm chém, cũng cam xin chết, đủ biết đạo thiên chúa sao mê hoặc quá đến thế. Các thói tệ ấy, nếu muốn rửa sạch, tất phải trị bằng nghiêm hình, nếu chỉ giam cấm đánh phạt, cũng không biết sợ, nhưng dạy dân tất phải dần dần, dẫu có thể muốn đổi mau chóng mà vội buộc bằng pháp luật được.

Bố chính Định-tường là Hà Duy Khoa chết. Vua cho Thân Văn Quyền, án sát Gia-định thăng thự bố chính Định-tường; Nguyễn Văn, thự Đại lý tự thiếu khanh thăng thự án sát Gia-định; Trương Hảo Hợp thự Hình bộ lang trung làm Đại lý tự thiếu khanh.

Vua nghĩ điển lễ khánh tiết gần tới kỳ, chuẩn cho Nguyễn Văn tạm lưu lại, để theo triều ban chúc mừng,

https://tieulun.hopto.org

cho đủ hàng quan to giữ chức chăn dân ở Nam-kỳ, khi việc xong, lại đến lỵ sở mới, nhận chức.

Trả lại chức cho viên bị cách là Nguyễn Tri Phương làm chủ sự phủ Nội vụ.

Sai tỉnh Hà-nội trích phái 1 quản vệ và 300 biền binh ở vệ Hà-nội đi đóng giữ Ninh-bình.

Tập thỉnh an của Lê Đăng Doanh hộ phủ Quảng-trị, Quảng-bình tâu nói: «Ruộng công ruộng tư ở các xã, thôn, phường thuộc tỉnh Quảng-trị, gián hoặc có làm nhà ở, đất để mộ, làm đình chùa, miếu vũ mà thuế lệ thu theo thuế ruộng cũng là hơi cao, xin theo lệ công thổ, cho nộp thay bằng tiền để tiện cho dân».

Vua bảo rằng: «Hạt ấy đất xấu dân nghèo, không bì như hạt khác, từ trước đến nay, mỗi khi gặp mất mùa, phát chẩn và cho vay tiền thóc, kể có nghìn vạn, nay xin đổi nộp lệ thuế cũng là bớt ở trên mà thêm cho dưới, có tiếc gì đâu? Sai khám xét thực số ruộng lên, rồi đặc cách cho (Làm nhà ở hơn 2.100 mẫu, đất để mộ, đình chùa, miếu vũ, vườn, nền các hạng hơn 400 mẫu đều chuẩn cho đổi theo lệ công tư, mỗi mẫu nộp thay bằng tiền là 1 quan 1 tiền)».

Lê Văn Đức, tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên từ Tuyên-quang về Sơn-tây nhận chức. Trước đấy vua sai Hà Thúc Trương, Lễ khoa cấp sự trung đến các xứ Ngọc-mạo, An-lạc thuộc tỉnh Tuyên-quang để xét hỏi sự trạng, tuần phủ Lạng — Bình là Trần Văn Tuấn và tình hình thổ mục lên. Khi Trương đến nơi, dâng sớ nói: hỏi ra được biết trước đây quân của Trần Văn Tuấn đóng ở Long-khê cách Ngọc-mạo vừa nửa ngày đường dừng lại không tiến quân, nên giặc Sĩ, giặc Thục trốn thoát được. Đến khi quan bắt giặc ở Tuyên-quang là Phạm Văn Khai bắt được giặc trốn lại tranh làm công mình, hỗn mạo tâu lên. Lại thổ dân sở tại tự sau khi thổ phỉ sinh sự, đau

https://tieulun.hopto.org

khổ trước chưa khỏi, lại có việc tuyển tân binh, thu thuế thiếu, không kể xiết (2 huyện Vĩnh-điện, Đề-định, phải chịu 27 người giản binh, hộ thuộc hạt và hộ trú ngụ ở các xã An-lạc, Giai-lạc, An-đức, trước đã lưu tán thiếu bạc thuế hơn 280 lạng). Phương kế ngày nay, như muốn biên giới được yên ổn, không ngoài 2 điều ban bố văn giáo và nghiêm chỉnh võ bị. Mục ban bố văn giáo có 6 điều:

1. Sửa lại việc chạy trạm.

(Từ khi đặt ra các trạm ở dọc đường, quan quân đi lại, sách nhiễu biếu xén, cũng có khi nhân việc riêng lợi tiện bắt phu trạm, vì người thổ không biết chữ, dọn nạt chẳng việc gì là không theo. Nay xin mỗi trạm đặt 1 người dân khỏi biết chữ, và cấp cho lương tháng, phàm có đi lại, chiếu giấy cấp trạm, thì tệ ấy trừ được).

2. Cẩn thận việc tuyển chức phủ huyện.

(Phủ, huyện thuộc hạt ấy, duy có Phạm Dược, trí phủ nên, ngoài ra, như Nguyễn Đăng Tuyển ở Vị-xuyên và Kiều Năng Thân ở Vĩnh-tuy dong tùng thuộc hạ sách nhiễu, lại sao có thể trị dân được, cho nên khi chọn không nên không cẩn thận).

3. Tinh giảm việc phát khiển sung quân và đày đi nơi xa. (Hai huyện Vĩnh-điện, Đề-định ở nơi xa xôi, một khi phát đi sung quân và đi đày, tinh phái đã thiếu người, cả đến phủ huyện, không có lính sai khiến phải bắt thổ dõng canh giữ; nếu có sự lo bất ngờ, là lại sinh ra một thứ giặc).

4. Miễn cho việc thu thuế bỏ thiếu. (Số bạc thuế hiện thiếu, xin miễn bắt phải trả).

5. Bổng phép tuyển lính. (Lính thổ 2 huyện số ấy không được nấy, xin để sung vào ngạch thổ dõng, cho lệ thuộc theo việc đi bắt giặc).

6. Cần thưởng cho người bắt được giặc. (Phàm bắt được lớn giặc, không kể lớn nhỏ, một khi có nguy thư, nguy lịnh cũng là khí giới, lập tức thưởng ngay).

TIMSACHTOMAN.VN

https://tieulun.hopto.org

Mục nghiêm chỉnh võ bị có 4 điều :

1. Kén chọn nhân tài :

(Nay huyện An-ninh đặt thêm quản phủ như chánh đội trưởng Nguyễn Khắc Khoan, Mai Văn Dạo, đều là người trung hậu, và hiểu việc quân, xin chớ cho là người thổ mà coi khinh thường).

2. Thêm lính ở phủ.

(Lính thuộc về phủ phải dùng trên dưới 200 người. Nay những tên ra thú, nhờ ơn được phát vãng sung quân và đi dầy, xin tha ra cho làm lính, theo phủ sai phái).

3. Chưa đủ lương thực.

(Có quân lính thì có lương, xin đến kỳ thu hoạch, đặt giá mua 3, 4 nghìn hộc thóc để dự dùng).

4. Đóng đồn ở Yên-trung.

(Nay [illegible] cho lính đến đóng đồn ở đấy, đề phòng chế dưỡng quan xa cách, sai phái không đến địa hạt ấy, nay xin đặt quản phủ đóng đồn ở đấy, để khống chế dưỡng quan yếu ở An-lạc, Ngọc-mạo).

Có đủ 10 điều ấy thì giặc trốn đã không dong thân vào đâu được, rồi sau hạ lệnh ân xá, khoan tha cho tội, nếu chúng có ý không đến thú, sẽ cũng trốn mãi ở phương xa, tất không thể làm lo cho dân biên giới nữa.

Vua cho là Trần Văn Tuân trước đã dừng lại ngăn trở việc quân, sau lại mạo công cầu thưởng nên cách chức và giao xuống bộ Hình nghị tội, tội đáng xử trảm, nhưng đặc cách giảm cho, phát đi làm lính, đóng ở Ai-lao.

Lại dụ Lê Văn Đức rằng : « Trẫm xem các điều Hà Thúc Trương tâu bày, cũng có 1, 2 điều có thể lấy được nhưng còn là kiến thức của thư sinh, ngươi nay thân đến kinh lược Tuyên-quang, nên sao lục lấy nguyên tập ấy đưa đến, phải xét lại kỹ càng, điều nào có thể thi hành được, điều nào thi hành không tiện, lần lượt bàn cho thỏa đáng, tâu lên ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đến nay Đức mật tâu : « Cho là 6 điều về ban bố văn giáo của Trương trình bày, về điều sửa lại việc chạy trạm, xin trạm đặt người kinh biết chữ, chiếu giấy cấp trạm, xét ra trạm dịch tự thành Tuyên-quang đến huyện Đề-định, trước nhận việc bắt giặc mà đặt, việc xong đã đình bãi ngay, nay công văn ở tỉnh phát đến phủ huyện cũng là thưa ít, việc gì lại đặt nữa, huống chi đặt người kinh, có thể hẳn là giữ được không tệ chăng? Xin từ nay phàm nhân dịch tỉnh phái đi công cán, đi qua các nơi ấy, cấm không được bắt phu đài dệ và sách nhiễu biếu tiền, nếu trái lệnh, sẽ trị tội nặng. Về điều cần thận việc tuyển quan phủ huyện, tỏ ra viên phủ huyện có tài hay không, phải do quan tỉnh sát hạch, phân biệt người tốt người xấu, tâu xin thăng, giáng. Về đặt [illegible] là muốn đổi quan thổ, bỏ dương đức ý của triều đình, coi dân là man rợ không biết gì, hoặc cầu nệ về văn lý, hoặc dọa nạt về pháp luật để làm địa vị sách nhiễu, khiến cho chúng dám giận mà không dám nói, muốn không sinh sự có được không, xin nên ra dụ răn bảo, tẩy trừ tình tệ ấy, nếu có ai dám cố ý trái lệnh, thì trừng trị nghiêm ngặt, thượng ty tư vị che chở và sơ suất cũng giao bộ nghị xử.

Về điều « tinh giảm việc phát khiển quán lưu », việc ấy thì tình hình là thực, xin nên sắc cho bộ chước lượng làm việc. Về điều « tha thu thuế thiếu » và « rộng phép tuyển lính » xét ra 2 hạt huyện ấy, từ khi giặc Vân nổi loạn, các hộ thuộc hạt và hộ trú ngụ trốn đi gần hết, về thuế thiếu hơn 280 lạng, xin nên rộng tha cho, còn như tuyển lính, hiện có phép thưởng, cả tỉnh hạt đều thế, nay miễn riêng cho 2 huyện, như huyện khác thì sao? Nhưng dân ấy hao tán đã lâu, nên tạm hoãn cho 2 ,3 năm Về điều « cần thưởng cho người bắt được giặc »

https://tieulun.hopto.org

thì 1 tên giặc Nông Văn Sĩ đã có treo thưởng, còn bọn giặc khác thì tới khi fy, lượng cấp không phải fn định trước.

Còn 4 điều về việc nghiêm chỉnh võ bị, trong đó có xin tù phạm quân, lưu tha cho làm lính, kia như quân lưu là tù tội nặng, không phải như tù tội nhẹ phát làm binh, nếu không gặp ân điển mà nhất khái tha ra, thì e rằng hình danh nhẹ, nặng không phân biệt được, cùng là Nông Văn Sĩ, tội to ác lắm, can về tội không được thả đã có chỉ treo thưởng rõ ràng, nay chưa bắt được, vội hạ lệnh tha, thì những kẻ mất thấy tai nghe, có khi cho là phép nước không giãi tỏ, phải lấy tụm bợ làm nhân, ân, huống chi chúng tự biết mang tội rất nặng, vi thử có tha, cũng không dám thò ra, thế thì dùng khoan tha làm gì? Nếu [illegible] khác, chước lượng nghi bàn, cũng với sự thế bắt giặc xin đem hết sự hiểu biết của mình mà trình bày. Kia như giặc Nông Văn Sĩ làm phản, lúc đầu hãn chẳng qua là người đầy tớ nhanh nhẹn của giặc Vân, nguyên không có phần dân kế tiếp cai quản xưa hiếp dễ dàng, từ khi giặc Vân ủy đến Thái-nguyên chống cự, nhân quan quân dạo fy mấy lần hỏng việc, mới thêm tiếng ác, nếu nay bắt thổ mục thổ dân sở tại tìm bắt, thì chúng vốn sợ hãn hung ngược, không khỏi hưởng ứng hão, rút cục không được việc thực, nếu dùng nhiều binh đông, chia đi úp bắt thì hãn nghe tiếng chạy sang nước Thanh, đi lại chi thêm vất vả, chẳng bằng chuyển ủy cho viên có tài cán ở đấy chờ cơ hội để tra bắt, ngõ hầu có thể bắt được. Người có thể sai khiến được, có quản phủ mới bổ là Phạm Văn Khai thường theo việc bắt giặc, từng đến địa phương Ngọc-ngạo, Vân-trung, tình hình rất là am hiểu, nghĩ nên trích thêm 2 viên suất đội ở Hữu quân và 100 biền binh đóng giữ ở Tuyên-quang cùng với

https://tieulun.hopto.org

80 người lính phủ cấp trước và cho mộ thêm 20 tên thủ hạ, cho đủ số 200 tên, giao cho Khai quản lãnh. Chánh đội trưởng là Mai Văn Đạo, hơi biết việc quân cũng cho đem 100 người thủ hạ và thổ dõng đi theo, nhưng đến các xứ Vân-trung, Ngọc-mạo, An-lạc, tùy chỗ mà đóng, đi lại tuần bắt không phải làm đồn bảo, phàm các đường quan yếu tiếp giáp nước Thanh, lượng phái đặt quân mai phục, nếu hễn quen lối tự lén về thì lập tức chặn bắt, hoặc từ trước đến nay cứ ở nước Thanh, thì thuê đất người Nùng nước Thanh đó bắt, còn gạo lương chỉ cho lính đóng, cho đến nơi gần tiện đặt giá mua, hoặc là thu trước rồi trừ vào thuế, không phải cất chứa đến 3, 4 nghìn hộc lại phải canh giữ khó nhọc, như thế mà chậm lại cho 5, 3 tháng, có khi bắt được giặc ấy, dân ở

TMSACH.COM.VN

Lại việc nã bắt tên giặc trốn là Nguyễn Quảng Khải, đã ủy cho Nguyễn Văn Biều là phòng thủ úy, mật đến địa phương Côn-lôn, hết lòng đó bắt, nhưng xứ ấy địa thế rộng lớn, rừng rú sâm uất, Khải vẫn mang lòng ngờ sợ, chuyển dời không nhất định, đó được đến nơi, hễn lập tức xuyên qua núi đi trốn, thần đã sức cho chọn nơi đất lành làm đồn trại, nói phao lên là được lệnh phải đến đóng giữ chỗ địa đầu quan yếu, nhân để chiêu phủ nhân dân, rình lúc tiện đặt mưu cơ, hoặc có thể bắt được. Sớ tâu vào, vua đều nghe theo, về việc răn bảo lưu quan người kinh sai thông dụ cho các tỉnh biên giới đều biết.

Án sát Tuyên-quang là Nguyễn Văn Liên nghĩ giặc trốn là bọn Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thạc còn trốn ở nước Thanh, đến kỳ lúa mùa chín, thế tất lén về họp nhau tìm lương thực, bèn dâng sớ tự xin thân đem biền binh đi đến 2 huyện Đề-định, Vĩnh-điện tùy cơ đánh bắt.

https://tieulun.hopto.org

Vua y cho, dụ rằng: « Bọn giặc Sĩ trốn tội giết đã lâu, đó là trách nhiệm của hạt ngươi chưa làm xong, ngày nọ Trần Ngọc Lâm từng đã nã bắt, cũng không thành hiệu, may ngươi xin đi, cũng biết cố gắng, nhưng phải xét công việc cẩn thận, mong cho tất được việc, như Trần Văn Tuân nói hão, không công trạng tự chịu tội lỗi, gương ấy không xa, nên phải cố gắng.

Liễn bèn mang theo quản cơ Nguyễn Đắc Khanh đem hơn 100 quân theo, đường phía hữu tiến thẳng đến huyện Vĩnh-điện, mật sai suất đội Mai Văn Đạo đem thủ hạ đi ngay đến ải Bắc-nậm, Bình-mèn huyện Đề định (đều là tên ải thuộc nơi giáp giới nước Thanh) đi tuần để ngăn chặn, lại phi tư cho Cao-bằng, Thái-nguyên hội lại cùng đánh. Đến khi Liễn đến Vân-trung, chia phái [illegible] lục thì giặc Thạc trốn trước, bắt sống và chém được bọn chúng hơn 40 người, hỏi ra mới biết giặc Sĩ đã chết, cứ tên giặc bắt được báo chí, đào được đích thấy tên Sĩ, đem việc ấy tâu lên, vua sai đóng hòm đem đầu giặc ấy đang đến cửa khuyết, giao cho quan có trách nhiệm đập nát vứt xuống sông, vua thưởng cho Liễn gia 1 cấp, và quan quân đi chuyến ấy: Quản phủ Phạm Văn Khai kỷ lục một thứ, biền binh 300 quan tiền, quan bắt giặc ở Cao-bằng, Thái-nguyên là bọn Bế Văn Định (nguyên họ Nguyễn Hữu) Dương Đình Cẩm, được thưởng mỗi người 5 đồng phi long ngân tiền hạng lớn rồi chuẩn cho Liễn rút quân về ngay, giặc Thạc còn trốn thì bắt Phạm Văn Khai đốc sức dân sở tại rình bắt giải đến quan lĩnh thưởng.

Sai bọn đại thần văn võ là Trương Minh Giảng, Phạm Hữu Tâm, Trương Đăng Quế, Nguyễn Công Hoán, Hà Duy Phiên, Nguyễn Trung Mậu, Hà Quyền tính bàn xếp đặt công việc thành Trấn-tây.

https://tieulun.hopto.org

Vua tới triều bảo rằng: « Nay nước Chân-lạp đã vào bản đồ, trẫm muốn chia đặt phủ, huyện để dạy bảo, nhưng phong tục nước ấy khác hẳn, về phương kế vỗ yên và phục theo, không phải cầu nệ bằng pháp luật, chỉ khiến cho biết quá sự thể triều đình, dần dần thấm vào, thì có thể đổi được thói cũ mà thôi, nên phải tính kỹ. Bọn Giáng hội bàn, cho là hạt thành Trấn-tây, bên ngoài chống giữ giặc Xiêm, bên trong vỗ yên dân phiên, thực là nơi quan trọng ở biên thùy, từ trước đến nay, nước phiên ấy, nguyên vẫn chịu ơn gây dựng của triều đình, duy có quốc trưởng, chính sự phần nhiều đổ nát, hèn nhát thành quen thói, năm trước khi bị giặc Xiêm xâm chiếm xung đột, phải sợ chạy bỏ mất, nhờ hoàng thượng ta, oai thần lừng lẫy, ơn đức ban xa, quét sạch quân Xiêm, thu lại cõi đất, lại phong cho con lấy dân, làm thành trì để cai trị, phải quan quân để giữ giúp, người đầu mục quan người phiên thì được giao chức người kinh, dân phiên đa số tuyển làm linh thổ, cái kế vun trồng giúp cho nước phiên, không việc gì là không chu đáo, duy công việc quân dân và chức vụ quan liêu, còn theo thói cũ, chưa rõi mà sửa sang, quân chúa là một người con gái thì chỉnh đốn, xếp đặt các việc ở ngoài thực khó làm nổi.

Nay dân phiên mới yên, mà giặc Xiêm chưa hết nom dòm, về việc biên phòng, quan trọng không phải là nhỏ, cũng là hàng năm phái quân đi canh giữ giúp, sao bằng chỉnh đốn giúp một phen khó nhọc mà nhàn rỗi, lâu dài chả hơn ư? Tạm lấy lợi hại mà nói, như nơi quan yếu, đặt bổ quan to, phái quân canh giữ, chia đặt phủ huyện, khiến cho đều có thống thuộc, cai trị chẳng dân có người, tự khắc thanh thế được lừng lẫy, mà thống nhất được lòng người, đó là 1 điều lợi. Mở đồn điền, luyện quân linh, chứa sẵm quân nhu, khí giới, thanh

https://tieulun.hopto.org

thế của ta đã lớn mạnh, giặc ở bên ngoài tất sợ mãi mà không dám động đến, thì tự quận chán đến quan nước phiên được hưởng yên vui lâu dài, nhân dân đều thỏa thuê làm ăn sinh sống, đó là 2 điều lợi. Dạy bảo dân phiên đều học tiếng kinh, chữ kinh, gặp khi có công việc, cùng nhau báo cáo, đều được thông hiểu, có thể không có lo về ý kiến không hợp nhau, đó là 3 điều lợi. Chiêu tập nhân dân người kinh người thổ đến ở đấy thông thương và khai khẩn, thì sinh sản tụ họp ngày càng nhiều, đồng ruộng ngày càng mở mang, của cải chứa chất ngày đến giàu thịnh, đó là 4 điều lợi. Đã có trưởng quan để cai trị, binh, dõng để canh giữ thì dân không lo tai họa từ ngoài đến, dần dần có thể tự cường, không có cái tệ hèn yếu lâu mãi, đó là 5 điều lợi. Có 5 điều lợi ấy, nếu không xếp đặt làm việc sớm, thì chợt có [illegible] lại không [illegible] việc trước không xa, nhưng thứ tự thi hành việc trị, tất phải châm chước việc làm trước, sau, hoãn, cấp, mới có thể làm được, nghĩ nên đầu tiên kinh lý các phủ Hải-tây, Hải-đông, Sơn-định, Quảng-biên là nơi địa đầu quan yếu, trong đó có 3 phủ Hải-tây, Hải-đông, Sơn-định trước đã đặt án phủ, hiệp lý và phái quân đóng giữ, nhưng chức ty giữ việc, chưa có định rõ, mà người được đặt, lại dùng người phẩm trật hơi thấp, phàm việc phần nhiều noi theo thói cũ, chưa được thành-hiệu, nay xin ở 3 phủ ấy, đổi đặt các chức hàm, tuyên, phủ, sứ, phó lãnh binh, còn phủ Quảng-biên đặt thêm chức phòng thủ úy, nhưng đều đặt ra thuộc ty, định rõ chức vụ, khiến cho biết có trách nhiệm riêng, trước hết lấy việc mở đồn điền, sửa quân nhu, dạy quân lính làm việc cốt yếu, lại chiếu theo hình thế, tinh chia thành tổng xã, cho dễ liên lạc thống thuộc với nhau, cốt được 10 phần thỏa đáng, bẩm lên thành để tâu xin làm việc còn việc trù tính, phải đem

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

lợi hại dẫn bảo bọn thổ quan, thổ dân, khiến cho đều hiểu biết, khỏi phải ngờ sợ. Các phủ ấy kinh lý đã xong, thì phàm các phủ ở khu vực bên trong lần lượt cử hành, tất phải theo mà xong cả; bèn kê khai các chức vụ nên đặt và công việc phải làm tâu lên.

(Phủ Hải-tây, lấy 5 huyện Ca-âu, Vọng-vân, Thâu-trung, Ý-dĩ, Ngọc-bí thuộc vào. Phủ Hải-đông lấy 4 huyện Ca-thi, Chân-tài, Phúc-lai, Bình-tiêm thuộc vào, đều đặt 1 tuyên phủ sứ, dùng quan tam phẩm; 1 quan lãnh binh, dùng quan tòng tam phẩm, các thuộc viên: 1 tri sự, 2 lại mục, 10 vị nhập lưu thứ lại, 1 cơ linh đông giữ tỉnh, trích phái tỉnh ở hai tỉnh Gia-định, Vĩnh-long sung vào. Phủ Sơn-định, lấy phủ Mỹ-lâm và 5 huyện Sơn-phủ, Sơn-trung, Trung-thuỷ, Hoa-lâm, Quế-lâm thuộc vào, đổi đặt 1 tuyên phủ sứ và 1 lãnh binh, nửa cơ linh đông giữ tỉnh, trích linh đông ở thành sung vào. Phủ Quảng-biên, lấy 2 huyện Khai-biên, Kim-trường thuộc vào, vẫn 1 ấn phủ sứ như cũ, đặt thêm 1 phòng thủ úy, thuộc viên: 1 lại mục, 6 vị nhập lưu thứ lại, nửa cơ linh đông giữ tỉnh, trích linh ở tỉnh Hà-tiên sung vào. Phủ nào nên phải thêm linh kinh và nên phải thêm linh thổ, do thành thỏa thuận làm việc.

Phàm công việc phải làm của tuyên phủ, phó lãnh binh, đều được cùng ký tên, tạm đóng ấn ấn phủ quan phòng, đợi sau kinh lý xong việc, lại cùng với ấn triện phủ huyện đồng đặt chế cấp 1 thể. Phòng thủ úy cũng được cùng với ấn phủ sứ cùng ký tên. Lương thường chi dùng, do ở thành văn cấp, nhưng bắt tuyên phủ, ấn phủ, lãnh binh, phòng thủ úy đốc thúc ngay khai khẩn ruộng hạn cày cấy trong 2 năm, đủ chi lương quân, để dứt phải vận lương. Nguyên an phủ, thổ quan ở các phủ, trừ đã được bổ vộ ấy ra, còn thì bổ thụ chức hàm quan cơ, cai đội, nhưng đều lãnh chức phiên cũ, cũng theo

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

các tuyên phủ, phó lĩnh binh, an phủ, phòng thủ úy bàn bạc làm việc. Phàm công việc thuế lệ, tư lưng của dân thổ, cho đều tự làm việc theo như cũ, giản hoặc có việc gì trọng đại, quan yếu, phải trình các viên tuyên phủ sở tại làm cho ổn thỏa. Thổ quan người nào thực tâm gắng sức hoặc trông ngóng, lười biếng do bọn tuyên phủ cứ thực bẩm lên thành, tâu xin thăng giáng để tỏ sự khuyên răn. Phủ Sơn-định là phủ Sơn-bốc cũ đổi ra; phủ Mỹ-lâm là phủ Ca-lâm cũ đổi ra; các hạt Ca-ra, âu, Vọng-vân, Thâu-trung, Ỷ-đi, Ngọc-bi, Chân-tái, Bình-tiêm, Ca-thi, Phúc-lai, Sơn-phủ, Sơn-trung, Trung-thuỵ, Khai-biên, Kim-trường, nguyên trước là tên phủ Hoa-lâm, Quế-lâm, nguyên là tên Man, đều đổi làm huyện; Ngọc-bi là Lọp-bi cũ đổi ra, Ca-thi là Ca-thê cũ đổi ra, Phúc-lai là Ba-lai cũ đổi ra, Trung-thuỵ là [illegible] làm là Cần-chê cũ đổi ra).

TIMSACH.COM.VN

Vua y lời bàn ấy, ra dụ chuẩn cho Trương Minh Giảng sau khi lễ khánh chúc xong, về tỉnh lỵ chiếu theo từng khoản, làm việc cho ổn thỏa.

Lại sai *dường* quan 6 bộ chọn cử 20 người có thể làm nổi chức huyện, không câu nệ văn học, chỉ lấy người nào từng trải, thành thực, có thể chăn nuôi, cai trị được dân ở biên giới, đem tên tâu lên, đợi chỉ chọn bổ. Người được cử, tuy là lại dịch, phẩm trật thấp, cũng chuẩn cho cứ theo phẩm của mình, làm công việc tri huyện.

Đặt đồn tuần phòng ở An-mỹ thuộc thành Trấn-tây. (An-mỹ là tên thôn).

Ngày ất mão có sấm, vua tới triều bảo thị thần rằng: Tháng 10 mà có sấm, đó là lý gì, hàng năm thường đến tháng 8 thì cầu vồng không mọc, sấm bắt đầu không có, từ đấy khí trời bốc lên, khí đất sa xuống, khí trời đất không gặp nhau, bế tắc lại mà thành mùa đông, lẽ ấy

https://tieulun.hopto.org

là thường, nhưng khí hậu phong thổ nước ta không giống với Trung-quốc. Ngạn ngữ có câu « tháng mười sấm rạp, tháng chạp sấm động », thì tháng nào có sấm hoặc khí âm bốc lên, khí dương sa xuống, gặp nhau mà thành tiếng, chưa thể biết, và lại có trời cảm ứng, đều báo tốt, xấu, lẽ ấy rất huyền vi, vốn không thể thân thiết tìm hiểu được cả 10 phần, mà nghìn dặm không cùng phong thổ, cũng không thể nhất khái bàn được. Cũng có khi sấm và mưa khác thường mà nghiệm được khi không hòa, cũng có khi khác thường mà không nghiệm. Trẫm từng nhớ trước đây 7 năm, ngày 3 tháng 11, ước sau giờ ngọ, có tiếng sấm động, mà năm ấy khí trời từng ấm như mùa xuân, và năm nhâm thìn ngày tháng 11, sắc trời tạnh sáng, chợt nghe 1 tiếng sấm rất to, không biết phát ra ở xứ nào, liền phái đi [illegible] cũng không trái khác, đó cũng không biết được vì cớ gì. Nay khí trời lúc tạnh lúc mưa, rét ấm không thường, trong một ngày, vừa mặc áo đơn áo kép, liền mặc áo bông, và mỗi buổi sớm từng thấy có sương mù, thế thì có thể biết khí trời cũng hơi trái hòa đấy. Không hiểu khâm thiên giám có ghi chép cho nhớ hay không ?

Định lại chức đô thống chưởng phủ sự ở phủ Ngũ quân đô thống, trật chánh nhất phẩm ; đô thống, phủ Ngũ quân đô thống, trật tòng nhất phẩm (trước định quan chế bậc võ : chưởng phủ sự phủ đô thống các quân là chánh nhất phẩm, chưa có hàm tòng nhất phẩm). Nguyên thự chưởng phủ là Tạ Quang Cự, đổi làm đô thống thự đô thống chưởng phủ sự phủ Trung quân đô thống ; Phạm Văn Điển đổi làm đô thống, thự đô thống chưởng phủ sự phủ Tả quân đô thống ; Nguyễn Văn Trọng đổi làm đô thống, thự đô thống chưởng phủ sự phủ hữu quân đô thống ; đô thống doanh Thần cơ, quyền giữ ấn triện Tiền quân là Phạm Hữu Tâm, đổi

https://tieulun.hopto.org

bổ đô thống, thự đô thống chưởng phủ sự, phủ Tiền quân đô thống, vẫn kiêm lãnh ấn triện doanh Thần cơ; mới bổ Hữu quân đô thống là Nguyễn Tăng Minh đổi làm đô thống phủ Hữu quân đô thống.

Tập ấm phong cho con Đoàn Văn Trường, nguyên lãnh tổng đốc Hà—Ninh, tước Diên hựu tử là phó lãnh binh Hưng-hóa, Đoàn Văn Sách làm tước Diên hựu Nam.

Tổng đốc Bắc-ninh, Thái-nguyên là Hoàng Văn Trạm già yếu, chuẩn cho theo hàm cũ về hưu, cho Tôn thất Bật thự đề đốc Hà-nội, Ninh-bình, quyền giữ ấn tổng đốc quan phòng Bắc-ninh, Thái-nguyên, nhưng giảm bớt chức đề đốc Hà-nội, Ninh-bình.

Sai biền binh vệ Cẩm y thi diễn súng điểu sang, lấy trúng hay hỏng nhiều, ít, định thưởng phạt.

Tổng trấn Ninh-bình là Trần Văn Trung tâu báo: « Ruộng nương ở thuộc hạt ấy, trước nhân nước lụt lên, ta bị tràn ngập cả ». Vua dụ sai xét tình hình thực tại, trù tính làm việc. Trung dâng sớ nói: hạt tỉnh ấy tiếp giáp Hà-nội, nước ở 2 ngả sông Nhị-hà cùng với 3 ngả sông đầu nguồn thuộc tổng ấy đều thông đến hạ lưu sông Giãn, rồi chia làm 2 ngả, một ngả là sông cái chảy ra cửa Liêu, một ngả là 2 sông nhỏ chảy chạnh ra Chính-đại và cửa Kiền, trong đó có nhiều chỗ quanh co, mỗi khi đến kỳ nước lụt lên to, chảy đi không được nhanh, nên ruộng nương thường bị tràn ngập, nghĩ nên sẵn ngang đoạn giữa sông nhỏ ấy, đào một con sông mới, qua huyện Kim-sơn để thông ra biển.

Vua dụ rằng: « Việc nông là sự sinh sống của dân, lòng trẫm rất lo, theo như tình nghĩ, quả có thể tiêu được nước ứ, mà lợi việc làm ruộng, dù tốn đến cự vạn, cũng không tiếc nào, nhưng xét tình hình ấy và chiếu đồ bản, hạt ấy tiếp giáp với Hà-nội, mỗi khi đến kỳ nước lụt dâng lên, nước ở thượng lưu các ngả họp lại, chảy rót thẳng xuống đến sông cái, tiêu thụ còn

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

hoặc không kịp, bèn muốn đào một sông mới ở đoạn giữa sông nhỏ, thì thế nước chảy chạnh, đã là ngang chậm, mà một đường đến biển rất xa, nước tiêu tiết sao có thể thấu được, huống chi hạt huyện Kim-sơn, nguyên có 3 con đê ngăn nước mặn, nếu đào sẵn ngang ở đấy thì nước ở thượng lưu chưa chắc đã tiết được mà nước mặn lại theo đấy chảy vào, lại thành hại đến việc làm ruộng, bất chẳng làm khổ thêm cho dân ta ư? Chẳng bằng hãy cứ theo như cũ, chỉ đến lúc ấy, tuỳ thế khơi đào còn hơn.

Lang trung bộ Công làm việc ở bộ là Nguyễn Đắc Trí, vì kiến thức hỗ đồ, chuẩn cho trở về nhận chức lang trung.

Các địa phương theo tục xét hỏi những người con [illegible] ten, trong đó có Nguyễn Văn Thiệu là con người thiếp tử ở Phú-yên, Nguyễn Văn Tựu, tuổi 40, thuận thờ cha mẹ, chưa từng trái ý chút nào, cha tên ấy có tật bệnh, không ăn được, Thiệu cũng không ăn, có thức ăn ngon, dùng nhiều cách tìm để phụng dưỡng, làng mạc lớn bé đều khen là hiếu. Bộ Lễ bàn xin chiếu chước cấp cho 20 lạng bạc và đoạn lần ngoài lần trong, mỗi thứ 1 tấm, còn như biển ngạch, cha tên ấy đã được nêu thưởng, còn cũng ở với nhau, nghĩ nên đình cấp.

TIMSACH.COM.VN

Vua bảo rằng: "Nguyễn Văn Thiệu trước vì hiếu hạnh được nêu thưởng, con hắn là Nguyễn Văn Thiệu lại nối được đạo hiếu, được làng mạc cùng suy tôn, thực là 1 việc rất tốt ở triều thịnh. Kẻ thì nhà nước dụ điều hiếu, làm điều trung, nguyên là mưu tính về phong tục và lòng người, nếu con của Thiệu lại có hiếu hạnh, thế là 1 nhà 3 đời được tất, thì hay là nhường nào! Trẫm tất nêu thưởng rất hậu, thưởng cho ngày nay, há nên tiếc ư? Nên cấp cho cả biển ngạch (biển ngạch khắc 4 chữ

https://tieulun.hopto.org

« Thiệu thuật hiếu phong » (1). Còn con hiếu, đàn bà tiết nghĩa được dự nêu thưởng có 4 người :

(Con có hiếu là Nguyễn Xuân Ảng, người huyện Đông-thành tỉnh Nghệ-an, cha chết, tuổi còn nhỏ, thờ mẹ, đối đãi với em đều biết kính thuận, một hôm mẹ con đi cắt lúa, chiều trở về qua núi Bài, có con hổ xông ra làm cho mẹ hắn ngã bị thương, mọi người đều sợ chạy, Ảng một mình cầm gậy đến phía trước để bảo vệ mẹ, chống cự với hổ, hổ mới bỏ chạy, đến khi mẹ ốm chết, hàng ngày đến mộ thương khóc, 3 năm không thôi, người đều nghe biết. Phạm Đình Nghị, người phủ Thạch-hà thuộc tỉnh Hà-tĩnh, từ lúc nhỏ mồ côi cha, biết lấy hiếu thờ mẹ, có bọn cướp đến cướp nhà tên ấy, mẹ tên ấy bị cướp trói, đánh, Nghị thương xót xin đem mình thay vào, bọn cướp tha cho mẹ, nhà dân Nghị vỡ lụng sàn, may có dân sở tại đuổi theo, Nghị được thoát khỏi, người đều khen là hiếu. Đàn bà tiết nghĩa là Nguyễn Thị Quyên, người huyện Nghi-xuân, tỉnh Hà-tĩnh, 20 tuổi, chồng chết không có con, ở góa giữ tiết, phụng dưỡng mẹ chồng, nhiều người cầu cưới làm vợ, Thị Quyên thề quyết chí không lấy chồng lần nữa, đến khi mẹ chồng chết, 3 năm hết tang, bỗng gặp tên đầu mục ngụy tây, thích vẻ sắc đẹp, bức hiếp cầu lấy làm vợ, Thị Quyên liền cạo đầu làm sư để toàn đạo người đàn bà, đến nay đã 79 tuổi. Vi Thị Phi người châu Ôn, tỉnh Lạng-sơn, 25 tuổi, sinh được 1 con giai, vừa được 3 tháng thì chồng chết, đã mãn tang chồng, có người nối cầu lấy làm vợ kế, cha mẹ cũng khuyên bảo, nhưng thị tự cắt tóc, thề không đổi chí, ở góa ở nhà chồng, trên thờ bố mẹ chồng, dưỡi nuôi con ấy đến tuổi trưởng thành, trước sau toàn tiết, người không ai nói vào đâu được, đến nay đã 51 tuổi).

---

1. Thiệu thuật hiếu phong : nối theo nếp hiếu.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Chia đặt huyện Bình-an tỉnh Biên-hòa làm 2 huyện Bình-an, Nghĩa-an. Huyện Bình-an đất rộng người nhiều (số đinh hơn 4.900 người, ruộng đất hơn 6.600 mẫu) thế khó trông coi khắp được, chuẩn y lời xin của quan tỉnh, lấy 3 tổng (Bình-chính, Bình-điền, Bình-thổ, Cửu-an, Quảng-lợi) vẫn để làm huyện Bình-an, 5 tổng (Bình-thiện, Ân-thủy, An-bình, An-điền, An-thổ) đặt thêm làm huyện Nghi-an (đặt 1 tri huyện; huyện lỵ đặt ở thôn Linh-chiểu-tây).

Định lại điển lễ ở văn miếu và đền khải thánh. Trước đây, vua cho là từ trước đến nay, nghi định lễ lệ ở văn miếu và đền khải thánh ở kinh và tỉnh ngoài, vẫn chưa chu đáo đầy đủ, sai bộ Lễ xem xét điển cũ, phân biệt bàn tâu, lại sai đình thần bàn lại, đến nay lời bàn dâng

TIMSACH.COM.VN

(Về đồ thờ: nậm và chén, văn miếu ở kinh, chính vị 1 cái nậm và 3 cái chén mạ vàng, 3 cái đĩa bằng bạc, nậm bằng đồng 1 cái và thìa đồng để đựng huyền tửu(1). Phối vị đều 1 nậm 3 chén mạ vàng, 3 cái đĩa bạc. Vị tiên triết, chén 3 cái, đĩa 1 cái, đều bằng bạc, 2 án đông tây đều 3 cái nậm bạc. Vị tiên hiền, tiên nho thờ phụ ở đấy, đều 3 cái chén, 1 cái đĩa bằng thau; 14 án ở đông vu, tây vu, đều nậm thau 2 cái. Đền khải thánh chính vị 1 cái nậm, 3 cái đài, 3 cái chén mạ vàng. Phối vị đều 1 cái nậm, 3 cái chén, 1 cái đĩa bạc. Vị tiên nho thờ phụ ở đấy, đều 3 cái chén, 1 cái đĩa bằng thau; 2 án đông tây đều 1 cái nậm thau. Văn miếu ở tỉnh ngoài, chính vị 1 cái nậm, 3 cái đài, 3 cái chén bằng bạc. Phối vị, đều 1 cái nậm đồng, 3 cái chén bạc, 3 cái đài bằng thau. Vị tiên triết đều 3 cái chén, 1 cái đĩa bằng thau. Đông tây đều 3 cái chén thau. Vị thờ phụ đều 3 cái chén, 1 cái đĩa

1. Huyền tửu: nước lã.

https://tieulun.hopto.org

bằng thiếc; đông tây đều 2 cái nậm thiếc. Đến khải thánh: chính vị, 1 cái nậm, 3 cái chén bằng bạc, 3 cái đài thau. Phối vị đều 3 cái chén, 1 cái đĩa bằng thau; đông tây đều 1 cái nậm thau. Các vị thờ phụ 3 cái chén, 1 cái đĩa bằng thiếc; đông tây đều 1 cái nậm thiếc.

Đăng và hình(1), văn miếu ở kinh, chính vị: đăng 1 cái, hình 2 cái, phối vị đều hình 2 cái, vị tiên triết đều hình một cái. Đến khải thánh, chính vị, hình 2 cái, phối vị đều hình 1 cái, đều dùng chất đồng.

Phủ và *quĩ* (2), văn miếu ở kinh, chính vị: phủ 1 cái, quĩ 1 cái. Phối vị và tiên triết tòng tự, mỗi án đều phủ 1 cái, quĩ một cái. Đến khải thánh, chính vị phủ 1 cái, quĩ 1 cái, phối vị và tòng tự, mỗi án đều phủ 1 cái, quĩ 1 cái, phủ thì nắm vuông, quĩ thì nắm tròn, đều dùng chất đồng.

Biên và đậu (3), văn miếu ở kinh. Chính vị, biên 10 cái, đậu 10 cái, phối vị mỗi án biên 8 cái, đậu 8 cái, tiên triết, mỗi án, biên 6 cái, đậu 6 cái, thờ phụ mỗi án biên 4 cái, đậu 4 cái. Đến khải thánh, chính vị: biên 8 cái, đậu 8 cái. Phối vị mỗi án biên 6 cái, đậu 6 cái, thờ phụ mỗi án biên 4 cái, đậu 4 cái. Biên làm bằng tre, đậu làm bằng chất đồng. Ở tỉnh ngoài: đăng, hình, phủ, quĩ, biên, đậu đều tinh bót.

Về phẩm vật để tế: Lụa dùng để tế — Văn miếu, chính vị, lụa hạng nhất 1 tấm viết các chữ vàng « lễ

---

1. Đăng: thứ đồ bằng sành, dùng đựng đồ lễ, có chân đế và có nắp đậy.

Hình: tựa như cái chõe, có 3 chân, có nắp, dùng đựng canh rau dâng lên.

2. Phủ: cái hộp vuông, làm bằng gỗ, dùng đựng các xôi.

Quĩ: hộp tròn; cũng bằng gỗ, cũng dùng đựng xôi cơm.

3. Biên: trên miệng loe ra, giữa thắt cổ bồng, dưới có đế, làm bằng tre, dùng đựng hoa quả dâng lễ.

Đậu: Cũng như biên, bằng gỗ, dùng đựng cơm thịt để lễ.

https://tieulun.hopto.org

thần chế bạch » (1). Tự phối, mỗi vị lụa hạng nhì 1 tấm. Tiên triết, mỗi án lụa hạng ba 1 tấm, đều viết bằng bạc. Còn thờ phụ và đền khải thánh và ở tỉnh ngoài đều tính giảm cả. Về trâu lợn, văn miếu ở kinh, chính vị, trâu, dê, lợn mỗi thứ 1 con. Phối vị và chính vị ở đền khải thánh, mỗi vị dê 1 con, lợn 1 con. Vị tiên triết và vị phối hưởng, đông tây ở đền khải thánh đều dê 1 con, lợn 1 con. Thờ phụ hợp cả 16 án, mỗi án, lợn 1 con.

Văn miếu ở tỉnh ngoài, chính vị, trâu dê lợn mỗi thứ 1 con. Phối vị đông tây đều lợn 1 con. Vị tiên triết cũng lợn 1 con. Thờ phụ cũng lợn 5 con. Đền khải thánh, chính vị lợn 1 con, phối vị cũng lợn 1 con. Thờ phụ cũng lợn 1 con. Về xôi, văn miếu ở kinh và tỉnh ngoài, chính vị đều dùng 1 mâm xôi lớn. Đền khải thánh, chính vị đều dùng 1 mâm xôi hạng vừa, còn thì

TIMSACH.COM.VN

Về âm nhạc: Văn miếu ở kinh thì 6 bản nhạc, 6 lần tấu, lễ nghênh thần [đón thần về] tấu bản nhạc cảnh văn; dâng lụa và tuần rượu đầu, tấu bản chiêu văn; tuần rượu thứ nhì, tấu bản ý văn, tuần rượu sau cùng, tấu bản hiến văn, khi hạ cỗ lễ bỏ ra, tấu bản bình văn; khi tiễn thần, tấu bản huy văn, đều gọi chung là nhạc đại thành. Trên thềm nhà 2 bên, đặt 1 chuông to và 1 trống to. Dưới thềm 2 bên đông tây, đặt 1 chuông lớn và 1 cái khánh treo một mình, 12 cái chuông nhỏ cùng làm một cái giá treo chuông, 12 cái khánh nhỏ cùng làm một cái giá treo khánh. Múa, thì dùng 6 hàng, mỗi hàng 6 người, 3 tuần dâng rượu, đều dùng múa văn như múa vũ thược (2). Đền khải thánh, văn đặt nhạc nhỏ làm lễ, còn như ở tỉnh ngoài, thì vẫn

---

1. *Lễ thần chế bạch*: thứ lụa dùng để tế thần.

2. *Vũ thược*: vũ là cái cờ bằng lông chim, thược là cái sáo nhỏ ngắn có 3 lỗ.

https://tieulun.hopto.org

theo như cũ, chuông trống càng nhạc nhỏ cỗ sửy mà thôi.

Tự thờ phụ : Nguyên trước ở văn miếu có 95 vị tiên hiền tiên nho thờ phụ ở đấy, thăng tiên hiền là Hữu Tử Nhược, tiên nho là Chu Tử Hy, làm tiết triết ; tiên nho là Tả Khâu tử, Khâu Minh, Chu tử, Đôn Di, Trình Tử Hiệu, Trình Tử Di, Trương Tử Tái, Thiệu Tử Ung làm tiên hiền. Lại thờ thêm học trò của Mạnh tử như Nhạc Chính Khắc, Công Đô Tử, Vạn Chương, Công Tôn Sửu ; tiên nho đời Hán là Trịnh Huyền, tiên nho đời Tấn là Phạm Nịnh, tiên nho đời Tống là La Tông Ngạn, Lý Đồng, Phạm Trọng Yêm, Doãn Đôn, Hoàng Cán, Trần An Khanh, Ngụy Liễu Ông, Hà Cơ, Vương Bách ; tiên nho đời Nguyễn là Kim Lí Tường, Hứa Khiêm, Trần Hiệu, Triệu Phục, Ngô Trừng ; tiên nho đời Minh là La Lâng, Vũ Nhược tất cả là 65 vị. Nhập, Chu An, tất cả 95 vị, phân biệt biên vào hàng tiên hiền tiên nho. Tiên hiền là Khổng Tử Trung đổi làm Tử Miệt Tử, tiên nho là Khổng Tử An Quốc, đổi làm Tử Quốc Tử để tránh tiếng gọi của tiên thánh. Đến khải thánh, 2 bậc, thờ thần tiên nho Trương Dịch, cùng tiên nho Chu thị Phụ Thánh, Trình Thị Hưởng, Chu Thị Tăng, phân biệt đông tây, để tỏ rõ 4 gã họ : Chu [Đôn Di] họ Trình [Trình Di, Trình Hiệu] họ Trương [Trương Tái] họ Chu [Chu Hy] do đấy mà ra. Còn nguyên trước thờ phụ là bày hàng ở trên tiên nho Thái tử Trầm để nêu rõ họ Thái học Trương Dịch là cha Trương Tái, Thái Nguyên Định là cha Thái Trầm).

Tổng đốc Nghệ-an, Hà-tĩnh là Tạ Quang Cự tâu nói : « Phủ Trấn-định tiếp giáp đất Xiêm, có giặc trốn là Lang Khâm Nhạ ở phía nam sông Khung, cùng với người nước Lào, cùng làm bè lũ vây cánh, viện thanh

TIMSACHCUVN

https://tieulun.hopto.org

thế nước Xiêm, dọa dỗ dân ở biên giới, đã phải quan quân đi tuần tiễu cho lòng người được yên. Lại 2 xứ Phâm-linh Phâm-lệ, có nhiều dân trốn ở phủ Trấn-tĩnh, Trấn-định, ngầm họp với bọn ác, dựa ở nơi hiểm, thường quấy nhiễu ở ngoài biên, tất phải đánh phá sào huyệt của chúng, thì một hạt Trấn-định mới có thể ở yên được ».

Vua bảo rằng : « Giống người man quen thói dọa nạt, mà dân Trấn-định động thấy là hoảng sợ, thường thường có tin báo đến, triều đình không khỏi phải chú ý xếp đặt, đường sá đi lại thực là khó nhọc, nếu không 1 phen đem quân đến đánh thì khó mong được yên lâu dài. Vả lại 1 bọn ở Phâm-linh, Phâm-lệ nguyên ở địa hạt Trấn-định, thế mà dám cậy là hiểm xa, thông đồng với giặc, lại làm tai mắt cho chúng, tuyển dẫn thêm 600 binh dõng, giao cho 1 quan vệ đặc lực, đến thẳng 2 xứ ấy, chọn đường quan yếu, đuổi hết dân về phủ ; chọn đất cho ở yên, dân có trái mệnh tức phải đánh rất dữ dội, khiến cho chúng sợ oai mãi mãi, 1 là để tuyệt hẳn đường thông đồng với người man, 1 là để ngăn hẳn mối bọn ấy tuyển dẫn, thì địa phương ấy mới có thể giữ được yên ổn. Đến khi quan quân tiến đến, giặc man đã sợ hãi trốn trước, đuổi bắt được 3 tên giặc, bèn đốt hết kho tàng thuyền bè, xua dân trở về ».

Vua nghe tin, khen ngợi, thưởng cho quản vệ Phan Đại Tùng quán công kỷ lục 2 thứ, viên biền binh dõng đều thưởng cho tiền gạo trong 1 tháng.

Thự lang trung bộ Lễ là Nguyễn Đăng Huân, trước tri phủ Điện-bàn, tại chức 4 năm, tự giữ thanh liêm kiệm ước và bình tĩnh giản dị thân với dân, nha lại và dân yêu như cha mẹ, gặp khi có tang cha, dù biếu đều không nhận. Đến khi bổ làm chức ở kinh, bỗ già

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đi tuần phía nam, dân nghe tin đến, đón đường thăm hỏi, nhiều người biếu vàng và tiền, cũng không nhận, đến nay chết ở nơi làm quan, trong tủi không có gì cả, chỉ có 1 cái áo rét được thưởng để làm đồ liệm mà thôi.

Quan Khoa đạo là Nguyễn Tự, Lê Văn Thực làm sớ đem sự trạng tâu lên, và nói : quan lại trị dân quí hồ thanh bạch, quan lại thanh liêm ở triều đình, cố nhiên không thiếu người, nhưng tìm được người đặc biệt thì trước có Nguyễn Hữu Hoàng trị phủ Anh-sơn, nay có Nguyễn Đăng Huấn, phẩm hạnh tiết tháo không những dân hạt sở tại đều biết, mà sĩ phu không ai là không biết, so với người xưa, *tưởng* chẳng kém gì, xin lượng gia ơn điển, khiến cho người liêm được cảm khích phấn khởi.

Sớ dâng lên, vua thương tiếc lắm, truy thụ làng trung quê và thưởng cho 100 quan để nuôi vợ con. Viên ấy lại nghe nói hãy còn mẹ già, thưởng thêm 100 quan tiền và sắc cho quan địa phương thời thường thăm hỏi.

Vua tới triều, hỏi sự trạng Nguyễn Đăng Huấn khi làm quan, Phan Huy Thực đem những điều được nghe biết tâu trả lời. Vua bảo rằng: tiếc rằng triều đình mất người hiền lương ấy, nay sao có thể làm cho sống lại ở chín suối được? Lại hỏi sự trạng Nguyễn Hữu Hoàng, Hà Quyền đem cả đầu cuối tâu lên. Vua bảo rằng: thế thời Nguyễn Hữu Hoàng trước đã nên thưởng rồi, nhân ngoảnh lại hỏi Trương Đăng Quế rằng: người có biết Nguyễn Hữu Hoàng, Nguyễn Đăng Huấn không? Quế thưa rằng: tiết tháo thanh liêm của 2 người ấy, thần cũng có nghe biết, nhưng người ta giữ được tiết tháo, có khi lúc đầu hơi biết cố gắng, mà về sau không trọn vẹn, cầu được người cũ trước có sau ít làm, cho nên tuy hoặc có nghe biết, cũng ít khi dám khinh thưởng tâu lên.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: « Phàm người ta, việc tự mình làm ra, còn không thể tự tin, huống chi người khác, nếu thấy có việc thực, bèn phải tâu lên, có gì là không nên, sau nếu thay đổi tiết tháo, là hẳn tự chịu, triều đình tự có phép công, há nên đoán trước là sau này không thể giữ được, mà không để tâu cho để phải bỏ sót người hiền ư? »

Bèn dụ cho Nội các rằng: « Liêm là đầu 6 kế (1) [để xét quan lại]. Tự xưa làm việc, tất lấy khen thưởng khuyến khích quan lại liêm chính làm đầu, trẫm chỉnh đốn quan cai trị, ân cần để ý đến dạy làm điều trung hiếu, từ trước đến nay, xét có thực trạng thanh liêm, tức đã nêu thưởng rất hậu, lại nghĩ gián hoặc có người bình sinh không có người để cập đến, mãi đến sau khi chết mới tâu lên, như tri phủ Nguyễn đáng tiếc, vả lại tất đợi ngôn quan nói đến, rồi sau khen thưởng thì sợ không khỏi được 1 người bỏ sót 10 người, về phép khuyến liêm, vẫn còn chưa đầy đủ, nay phải châm chước thế nào ấn định điều lệ chương trình rõ ràng, bảo rõ trong ngoài. Rồi chuẩn cho 9 chức quan ở bộ, viện hội đồng bàn kỹ tâu lên. Đến khi lời bàn dâng lên, cho là liêm nghĩa là không tạm lấy của người, hay cho người mất tí gì, phàm có chức quan, mà biết lấy đấy giữ mình, cố nhiên nên khen thưởng, nhưng phép khen thưởng tất bắt theo văn pháp, thì người đều sợ sau này không được trọn vẹn, ai chịu đem thân bảo đảm tâu lên, nếu nhất khái cho liền cử rộng rãi, thì sau khi việc xảy ra không đòi hỏi dùng thủ đoạn quỷ quyệt trước mắt, cũng chưa khỏi cái tệ bè đảng, vin dựa nhau, 2 cách ấy cũng không phải là ý lập pháp.

---

1. 6 kế: kế hoạch xét quan lại có 6 điều: liêm thiện, liêm năng, liêm kính, liêm chính, liêm pháp, liêm biện.

https://tieulun.hopto.org

Xin phàm văn võ ở trong kinh ấn quan các nha và thân biên phụ thuộc, nếu có người thanh liêm tiết nghĩa, ấn quan thì do viên đồng sự, thuộc liêu thì do quản quan, đều được làm tập riêng, bảo cử tâu lên, nếu nha nào, hoặc có sự ghen ghét, không để tâu minh bạch cho, mà thượng ty nha khác biết đích thực trạng, cũng được cử riêng, để ngăn ngừa sự bưng bịt. Ở tỉnh ngoài, các thượng ty đốc phủ bố án được cử lẫn với nhau, các viên phủ châu huyện thuộc lại thì do đốc phủ bố án bảo cử, lãnh binh và quản vệ quân cơ thì do đốc phủ đề đốc bảo cử, người nào dám có a dua, thiên tư 1 chút nào, thì người cử và người được cử, sẽ phân biệt trị tội. Nếu người ấy sai khi đã được khen thưởng, cất nhắc, lại thay đổi tiết tháo, phải trị tội nặng hơn, người chủ cử được miễn, như thế thì người vì nước gây dựng ngừng trệ được tự hiện ra, phong hóa liêm khiết có thể nổi bật ở đời. Vua y lời bàn.

Ấn sát Sơn-tây là Phạm Lương Phú bị bệnh, vua chuẩn cho nghỉ việc và cho ở lại ngu sở để điều trị. Cho Phạm Huy Diệu lang trung bộ Công, quyền lãnh thương trường (1) làm ấn sát Sơn-tây, vẫn làm việc ở Thương trường, đến ngày khánh tiết được theo triều ban chúc mừng.

Sung chức dạy bảo trông nom hoàng tử là Nguyễn Đăng Tuân tự trình bày già mệt, xin cử hưu quan là Trần Thiên Tải để thay.

Vua bảo rằng: « Trách nhiệm dạy bảo trông nom thực khó được người, nay lão thần ở triều, còn có thể sai khiến được thì cùng giúp việc nước, còn như hưu quan thì ít người có thể làm được chức ấy, duy có Lê Đăng Doanh

---

1. Thương trường: chức quan trông coi các kho tàng trong kinh.

https://tieulun.hopto.org

là hộ phủ Quảng-trị, năm trước từng dạy trẫm học, có thể đương được chức ấy, về nhân phẩm cũng hơn Thiên Tải ».

Lại dụ các hoàng tử rằng: « Chức vụ của các ngươi chỉ ở việc xem xét thức ăn và thăm hỏi, còn như làm thơ, thì anh em cùng bàn luận với nhau, đó cũng hơn là thích cái khác, nhưng ý nghĩa thờ người trên, sai kẻ dưới, phải ngày ngày giảng tập, mới là có tiến ích được ».

Vua từng cùng các bề tôi bàn về thơ, hỏi Lý Văn Phức rằng: « Ngươi trước đây sang Quảng-đông, từng có lãnh tập thơ của vua làm ra mang theo, người nhà Thanh xem thơ ấy cho là thế nào? » Phức thưa rằng: « Văn sĩ nhà Thanh từng nói: tập thơ của các vua Bản triều, duy có vua Kiền Long là hơn cả, nhưng cũng không bằng thơ của vua làm, giản dị thanh đạm ».

Vua bảo rằng: « Vua Kiền Long là bậc trước, trẫm không dám khinh suất bàn luận, duy xem thơ ấy thì lập ý cao xa, lời văn đường hoàng, cố nhiên không phải bậc mặc khách tao nhân (1) so bì được, nhưng không câu nệ thanh âm và luật điệu, người đọc đọc đi đọc lại, mấy lượt chưa thể am hiểu. Kể thì thơ là để ngâm vịnh tính tình, cũng phải có vần, có luật, nếu sơ suất quá như thế, chưa dám lấy làm khuôn phép, nước ta, thơ của vua Lê Thánh tông rất là thanh tao, xưa nay chẳng ai bì kịp, nhưng phần nhiều luyện từng chữ, gọt từng câu, chưa thoát khỏi phong vận người đời Đường ».

Lại bảo Trương Đăng Quế, Hà Quyền rằng: « Từ trước đến nay, ra đầu đề thơ, phần nhiều ở trong bài thơ cổ, dùng chữ « phú đắc », câu ấy ra đầu bài, đại khái nghĩ ra đầu bài ấy mà thôi, thế mà sĩ tử làm văn, phần nhiều dẫn dùng câu khác trong bài thơ ấy, như

1. Mặc khách tao nhân: người văn sĩ hay chữ, hay thơ.

TIMSACHCUVN

https://tieulun.hopto.org

lấy « xuân du phương thảo địa » (1) ra đầu bài thì làm văn lại dẫn các ý: « hạ thưởng lục hà trì, thu ẩm hoàng hoa tửu » (2), sao lại câu nệ như thế. Giả thử đầu đề là phú đắc « vũ », phú đắc « kiều » (3) thì hai chữ vũ, kiều ấy không biết chỉ đích là lấy ở bài thơ nào ».

Lại quan trường chấm xét! quyển văn của học trò, phần nhiều cứ dẫn những câu và chữ có sẵn ở trong sách, thì khuyên điểm nêu khen, cho là nhớ được chỗ trang sách, đấy cũng là thói quen câu nệ quá lắm, đại phàm làm văn, phải phát minh ý đầu bài và phô bày ý kiến của mình, việc gì phải dẫn dùng chữ ở trong sách, như Đức Khổng tử dạy người, chỉ cầu nghĩa lý cho rất đúng mà thôi, có từng ấn chỉ lấy chữ trong sách đâu!

Định lệ cấm che giấu dân lưu tán.

(Phàm dân lưu tán đến trú ở làng bên cạnh thì lý trưởng sở tại lập tức bắt giải lên quan, người dấm che giấu thì 1 người phải phạt 60 trượng, mỗi 1 người lại thêm 1 bậc, 5 người thì mãn trượng; 6 người thì 60 trượng và đồ 1 năm; mỗi 3 người lại gia một bậc, như 7, 8 người, chỉ kết tội 60 trượng và đồ 1 năm, đến 9 người mới gia 1 bậc, 70 trượng và đồ 1 năm rưỡi; ngoài ra theo thế mà làm: 18 người thì tội mãn đồ; 21 người trượng 100, lưu 2.000 dặm; mỗi 5 người gia 1 bậc, tội chỉ đến mãn lưu thôi. Người nhận của lót thì tính tang theo luật « trái phép » xử nặng, và truy tang nộp quan. Lý trưởng, tổng trưởng sở tại biết rõ tình hình mà dong túng thì cũng tội như nhau, không biết rõ tình

---

1. Xuân du phương thảo địa: mùa xuân đi chơi ở nơi có cỏ thơm.

2. Hạ thưởng lục hà trì: mùa hạ ngắm thưởng ao hoa sen.
— Thu ẩm hoàng hoa tửu: mùa thu uống rượu cúc.

3. Vũ: mưa.
— Kiều: cái cầu.

https://tieulun.hopto.org

hình thì theo luật « thất sát » xử tội. Không kể quân dân hạng nào, tố cáo được thực thì mỗi người thưởng 5 quan tiền, cứ tên lý trưởng che giấu lấy trách thu để thưởng, nếu tố cáo 10 người, có 1 người được thực, thì đình thưởng tha lầm tội ; 2 người trở lên được thực, và tố cáo có 1, 2 người, mà xét ra 3, 4 người trở lên thì chiếu lệ thưởng cho, toàn không thực cả, thì phải tội phẩn tọa).

Cho Lê Doãn, phó vệ úy vệ Nghiêm võ làm vệ úy vệ Tráng võ.

Con của Hứa Đức Độ nguyên thượng bảo khanh là Hứa Đức Hân kêu là nhà nghèo không lấy gì theo học được, thành khẩn xin bổ dụng.

Vua nghĩ Đức Độ đi theo lâu ngày, làm quan thanh liêm, chuẩn cho nhận bổ Đức Hân làm bát phẩm thư lại, học tập chính sự ở bộ Lại.

Binh cơ Quảng-ngãi, tỉnh Quảng-ngãi, hiện số không có mấy. Vua chuẩn cho quan tỉnh trích lấy 50 người tinh, mạnh, đổn làm 1 đội tuần thành, còn người già ốm đem giả về sở ở làng chịu sai dịch.

Tỉnh Bắc-ninh bắt được bọn giặc trốn là Nguyễn Trạc, Nguyễn Văn Tức đem giết (Trạc ngụy xưng là phó hậu quân, Tức ngụy xưng là chánh tiền quân), quan bắt giặc là thự quản cơ Nguyễn Hữu Diệu được chuẩn cho thực thụ ngay, vẫn lãnh quản phủ Thiên-phúc, lại thưởng cho kỷ lục quán công 1 thứ, 1 đồng cát tường bát bảo kim tiền hạng nhỏ, 10 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, còn biền binh thì thưởng chung 100 quan tiền.

3 huyện : Thần-khê, Diên-hà, Hưng-nhân thuộc phủ Tiên-hưng, tỉnh Hưng-yên, trước đây nhân nước lụt tràn ngập, ruộng nương nhiều chỗ không cấy được, quan tỉnh đem việc ấy tâu lên, chuẩn cho chiếu thuế lệ tiền thóc phải nộp, đều hoãn cho.

TIỂU LUẬN HỌC TẬP

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837].

Mùa đông, tháng 11. Cho : Nguyễn Trung Mậu, tả thanh tri bộ Binh thăng thự thượng thư bộ Hộ, vẫn kiêm quản Viện Hàn lâm và tỷ thông chính ; Phan Huy Thực, tả thị lang bộ Lễ, thăng thự tả tham tri bộ Lễ ; kiêm quản Quang lộc tự ; Phan Bá Đạt, hữu thị lang bộ Lễ, thăng thự hữu tham tri bộ Binh, vẫn kiêm quản Thái thường tự ; Nguyễn Trung Nghĩa, lại khoa chưởng ấn cấp sự trung, thăng thu lang trung bộ Lại, quyền thự việc bộ ; Vũ Thành Phong, thị độc Nội các, thăng thụ lang trung bộ Lễ, biện lý việc bộ ; Lê Bá Tú, lang trung phủ Nội vụ, thăng thự thị lang phủ Nội vụ ; Nguyễn Trí Phương, chủ sự, thăng thụ lang trung, hội đồng bộ lý ấn quan phòng phủ Nội vụ ; Vũ Viết Sĩ, thự lang trung bộ Binh, đổi bổ thự lang trung ty Vũ khố, hội đồng với thị lang Nguyễn Văn Toán và lang trung Hồ Ngọc Tài bộ lý ấn quan phòng ty Vũ khố.

Duyệt tuyển binh đinh ở các tỉnh Nam-định, Hải-dương, Hưng-yên (ngày tháng 2 năm ấy, chính là đến kỳ tuyển, vì có việc sửa đắp đê điều, nên hoãn lại). Vua sai bố chính Hà-tĩnh là Cao Hữu Dực, bố chính Thái-nguyên là Lê Trường Danh, bố chính Hải-dương

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Khuê chia đi các tỉnh ấy, đến khi sổ tổng kê đăng lên, số đinh tỉnh Nam-định xem ra được hơn 7 phần, quan tuyển duyệt và quan tỉnh, đều được thưởng kỷ lục 1 thứ, còn thì được chỉ 3, 4 phần, đều không được dự thưởng.

Dân ven biển ở hai huyện Quảng-điền, Phú-vinh thuộc phủ Thừa-thiên có đem việc quan mua gỗ, trình bày kêu lên. Vua bảo rằng: « Việc đặt giá mua, đã dụ cho chỉ cứ người làm nghề đẵn gỗ và nơi thổ sản, nay dân hạt ấy sinh nhai ở mặt nước, mà lại bắt lên núi đẵn gỗ, không trách chúng kêu ca, lập tức tha cho kinh doãn, huyện thần, đều phải giáng, phạt ».

Thị lang Vũ khố là Nguyễn Văn Toán phải cất chức. Toán trước lãnh chức thương trường, bọn chủ thủ mới và cũ thông đồng bớt xén gạo công đến hơn 2.000 phương, Toán biết mà không đem tâu, đến nay việc phát ra, giao xuống bộ Hình nghiêm nghị, bèn cách chức, phát đi làm đồn điền ở trên nguồn.

Phó lãnh binh thủy sư tỉnh Nam-định là Trần Quảng Tử già ốm, được về hưu trí, vua cho Tôn thất Tự vệ úy vệ Nam-định làm thay.

Đặt chuyên viên khoa đạo tra xét kho và điều lệ sát hạch: (Phàm kỳ lãnh lương bổng, biền binh canh giữ ở kho, thuộc doanh vệ nào, do viên chưởng lãnh lãnh thay chuyển cấp; chủ thủ và lại dịch do viên chưởng ấn bộ Hộ lãnh thay chuyển cấp, về giấy tờ tiền gạo, đều làm 2 bản, 1 bản lưu chiểu ở Bộ; 1 bản theo lệ xem xét, phê chữ làm bằng. Chỗ biên số mục trong đơn, cũng đều đóng dấu, để phòng tra xét. Viện Đô sát hàng tháng 1 lượt phái 1 người khoa đạo chuyên giữ việc sát hạch; làm bài ngà cấp cho viên khoa đạo xét kho. Phàm sở kho, tất cả chi phát tiền gạo, phái viên hội đồng với giám lâm, xét có giấy tờ, mới cho chủ thủ chiểu phát, giản hoặc có xét ra: chỉ lần nữa, và mạo lãnh, lấy,

https://tieulun.hopto.org

thay số mục, cùng là tinh tệ khác, sẽ nghiêm hặc trừng trị. Số chi phát hàng ngày đều chiếu chủ thủ phải ghi sổ minh bạch, phải viên so với giấy tờ lãnh trước phù hợp, sức đem triện của thương trường, đều đóng vào chỗ số mục, rồi cùng với giám lâm biên chữ vào, giám lâm biên chữ phụng duyệt, phải viên biên chữ phụng hạch, để làm hồ sơ lưu chiểu. Còn như cầm ống gạt và bỏ thẻ cũng kiểm xét nghiêm ngặt, chớ để cho lạm dụng qui quyệt chút nào. Kho thượng-mễ, (1) mới đến ngày mồng một hàng tháng, giám lâm phải lượng tính số gạo trong tháng phải kính độ làm giấy tạm lãnh thóc, do bộ Hộ phê giấy chi phát, giao cho linh canh giữ xay giã, chứa vào kho, đến khi kính độ, phải viên đều xét thực ghi chép như trước, đến cuối tháng biên rõ đưa bộ xét lại. Gạo lương các bậc ở Nội cung cho đến số gạo cấp hàng tháng cho các bản lão ni, lão tỳ, nhũ áo (2) và người được có ân ban, khi lãnh, quan thị vệ làm đơn lãnh, cung giám nhận thực, do bộ Hộ phê phát, sở kho chiểu số phụng độ. Về các chỗ khóa kín ở các hiệu cửa kho và kho tiền, phải viên cùng với giám thủ niêm phong đánh dấu, giao linh canh giữ. Như có chi phát và mưa gió bất kỳ, giám thủ báo cho phải viên xét xem dấu niêm trước mới được mở ra. Lại hàng năm, ngày gội ấn, đương thứ phải viên cũng dự hội đồng niêm phong đánh dấu, đến sau ngày khai ấn, nên chi phát, thì theo lệ trước mà làm, còn các hiệu kho chứa đầy, vẫn niêm, khóa, phụng giữ như cũ, nếu có phải cào quét, dọn dẹp, hoặc gặp mưa gió, giám thủ báo rõ với bộ Hộ cùng phải viên đều đến, mới được mở niêm. Còn như sở kho,

---

1. Thượng mễ : kho gạo riêng của nhà vua.
2. Lão ni : sư nữ già.
   Lão tỳ : người đầy tớ gái già.
   Nhũ áo : vú già.

https://tieulun.hopto.org

hàng năm mùa xuân mùa hạ, số tiền thóc tô thuế ở Thừa-thiên; các hạng thóc ở Minh-xuân, Bái-ân thuộc Quảng-trị và thóc gạo ở tàu thuyền trong Nam ngoài Bắc giải vận đem nộp vào kho, viên thương trưởng trước hết tư cho viện Đô sát phái riêng 1 viên khoa đạo đến kiểm xét, hết thảy theo như lệ trước, cũng mỗi tháng 1 lượt thay đổi).

Văn của vua làm tập đầu (biểu 1 quyển, dụ 11 quyển, tạp ký 1 quyển và mục lục 1 quyển); thơ của vua làm, tập thứ ba, (từ mùa xuân năm Minh-mệnh thứ 14 đến mùa đông năm thứ 15, gồm 10 quyển, tất cả 453 bài và 2 quyển mục lục); tập thứ tư (từ mùa xuân năm thứ 16 đến mùa đông năm thứ 17, gồm 10 quyển, tất cả 522 bài và 2 quyển mục lục), lần lượt san khắc đã xong. Vua sai in ra rồi trang hoàng thành pho sách, thưởng cho viên chuyên biên hồi biên và bọn thợ làm việc 100 lạng bạc.

Vua bảo thị thần Trương Đăng Quế rằng: «Trẫm từng nhớ bài thơ của đời Thanh có câu « đi theo dọc núi cho thuyền đi chậm », cho là từng chữ từng câu thanh nhã, lời ý hòa hoãn, lòng trẫm rất thích, nhân nghĩ đến phép trị nước, không nên cầu trị gấp quá, phải có ý thư thả lâu dài mới có thể thành công, cũng như thế đấy ».

Ngự sử đạo Ninh—Thái là Nguyễn Văn Đạt, dâng sớ xin sưu tập các truyện kỳ phong vật đời trước, làm ra, xem xét sửa lại thành sách, và chính thể của bộ, viện, đều biên chép thành pho. Lại xin đầu bài thi chuyên lấy kinh truyện và tập văn của các nhà ghi chép trong Nam sử làm câu hỏi chính, Bắc sử làm dẫn giải phụ thêm, ngõ hầu lời nói việc làm thuở trước của nước ta, không đến nỗi mất, mà sĩ tử đều có thực dụng.

Vua bảo rằng: «Sưu tập truyện kỳ phong vật đời trước làm ra, thực là việc hay, về văn hiến, trẫm vẫn

https://tieulun.hopto.org

thích nghe, đã sắc cho các địa phương đi khắp tìm hỏi, lại sai các nha đem tất cả thể lệ, phân từng loại, biên chép thành tập, để rõ chính thể trị nước của đời thịnh, nhưng các việc ấy, vốn không phải là hàng năm, hàng tháng có thể làm được, chậm đến 10 năm không hại gì, huống chi nay việc cần phải làm, vẫn phải cố gắng, lần lượt cử hành, đối với việc có thể hoãn được, chưa có thì giờ mà thôi. Còn như đầu bài thi, xin hỏi về Nam sử, xét ra sử-ký về đời trước của nước Việt ta, phần nhiều không chép đúng, lầm lẫn còn nhiều, còn phải 1 phen sửa lại, mới rõ là sử đúng, nếu vội vàng làm đầu bài cho học trò thi, cũng chưa là thích hợp. Vậy sai bộ Lễ xét kỹ bàn lại, tâu lên. Đến khi lời bàn dâng lên, cho là từ trước đến nay, trong ngoài có tiến dâng thơ văn ghi chép, thi đều đã nêu thưởng, xin đợi sau chọn sai văn thần trông coi việc ấy, lại tìm hỏi thơ, văn từ phú của các nhà làm ra từ đời trước và các ghi chép về nhân vật, sự tích, sơn xuyên tiếp tục dệ lên, nhưng chia từng môn, định từng loại, làm thành quyển thành pho trình dâng. Còn chính thể các bộ, viện, phải đợi sách Minh-mệnh chính yếu làm xong, rồi sau sai quan làm hội điển tắc lệ để tỏ bảo sau này. Duy sử nước Việt đời trước ghi chép phần nhiều sơ lược, tự Lê trung hưng về sau, quyền thần cướp quyền, gươm thái a cầm ngược (1) như Trịnh Tùng bất đạo (2) mà sử thần không biết bắt chước Đổng Hồ (3) xưa chép thẳng, chép rõ chính tội của hắn, chỉ là hời hợ đồ lỗi ở nhà Lê, sai lầm như thế, nếu dùng làm đầu bài, thì tới khi làm văn, khó nói ra được, phải đợi các sách hội điển chính yếu và thơ văn ký truyện biên chép xong, lại xin sai quan sửa lại sử ký Nam-việt của các đời, khiến cho bọn học

---

1. Thái a : tên một thứ gươm thời cổ.
2. Bất đạo : không theo lẽ phải và là 1 trong tội thập ác.
3. Đổng hồ : tên chức sử quan thời cổ.

https://tieulun.hopto.org

trò công nhiên truyền dạy cùng nhau mới có thể dùng để thi cử được. Vua cho là phải.

Sung chức dạy bảo trông nom hoàng tử là Nguyễn Đăng Tuân tâu nói: Thần nghe, đức tất học rồi sau mới thành, học tất giảng rồi sau mới rõ, vì thầy và bạn, nguồn gốc được thấm dần từ đấy. Gần đây hoàng tử học ngày dần tiến, thực là có nhờ ở viên giảng tập và chính tự, không phải 1 mình sức thần có thể làm được, nay hoàng tử xuất các (1), ngày càng thêm, tất phải nhiều người dạy bảo, mới mong tiến ích. Về học đường, chức giảng tập 10 người, chức chính tự 5 người; xin đặt thêm mỗi chức 5 người, để sung giảng dạy. Vua cho lời tâu là phải.

Định số ngạch lễ sinh, chiêm hậu, lương y ở các trực tỉnh (2). Trước đây định ngạch: Lễ sinh hiệu, mỗi tỉnh 30 người; tỷ chiêm hậu và lương y mỗi tỉnh 10 người hoặc 5 người không đều nhau, đến nay định làm tỉnh lớn, lễ sinh 15 người, tỉnh vừa 12 người, chiêm hậu, lương y, tỉnh lớn 5 người, tỉnh vừa 4 người, số thừa cho trả về sổ dân, duy tỉnh Thanh-hoa có nguyên miếu (3) ở đấy, tiết lễ rất nhiều, lễ sinh cho lấy 20 người làm hạn, tỉnh Hà-nội in và đông quan lịch, công việc cũng nhiều, chiêm hậu cho lấy 7 người làm hạn.

Bộ Hộ tâu nói: « Vệ Nhuệ võ ở doanh Hùng nhuệ đã thuộc vào hàng ngũ tỉnh Thanh-hoa, cùng các vệ không khác, duy trước là 3, định chọn 1, mà theo lệ có trích bổ vào vệ Cẩm y, so với các hạng binh, dinh có khác. Xin phàm sai phái tạp dịch, lượng giảm cho bằng nửa các vệ, ngõ hầu là công bằng thỏa đáng. Còn như lệ hàng năm cấp quần áo thì người nào gần quê nhà, nên

---

1. Xuất các: được phong vẫn đi học.
2. Trực tỉnh: Tả trực và Hữu trực.
3. Nguyên miếu: thờ triều tổ Nguyễn Kim.

https://tieulun.hopto.org

đình cấp; gặp khi có tuyên triệu về kinh thì lại cấp ». Vua y lời bàn ấy.

Tập thỉnh an của Tạ Quang Cự tổng đốc Nghệ-an, Hà-tĩnh nói: 2 đội nhất, nhị cơ An trấng và 2 đội nhất nhị Trấn-định đều là hạng lính triệu mộ và người cần ân phát đi làm lính đồn bổ vào, hàng năm thường phải đi đóng giữ địa đầu biên giới, xin may cấp cho quần áo, để cho oai dong quân được hùng tráng. Vua nghe theo.

Tập thỉnh an của Đặng Văn Thiêm, tổng đốc Hà-nội, Ninh-bình tâu nói: các xã dân biết nạp thuế sản vật, xin chiếu vật nào khó kiếm, thì cứ theo cũ phải nộp, ngoài ra như loại vải, lụa sại nam và dầu thắp đèn, trừ bỏ hết cả, cho cùng với dân trong huyện cùng chịu đi lính và đi phu.

Vua chuẩn cho bỏ hẳn, phàm các dân biệt nạp từ Hà-tĩnh trở ra bắc đều do quan tỉnh xem xét, các xã có thổ sản và có nghề nghiệp của mình đều cho như cũ, duy không phải thổ sản hay làm nghề ấy thì tức cứ thực tâu xin bỏ ngạch, chịu đi lính.

Tập thỉnh an của Lê Văn Đức tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên tâu nói: giặc trốn hạt tỉnh ấy là bọn Nguyễn Văn Nhàn, Nguyễn Thiết Thạch, họp bọn, lén lút, lúc ra lúc vào, vẫn chưa trừ hết, việc bắt giặc bận hơn tỉnh khác, các lính ở kinh đi đóng đồn, từ nay về sau có đổi phái, xin tăng đủ 2 vệ, đợi sau khi yên ổn, sẽ tính giảm đi.

Vua bảo rằng: « Tỉnh ngươi, số binh khá nhiều, nếu huấn luyện có phương pháp, lấy để tuần phòng trong hạt, tự có thừa sức, lính đóng đồn chẳng qua nhờ làm thanh thế đàn áp mà thôi, nếu phải sung làm bắt giặc thì hẳn để lính tỉnh là vô dụng ư? Bọn giặc trốn kia, lẩn trốn ở dân gian, tạm kéo dài chốc lát, chỉ bắt phủ huyện sở tại, nghiêm sức dân trong hạt, không được chứa

https://tieulun.hopto.org

chấp nuôi nấng, khiến cho chúng không có chỗ nương thân, và nghiêm đốc quan bắt giặc cố sức lùng bắt, tự có thể lần lượt bắt được, sao phải nhiều binh làm gì, huống chi nay đương vô sự, chỉ có 1, 2 đứa trộm cướp vặt, vội xin thêm binh, chẳng hầu là lo tinh quá ư? Vua khôn không y lời xin ấy.

Phó lãnh binh Nam-định là Trần Đại Tựu chết. Vua cho Phan Văn Đạt, vệ úy vệ Phấn võ, doanh Tiền phong làm phó lãnh binh Nam-định.

Người thổ ở thành Trấn-tây, có tên Giao, trá xưng là thần tiên, đặt ra lời yêu quái để mê hoặc dân chúng, và truyền lan đến dất giặc, Vệ úy là Ốc Tâm mật cáo lên thành, phái người bắt được, đem việc ấy tâu lên. Vua sai đem giết, thưởng cho Ốc Tâm phi long ngân tiền hạng lớn, hạng nhỏ mỗi hạng 5 đồng, người bắt được thì 100 quan tiền.

TAISACH.COM.VN

Lính tuần phủ Hải-tây bắt được gia thuộc Nặc Ong Giun là bọn tên Ấn 3 người, ở phận biên Sâm tấn (giáp giới với phận biên Bắc-tầm-bôn), giải đến thành xét hỏi, chúng đều nói tướng Xiêm là Phi Nhã Chất Tri, ngày tháng 11 đã về Vọng-các, để lại bọn đầu mục Xiêm là Phi Nhã Sâm Phủ Vị Lạc cùng với giặc Ong Yểm (anh tên Giun) đóng giữ đồn Chàng-kế (tức phủ Bắc-tầm-bôn) cho tên Giun ở Súc-Châm-nặc (thuộc phủ Mường-côn-bồ-lai, năm trước Chất Tri chia Bắc-tầm-bôn cho tên Yểm làm an phủ, 1 ngả là phủ Cần-sư giáp Hải-tây; một ngả là phủ Mường-côn-bồ-lai giáp Bang-khang). Yểm và Giun, lòng không ưa nhau, đem việc Giun định về Nam-vang tố cáo với đầu mục Xiêm là Ba Lặc Dao, chuyển báo cho Chất Tri, Giun sợ tội, cho nên lại sai bọn chúng lẻn đi tìm hỏi tin tức, người sai trước là tên Che, nhờ Mường Dao (tức Lê Văn Khoa) dẫn đến thành kêu cầu kế về, và dặn là số quân hiện có của Xiêm, Lào ở Bắc-tầm-bôn chẳng qua 500 người, người thổ xứ ấy,

https://tieulun.hopto.org

phần nhiều oán người Xiêm ức hiếp khổ lắm, quan quân nếu muốn lấy đấy, thì có bọn Ba Lặc Đột làm nội ứng, thế rất là dễ (Ba Lặc Đột là phó an phủ Bắc-tầm-bôn, không phục tên Yềm, mà cùng với tên Giun cùng là tâm phúc với nhau, cho nên có mưu ấy). Quan thành ấy là bọn Đoàn Văn Phú đem cả tình trạng tâu lên, và nói bọn chúng là bọn bạn thần, tên là Giun, nay từ trong bọn giặc đến, tức là do thám, nên xử tội nặng, tỏ ý cấm hẳn không cho đến.

Vua bảo rằng: « Bọn tên An đến đây, hoặc vì tên Giun chủ mưu sai khiến, hoặc vì giặc Xiêm giả làm ra thế phải đi dò thám; trong đó thực, dối chưa thể biết được, nhưng cứ lý mà nói, túng sử tên Giun tình thực không tin, cũng không đủ cho là có hay không, huống chi triều đình làm việc chính đại quang minh, há nên dơng cho bọn bội nước và anh ấy ư? Nhưng không hèm vội, bắn gươm giáo, lấy nghiêm ngặt giam cấm, nếu việc tên Giun tiết lộ ra, hoặc đến nỗi cùng giết lẫn nhau, cũng là tự chúng làm lấy lo mà thôi. Rồi sau tên Giun quả nhiên bị tên đầu mục nước Xiêm tố cáo ra, bắt đưa đến Vọng-các.

Thánh tra các hạt Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên Hải-dương, Quảng-yên, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Sơn-tây, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Lạng-sơn, Cao-bằng ở Bắc-kỳ (Hà-nội của kho nhà nước nhiều hơn, phải riêng 1 viên kiêm hạt Ninh-bình theo lệ trước, vẫn thuộc về Thanh-hoa).

Vua sai Bùi Quí, thự tả thị lang bộ Hình, Hoàng Tế Mỹ án sát Hải-dương, Ngô Kim Lân biện lý bộ Công, Nguyễn Trung Nghĩa, quyền biện Lại bộ, Nguyễn Nhược Sơn thự bố chính Thanh-hoa, Vũ Đức Quyền, án sát Thái-nguyên, chia nhau đi trông coi, chuẩn cho chiếu lệ thưởng ở Nam-kỳ mà thưởng cấp, lấy khóa này làm bắt đầu:

https://tieulun.hopto.org

(Các hạt: Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Quảng-yên, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Sơn-tây, Hưng-hóa, Tuyên-quang, công việc nhiều, phàm khóa 6 năm, đồng lý đều thưởng tiền 100 quan, khóa 3 năm đều 80 quan. Các hạt Lạng-sơn, Cao-bằng việc ít, khóa 6 năm 80 quan, khóa 3 năm 60 quan, các người theo làm việc, vẫn theo lệ trước).

Bổ thụ Đào Trí Phú làm hữu tham tri bộ Hộ. Cho Phan Thanh Giản, thự hữu thị lang bộ Hộ sung Cơ mật viện đại thần.

Bố chính Phú-yên là Tôn thất Lương, làm quan thanh liêm, sinh kế trong nhà không đủ, phủ tôn nhân đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo rằng: « Lương là dòng dõi nhà vua, nhắc lên làm quan, trước ở Thanh-hoa về việc bạn đồng liêu riêng nhận của lót, không dính dáng chút nào, tự đổi đi hạt Vĩnh-long, cũng tỏ ra liêm, tài quan trọng rộng, tiếng khen khắp cả mọi người, đáng nên nêu rõ để khuyến khích phép làm quan. Vậy thưởng trước cho Lương 100 quan tiền, đợi sau tuyên triệu khen ngợi, cất nhắc lại thưởng cho con viên ấy là Tôn thất Điều 100 quan tiền để giúp việc nuôi nấng được đầy đủ ».

Các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Lạng-sơn, Cao-bằng được mua gạo rẻ mà kho tàng vẫn chưa đầy đủ. Vua chuẩn cho quan tỉnh đều chiếu quan lại binh đinh cùng thủ binh thuộc hạt, số cao lương phải chi về tháng 12 năm nay và tháng giêng sang năm, chiết cấp bằng tiền.

Quan tỉnh Phú-yên tâu nói: « Ngạch giản binh thuộc tỉnh ấy, giản hoặc có 1 xã thôn mà phải chịu cả binh thủy, bộ, lại có chia thuộc 2, 3 đội, rất là linh tinh, xin chiếu theo dân ở liền nhau và số binh phải chịu, đổi lại đồn làm vệ Phú-yên, thủy vệ Phú-yên, cơ Phú-yên và vệ tả Bình-định (từ 4 đến 10 gồm 7 đội) và trích chọn linh

https://tieulun.hopto.org

giữ kho trước đồn thành 1 đội, xin đặt làm đội pháo thủ, đội pháo thủ mộ trước đổi làm đội tuần thành ». Vua y cho.

Mới đặt huyện Long-khánh thuộc tỉnh Biên-hòa. Tù trưởng trại man ở 2 đồn Long-an, Phúc-khánh thuộc hạt Biên-hòa, tình nguyện đặt thành ấp làng. Vua chuẩn cho quan tỉnh xét địa thế nối liền nhau, đặt làm 5 tổng 36 xã thôn (số đinh 511 người) hợp làm 1 huyện, gọi là huyện Long-khánh. 3 sách man Bình-thuận trước (số đinh 52 người) ở Long-an, cũng lập làm 1 tổng 3 thôn, lệ thuộc vào huyện ấy, đặt 1 tri huyện, chọn người địa phương ấy sung bổ, lại lệ và tiền công nhu hết thảy theo lệ các huyện mới đặt ở các tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng ở Bắc-kỳ (lại mục một người, thông lại 4 người, thuộc lệ 30 người, hàng năm cấp tiền công nhu 30 quan). Lại nghĩ dân man buổi đầu chia đặt thuế thân, chuẩn cho cũng giống như người kinh, mà định cho thuế-man, còn các điền, hoãn cho 6 năm, giản binh hoãn cho 10 năm.

Nước Thủy-xá sai sứ đến cống và dâng cả lễ mừng đăng lên. Vua ngự điện Cần-chính, cho sứ nước ấy làm lễ chiêm bái. Lại theo bộ Lễ ban cho quốc vương mới nối theo họ Vinh, vẫn tên là Liệt, ban cấp cho 1 đạo sắc thư và đồ thưởng, đợi sau khi lễ khánh hạ xong, giao cho sứ bộ lãnh đem về nước.

Quận Chúa nước Chân-lạp là Ngọc Vân sai quan cung tiến lễ phẩm. Thành thần phái dẫn đến kinh chúc mừng, đem việc ấy tâu lên.

Phiên mục ở Trấn-tây là bọn chưởng vệ Trà Long, Mộc Tiết đến kinh, đem ngọc quý dâng lên, vua thưởng cho có thứ bậc. (Trà Long dâng 1 con hổ ngọc, 2 con cầm kê, được thưởng 1 đồng phi long kim tiền hạng nhỏ và 1 cái áo bằng lơ vũ màu hồng; cai đội là Mộc Tiết dâng nhân ngọc và lư ngọc mỗi thứ 1 viên, suất đội Sô Môn dâng nhân ngọc 1 viên, đều được thưởng 1 đồng

https://tieulun.hopto.org

cất tướng bát bảo kim tiền hạng nhỏ và một cái áo bằng tơ vũ màu lam, thông ngôn là Trần Văn Khuê dâng nhân ngọc 1 viên được thưởng 1 đồng ngũ bảo kim tiền hạng nhỏ và cấp chung cả 100 quan tiền, 50 phương gạo). Rồi thưởng cho Trà Long mũ áo mãng bào tam phẩm ban võ, cho đứng vào bậc ở dưới tam phẩm.

Dụ rằng: "« Trà Long tuy là phiên mục Trấn-tây, nhưng từ trước đến nay vì triều đình hết sức thưởng lập chiến công, lại hay cai quản đốc suất được bộ lạc, đẹp yên được dân ở biên giới, các việc thích hợp, rất đáng khen ngợi, nay đến kinh chúc thọ, trẫm coi cũng như tôi tớ ở triều đình, đặc cách ban ơn, không cho là ngoại phiên mà phân biệt. Suất đội Mộc Tiết cũng thưởng cho áo ngũ phẩm có bổ tử, lại cho mỗi người 1 áo chẽn vải. (Trà Long 1 áo tay hẹp bằng nhung bông Nhã-lăng, cốt bông, trong lót lụa màu. Mộc Tiết 1 áo tay hẹp bằng chiếu trơn màu tím, cốt bông, trong lót cải tây). Bộ Lễ nhân tâu nói: tam phẩm trở lên theo lệ được bày hàng ở điện trước cung từ thọ, nay Trà Long cũng dự vào hàng ấy, sợ hoặc không thích hợp. Vua bảo rằng: « Trấn-tây nay là của ta, thì hắn cũng là thần tử của ta, cho hàng ở dưới tam phẩm, có gì là không nên, Kim Nhật Đạn đời Hán không phải là người nước ngoài ư? »

Thổ tri châu, tri huyện, huyện thừa ở 3 châu Na-bôn, Láng-thi, Xương-thịnh thuộc phủ Cam-lộ tỉnh Quảng-trị; 3 huyện Trinh-cố, Sầm-nưa, Man-duy thuộc phủ Trấn-man tỉnh Thanh-hoa và 2 huyện Liêm, Khâm thuộc phủ Trấn-ninh tỉnh Nghệ-an đến kinh đều cấp cho áo có bổ tử hàm tòng thất phẩm văn giai. (Phủ, cấp cho 50 quan tiền, 10 phương gạo; đến ngày trở về đều cấp 50 quan tiền).

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tiết thất tuần đại khánh của hoàng thái hậu. Trước hết vua sai bộ Lễ soạn định nghi tiết tấn tôn và khánh hạ, tâu xin chuẩn cho thi hành:

— (Hai ngày trước ngày tấn tôn, vua thân đến thế miếu, đem việc cáo các miếu, điện Phụng-tiên, chia sai hoàng tử các công làm lễ kinh cáo, trước 1 ngày phái hoàng tử công kính đệ biểu tâu đến cung từ thọ lạy dâng. Lại phái tôn thất đại thần, đến cáo ở đền Hoa quốc công. Chính ngày làm lễ, phái hoàng tử, thân công 2 người bưng sách, ấn; 2 người bưng tiếp và đại thần ban văn tuyên đọc sách ấn đều 1 người.

— Ngày khánh tiết, từ thượng tuần tháng ấy đến ngày đại khánh: điện ở trước cung từ thọ và các sở nghi môn, lầu kết hoa, rạp kết hoa và các lầu kết hoa, rạp kết hoa ở ngoài hoàng thành đều bày đặt màn trướng, treo đèn kết hoa, hoàng tử các công và văn võ bách quan lấy ngày 7 làm bắt đầu, đều mặc áo đẹp tới hầu ở nhà 2 bên tả hữu điện Cần-chính, nhưng mang theo áo có bổ tử, nếu tiếp được cung giám truyền chỉ rước từ giá đến chơi xem lầu kết hoa, rạp kết hoa nào, tức thì mặc áo có bổ tử qui đón ở 2 bên tả hữu trước lầu và rạp, làm lễ 1 vái rồi chia ban đứng hầu, các ca công tục nhạc cùng các người làm trò vui, đều tập hợp múa hát, diễn trò chơi. Khi từ giã trở về, đều phải qui tiễn. Chức quan văn võ làm việc tại công sở cũng phải mặc áo đẹp. Công chúa, trưởng công chúa trở xuống, mệnh phu văn võ tam phẩm trở lên, cũng tự thượng tuần tháng ấy đến ngày đại khánh, người có mũ áo thì phải đội mũ mặc áo, người không có mũ áo thì mặc áo đẹp, mỗi ngày đến cung từ thọ đợi hầu. Phàm khi rước từ giá đến chơi chốn nào, đều phải qui đón, qui tiễn ở điện trước và 2 bên tả hữu ngoài lầu kết hoa theo như nghi thức, miễn cho đi theo hầu.

https://tieulun.hopto.org

— Các nha môn ở trong kinh và tỉnh ngoài trước ngày đại khánh 10 ngày và sau ngày chính tiết 1 ngày, tất cả là 12 ngày, cấm xử việc hình, trước ngày chính lễ 3 ngày và sau ngày chính lễ 1 ngày, tất cả 5 ngày, cấm việc sát sinh, còn 5 đêm ấy, 2 tầng đệ nhất đệ nhị trên kỳ đài và ở trên tường phía trước kinh thành, mỗi đêm thắp 1.000 đọi đèn lộ thiên, các nha môn quan quân và nhân dân trong ngoài thành đều treo đèn ở trước cửa, dân 6 huyện thuộc phủ Thừa-thiên, ở phía bắc đường phố dài về mặt trước kinh thành, phải đặt bày hương án, tán lọng, hương nến đủ cả, đều hướng về phía Nam; bên án ấy có biển ghi danh hiệu xã, thôn, ấp, giáp ở huyện nào. 5 ngày ấy các thân hào kỳ lão, viên dịch đều mặc áo mũ, chiếu theo án bày qui từng hàng, ngoảnh mặt về phía bắc, đốt hương bái chực, không phải cung tiến sản vật theo mùa.

— Trung tuần tháng ấy, xin chỉ chọn điểm hoàng tử, thân công : 2 người tiếp, bưng hòm biểu mừng; 12 người sung chức bưng nệm, bưng chén dâng thọ và 3 quan văn võ đại thần sung chức bưng nệm, bưng chén dâng thọ, và 2 người sung chức xem xét thức ăn của vua, 2 quan đại thần ban võ sung chức hầu hộ; 8 viên thị vệ sung chức tiền đạo; 2 viên thị vệ sung chức ban rượu; 4 viên thị vệ sung chức mang giáo có treo đuôi báo; 4 viên khoa đạo sung chức khởi cư chú (1).

— Các ngày 15, 20, 24 tháng ấy, vua thân đến cung từ thọ hầu cơm; hữu nhạc đăng hát, hoàng tử, các công, công chúa, trưởng công chúa trở xuống, lần lượt thay ban theo hầu.

— Trước ngày đại khánh 3 ngày, vua thân đến điện Phụng-tiên đem việc ấy lễ cáo, trước ngày đại khánh 2 ngày, hoàng thái hậu thân đến điện Phụng tiên làm lễ

1. Khởi cư chú : chức quan chép sử.

TVISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

kính cáo, trước ngày đại khánh 1 ngày ; phái tôn thất đại thần đến cáo ở đền Hoa quốc công. Ngày chính lễ, vua thân đến làm lễ ở cung từ thọ, hoàng tử các công và ban văn từ thự tứ phẩm, ban võ từ thự tam phẩm trở lên, theo lạy ở tiền điện, còn chức quan văn võ và ủy viên các địa phương đều lạy mừng ở trước sân lầu kết hoa. Lễ xong, quan ở bộ bắt đầu dẫn các bề tôi ở nước phụ thuộc và các đầu mục ở nơi phiên phụ mới mở mang theo bên hữu nghi môn vào trước sân lầu kết hoa làm lễ 5 lạy chúc mừng, sau dẫn quan viên hưu trí cùng người chưa đủ phẩm phục và kỳ lão tôn thất, họ Trần ở Văn-xá(1) đến trước lầu kết hoa, viên nhân xã Văn-xá họ Lê-xuân ở Ba-nguyệt và các cử nhân hành tẩu ở 6 bộ, giám sinh ở Giám đến phía ngoài cửa tả hữu nghi môn, xếp hàng 2 hàng làm lễ 5 lạy. Nhã nhạc bắn mừng 9 tiếng. Vua ngự về cung, bách quan đi ra. Phi tần cho đến trưởng công chúa và hoàng nữ hoàng tôn công nữ(2), thiếp của hoàng tử, các công, phụ nữ tôn thất, mệnh phu văn võ đều mặc phẩm phục do cung giám dẫn vào sân làm lễ chúc mừng 3 lần qui và 6 vái. Sau ngày làm lễ 1 ngày, vua ngự điện Thái-hòa ban ân chiếu. Sau ngày làm lễ 2 ngày, vua ngự điện Cần-chính, nhân lễ triều hạ, ban yến cho hoàng tử, các công và bách quan).

Ngày canh dần làm lễ tấn tôn, vua thân đem các quan đến cung từ thọ, dâng sách vàng, ấn vàng, dâng huy hiệu hoàng thái hậu là Nhân tuyên từ khánh hoàng thái hậu.

Sách văn rằng : trộm nghe có đức tất được danh, tôn thân là đạt hiếu, thế nên danh nêu trong sách ngọc,

---

1. Văn xá : nói quê ngoại nhà vua.
2. Công nữ : con gái các thân công.

https://tieulun.hopto.org

vịnh đức tốt như thơ Tư trai(1), tiếng lưu ở sử son, dâng lễ trọng tại cung Trùng-lạc đều là để tỏ phúc tốt mà nêu tiếng khen lớn.

Kính nghĩ thánh mẫu hoàng thái hậu bệ hạ, chứa phúc rộng lớn, khuôn phép nghiêm trang, giúp nghiệp đế thêm vẻ huy hoàng, dựng nền giáo hóa, dạy tuổi trẻ trong khi nối nghiệp, mở rộng lòng từ, 8 cõi đầm ấm gió hòa, 7 tuần tuổi thọ mạnh khỏe, kính gặp khánh điển, lòng vui bội phần, đức tốt lớn thay, rộng dày không thể nói được; dựa vào cổ lễ, tôn sùng để tỏ tiếng thơm, kính đem các quan mang sách vàng, ấn vàng kính dâng huy hiệu là Nhân Tuyên Từ Khánh hoàng thái hậu. Cúi xin nhận tôn hiệu về vang yên vui phúc lớn mãi, 9 châu vinh dưỡng, thư lòng yêu mến vạn ngày, tuổi thọ tăng thêm, xin chúc sống lâu như nứt.

(Trước ngày tấn tôn 1 ngày, hoàng trưởng tử là trưởng khánh công đệ tờ biểu tâu, ngày hôm ấy Kiến an công là Đài, bưng sách, Thọ-xuân công Miên Định bưng tiếp, Định-viễn công là Bình bưng ấn, Ninh-thuận công Miên Nghi bưng tiếp, vua đều thưởng cho 1 đồng phi long kim tiền hạng lớn và 1 tấm đoạn vũ màu đại hồng, hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh là Trương Đăng Quế, tuyên đọc sách văn; đồng các đô học sĩ lãnh Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng tuyên ấn, đều thưởng cho 1 đồng phi long kim tiền hạng nhỏ và 1 tấm đoạn vũ màu đại hồng. Lại gia thưởng cho kỳ lục đều 1 thứ).

Trước khi ấy mưa rét hàng tuần, vua thân làm bài thơ tự trách mình, ngày hôm ấy, tự giờ thìn kính duyệt

---

1. Tư trai: Thơ Tư trai ở Đại nhã kinh Thi, ca tụng đức tốt của Thái-nhâm sinh ra vua Văn vương nhà Chu là thánh minh.

https://tieulun.hopto.org

sách ấn, đến lúc lễ thành, trời quang sáng ra, vua cho là có điềm việc tốt, mừng lắm, giáng dụ thưởng cho từ hoàng thân công trở xuống đến văn từ phẩm, võ tam phẩm ở kinh trở lên, và đốc phủ, bố án về kinh, đều thưởng gia 1 cấp, các tỉnh ngoại kinh, văn từ phẩm, võ tam phẩm trở lên, phàm người cách lưu thì đổi làm giáng 4 cấp lưu, người giáng 5 cấp lưu trở lên, cho được khai phục 2 cấp, người giáng 4 cấp lưu trở xuống, cho được khai phục 1 cấp.

Đình thần văn võ dâng sớ nói : ngày nay cử hành đại lễ, chuyển mưa làm tạnh, thực là lòng chí hiếu cảm động, trời đất rộng yêu, thành khẩn xin thiết triều, nhận lễ mừng, cho thỏa lòng vui chút ít. Vua bảo rằng : « Các khanh, lòng vui mừng chân thành, đáng nên soi xét, nhưng gần đến khánh tiết, sẽ đợi sau khi lễ thành, ngự ở điện nhận lễ mừng, ban chiếu gia ân, nay nếu vội làm, chẳng cũng trùng điệp ư, bến thôi ».

Gia thưởng cho hoàng tử công, hoàng tử, thân công và các quan văn võ ở kinh và tỉnh ngoài, phi long kim tiền hạng lớn, hạng nhỏ và tiền đồng hạng rất lớn, có mỹ hiệu tùy theo thứ bậc.

(Hoàng tử công đến quan ở kinh chánh nhị phẩm trở lên, và lãnh đốc, tổng đốc tới kinh, mỗi viên một đồng phi long kim tiền hạng lớn. Quan ở kinh, tòng nhị phẩm đến tòng tam phẩm và tuần phủ bố chính tới kinh, mỗi người 1 đồng phi long kim tiền hạng nhỏ. Tứ phẩm được dự vào đình thần, án sát cùng chưởng vệ phó mã, đô úy, chánh phó vệ úy tới kinh, mỗi người 1 đồng cát tường, bát bảo kim tiền hạng nhỏ. Quan tỉnh ngoài, đốc phủ, đề đốc, mỗi người 1 đồng phi long kim tiền hạng lớn, bố án mỗi người 1 đồng phi long tiểu kim tiền hạng nhỏ, chánh phó lãnh binh, mỗi người 1 đồng cát tường bát bảo kim tiền hạng nhỏ. Hoàng tử công,

https://tieulun.hopto.org

thân công, tiền đồng hạng lớn đều 20 hiệu. Quan ở kinh, văn võ chánh tòng nhất phẩm và lãnh đốc tới kinh, đều 15 hiệu, văn võ chánh tòng nhị phẩm và tổng đốc tới kinh đều 13 hiệu, văn chánh tòng tam phẩm và tuần phủ, bố chính tới kinh đều 10 hiệu, văn tứ phẩm được ủy đinh thần và án sát tới kinh đều 8 hiệu; võ chánh tòng tam phẩm đều 9 hiệu, văn võ chánh tòng tứ phẩm đều 7 hiệu, văn chánh tòng ngũ phẩm đều 6 hiệu. Quan ở tỉnh ngoài, lãnh tổng đốc đều 15 hiệu; tổng đốc, tuần phủ, đề đốc đều 13 hiệu; bố chính đều 10 hiệu; án sát đều 7 hiệu; chánh phó lãnh binh đều 9 hiệu).

Lại vâng theo từ dụ thưởng tiền cho các dân làng đặt án khẩu đều chúc mừng (ở xa thì 10 quan, xa vừa 7 quan, gần thì 5 quan).

Chuẩn định giá trị đồng tiền đồng rất lớn có mỹ hiệu (1 đồng giá tiền là 1 tiền); từ nay về sau có mua bán lấy đấy làm chuẩn, có thuận tinh tăng giá cũng cho phép, người nào giảm bớt thì theo luật trái phép xử tội.

Sai cấp trả mũ áo cho hoàng tử thứ 7 là Miên Thẩn và thăng Tôn thất Vĩnh làm tước Phúc-long bá.

Dụ rằng: « Ngày nay đại lễ tôn dâng huy hiệu thánh mẫu ta khánh thành, chính nên rộng ban ơn của thái hậu, vả lại hoàng tử thứ 7 Miên Thẩn, trước vì thấn cận với trẻ ngu dại, trị nhà không nghiêm, đã phải cất bỏ mũ áo, gần đây hơi biết sợ, biết hối, gia ân chuẩn cho trả lại mũ áo, lại được dự chầu hầu, duy vẫn phạt lương hoàng tử, lại bắt các sư bảo, phụ dạo, phải gia tâm dạy bảo, cốt mong học nghiệp được tu tỉnh, tiến bộ, nếu vẫn hôn mê lười biếng như trước, không biết xét mình sửa nhà cho nghiêm thì là như thứ gỗ mục không thể chạm trổ được, tất phải trị tội. Tôn thất Vĩnh trước can tội trái phép bất kính, phải giáng xuống trước Tử, không dự triều ban; nhưng nghĩ Hòa tĩnh phúc long

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

công được thờ hoàng khảo Thế tổ cao hoàng đế ta, lặn lội vất vả, tuy không có công đánh trận, thực hay nếm trải hiểm trở, rõ rệt trung cần, nay con của công tuy không hiền, nhưng bị giáng phạt lâu rồi, đã đủ trừng giới, truy nghĩ đến người huân lao thân cận, nên đời đời được thưởng lâu dài, gia ơn cho Tôn thất Vĩnh được tấn phong là Phúc-long Bá, lại trao cho chức hàm quản cơ và cấp cho mũ áo, thứ bậc ở dưới tứ phẩm, rồi chiếu phẩm chi lương. Từ nay phải răn sửa nhiều hơn, làm việc theo đường lối, nếu mờ tối không biết đổi lỗi, bỏ sự kiểm điểm, không giữ lễ phép, trẫm tất giữ phép trừng trị; quyết không thể cầu được ân điển nữa. Lại sai phủ tôn nhân tra rõ nhân viên can án ở trong tôn thất, ai là tội lỗi tầm thường, đều đem sự việc phạm tội trước, kê rõ trình dâng đợi chỉ.

Chỗ đê đá khuyết lỡ ở thành Trấn-hải có cái bờ hơn 10 trượng.

Vua nghe tin báo, mừng lắm. Dụ rằng: « Thành Trấn-hải đặt ra là để cho kinh kỳ và bờ biển được vững mạnh. Gần đây vì mưa gió dập vỡ, đê đá phía trước thành nhiều chỗ lở khuyết; thậm chí cách bờ hào chỉ gần 4 thước, sức người đã là không làm được, đã sai quan 2 lần đến cầu khấn ở miếu Nam-hải long vương chưa được ứng nghiệm, nay đại lễ khánh thành, bỗng nghe được ngay cát bồi, thực là sức thần hiển linh, điềm lành ứng triệu, nên sai quan có trách nhiệm sắm sửa lễ phẩm trâu lợn, và phát lương, lụa của Nội kho, lễ tạ.

Sai Phan Huy Thực, thự tả tham tri bộ Lễ; Phan Bá Đạt, thự hữu tham tri bộ Binh và Nguyễn Trọng Tân, phủ thừa phủ Thừa-thiên chia nhau đến các miếu sở Vũ sư đô thành hoàng, hội đồng để cầu tạnh, ngày hôm trước, sau khi lễ thành, trời lại mưa liên tiếp không thôi, cho nên lễ đảo, rồi mà mưa tạnh nắng lên. Vua

https://tieulun.hopto.org

mừng lắm, lập tức sai sửa lễ đến tạ, thưởng cho bọn Thực đều kỷ lục 1 thứ.

Ngày mậu tuất, vua rước từ giá đến chơi lầu kết hoa ở trước ngọ môn, vua bỏ cả tàn lọng, thân đeo túi đựng cung tên, cưỡi ngựa dẫn đi trước, hoàng tử thân công 8 người chia đi đối hàng, cầm nghi trượng đi theo hầu. Khi từ giá đến nơi, vua đến phía trước lầu chính, làm lễ 1 vái rồi đứng hầu, văn võ bách quan đều làm lễ 1 vái ở hai bên tả hữu trước sân rồi chia ban đứng hầu, dân chúng ở mé ngoài hàng rào cách 5, 3 trượng cũng phục xuống, cúi đầu chúc thọ. Các ca công, phường nhạc quc, và các trò chơi, họp hết lại, hát múa làm vui.

(Ở trước sân cung từ thọ và 4 bề, 4 góc hoàng thành có 18 tòa lầu kết hoa và rạp kết hoa và 8 tòa cửa kết hoa, đều bao phủ bằng đoạn vũ màu hồng và vải tây hoa, lấy lụa làm cờ, châu ngọc, đồ chơi, coi rất là đẹp. Lại lấy nhiều hình người bồi bằng giấy của nước Thanh, nước Tây mặc áo đẹp vào làm giống hình bát tiên, lại chế máy móc luân chuyển, khiến cho các thứ người giấy voi ngựa tự chạy tự động được. Ở mặt trước lầu chính, làm 3 tòa núi giả, các trò múa rối leo dây, đủ cả, sĩ phu dân chúng chơi xem lấp kín cả đường).

Hoàng thái hậu khen ngợi, vua rất mừng vui, thưởng cho hoàng tử thân công đi theo hầu mỗi người 1 tấm sa, lại thưởng cho viên coi lầu rạp cùng quan quân thuyền thợ và các người diễn trò vui, cấp kỷ và tiền có thứ bậc.

(Người trông coi đều thưởng gia 1 cấp, các người theo làm việc chia làm 3 hạng: Hạng nhất thì thưởng kỷ lục 2 thứ, hạng nhì 1 thứ, hạng 3 được tiền lương 1 tháng, các người làm nghề thợ khéo các địa phương giải đến chia làm 2 hạng. Hạng nhất mỗi người 10 quan tiền, hạng nhì 8 quan. Thợ ở ngạch chia làm 3 hạng: hạng

https://tieulun.hopto.org

nhất mỗi người 2 quan, hạng nhì 1 quan 5 tiền, hạng ba 1 quan. Các người diễn trò vui 100 quan).

Vua bảo thị thần rằng: « Hàng năm khánh tiết, trẫm đều có thơ để ghi mừng, nay thơ khánh tiết có câu: « Đều muốn 1 người thêm hưởng phúc, thọ từ bảy chục đến vô cùng » (1). Từ nay về sau, khánh tiết còn nhiều, nên trích câu ấy, dùng đoạn gấm kế tiếp làm câu đối rồi treo ở trước lầu kết hoa cho được nghe xem khắp cả. Lại hỏi bọn Phạm Hữu Tâm, Hà Huy Phiên rằng: « Các sở lầu kết hoa, rạp kết hoa, sĩ phu dân chúng đến xem, có nhiều người già không? » Viên ấy thưa rằng: « nhiều ». Vua bảo rằng: « Người già không phải giống nhau, như tuổi chỉ 50, 60 còn khá, còn 70, 80 tuổi trở lên thì thân thể suy bại, dáng đi lảo đảo, dựa gậy mà đi, nếu chen lấn ở chỗ đông người, có khi bị va chạm, sinh ra không tiện, nên sai phủ thừa thiên phải 10 người biền binh đặt riêng 1 chỗ hơi rộng, để cho người già xem.

Ngày tân sửu làm lễ đại khánh. Vua đem hoàng tử công, hoàng tử, thân công, văn võ bách quan đến cung từ thọ dâng tờ kim tiên và lễ phẩm chúc mừng.

(10 chỉ nhân sâm thượng phẩm chỉnh bắc và 1 con nhân sâm Tây dương rất lớn có chữ « thánh thọ diên linh » (2)? 1 cái gậy như ý bằng ngọc trắng có chữ « kiên trinh vĩnh cửu; cát tường phúc thọ » (3); 4 cái đỡ chơi bằng vàng là: ứng long, tường lân, thái phượng, linh loan; 1 cái đồ chơi bằng ngọc trắng là tiên cô, đại quả, hoa bình, xong hoa; 11 đôi chậu cảnh cành vàng lá ngọc;

---

1. Phiên âm câu thơ chữ Hán: « Hàm nguyên nhất nhân tăng hữu khánh, tự tông thất dật chi vô cương ».

2. Thánh thọ diên linh: tuổi thọ sống lâu mãi.

3. Kiên trinh vĩnh cửu, cát tường phúc thọ: kiên trinh dài lâu, điềm tốt, phúc thọ.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

1 cái chậu bạc trồ hoa, khảm hạt ngũ sắc thành chữ «thiên hạ thái bình»; 1 đôi bình hoa to bằng đồ sứ nước Tây vẽ toàn hoa vàng; 1 bộ đồ uống trà bằng đồ sứ nước Tây vẽ toàn hoa vàng, và 100 bộ áo gấm, đoạn, sa lĩnh các màu).

Làm lễ dâng rượu thọ: (Lần thứ nhất, Kiến-an công Đài bưng nậm, Diên-khánh công Tấn bưng chén. Lần thứ hai, Thường-tín công Cự bưng nậm; An-khánh công Quang bưng chén. Lần thứ 3, hoàng trưởng tử Trường-khánh công bưng nậm, Phú-bình công Miên An bưng chén. Tấu nhạc 5 bản nhạc: Khi rước hoàng thái hậu lên tọa, thì tấu bản nhạc sùng khánh, dâng rượu thọ lần thứ nhất, tấu bản nhạc tập khánh, lần thứ nhì tấu bản nhạc chương khánh, lần thứ 3 tấu bản nhạc bảo khánh; lễ xong, tấu bản nhạc thành khánh). Làm lễ xong, thưởng hoàng tử thân công và quan viên dự làm việc (Người bưng tờ hạ tiến là hoàng tử Miên Trinh, Miên Bão, bưng nậm và chén là hoàng tử công, thân công 6 người, đều được thưởng 1 đồng cát tường bát bảo kim tiền hạng nhỏ và 1 tấm nhiễu trơn hàng nam, tuyên đọc tờ chúc mừng là thị lang Tôn thất Bạch kỷ lục 1 thứ). Nhạc sinh múa 8 hàng, đều thưởng cho tiền lương 1 tháng. Vâng từ chỉ ban yến cho các phi tần, công chúa trở xuống ở tiền điện và ở tả, hữu trong lầu kết hoa. Lại phát của kho trong cung thưởng cho hoàng tử công thân công cho đến họ ngoại, mệnh phụ cùng các chúa quán có thứ bậc.

(Hoàng tử công 4 người, tiền 2.000 quan, kiến an công 1.000 quan, thân công 6 người 3.000 quan, công chúa 1 người và trưởng công chúa 10 người 3.300 quan, con trai con gái của vua 10.000 quan, cung nhân triều trước 600 quan, cháu trai cháu gái của vua 500 quan, con trai con gái các công 1.000 quan, quận công Thiện Khuê, công tử Thiện Chi 500 quan, thiếp ở phủ hoàng tử công

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

500 quan, thiếp ở phủ thân công 800 quan, con trai con gái công chúa, trưởng công chúa 100 quan, con trai con gái tôn thất 5.000 quan; mệnh phụ các văn võ 3.000 quan; xã Văn-xá và họ Trần 1.000 quan, xã Ba-nguyệt và họ Lê-xuân 500 quan, các chùa quán 1.640 quan. Lại 3.000 quan do phủ Thừa-thiên đặt tự điền, sắm tự khí, để giao cho họ Trần coi giữ phụng thờ. Thừa-thiên liền đặt mua được 10 mẫu 5 sào ruộng, chuẩn cho để làm tự điền 5 đời từ Hoa-quốc công trở về trước, mà tha cho thuế).

Ngày nhâm dần, vua ngự ở điện Thái-hòa, nhận chầu mừng; ban ân chiếu cho trong kinh và tỉnh ngoài.

Chiếu rằng: Trẫm nghĩ đức to được thọ, mệnh trời giúp đỡ đức thuần, tích phúc cho dân, phép vua đặt lời để dạy, vì tôn quý cha mẹ mới là đạt hiếu, mà yên vui tuổi thọ thực tại lòng nhân. Kính nghĩ Thánh mẫu ta Nhân Tuyên Từ Khánh hoàng thái hậu, sử sách để tiếng thơm, nếp tốt tựa ngọc quý, giúp hoàng khảo dựng lại cơ nghiệp, đức trinh rộng tỏ nữ nghi, khuyên tuổi trẻ nối sáng nếp xưa, phúc lành mưu để cho cháu, nhân từ ban cho dân chúng, ơn huệ thấm khắp nước nhà, mệnh ban tự trời, hưởng phúc rất lớn, đức sánh với đất, dày rộng không cùng. Sao vụ (1) sáng tỏ nghìn thu, bóng soi biển quế (2), tuổi tiên mừng dãy bảy chục, vui khắp thềm huyên (3), thực tỏ tiên để phúc cho, khắp cả nước cùng mừng rỡ, gần khuôn mẫu tốt; được rực rỡ nhiều, lòng hiếu noi theo, nối tiếng thơm trong phả ngọc, chín châu vinh dưỡng, đón phúc lớn ở cung tiên, thừa hoan đủ cả sang giàu, mừng chúc cho hợp tình lễ, kính chọn ngày 14 tháng này, kính cáo các miếu. Ngày 16, kính đem

---

1. Sao vụ: thuộc địa phận nước Việt.
2. Biển quế: tức biển Nam.
3. Thềm huyên: theo điển cũ, nhà huyên tức là mẹ.

https://tieulun.hopto.org

sách vàng ấn vàng tôn dâng huy hiệu, phép thưởng dãi tỏ, khí hòa hay thêm, trời mưa chuyển hóa tạnh quang, khí lạnh bỗng hết, buổi sớm nổi bừng, sắc đẹp lễ lớn khánh thành, càng tỏ phúc trời giúp cho; hẳn được lành mạnh thọ mãi. Nay nhân buổi sớm qui báu, bèn sửa lễ nghi long trọng, ngày 24 lễ cáo điện Phụng-tiên, ngày 27 thân đem hoàng tử, hoàng đệ, quần thần dâng tờ kim tiên, kính cẩn làm lễ khánh thọ, rộng lòng hiếu trị để ban ơn, mong hưởng thọ như mặt trời, mặt trăng mới mọc; nhờ lượng nhân từ mà giáng phúc, hẳn thỏa lòng được đánh trống múa hát vang lừng.

Bèn giáng ân điển gồm 18 điều:

— Các hoàng tử công, hoàng tử, các công và tôn nhân, đều gia ân cho.

— Hoàng tử công, hoàng tử, các công, văn võ tự tòng ngũ phẩm trở lên, và bọn tự vệ Bộ sát, thị ngũ phẩm, đều cho dự yến 1 thứ và thưởng cho có thứ bậc.

— Ở kinh và tỉnh ngoài, tự hoàng tử công, thân công trở xuống, văn tứ ngũ phẩm, võ tứ ngũ phẩm trở lên, và đồng tri phủ, tri châu, tri huyện, huyện thừa đều thưởng gia 1 cấp. Các chức quan lớn nhỏ ở trong kinh hay tỉnh ngoài, như có tội lỗi, không cứ tội danh công hay tư phải giáng lưu thì đều chuẩn cho khai phục 1 cấp.

— Quan viên ở kinh và tỉnh ngoài, nhân việc công lầm lỗi phải phạt bổng xử phân đã từng kết án, thì đều được tha cho.

— Quân vệ, quản cơ ở tỉnh ngoài, không được dự gia cấp thì đều thưởng cho tiền lương 1 tháng.

— Quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài, trừ những viên đã được lần lượt thưởng cho và dự yến cho gia cấp, còn ở kinh, văn lục thất phẩm, võ lục phẩm trở xuống, dự có hàm suất đội và sung thị vệ, ở tỉnh ngoài, văn lục thất phẩm và võ ngũ lục phẩm trở xuống, dự có hàm

TIMSACHCUVN

https://tieulun.hopto.org

suất đội thì đều được thưởng tiền lương 2 tháng, ngoài ra không cứ có bổng hay không, đều thưởng tiền và gạo 2 tháng.

— Vị nhập lưu thư lại các nha môn ở kinh và các binh đinh thuyền thợ, đều thưởng mỗi người 1 quan tiền, nhưng đợi sang năm đều đủ cả, cho đều ban cấp.

— Giám sinh ấm sinh học ở Giám và cử nhân, tú tài, sĩ nhân làm hành tẩu ở các bộ, đều thưởng cho tiền lương 1 tháng.

— Cha mẹ quan viên tam phẩm trở lên ở kinh và tỉnh ngoài, trừ người phạm vào tội thập ác (1) và các tội danh không được phong tặng, còn thì đều chiếu phẩm phong tặng có thứ bậc.

Tiền gạo và các thuế lệ sản vật để thiếu tại dân, từ năm Minh-mệnh thứ 16 trở về trước, do bộ Hộ làm bản tâu lên, được lượng tha cho.

Các tiền thuế thân, tiền đầu quan, tiền thuế hộ khẩu ở các địa phương về năm nay, đã chuẩn cho tạm hoãn 5 phần 10 thì 5 phần ấy đều được miễn.

Phủ Tây-ninh ở Gia-định, tiền thuế thân, tiền đầu quan cho chiết nạp, dầu rái, nhựa trám, đã cho tạm hoãn 5 phần 10, thì 5 thành ấy đều được miễn.

Các địa phương vay thóc công từ năm Minh-mệnh thứ 17 trở về trước, quá hạn chưa giả xong, do bộ Hộ xét rõ tâu lên đợi chỉ rộng tha cho.

3 tỉnh Thanh-hoa, Hà-nội, Ninh-bình, giáp hoặc có điều báo phiêu lưu tất cả 165 xã thôn, trang, ấp, phường, giáp, trại, cho chiếu từ Minh-mệnh năm thứ 17 trở về trước, tiền thóc cùng thuế lệ sản vật bỏ thiếu và thóc vay đều tha cho.

---

1. Thập ác: 10 tội ác: mưu phản, mưu đại nghịch, mưu ban, làm giặc, bất đạo, bất kính, bất hiếu, bất mục, bất nghĩa, nội loạn (tra ở hình luật).

https://tieulun.hopto.org

Các quân dân 80 tuổi trở lên, cấp tiền 1 quan, gạo 1 phương, 90 trở lên, vải 1 tấm, gạo 2 phương, 100 tuổi trở lên, lụa 1 tấm, gạo 3 phương, nhưng chiếu lệ để tâu rõ ràng để nêu thưởng.

Biền binh ở tỉnh ngoài theo lệ không chi tiền, gạo chuẩn cho từ tháng 12 năm nay đến tháng 1 sang năm, phẩm đương ban và bắt thêm làm việc quan, đều chiếu tháng thưởng cấp tiền cho đủ lệ lương.

Từ tháng 10 năm Minh-mệnh thứ 18 trở về trước, quan viên văn võ ở kinh và tỉnh ngoài, bị tội lỗi phát đi làm việc để chuộc tội và lâm linh ở các địa phương, cho đều đem bản khai họ, tên, tuổi, quê quán và tội trạng do Bộ xét nghị tâu lên, đợi chỉ ban ơn).

Than ôi! Tuổi nhiều ban ơn nhiều, rồi rào thấm khắp, lòng tốt hợp đức tốt, vui vẻ vô cùng, tám nghìn năm là xuân, phương dưỡng được yên lòng mãi, lễ mười năm một tiết, thần dân được nhờ ơn nhiều, báo khắp xa gần, trông nghe đều thỏa.

(Lệ trước, chiếu thư, dụ chỉ, đều viết chữ mực, đại xá, đàm ân, đều dùng ấn « Hoàng đế chi bảo », vì là khánh tiết lớn, đặc cách cho ân chiếu viết chữ son dùng ấn « hoàng đế tôn thân chi bảo ». Lễ tấn tôn xong, tờ dụ thưởng cho thần công trong ngoài được gia cấp cũng viết son. Ngày hôm ấy, tham tri Đào Trí Phú tuyên đọc tờ biểu chúc mừng và tham tri Hà Quyền tuyên đọc tờ chiếu, đều thưởng kỷ lục 1 thứ).

Vua duyệt xem bản đồ thứ bậc chỗ ngồi ngày ban yến, do bộ Lễ dâng lên, thấy thân công hàng ngồi ở dưới hoàng tử, bảo rằng hoàng tử tuy thân hơn thân công, nhưng lấy thứ bậc trên dưới lớn bé mà nói, thì thân công ở trên hoàng tử, mới hợp sự thế.

Ngày quý mão, vua ngự điện Cần-chính nhận lễ mừng: hoàng tử, các công và quần thần làm lễ dâng rượu thọ:

https://tieulun.hopto.org

(Lần thứ nhất, hoàng trưởng tử Trường-khánh công dâng rượu thọ, Thọ-xuân công Miên Định bưng nậm, Phú-bình công Miên An bưng chén.

Lần thứ 2, Kiến an công Dài dâng rượu thọ, Định-viễn công Bình bưng nậm; Diên-khánh công Tấn bưng chén.

Lần thứ 3, Đông các đại học sĩ Trấn-tây tướng quân là Trương Minh Giảng dâng rượu thọ, thự tiền quân đô thống chưởng phủ sự là Phạm Hữu Tâm bưng nậm, hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Binh là Trương Đăng Quế bưng chén.

Tấu nhạc 5 bản nhạc: khi vua ngự lên ngai báu, tấu bản nhạc bảo thành, dâng rượu thọ lần thứ nhất, tấu bản nhạc bình thành; lần thứ hai tấu bản nhạc doãn thành; lần thứ ba tấu bản nhạc gia thành; lễ xong tấu bản nhạc khánh thành).

Ban yến tự quan kinh từ phẩm, làm việc ở bộ, sảnh làm việc ở các; quan ngoài từ án sát trở lên ở trên điện và 2 nhà hai bên tả hữu, thưởng cho có thứ bậc:

(Thưởng riêng cho hoàng tử công, thân công, và đại thần văn võ dâng thọ đều 1 tấm nhiễu trơn màu hoa hồng và 1 tấm đoạn vũ màu quan lục. Thưởng chung cho hoàng tử công, hoàng tử, thân công, đều 1 tấm nhiễu trơn màu hoa hồng và 3 tấm đoạn vũ các màu. Quan ở kinh và quan tỉnh ngoài, văn võ tới kinh: chánh nhất phẩm thưởng mỗi người 2 tấm đoạn vũ các màu, và 2 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây, và thủy ba; tòng nhất phẩm đều 2 tấm đoạn vũ các màu, 1 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây, thủy ba màu tím và 1 cuốn trừng hoa bông tròn nhị tắc màu hoa hồng; chánh nhị phẩm đều 1 tấm đoạn vũ và 2 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây, thủy ba cùng màu đại hồng; tòng nhị phẩm đều 1 tấm đoạn vũ màu đại hồng, 1 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thủy ba màu tím và 1 cuộn trừu hoa bông tròn nhị tắc màu hoa hồng; chánh tam phẩm đều 1 cuốn to đoạn vũ, 1 tấm sa dày nửa sợi dệt con mãng sà to, mây, thủy-ba cùng màu đại hồng và 1 cuộn trừu hoa bông tròn nhị tắc màu hoa hồng; tòng tam phẩm đều 1 cuốn to đoạn vũ, 1 tấm sa dày có hoa nửa sợi, màu đại hồng; tứ phẩm làm việc ở bộ, sung làm việc ở các và ân sắt tới kinh, đều 1 cuốn to đoạn vũ màu đại hồng và 1 cuốn trừu hoa bông tròn nhị tắc màu hoa hồng).

Văn võ tứ ngũ phẩm ở kinh, văn giai, bộ, tự, thự viên ngoại lang, thự khoa đạo; võ giai, tập ấm tứ ngũ phẩm và ủy viên các địa phương cùng quan viên hưu trí, dự yến ở yến đường lầu phú văn (chánh tứ phẩm đều 1 cuốn đoạn vũ màu đại hồng và 1 tấm sa dày nửa sợi dệt dây dưa, con bướm hoa chim nổi; tòng tứ phẩm đều 1 cuốn đoạn vũ màu quan lục và 1 tấm sa là hàng viên các tỉnh và cai đội, suất đội thành Trấn-tây, đều 1 cuốn nhỏ đoạn vũ màu quan lục và 1 tấm sa là hàng nam hoa to; quan hưu trí tòng nhị phẩm, 7 đồng phi long ngân tiền hạng lớn, chánh tam phẩm 6 đồng, tòng tam phẩm 5 đồng, chánh tứ phẩm 4 đồng, tòng tứ phẩm 3 đồng, chánh tòng ngũ phẩm 2 đồng).

Các sứ bộ thuộc quốc và đầu mục nơi tân cương phiên phụ dự yến ở xưởng tướng quân (chánh sứ nước Hỏa-xá bạc 16 lạng, phó sứ 12 lạng, người tùy tùng đều 3 lạng. Thổ tri châu tri huyện, huyện thừa ở các phủ Cam-lộ, Trấn-man, Trấn-ninh đến kinh, thì bạc đều 12 lạng; thổ lại mục và hành nhân đều 2 lạng, người tùy tòng đều 1 lạng, thổ tri châu, tri huyện, huyện thừa không dự đi chuyến ấy đều 6 lạng).

Thưởng lụa hoa cho quan tỉnh ngoài như đốc phủ, đề đốc, bố án lãnh binh và đạo viên binh bị, lương trữ ở Trấn-tây (tòng đốc đều 1 tấm đoạn đậu 8 sợi tơ; thiên

TIMSACHLUAN.VN

https://tieulun.hopto.org

con mãng sà hoa bông tròn nhị tắc màu tím, 1 tấm đoạn đậu 5 sợi tơ hoa bông tròn nhị tắc màu quan lục, 2 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây, thủy ba, một tấm nhiễu trơn màu hoa hồng; tuần phủ, đề đốc, đều 1 tấm đoạn đậu 8 sợi tơ, hoa hồng tròn nhị tắc và 2 tấm sa dày nửa sợi, dệt con mãng sà to, mây thủy ba cùng màu thiên thanh, 1 tấm nhiễu trơn màu hoa hồng; bố chính đều 2 tấm sa dày nửa sợi dệt con hạc, hoa bông tròn nhị tắc, thủy ba và con lân, và 1 cuốn nhiễu trơn màu hoa hồng; án sát, lãnh binh, đạo viện binh bị, lương trữ, đều 1 tấm sa dày nửa sợi, dệt dây dưa, con bướm hoa chìm nổi và 1 cuốn nhiễu trơn tơ hàng nam màu hoa hồng). Thưởng lụa hoa cho vua nước Hỏa-xá:

(Hai cây gấm Trung-quốc, 2 tấm đoạn vũ màu lam và hồng, hai tấm nhiễu màu lam và hồng, 20 tấm sa hồng nam các mầu).

Thưởng lụa hoa, kim tiền cho quận chúa, huyện quân nước Chân-lạp:

(Quận chúa Ngọc Vân 3 cuốn nhỏ sa nền quế, màu hoa cà, ngọc lam, trà thanh; 3 cuốn nhỏ sa nền vân màu hoa hồng, đậu xanh ngọc lam, và cát tường, bát bảo, ngũ bảo tiểu kim tiền hạng nhỏ, mỗi hạng 2 đồng. Huyện quân Ngọc Biện, Ngọc Thu, Ngọc Nguyên, mỗi người đều 3 cuốn nhỏ the mỏng, màu đỏ thắm, trà thanh, hoa hồng và cát tường, bát bảo, ngũ bảo kim tiền hạng nhỏ mỗi thứ 1 đồng.

Thưởng lụa hoa, ngân tiền cho phiên mục ở thành:

(Chưởng vệ, 1 cuốn to đoạn vũ màu đại hồng, 1 tấm sa dày nửa sợi, dệt dây dưa, con bướm hoa chim nổi màu bảo lam; vệ úy chánh tam phẩm 1 cuốn đoạn vũ màu đại hồng; 1 tấm sa dày nửa sợi, dệt dây dưa, con

https://tieulun.hopto.org

bướm hoa chim, nổi; vệ úy tòng tam phẩm 5 người, đều 1 cuốn đoạn vũ màu đại hồng, 1 tấm sa là hàng nam hoa to màu tím. Quản cơ 7 người đều 1 cuốn nhỏ đoạn vũ màu đại hồng, 1 cuốn nhỏ trừu hoa hàng nam màu hoa hồng; phó quản cơ 13 người, đều 1 cuốn nhỏ đoạn vũ màu đại hồng, 1 cuốn nhỏ trừu hoa hàng nam màu cánh kiến; cai đội 28 người, đều 1 cuốn nhỏ đoạn vũ màu đại hồng; chánh đội trưởng 42 người đều 1 cuốn nhỏ đoạn vũ màu quan lục; đội trưởng 5 người đều 1 đồng phi long ngân tiền hạng lớn.

Thưởng tỷ lý thiện tiền 100 quan; phường vũ dật, ca nhạc sinh đều tiền gạo lương nửa tháng, các dân làng đặt án [chúc thọ] đều 20 quan. Các người ca nhạc, diễn kịch ở các nơi mới mở ở Thanh Nghệ, Bắc-kỳ Trấn-tây, thưởng chung cả 100 quan tiền.

Sắc bổ 25 dân binh có bản tộ phẩm, kim ngân giấy tiền đến mồng 2 tháng sau, phái hoàng tử công 1 người đến tế ở đền hai hoàng phi họ Hồ (tức nhân hoàng hậu) họ Phạm, đại thần Tôn thất 1 người đến tế ở đền triền thân; ngày mồng 3 cho tế ở viên tẩm từ sở tôn thân có người chủ tự thì do người chủ tự, không có chủ tự thì do phủ tôn nhân phái chức quan tôn thất làm lễ (viên tẩm anh duệ thái tử; các đền sở: thiệu hóa quận vương, vĩnh trường quận vương, hòa tĩnh phúc long công, quảng uy công, Thái bình công, long thành thái trưởng công chúa, phúc lộc thái trưởng công chúa, từ uyên thái trưởng công chúa, lộc thành công chúa).

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CLXXXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh dậu, Minh-mệnh năm thứ 18 [1837], mùa đông, tháng 12.

Vua nhàn lúc rỗi, duyệt xem các sớ tâu kết hoa, thấy biên binh đổi loan nghỉ phần nhiều xứng bổn, thực lão mới đến, vua bảo rằng: « Vệ Loan giá là thân quân theo hầu, không bì như quân khác, sao dám ham chơi bỏ chức vụ đến thế, nếu không nghiêm nghị trừng trị, sao răn được kẻ khác, đều phải đánh trượng đau, còn suất đội cách xuống làm lính, quản vệ là Tôn thất Nghị giáng làm chánh đội trưởng. Cho Tôn thất Tường thự phó vệ úy vệ Tiền doanh Tiền phong, bổ thụ làm phó vệ úy vệ Loan giá (Tường trước làm vệ úy vệ Loan giá, can án phải giáng, nay được bổ).

Ban cấp các tập thơ văn vua làm cho các quan trong ngoài (Hoàng tử công, hoàng tử, thân công và các sở kiến đông cùng đình thần ban văn, các đốc phủ, bố án tới kinh và các trực tỉnh, thành Trấn-tây, thơ vua làm tập ba tập bốn, tập thơ tiểu bình, văn vua làm tập đầu, đều 1 bộ; quốc tử giám, học chính, các địa phương, thơ vua làm tập ba, tập bốn đều 1 bộ). Sắc cho các học thần, phàm sách công cấp cho, đều cho học

https://tieulun.hopto.org

trò sao chép học tập, lâu ngày rách nát, không phải tội, không được bỏ lại gác lên.

Cho đốc phủ, bố án các tỉnh đến kinh trở về tỉnh lỵ, phiên liêu thành Trấn-tây và bọn thổ, châu, huyện các nơi mới mở cũng đều cho về.

Bỏ bớt 2 huyện Vĩnh-hòa, Hội-nguyên thuộc phủ Tương-dương tỉnh Nghệ-an, chia đặt huyện Đông-thành, làm 2 huyện Đông-thành, An-thành; 4 huyện thuộc phủ Tương-dương, số đinh rất ít (Huyện Tương-dương số đinh 124 người; huyện Kỳ-sơn số đinh 101 người; huyện Vĩnh-hòa số đinh 99 người; huyện Hội-nguyên số đinh 86 người). Huyện Đông-thành địa thế rộng xa, đinh điền gấp đôi (số đinh hơn 12.570 người, điền thổ hơn 76.430 mẫu). Theo lời bàn tâu của quan tỉnh, huyện Vĩnh-hòa hợp lại làm huyện Tương-dương, do viên phủ Tương-dương kiêm lý; huyện Hội-nguyên hợp lại làm huyện Kỳ-sơn do viên huyện trông coi cả; 5 tổng: Cao-xá, Lý-trai, Quan-trung, Vân-truc, và Thái-xá ở huyện Đông-thành số đinh hơn 7.100 người; điền thổ 39.316 mẫu) vẫn làm huyện Đông-thành, thuộc phủ nha Diễn-châu kiêm lý; 5 tổng: Thái-trạch, Quan-triều, Hoàng-trường, Vạn-phần, Cự-lâm (số đinh hơn 5.470 người; điền thổ 37.115 mẫu) đặt thêm làm huyện An-thành, đặt tri huyện, huấn đạo mỗi chức 1 người, lệ thuộc vào phủ Diễn-châu thống hạt.

Sai Lê Bá Tá thự thị lang phủ Nội vụ, Nguyễn Tri Phương lang trung, Vũ Văn Trí hiệp lãnh thị vệ, chia nhau coi các hiệu thuyền phấn bằng, thuy long, linh phượng đi làm việc công ở Bột-nê, Giang-lưu-ba và Hạ-châu (1). Vua sai truyền dụ cho quản vệ thủy sư đi

1. Bột nê: tức là Bo-nê-ô thuộc Nam-dương quần đảo. Giang-lưu-ba tức Gia-các-tả: kinh đô Nam-dương. Hạ-châu: Mã-lai.

https://tieulun.hopto.org

theo thuyền, nếu thấy phái viên có làm việc gì không công bằng, không cho phép thi tùy việc ngăn hẳn, nếu phái viên cố chấp không theo, khi xong việc công trở về, phải đem việc ấy lặc tâu, tra xét quả thực thì cô thưởng, nếu một mực lặng im, chiểu luật tư tình che chở xử tội. Lại phái thị vệ Lê Nguyên theo đi Giang-lưu-ba học tập máy móc.

Tỉnh Bình-định giá gạo rất đắt, vua dụ cho dân hạt ấy có muốn đem các vật hạng sản xuất nộp quan (như các vật cây gỗ kỳ nam, trầm hương, vải lụa, tơ sợi, dầu, mỡ) đều giảm giá gạo chiết cấp cho.

Đổi lại tuần tv ở sông, thuộc các tỉnh Nam-kỳ làm sở thuế quan, chia phái bộ, ty thu thuế. Bộ Hộ tâu nói: « Sở thuế quan các tỉnh bắt đầu đặt thêm ngạch thuế chưa định, cứ theo lời báo hàng năm thu tiền thuế đến trên dưới 100.000 thế mà người dùng lại chuyên do tỉnh phái, cũng chưa có tự tạm, đổi, bớt xén. các sở Tuyên-uy ở Định-tường, An-lạc, Đông-xuyên ở An-giang, Giang-thành ở Hà-tiên; số tiền thuế 4 sở ấy hơi ít, vẫn cho tỉnh phái đến thu. Côn Lật-giang, Phú-mỹ-tây, Bình-thuyên ở Gia-định, Phúc-châu, Phúc-lễ ở Biên-hòa; Hàng-ngự, Mậu-dăng, Mỹ-tho ở Định-tường: Long-hồ, Thiện-mĩ, Hàm-long ở Vĩnh-long; Chu-giang, Tân-châu, Trấn-di ở An-giang; tất cả 14 sở, tiền thuế rất nhiều, xin phái mỗi nơi 1 viên chức ở kinh hội đồng với phái viên của tỉnh ngồi thu, sở thuế quan ở An-mỹ thành Trấn-tây cũng như thế, phàm họ lên thuyền buôn, thước tấc thân thuyền, cũng số tiền thuế thu được, hàng tháng biên ghi, cuối tháng phải báo tỉnh, tỉnh đem số lớn, hàng tháng tư bộ. Cuối năm làm thành sổ tâu lên; do Bộ xem xét chước định ngạch thuế, bắt đầu từ mồng 1 tháng giêng sang năm; sở nào hơn số địa phương thu lần trước, thì được nghị thưởng; nếu kém hoặc thiếu, thì nghị phạt và bắt phải bồi, nơi nào

https://tieulun.hopto.org

dâm có trưng thu, ngoài ngạch thuế, để thiệt cho người buôn, thì địa phương phải hặc, nếu thiên tư che chở sẽ bị phạt.

Vua y lời bàn ấy, sai xét nơi việc nhiều hay ít, châm chước cấp cho tiền nhu phí có thứ bậc:

(Sở quan thuế Tuyên-uy; tiền thuế 1 năm hơn 280 quan, cấp tiền nhu phí 6 quan.

Sở quan thuế Đông-xuyên, hơn 800 quan, cấp 15 quan.

2 sở quan thuế An-lạc, Giang-thành đều hơn 900 quan, cấp 15 quan.

Sở quan thuế Phúc-lễ hơn 12.200 quan, cấp cho 60 quan.

Sở quan thuế Lật-giang hơn 16.300 quan, cấp 80 quan.

Sở quan thuế Phú-mĩ-tây hơn 13.000 quan cấp 70 quan.

Sở quan thuế Mỹ-thọ hơn 7.000 quan, cấp 45 quan.

Sở quan thuế Phúc-chấn hơn 5.200 quan, cấp 35 quan.

Sở quan thuế Mậu-dăng hơn 6.800 quan, cấp 40 quan.

Sở quan thuế Long-hồ hơn 4.900 quan, cấp 30 quan.

Sở quan thuế Chu-giang hơn 4.600 quan, cấp 30 quan.

Sở quan thuế Trấn-gi hơn 4.800 quan, cấp 30 quan.

Sở quan thuế An-mỹ 5.000 quan cấp 35 quan.

Sở quan thuế Bình-thuyên hơn 1.000 quan, cấp 15 quan.

Sở quan thuế Hùng-ngự hơn 2.800 quan, cấp 25 quan.

Sở quan thuế Thiện-mỹ hơn 2.500 quan, cấp 25 quan.

Sở quan thuế Hàm-long hơn 1.900 quan, cấp 20 quan.

Sở quan thuế Tân-châu hơn 3.400 quan cấp 25 quan).

Sai sở chính yếu làm sách Cao-man kỷ lược. Vua bảo Nội các rằng: « Người nước Lạp có nước đến nay hơn 1.200 năm, chưa rõ năm bắt đầu dựng nước, ngang với nước ta và nước Trung-hoa là triều đại nào, nên tra rõ thế thứ làm thành tập, để dâng lên xem. Nhân bảo thị thần rằng: Hoàng khảo thế tổ cao hoàng đế ta, lận lội

https://tieulun.hopto.org

khó nhọc, trải đủ phong trần, hơn 30 năm, để có cả nước, trong đó, công thần phụ tá tướng chẳng là ít, thế mà điều lệ truy tặng, ghi chép, cũng không có mấy. Có người ngày nay trẫm còn nhớ tên, mà cũng không thấy chép, thì bị mai một ở trong hàng trận, chắc phải tất cả, các viên tổng tài làm sách thực lục, nên xem khắp sách vở, hoặc tìm hỏi rộng ra, người thực có họ, tên, công trạng thì phải ghi chép hết, mới tỏ là sử thực ».

Tướng quân Trấn-tây là Trương Minh Giảng vào bệ kiến xin về lỵ sở. Vua bảo ngay trước mặt rằng : người nước Xiêm không phải là giỏi về thủy chiến, chỉ cậy có sông mà thôi, súng xung tiến của ta, chúng ở thành ấy cũng có nhiều, tự đủ làm phòng bị, còn như hình thế dùng binh, thì ta làm chủ, mà chúng là khách, chống chọi không khó. Tướng quân nên nghĩ giữ vững bờ cõi, trẫm có thể không lo về phía tây. Giảng, lạy nhận mệnh lệnh. Đến khi lên đường, vua sai 2 viên đại thần văn võ tiễn đến trường đình phía nam. Lại phái giám thành đi theo, phàm hết thảy các việc kiến thiết thành trì lỵ sở, phủ huyện và đường sá xa gần, núi sông, bằng, hiểm ở Trấn-tây đều xem xét kỹ càng, vẽ bản đồ dâng lên.

Cho Nguyễn Song Thanh bố chính Bình-định đổi bổ làm tuyên phủ sứ Hải-tây (nguyên án sát Đặng Văn Bằng trước nhân ốm chết, vẫn chưa bổ điền chức khuyết, đến nay đổi lại đặt chức tuyên phủ sứ, đình thần cử Song Thanh sung vào).

Bộ Lại tâu nói : « Các phủ Hải-tây Hải-đông, Sơn-định, Quảng-biên thuộc thành Trấn-tây buổi đầu chia đặt, sự thể rất quan trọng. Vậy nên đặt 3 người tri sự, tự có chức trách, xin chọn ngay ở trong 6 bộ sung bổ, còn 6 người lại mục, lấy vị nhập lưu thư lại thuộc thành ấy người làm nội việc sung vào ; 34 người thư lại, thì đến nơi ấy chọn lấy các ty lại các tỉnh Gia-định,

https://tieulun.hopto.org

Biên-hòa, Vĩnh-long, Định-tường, An-giang sung vào, cho người và nơi làm việc cùng hợp.

Vua y lời tâu ấy. Lại nghĩ phủ Ba-xuyên, người kinh người thổ ở lẫn lộn, công việc cũng nhiều; chuẩn cho đặt nha lại ở phủ để sung làm việc (lại mục 1 người, vị nhập lưu thư lại 5 người).

Cho Đoàn Văn Sách phó lãnh binh Hưng-hóa làm phó lãnh binh Hải-đông; Trần Văn Tuấn phó vệ úy vệ hữu doanh Hùng-nhuệ làm phó lãnh binh Hưng-hóa; Phạm Văn Sĩ, chánh đội trưởng suất đội vệ hữu bảo làm phòng thủ tây Quảng-biên.

Bắt đầu đóng 5 chiếc thuyền hải vận, sai thự chưởng vệ là Đoàn Kim trông coi việc ấy.

Định lệ kiểm xét lau chùi ấn báu. Dụ rằng: ấn báu là đồ quan trọng của nhà nước, từ trước đến nay tôn trọng [illegible] ở điện Trung-hòa, về việc nên dùng ấn báu nào thì tâu lên xin chỉ, do cung giám mang ra để dùng, còn thì đại thần ở ngoại đình, ít khi trông thấy, tuy điện Trung-hòa là nơi trẫm ở sớm tối, quyết không phải hạn chế bất ngờ, nhưng đồ vật rất quan trọng, cũng không nên chỉ có đàn bà và hoạn quan dự biết, không phải là phép hay có thể truyền bảo muôn năm. Nay định bắt đầu từ năm nay, ngày phong ấn thái giám, bưng các hòm ấn báu và kim sách, kim bài, phù tín đến trên ân chính giữa điện Cần-chính. Nội các trước hết kê khai danh sách các hoàng tử đã được phong và các viên đại thần văn võ nhất phẩm cùng là Cơ mật Nội các đợi trẫm khuyên điểm. Đến ngày hôm ấy, đội mũ mặc áo, xem xét lau chùi các thứ việc làm, xong niêm phong khóa lại thán mật, lại do thái giám bưng lên, tôn kính cất đi, chuẩn cho tập hợp làm thanh sách 1 lần, để về sau làm [illegible], nếu có [illegible] ác, phải tâu ngay trước mặt để phòng sự che lấp, từ nay phải theo lệnh giữ phép mà làm, để tỏ phép hay vô cùng.

https://tieulun.hopto.org

Đến khi bản thanh sách tâu lên, vua bảo rằng : ấn truyền quốc là để truyền muôn đời, chỉ có vua nối ngôi lập lên, mới được mở xem, từ nay về sau, đến ngày phong ấn, chỉ chiếu sách ấn chép ở trong sổ, mở hòm kiểm nhận lau chùi, còn như ấn truyền quốc, phen này đã qua tay trẫm viết chữ niêm phong ghi dấu, lần sau chỉ phải kiểm nhận chữ vua viết niêm phong để tỏ là thận trọng mà thôi.

Chuẩn định các trạm ven đường từ kinh trở ra bắc đến Quảng-bình, trở vào nam đến các tỉnh ở Nam-kỳ, và các dân sở tại có người xin lãnh các đồ vật của công như súng điểu sang, súng thần công và thuốc đạn để săn bắn thú rừng thì đều cho chước lượng cấp phát, rồi chiếu theo số bắt được, thưởng cấp có thứ bậc :

(Như bắt được voi được thì nộp ngà, mỗi hạng lớn 1 đôi 50 cân trở lên thưởng tiền 30 quan ; hạng 1 đôi 40 cân trở lên, thưởng 15 quan ; hạng nhỏ 1 đôi từ 20, 30 trở lên, thưởng 10 quan. Bắt được con tê thì nộp sừng, mỗi người một chiếc dài trên dưới 3 tấc, thưởng tiền 5 quan ; 5 tấc đến 7 tấc trở lên, thưởng 10 quan. Bắt được con bò tót thì nộp sừng mỗi một đôi thưởng 5 quan. Bắt được con hổ thì nộp đuôi mỗi đuôi thưởng 10 quan. Phàm bắn được, không kể nhiều ít, thuốc đạn chi ra đều đến cuối năm khai vào sổ tiêu).

Hiệp lãnh thị vệ là Vũ Huy Dung nhân việc công lên núi, nghe nói hổ hại trâu cày ruộng, tâu xin phái thêm quân lính đến vây. Dung bắn trước giết được 1 con hổ ; quan quân nhân thế liền giết chết 3 con nữa.

Vua khen rằng : Dụng tuy không khỏe như Biện Trang (1), nhưng có việc làm như Biện Trang mới thưởng

1. Biển Trang : làm quan đại phu nước Lỗ, có sức khỏe, đâm 1 lần được 2 con hổ.

https://tieulun.hopto.org

gia 1 cấp; còn quan quân hợp sức bắt, thưởng cho kim tiền, ngân tiền, có thứ bậc.

Lại khoa cấp sự trung là Nguyễn Tự, thự ngự sử đạo Hải-An là Nguyễn Văn Thịnh dâng sớ nói: bậc vương giả làm khánh hạ ban ân, khắp cả bề tôi, lại ban ơn đến cả cha mẹ người ấy; là vì ơn mưa móc giáng xuống thấm nhuần từ lá đến gốc, khuyên người làm con phải hiếu, cũng khuyên người làm cha mẹ phải hiền, có quan hệ đến giáo hóa ở đời rất lớn. Năm nay kính gặp khánh tiết ban ơn, phàm cha mẹ, quan tam phẩm trở lên ở kinh và tỉnh ngoài, đều được chiếu phẩm phong tặng, còn đến cha mẹ quan, tứ, ngũ phẩm trở xuống, chưa được dự vào lệ phong tặng, xét trong phép nhà Thanh điển lệ phong tặng, từ nhất phẩm đến lục thất phẩm, xét phẩm trật của người ấy để cho cha mẹ của người ấy được vinh hiển, vốn không hiềm là rộng. Xin theo đó châm chước quan tứ ngũ phẩm, cũng đều chiếu phẩm phong tặng, cho người làm cha, người làm con trong nước không ai là không càng cố gắng và càng khích lệ để được hưởng phúc vô cùng.

Vua sai bộ Lễ bàn, cho là bậc vương giả ban ơn, thực là đạo hậu, mà thể cách ban ơn của triều đình, nên phải châm chước cho thích hợp, bảo chiếu ban ân năm nay, so với ân điển đại khánh của vua, sự thể hơi khác, 10 năm 1 tiết, điển lễ rất nhiều, người làm tôi con, chỉ nên một mực hiếu trung, thì cha mẹ hiển vinh nổi tiếng sẽ không chỉ ở ngày nay, về việc xin gia ơn phong tặng và dẫn dùng hai đời, ba đời, xin đợi thứ sau, do đặc ân ban ra, mới có thể tỏ là cách rộng.

Vua bảo rằng: «Lời bàn của Bộ là phải. Lại nghĩ quan văn võ nhất phẩm là chân tay giường cột, làm đại thần trong nước không vì như chức quan giúp việc, thì

https://tieulun.hopto.org

ông bà, chuẩn cho đều phong tặng, các trực tỉnh ở ngoài, ân sát tuy là quan tứ phẩm, nhưng giữ việc hình 1 tỉnh, giữ chức rất to, cha mẹ sinh ra, cũng chuẩn cho phong tặng, nên bàn thi hành ».

Bộ thần tâu nói : « Lệ trước phong tặng cha mẹ quan viên, đều chiếu phẩm hàm của con, kém đi 2 bậc, nay ông bà quan nhất phẩm được tặng hàm, nghĩ nên theo thứ tự giảm kém cha mẹ sinh ra 2 bậc, ngõ hầu hợp nghĩa gần xa. Về chánh nhất phẩm, ban văn, ông xin tặng hàm thiêm sự phủ thiêm sự ; chánh nhất phẩm ban võ, ông tặng làm vệ úy quản Cấm binh, hàm chánh tam phẩm ; tòng nhất phẩm ban văn, ông tặng làm thái bộc tự khanh ; tòng nhất phẩm ban võ, ông tặng làm phó vệ úy quản Cấm binh, hàm tòng tam phẩm ; bà đều tặng làm thục nhân. Thực thụ ân sát trật chánh tứ phẩm, thì người cha phong tặng làm Hàn lâm viện thị độc hàm chánh ngũ phẩm ; thự ân sát trật tòng tứ phẩm thì người cha phong tặng làm Hàn lâm viện thị giảng, hàm tòng ngũ phẩm, người mẹ đều phong tặng làm nghi nhân. Duy có thự ân sát trật chánh ngũ phẩm thì phẩm trật xem ra thấp, chưa dám khinh suất bàn đến. Lại chiếu theo lệ trước thì hiện nay ở kinh và tỉnh ngoài, thự hàm tam phẩm cùng chánh tứ phẩm làm việc ở bộ, tòng tứ phẩm sung làm việc các, cho đến chánh tứ phẩm như thiếu khanh, lang trung phủ thừa phủ Thừa-thiên, các đạo viên lương trừ binh bị thành Trấn-tây, đều chưa được dự, xin đợi chỉ một thể » :

Vua bảo rằng : « Triều đình tuy có phẩm trật nhất định, nhưng chức chưởng cũng có khinh, trọng không giống nhau, cần phải coi đó làm thứ bậc, mới rõ thỏa đáng, xét ra các viên tam phẩm thự hàm, đều hiện làm việc bản chức tam phẩm ; các viên biện lý, sung biện, cũng là chuyên làm công việc 1 nha, chức ấy hơi trọng,

https://tieulun.hopto.org

nay chuẩn cho: phẩm tứ phẩm, thự tam phẩm ở kinh và tỉnh ngoài, và người biện lý bộ vụ, sung biện các vụ ở kinh, thì không cứ là phẩm hàm gì, đều được cùng như các viên tam phẩm, được chiếu phẩm hàm phong tặng cha mẹ; phủ thừa phủ Thừa-thiên, so với án sát các trực tỉnh không khác, cũng chuẩn cho cùng như lệ án sát, còn như thự án sát chánh ngũ phẩm thì nguyên trật hơi thấp, và lang trung thiếu khanh ở bộ, tự cùng các đạo viên ở Trấn-tây, tuy là tứ phẩm, nhưng vẫn làm việc thuộc bộ, thuộc thành, đều được bàn phiếm ».

Tổng đốc Thanh-hoa là Phạm Văn Điển tâu nói: « Biền binh 2 đội Thiên-thiện đóng giữ ở hạt huyện Quảng-địa, trước đã chuẩn cấp cho ngưu canh điền khí để khai khẩn ruộng hoang, nay đã đủ 3 năm, phái khám hiện được binh 3 biền, trong đó người mạnh khỏe có thể cày cấy được là 24 người, thóc mùa gặt xong đủ giúp lương ăn, xin định lệ cấp lương, còn phái đi làm việc bắt giặc, bị ốm 10 người, mới đổn vào 3 người, chưa thể khai khẩn cày cấy được, xin vẫn chi cấp như cũ, đợi sau khi khai khẩn được đất hoang, có thể tự nuôi đủ, lại chiếu lệ đình cấp ». Vua y cho.

Người man nước Nam-chưởng hơn 1.000 người lẫn cướp 2 động Tiên-phong, Phong-thanh thuộc châu Ninh-biên tỉnh Hưng-hóa, thổ dân sợ hãi chạy đi, quan tỉnh nghe báo, lập tức phái biền binh bắt điệu thổ dõng các châu tùy cơ cùng họp lại đánh bắt, đem việc ấy tâu lên.

Vua dụ rằng: « Tiểu man ngu dại ở Nam-chưởng, trước thường cướp bóc ở địa đầu nơi biên viễn, khi nghe biết quan quân tiến đánh, liền chạy trốn ngay vào rừng sâu, nay bèn dám lẻn đến, chắc chúng chẳng qua lại đỡ trò như năm trước mà thôi, nhưng việc phòng giữ nơi biên giới, cũng không nên sơ khoáng, chuẩn cho phái thêm một viên quản cơ dắc lực, lĩnh đem 1, 2 trăm

https://tieulun.hopto.org

biên binh đến ngay đồn Ninh-biên tìm phương pháp đánh bắt, hoặc chia quân mai phục ở đường quan yếu, dụ chúng đến mà đánh úp, hoặc do bất ngờ, nhân ban đêm đánh úp, cốt đem bọn chúng đánh ác liệt 1 phen, cho không dám lại đến làm hại dân ở biên giới, quân tình phải đi, đến địa đầu châu Ninh-biên, người man nghe tin, tức thì kéo đi, lại rút quân về.

Chủ thủ kho ở kinh có Lê Công Tín thất cổ chết. Hình khoa chưởng ấn cấp sự trung, là Ngô Văn Địch tâu nói: « Trước thấy Công Tín có nói: bộ Hộ chọn phái người, không công bằng, phàm người ngu độn, không khéo luồn lọt, thì phái sung vào thương trường, đến khi đủ hạn, lại không thăng chuyển, lại làm chủ thủ, không tránh khỏi sự bớt xén, cùng làm việc với chúng, tội tất lấy đến mình. Cứ theo như thế, thì duyên cớ Công Tín tử tận, tưởng do sự mất đức không lường thôi ». Vua bảo rằng: « Bộ trưởng đem lòng xem xét tư vị, hoặc có thể có, còn như bảo là phái người ngu độn sung vào, thì gần đây chủ thủ hoặc có ngầm bán thóc gạo, hoặc tự tiện thay đổi giấy tờ, đã gọi là ngu độn mà lại làm được như thế ư? Và Công Tín quả là biết người cùng làm việc có tình riêng bớt xén giả mạo, tức thì phát giác tâu lên, lại sao không được, đương lúc đức vua sáng khắp như mặt trời, dẫu nơi hẻo lánh xa xôi; có kẻ oan khuất, đều được đánh trống đến kêu, huống chi ở ngay kinh sư, há không kêu được, bèn sợ liên lụy, mà phải coi nhẹ đời sống ư? lời viên cấp sự nói, chưa đủ hết lẽ, vả lại án ấy đã giao bộ Hình biện xét, chuẩn cho phải hết lòng xét hỏi, cần được thực tình. Lại từ nay phàm sung bổ chức chủ thủ ở thương trường, như có cần cù làm được việc, chuẩn cho viên giám làm xét thực, tâu xin cất nhắc, đủ hạn 6 năm, do bộ Hộ giữ mực công bằng sát hạch, bàn khen, bàn thưởng, khiến cho khỏi phải một mình tủi ngùi, và bộ Hộ từ nay có chọn bổ chức chủ thủ,

https://tieulun.hopto.org

phải tẩy bỏ sự nề nang cho lòng người phục, nếu không công bằng ngay thẳng, để ý yêu ghét, việc phát giác ra, tất giao nghị xử không tha.

Đến khi bộ Hình đem vụ án dâng lên, sự chết của Tín là gia đình khổ bách, tự tìm phẫn khích mà tự hại. Thương trường và bộ Hộ đều được miễn nghị.

Bộ Binh phát chiếu văn cho thuộc biền ở Gia-định, có chỗ viết nhầm, nộp trả lại thì chuyên tào là lang trung Đoàn Tụ, tư vụ Trần Vinh, sợ tội giấu đi không trình đường quan, tỉnh ấy đã có 3 lần tư hỏi, chưa thấy cấp lại, bèn đem việc tâu lên. Vua lấy làm lạ bảo rằng: « Triều đình đặt quan, chia tào, định cục, lớn, nhỏ cùng ràng buộc nhau, như thân mình sử dụng cánh tay, cánh tay sử dụng ngón tay, không thể không phải theo, nếu tự ý làm mà có thể đối được đường quan cũng ty bộ Binh, thông đồng che giấu 1 năm nay, đường quan không người nào biết mà phát giác thì ngoài việc ấy còn nói sao được, mầm mống ấy thực không thể để cho thêm lên được, giao xuống bộ Hình nghị xử. Vinh phải tội lưu. Tụ phải tội đồ; bọn đường quan Trương Đăng Quế vì sơ suất phải giáng chức, bèn chuẩn cho bộ Binh viện Đô sát bàn định điều lệ chuyên ty tiếp nhận ở các nha để thi hành. (Mỗi nha chọn 1 viên ngoại lang hoặc chủ sự, 1 bát cửu phẩm thư lại, 4 vị nhập lưu thư lại, đặt làm ấn tào, phàm các tào trong nha giao bản thảo sớ văn có đủ tự tích đường quan, đem ngay bản tinh tả đóng triện vào, còn ty thông chính đệ giao chương sớ, công văn các nơi, cùng là công văn các nha ở kinh đệ đến, chuyển do ấn tào tiếp nhận trình đường quan cho chữ chiếu giao các tào nhận lấy làm việc, theo ngày ghi chép vào sổ, trừ sớ sách các nơi, riêng do ty thông chính xét xong bỏ đi, còn công văn

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cái nào chỉ để lưu chiểu và đưa đến làm xong ngay thì theo từng khoản vông bỏ đi, các việc chưa thể làm xong được, thì do chuyên tào xin gia hạn đến cuối tháng đem suốt cả sổ bản tờ nhận giao đã làm xong hay chưa làm xong làm bản trình đường quan phê làm bằng để lưu chiểu, nếu quá hạn thì đem ra hặc tội trừng trị).

Bộ Công tâu nói: các tỉnh Nghệ-an Hà-tĩnh từ trước đến nay, bất giải thợ làm việc đến kinh, phần nhiều đem những người vụng về gầy yếu để phái đi, xin đinh lệ xử phân để khuyên răn:

(Phàm bất giải thợ mộc thợ cưa, thợ đóng thuyền, do tỉnh sức cho phủ huyện, tổng lý chọn lấy người làm khéo, khỏe mạnh, khi đến làm, viên đốc công xét lại, chia làm 10 phần, nếu xét ra thợ vụng yếu 1 phần thì tổng lý bị tội trượng 60 trượng, mỗi một phần thêm 1 bậc, nhưng tội chỉ đến trượng 100 và đồ 3 năm là cùng, phủ huyện và quan tỉnh sơ suất không xem xét, đo bộ hặc xét, nếu trượng mục giải thợ tư tỉnh cho thay đổi thì phải tội theo tội tổng lý, ăn tiền của thợ cung là trốn, thì tùy theo số người kết tội, một người thì trượng 70, mỗi một người thêm một bậc ; nhưng tội chỉ trượng 100, lưu 3.000 dặm là cùng, số tiền nhiều thì chiểu luật « trái phép » nghĩ xử, người cùng phái, biết tình hình không phát giác cũng phải tội như thế, không biết tình hình được giảm 3 bậc). Vua y lời tâu.

Cho Lê Đăng Doanh, bố chính Quảng-trị, hộ lý tuần phủ Trị—Bình, làm tả phó đô ngự sử viện Đô sát, kiêm quản ty thông chính.

Giáng Nguyễn Văn Nhị phó sứ ty thông chính biện lý bộ Hình làm án sát Sơn-tây. Nhị học vấn hẹp hòi, kiến thức tầm thường, cho nên bị giáng. Án sát Sơn-tây trước là Phạm Lương Phú, chuẩn cho bệnh khỏi tới kinh đợi chỉ. Phạm Huy Diệu vẫn ở thương trường cung chức. Lương Phú sau chết.

https://tieulun.hopto.org

Lại cho Hà Thúc Lương, tuần phủ Lạng—Bình, làm tuần phủ Hưng-yên; Trần Ngọc Giao thự bố chính Hưng-yên, đổi làm thự bố chính Lạng-sơn, hộ lý ấn Lạng — Bình tuần phủ quan phòng. Vua cho là Hưng-yên có việc bồi đắp đê điều, Thúc Lương coi trị nơi ấy đã lâu, được am hiểu cả, cho nên đổi bổ đến đấy.

Tổng đốc Hải—An là Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Việc ngăn giữ nước sông, thần ngày đêm tính nghĩ, không dám theo ý một mình, phàm gặp hương thân, kỳ lão, người hơi biết lẽ phải thì liền hỏi, đều nói: 1 dải sông Nhị-hà phải chứa 100 dòng sông mà chảy rót xuống cửa biển tỉnh Nam-định, nay từ huyện Tiền-hải trở ra, bãi sông ngày càng bồi, cửa biển ngày càng nông mà các sông Hát-môn, Nhật-đức, Nguyệt-đức, Thiên-đức ở thượng-ngạn chia dòng mà chảy xuống, nhiều chỗ đã bị lấp, năm mới rồi, nước lũ lên to, không phải là hơn mức thường, thế mà nước sông tiêu tiết, không được nhanh lắm, nên phải ứ đọng lại, xét kỹ lời ấy, xét rõ tình hình, thì các dòng sông ở Bắc-ninh đều qua Hải-dương, rồi sau chảy đến biển, sông Hàm-giang là sông lớn thuộc hạt ấy, từ trước đến nay, kỳ nước lũ mùa hạ, nước sa không đến, nước thủy triều vẫn lên xuống như thường, thượng lưu bị ứng tắc không thông suốt được đã rõ ràng. Nay cửa biển đã không khai đào được, chỉ có chia dòng nước chảy như sông Hát-môn, thông đến Ninh-bình; sông Nhật-đức, Nguyệt-đức, Thiên-đức thông đến Hải-dương, nếu không khơi thông sớm, thì lối nước chảy cũ ngày càng ngăn lấp, nước lũ hàng năm càng ứ lên bội, một con đê cũ, sợ cũng chống giữ không nổi. Vả lại sông Cửu-an là lợi hại của 11 huyện, mà sông Nhị-hà là lợi hại của 6 tỉnh, thực không thể không trù liệu sớm.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua sai bộ Công bàn lại: cho làm Ninh-bình tiếp giáp Hà-nội, các nước sông Hát-giang và 2 phái sông Châu-giang cùng với 3 phái dòng sông đầu nguồn, chảy qua Hà-nội đều chảy rót vào phận sông hạt tỉnh ấy, mỗi khi đến kỳ nước lên, lúa ruộng đã không tránh khỏi ngập mất, nay nếu lại khơi thông sông Hát-giang hơn nữa, thực sợ nước ở thượng lưu chưa chắc tiêu được, mà thế nước càng thêm chảy mạnh, há chẳng lại làm hại cho dân 1 phương ấy ư? Duy dòng nước chảy các sông Nhật-đức, Thiên-đức, Nguyệt-đức, nhiều chỗ bồi lấp, đến kỳ nước lụt đầy dẫy, chảy đi không nhanh, nay ở chỗ bồi lấp, tùy đoạn mà khơi đào, khiến cho nước ở thượng lưu thông xuống Hải-dương, chuyển ra đến biển, cũng là có lý, xin sai quan tỉnh Bắc-ninh khám

TIMSACH.COM.VN

địch xác, kỹ càng bàn tâu lên; vua y cho.

Quyền tổng đốc là Tôn thất Bật tâu nói: thượng lưu dải sông Nhật-đức, nguyên từ Thái-nguyên với sông Nhị-hà vốn không liên quan nhau, duy sông Thiên-đức, Nguyệt-đức hợp phái với sông Nhị-hà cửa sông Thiên-đức, lối nước chảy bồi lấp gần thành bình địa (dài hơn 1.160 trượng). Phía ngoài cửa sông ấy, tiếp giáp sông Nhị-hà lại có đất bãi Tâm-xa, bồi nổi lên ở giữa sông đã trải lâu năm, năm trước mấy lần khơi thông, lối nước chảy cũ, vừa khơi ra, lại tắc liền, rút cục cũng không thể chảy mạnh, nghĩ nên ở chỗ cửa sông ấy, đào 1 đoạn mới, tiếp với sông cũ, còn đoạn nào nông hẹp thì khơi cho sâu rộng ra, đoạn nào uốn cong thì sắn cho thẳng, dài suốt hơn 5.000 trượng (chỗ cửa sông mới đào từ bờ sông 2 xã Phương-trạch, Ngọc-giang thẳng đến dòng sông cũ xã Du-lâm dài hơn 2.200 trượng, quãng hạ lưu nông hẹp, nên khai sâu và rộng thêm, từ xã An-thường đến xã Phù-ninh dài 1.100 trượng, quãng sông uốn cong, phải sắn

https://tieulun.hopto.org

thẳng 2 đoạn, 1 đoạn từ xã Phù-ninh đến xã Thịnh-lân, dài hơn 1.400 trượng; 1 đoạn từ xã Cổ-thiết đến xã Lập-ái, dài hơn 400 trượng, số tiền phải chi đến hơn 342.000 quan). Lại ở 2 bên bờ, đắp thêm đê giữ nước mới giữ được không ngại.

Còn như sông Nguyệt-đức phát nguyên từ bãi Trung-hà, huyện An-lạc tỉnh Sơn-tây, chảy đến huyện An-lãng, dọc theo các huyện Kim-hoa, Thiên-phúc, Hiệp-hòa, Yên-phong, Việt-yên, Võ-giàng, Quế-dương tỉnh Bắc-ninh, chuyển ra Hải-dương đổ xuống đến biển, từ trước, 2 bên nguyên có đê cũ, còn cửa sông bị đất cát bồi lấp dài hơn 400 trượng, đông sông ở hạ lưu hãy còn sâu rộng, nếu nay khai đào cửa sông ấy, thì làm việc hơi dễ, mà nước ở thượng lưu sông Nhị-hà cũng có thể giảm bớt được.

TAILIEU.VN

Vua bảo rằng: « Việc phòng giữ nước sông ở Bắc-kỳ, trẫm chưa từng một đêm nào là không để bụng, nay thực có thể khai thông thế nước, để cho đê điều bền vững, đời sống của dân được yên ổn lâu dài, dẫu phải tốn trăm vạn, không tính kể đến, nhưng khai đào 1 phen, quan hệ đến sự lợi hại, không phải là nhỏ, tất phải cân nhắc tính kỹ mới tiện cử hành. Vả lại xét trong bản đồ trong hạt Bắc-ninh thì dòng lớn sông Nhị-hà, do sông Thiên-đức chảy ra sông Lục-đầu, thế nước hơi gần; mà do sông Nguyệt-đức chảy ra sông Lục-đầu, thì thế nước hơi xa, thế mà tập tâu ấy trình bày, sông Thiên-đức bị lấp đã lâu, phải khơi đào khai sâu đến hơn 3.000 trượng, công trình trọng đại nhường nào, mà sông Nguyệt-đức phải khai đào chỉ có 400 trượng, làm việc hơi dễ, cứ tình hình thực tại, rất khó tính xa, nhưng trong đó tính toán sự lý phải làm chỗ dễ trước mà chỗ khó sau, thì dòng sông Thiên-đức hãy tạm đình chỉ, rồi phái Hình khoa chưởng ấn cấp sự trung IA

https://tieulun.hopto.org

Văn Địch đi ngựa trạm đến Sơn-tây cùng với đốc thần Lê Văn Đức xét các đoạn bồi lấp ở sông Nguyệt-đức, khám đích xác, tính kỹ càng tâu lên ».

Đến khi cùng kỳ tên, đâng sớ nói : Các đoạn bồi lấp từ trên mặt nước ở bờ sông đến mặt đất cao 1 trượng 3 thước, nếu nay khai đào, không những làm việc rất khó, mà vào kỳ nước lên, thì đất sa ở bờ sông, tất sẽ theo nước sụt lở, rồi lại bồi lấp; vì thử có tiêu tiết được nước ở sông lớn, rất cục cũng không được mấy, huống chi khi đã khai đào thì sông ấy cùng sông Nhị-hà, 2 sông tụ hội với nhau, thì đồng ruộng ở các huyện An-lãng, An-lạc, Thiên-phúc, 1 dải ven sông, lấy gì chống lụt.

Vua bảo rằng: « Cứ tình hình ấy, không những không lợi mà lại có hại, việc ấy bèn thôi ».

Quan tỉnh Cao-bằng tâu nói: « 2 tổng Hà-quảng, Thông-nông, huyện Thạch-lâm thuộc hạt ấy, số đinh điền tuy không nhiều, nhưng rừng núi rộng rãi, đường đi nhiều ngả, xin chiếu theo đường đất xa gần, chia làm 4 tổng (Hà-quảng, Quảng-trù, Thông-nông, Lương-năng); mỗi tổng đặt 1 cai tổng để thừa hành công việc để được chu đáo. Lại dân hạt ấy người Thổ và người Nùng ở lẫn với nhau, lời nói không giống nhau, người biết tiếng kinh thì ít, từ trước đến nay, nói giảng các điều răn bảo, người nghe chỗ hiểu, chỗ không. Xin nên theo tiếng dễ hiểu, dịch ra tiếng thổ, giao cho các xã thôn mỗi thôn 1 bản, để cho truyền tập với nhau ». Vua y cho.

Dồn lại quân hiệu lẻ tẻ ở kinh và tỉnh ngoài. Bộ Binh bàn tâu: cho là triều đình đặt ra việc binh, có quân, doanh, cơ vệ cai quản lẫn nhau, lại định làm thân binh, cấm binh, tinh binh, danh hiệu đều phân biệt, thì việc binh đã rõ ràng và đầy đủ, duy trong đó

https://tieulun.hopto.org

các hạng lỉ thừa, còn có người lính cũ lưu ở ngạch, lại có người xã dân toàn trừ, có người là dân ngoại tịch chiêu mộ; có người là tù phạm dồn bổ, hoặc không thành đội ngũ, hoặc tên gọi chưa xứng đáng; xin đều định lại dồn bổ, cho danh hiệu được chính. Vua y lời bàn ấy.

(Phủ Thừa-thiên: đội tế sinh đổi làm ty tế sinh; nguyên trước suất đội và ngoại ủy đội trưởng, đổi làm ty trưởng, trật tòng thất phẩm; thứ ty trưởng trật tòng bát phẩm, binh đinh gọi là tế phu. Linh trạm ở kinh, và các tỉnh đổi làm phu trạm, nguyên trước đội trưởng, đổi làm dịch thừa, vẫn trật tòng thất phẩm; thứ đội trưởng đổi làm dịch mục, vẫn trật chánh bát phẩm. Ở Khánh-hòa, binh đội An-lâm 3 người, trước thuộc nguyên Đồng-trường, nay đổi làm lính đồn Đồng-trường. Binh đội Bình-lâm 11 người, trước thuộc nguyên Nha-trang, nay đổi làm binh đồn Nha-trang, vẫn theo các thủ ngự đốc thu thuế man. Thuộc binh đồn Long-an ở Biên-hòa 16 người, trước gọi ba thuyền Toàn nhất, Toàn nhị, Toàn tam đội Toàn-thắng; và thuyền Kiện tam đội Kiện uy, đồn lại làm binh đồn Long-an. Thuộc binh đồn Phúc-khánh 30 người trước gọi 2 thuyền Du nhất, Du nhị đội Du sơn, và 2 đội Kiện sai nhất, nhị, đồn lại làm binh đồn Phúc-khánh. Thuộc binh đồn An-lợi 35 người trước gọi thuyền An-nhất đội Tiền sùng; thuyền Tán nhất đội Tân thành; thuyền Cao nhất đội Kiện uy đội Cao sơn, đồn lại làm binh đồn An-lợi. Thuộc binh đồn Định-quan 70 người trước gọi thuyền Uy nhất, thuyền An nhất, thuyền Mã soi, đồn lại làm binh đồn Định-quan. Thuộc binh đồn Phúc-vĩnh trước gọi thuyền Uy tam, nay đổi làm binh đồn Phúc-vĩnh. Quân đóng ở Côn-lôn thuộc Gia-định 6 người trước gọi đồn An-hải, nay đổi làm quân đồn Côn-lôn. Quân đóng giữ

https://tieulun.hopto.org

Cổ-chiên, 37 người trước gọi đội Tuần hải, nay đổi là quân đồn Cổ-chiên. Quân đóng giữ Bân-côn 3 người trước gọi đội ngự hải, nay đổi làm quân đồn Bân-côn. Quân đóng giữ Ngao-châu 6 người, trước gọi đội ngự, nay đổi làm quân đồn Ngao-châu. Quân đồn Định-an 36 người, trước gọi đội Bình hải, nay đổi làm quân đồn Định-an. Quân đóng giữ Giang-thành ở Hà-tiên 21 người, trước gọi đội cường thành, nay đổi là quân đồn Giang-thành. Quân đóng giữ ở Nghi-giang 4 người trước gọi đội Chiến-sai, nay đổi làm quân đồn Nghi-giang. Quân đóng giữ ở Đông-xuyên tỉnh An-giang 21 người, trước gọi đội Đông-xuyên nay đổi làm quân đồn Đông-xuyên. Quân đóng giữ ở Tân-châu 53 người, trước gọi là 2 đội Tân-châu nhất nhị ; nay đổi làm quân đồn Tân-châu. Quân đóng giữ ở An-lạc 20 người, trước gọi đội An-lạc, nay đổi làm quân đội An-lạc. Quân đóng giữ ở Chu-giang 91 người, trước gọi 2 đội Chu-giang nhất nhị, nay đổi làm quân đồn Chu-giang. Quân đóng giữ ở Cường-thắng, 54 người, trước gọi đội Cường-thắng, nay đổi làm quân đồn Cường-thắng. Quân đóng giữ ở Trấn-di 51 người, trước gọi đội Trấn-di, nay đổi làm quân đồn Trấn-di. Quân đóng giữ ở Mỹ-thanh 53 người trước gọi đội Mỹ-thanh, nay đổi làm quân đồn Mỹ-thanh.

Hà-nội 9 người, thuộc binh đồn Bài-lỗ ở Hà-nội 9 người đổi làm quân đồn Bài-lỗ. Quân ở cửa biển Cần-giờ tỉnh Gia-định 76 người, quân ở cửa biển Đông-minh 13 người, quân đóng giữ ở Lôi-lạp 13 người, quân đóng giữ ở Hùng-ngự tỉnh Định-tường 25 người, quân đóng giữ ở cửa biển Tiểu 27 người, quân đóng giữ ở Tuyên-uy 65 người, quân đóng giữ ở Thông-bình 5 người, quân đóng giữ ở Bông-nguyên 19 người, quân đóng giữ ở Tam-giang 4 người đều đổi làm quân đóng đồn các cửa biển.

https://tieulun.hopto.org

Biền binh vệ Kiên uy tỉnh Nghệ-an 7 người dồn bổ làm binh đội An tráng thuộc tỉnh ấy. Binh Phục-hoa tỉnh Thanh-hoa 5 người, trước can án Gia-tô, phát đi làm binh, nay dồn bổ làm quân đội Thiên-thiện thuộc tỉnh ấy. Thuộc binh phủ Thiên-quan tỉnh Ninh-bình 2 người trước là binh mộ, nay dồn bổ làm binh cơ Ninh-bình thuộc tỉnh ấy).

Mới định thuế đầm ở Bình-thuận. (Đầm Ma-ly, đầm Phan-phố, đầm Phan-tiến, hàng năm thu tiền thuế đều 800 quan, đầm Vị-nệ 400 quan, đầm La-hãn 350 quan, đầm Long-vĩnh, đầm Phan-văn đều 300 quan). Vua lại cho là thuế đầm đã định, còn lệ trước ngạch thuế thủy lợi về nghề đánh cá, nhất khái thu cả, thì hoặc có thu 2 lần, tha hết cả, thì gian hoặc có kẻ tiếng là chịu thuế đánh cá, mà kỳ thực mưu làm nghề khác, có thể sót lậu được, bèn dụ cho từ nay về sau, tiền thuế thủy lợi nghề đánh cá hạt ấy, trước phải nộp, tha cho 5 phần 10 (lệ trước mỗi năm thu 490 quan).

Quan tỉnh tâu nói: « Các đầm ấy đều là các vụng ngoài biển, đường biển dài suốt, lợi đánh cá không phải chỉ một nơi, từ trước người đánh cá chài lưới chung nhau từng có câu nói « ruộng là của riêng, cá là của công », nay đã đặt ra đánh thuế đầm, tất phải lập rõ qui tắc, xin phàm tất cả thuyền đánh cá, không cứ hạt mình hạt khác, đầm nọ đầm kia, nếu đến đánh cá nơi nào, cho báo trước cho người lãnh trưng, cứ 11 phần lấy 1 phần, không được dối hồi khất khe, còn có trà trộn đến đánh cá trộm thì tịch hết thuyền bè gia sản, lại trị bằng tội đáng phải chịu. Vua nghe lời.

Trong kỳ kỷ mưa lâu, vua sợ hại việc làm ruộng, sai Tôn thất Bạch tả thị lang Bộ Lại đến miếu Đô thành

https://tieulun.hopto.org

hoàng cầu tạnh. Vua với triều bảo thị thần rằng: ơn huệ nhà nước như mưa móc của trời, nay mưa dầm liên hàng tuần, trẫm ngờ là hoặc ứng vì trước nhân khánh tiết ban ơn rất quá, cho nên kinh Xuân Thu chép « sương sa xuống không chết cỏ » là chê việc hình phạt sơ suất. Kẻ thi phép trị nước, khoan hồng nghiêm khắc đều thi hành, ơn uy cùng giúp đỡ, mới hợp lẽ trung bình, có khi yêu hơn oai, vẫn đem đến điều xấu. Lại nói gần đây mới được mưa thấm nhuần, trẫm vui mừng khôn xiết, có làm thơ ghi sự mừng, lòng hoi tự mãn, ý hẳn đầy quá thi tràn bớt đi, có phạm lời răn của người trước, điềm trong mưa dầm, hoặc cũng bởi cớ ấy, chính phải sợ hãi, tu tỉnh không lúc nào rỗi, bèn làm 1 bài thơ « cầu tạnh », sai Nội các đệ đến miếu sở, mưa liền tạnh rồi sửa lễ lễ tạ.

Vua bảo rằng: « Nghiêu, Thuấn, Chu, Khổng đời xưa đều là bậc đại thánh nhân, nhưng chính sự nói và làm, không có sách vở chép đủ, thì người đời sau nghe thấy sẽ tất nói rằng: Nghiêu, Thuấn, Chu, Khổng là người đời xưa, ta cũng là người, biết theo và bắt chước ai, bởi thế nên trẫm đối với các việc ở triều đình, ngày đêm lo chăm, lần lượt làm hết, là muốn chép thành sách vở cho con cháu ta, có chỗ dựa theo, không thế thì không chứng tỏ, tất không tin, lấy gì làm phép trước để lưu mãi về sau ».

Xây dựng hành cung ở núi Thúy-hoa và cửa Thuận-an (Mỗi sở đều 1 tòa 3 gian 2 chái, gỗ đều dùng gỗ rắn, trên lợp ngói, 4 bề xung quanh xây tường gạch).

Vua bảo bộ Công rằng: « Hành cung ở 2 xứ Thuận-an và núi Thúy-hoa, tuy lợp cỏ tranh, thềm đất, làm theo lối tiết kiệm, quê kịch, nhưng hàng năm thường dựng lên, thường dỡ bỏ đi, cũng không khỏi chi lỗn phí vật liệu nhân công, chi bằng đổi làm gạch ngói để mong được lâu dài là hơn. Bèn theo lời bàn của bộ,

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

mỗi sở phái ra 2 quản vệ, 10 suất đội 500 biền binh, giao cho thống chế Mai Công Ngôn, Nguyễn Tiến Lâm chia nhau trông coi việc ấy ».

Tỉnh Bình-thuận tiếp tục tuyển binh đinh, đồn thành vệ, cơ, thừa ra hơn 260 người, chuẩn cho đặt làm đội Ngũ vệ Hữu thủy Bình-thuận, đặt 1 phó vệ úy, còn vệ thủy Bình-thuận trước đổi làm vệ tả thủy Bình-thuận, đặt 1 phó vệ úy.

Cho Lương Bi phó vệ úy vệ Ninh-bình, thăng thự vệ úy kiêm quản 2 cơ Ninh-bình Ninh-tráng, nguyên vệ úy là Nguyễn Văn Trung đổi bổ làm vệ úy vệ Nam-định.

Vùng ngoài tháng quí đông rét lắm, dụ cho kinh doãn sức khắp các huyện viên, hỏi có người dân nghèo đói rét, thì phát tiền gạo chẩn cấp.

Sửa sang phần mộ khai quốc tôn thần (1) là Quốc uy công Tôn Thất Hiệp, sai tỉnh Thừa-thiên trông giữ lăng. Phần mộ Anh quốc công là Nguyễn Hữu Tiến bị lạc mất, các phu coi mộ cấp trước, chuẩn cho trả về sổ dân chịu sai dịch.

Định lại điều lệ phiếu nghĩ, chương sớ ở các nha. Dụ rằng: điển lệ nhà Thanh nhà Minh ở Bắc triều, phàm chương sớ các nơi, chuyển do đại học sĩ ở Nội các làm phiếu xin chỉ, dần đến quyền của Nội các rất trọng, gây ra nhiều việc, không thể ngăn được. Trẫm lên ngôi đến nay, cân nhắc việc xưa nay, biết rõ tệ ấy, thân định sung làm việc Nội các, chỉ dùng quan tam tứ phẩm. Còn chương sớ các nơi, chia giao cho đường quan 6 bộ làm phiếu nghĩ, khỏi đến nỗi Nội các lấn quyền 6 bộ, để phòng sự xảy ra. Nay nghĩ bản tâu các nơi, trong đó phải trái hay dở sự lý nhiều cớ; nếu hết thảy đều biên phiếu xin chỉ ban hành, mà bộ thần không có phân biệt bàn tâu, thì việc gì cũng đều quyết định ở

1. Tôn thần: đại thần họ Tôn thất.

https://tieulun.hopto.org

vua, mà làm bề tôi không sáng kiến phát minh gì được, há chẳng thiếu chức vụ ư? Huống chi sau khi đợi chỉ, địa phương ở ngoài đều vin lấy có chỉ, không dám lại nói, thì đối với việc thường còn khá, nếu gặp sự thể trọng đại, có khi đến lỡ việc, há chẳng phải là lập phép chưa tốt hết ư?

Từ nay phàm chương tấu các nơi, việc đã thỏa hợp, và sai lầm nhỏ mọn không quan ngại lắm, vẫn chiếu theo lệ trước làm phiếu xin chỉ thi hành, nếu là việc quan trọng, nghĩ bàn hơi khó, chuẩn cho tấu ngay trước mặt xin chỉ, theo thế mà làm, nếu trong đó việc tâu lên chưa hợp, nên bác, nên bàn hoặc nên nghị xử thì đều làm tập riêng nghị tâu, gồm cả tập tâu trước cùng dâng lên, do Nội các làm phiếu xin chỉ ban hành, và lời lẽ của bộ sao lục phát đi, địa phương vẫn chưa phục tòng, cũng chuẩn cho cứ lệ giữ phép tâu lên, đợi chỉ định đoạt, như thế thì chức sự không ai không sửa chữa rõ ràng, mà trong ngoài cùng ràng giữ nhau, có thể thi hành được lâu dài mà không sinh tệ.

Phiên mục phủ Hải-đông thành Trấn-tây, vệ úy lĩnh chức an phủ, quản lý các cơ thổ binh ở đồn phủ là Sa Tháp, dong chứa người làm phản, liên quan thông với giặc Yết, mưu đem Nặc Ong Giun về nước Lạp, bị dân phiên tố giác. Quan thành ấy là bọn Đoàn Văn Phú, Lê Đại Cương, Bùi Công Huyên mật sai lãnh binh là Nguyễn Văn Hoa, đi đến nã bắt, xích giải về thành xét trị, bè lũ hắn là cai đội cơ thập tịch biên, sung quản là Đỗ Ý thấy việc tiết lộ, liền họp trở về đất Tăng-cần-lăng (tên đất) giết hại dân kinh buôn bán hơn 100 người để làm thanh thế. Án phủ là Phạm Ngọc Oánh, hiệp lý phủ vụ là Đoàn Đức Giảng sai quản cơ là Bồn Đột đuổi theo, đánh nhau ở đất Châm-bốc (tên đất), bọn phản nghịch ấy đều tan, Đỗ Ý chỉ cùng mấy chục người chạy

https://tieulun.hopto.org

trốn, bọn Đoàn Văn Phú nghe báo, lập tức phái ủy phó lãnh binh là Vũ Đức Trang coi đem biền binh đi theo bắt, đem việc ấy tâu lên.

Vua cho là bọn Phú không biết dự phòng trước khi việc xảy ra, đều giáng 1 cấp; Sa Đáp mang hai lòng, tình tội đã rõ, chuẩn cho xét gấp chém ngay, các thổ binh, thổ dân dụ theo Đô Y sau đã sợ hãi chạy tan, thì đều phủ dụ gọi về cho ở yên như cũ, dân kinh bị thảm hại cũng phái đi tìm xét khắp nơi thu nhặt chôn cất. Lại mật dụ cho tướng quân Trương Minh Giảng rằng: « Trấn-tây là nơi trọng yếu ở biên thùy, sự thể rất quan hệ, phàm các công việc phòng bị bên ngoài, vỗ yên bên trong, phải nên tinh kỹ cẩn thận mới mong được thanh thỏa. Trước đây, tướng quân về kinh chiêm yết, trẫm từng đem việc phiên phụ mới quy phục, lòng người chưa chắc đã hết được, mới lời dặn dò đình ninh, thế mà người về chưa đến thành đã thấy phát ra việc Sa Thập, Đô Y, quả là không ngoài ý nghĩ của trẫm. Bọn Sa, Đô kia chẳng qua là bọn giặc nhỏ mọn, thì làm gì được, e việc có quá hơn thế mới là đáng lo mà thôi, vì ngôn ngữ phong tục người man, cùng ta phần nhiều không giống nhau, nhất đán ta lấy được cả, chưa chắc có thể thay đổi được hết phong tục để theo ta, mà không để tâm đến. Cho nên ta vỗ về chúng phải có cách, ta ngăn chúng càng phải có phương pháp, nếu phòng bị hơi sơ sài, thì chúng thấy có sơ hở là sinh lòng làm loạn, lúc ấy mới dùng uy vũ để trị, chắc là cũng khó. Vả lại chúng một khi lỡ bước, thì đều tự mang lòng ngờ sợ, không tránh khỏi lại tốn một phen xếp đặt, lại sinh thủ đoạn hung ác, sao bằng đem lòng thành tín để vỗ về mà ngăn ngừa cũng không thiếu sót chút nào, chúng thấy không có chỗ hở, có thể thừa cơ được, lại cảm lòng đối đãi thành thực, nếu có 1, 2 kẻ mưu khác cũng sẽ tiêu tán ngấm ngầm mà không dám hành động.

https://tieulun.hopto.org

Rồi sau chỉ việc ta muốn làm, nhân đó mà tùy thế dẫn bảo, khiến cho đổi tục người thổ, theo tục người kinh, há chẳng thỏa hiệp tất cả, để làm việc ư? »

Lại nghe người thường lấy giản dị đối đãi người man, không ngại khinh thân, đi một mình đến các nơi thôn cư hẻo lánh. Kẻ thì đối đãi với người giản dị, để cho chúng đem lòng cảm phục, cố nhiên là phải, nhưng thân mình nhận trọng trách 1 địa phương, trách nhiệm không phải là thường, cũng không nên khinh suất giản dị quá, khi có sự bất ngờ, tùng sử thân mình không tiếc, còn việc nước thì sao? Cho nên biết tiếc thân cũng là để báo đền ơn nước, có nên coi thường chăng? Phải chọn trong đám phiên liêu, người có thể thân tín, đối đãi thành thực, khiến cho hắn vui lòng làm việc cho ta, dân man có người biết theo tục người kinh trước thì hội thưởng để khuyến khích người khác, cần thân một người mà mọi người đều hăng ngày mong được thấn với ta, thưởng một người mà mọi người đều xúm nhau bắt chước, còn như dân kinh đi lại buôn bán, lập thành thôn xóm, hoặc ở tỉnh thành, hoặc ở các phủ cũng nên khiến cho chúng chọn đất làm nhà để ở, liên lạc thông với nhau, cho tạm thời để trông nom đối phó, mà về ta thì huấn luyện hàng quân, định rõ lệnh tướng, sắm quân nhu, sửa khí giới, làm thành bảo, đò thám xa, các việc đều nghiêm chỉnh đầy đủ, cho người ngoài trông thấy oai nghiêm, có cái thế không thể xâm phạm được, như thế thì căn bản vững mạnh, biên giới lặng yên, dân thổ ai chẳng mến sợ, giặc ngoài nghe thấy phải kính, mưu kế vạn toàn, không gì hơn thế. Và nay hạt thành ấy buổi đầu chia đặt, công việc còn nhiều, cần phải khéo thể theo ý ấy, tùy tiện xếp đặt, thì công tất thành được, mà các việc không việc gì không ổn thỏa. Đường sá xa xôi, không thể sớm tối báo ngay trước mặt được, phải cố gắng lo toan, nên kính theo đấy, rồi

https://tieulun.hopto.org

sai suất đội tỷ kỵ cờ là Trần Văn Tình đi đường trạm tới thành Trấn-tây truyền chỉ thăm hỏi Minh Giảng, khi đi đường về gian nan có được yên lành không, nhân dò hỏi việc tên Đô Ỷ quấy rối, nhân dân hạt thành ấy yên ổn thế nào, lập tức về tâu, để biết tình hình biên giới.

Quan tỉnh Ninh-bình tâu nói: các huyện Lạc-an, An-hóa, Phụng-hóa thuộc hạt ấy chiêu lệ 7 đinh [tuyển 1], tuyển được 592 người, dồn bổ làm 10 đội cơ Ninh-hùng, xin chia làm 3 ban, 1 ban lưu lại quản ngũ, chi lương và chiêu phái đi đồng giữ các sở thuế hạt phủ Thiên-quan, về binh khí thì sức cho phải tự biện lấy.

Vua bảo rằng: « Sừng điêu sang của dân thổ trước đã như thường cấp, lần này đổi đặt đồng thuốc súng thuốc, sao lại tỏ ra không rộng lượng, nên phát của kho cấp cho (Mỗi đội 5 khẩu điêu sang, 15 ngọn giáo dài) ». Quan tỉnh lại tâu nói: « Hạt tỉnh ấy nay tuy vô sự, vẫn có 1, 2 tên giặc trốn, chưa bắt để xử tội hết, mà các tỉnh Sơn — Hưng tiếp giáp, chính đương tray nã dàu sò giặc trốn, cũng nên ngăn chặn, huống chi phần rừng Sơn-âm là nơi giặc phạm lẩn trốn ngày trước, từ sau khi quan quân rút về, từng đã phái đi đò thám, thì những chỗ ra vào khai phá, trước kia, gai góc lại mọc lên, sợ bọn phạm trốn ấy nhân lúc sơ hở, lại đến ẩn trốn ở đó, định đến sang năm sau ngày khai ấn, phái binh tới chỗ ấy, đốc suất dân ở gần tiện, dẫn phạt gai góc bụi rậm, cốt cho đi lại được bằng phẳng và nhân tiện đến thẳng địa dầu tiếp giáp tỉnh Sơn — Hưng tuần tiễu. Xin tạm để lại 500 biền binh ở Hà-nội phái đi đóng giữ trước để phòng điều khiển ».

Vua bảo rằng: « Số binh tỉnh ấy và binh đóng đồn không ít, chắc cũng đủ sung sai phái, việc gì phải để lại nhiều

https://tieulun.hopto.org

các biền binh ở Hà-nội, phải cho về hàng ngũ, còn thì theo như lời xin thi hành ».

Sai các địa phương trù tính bàn định tiết kiệm tiền của tiêu dùng.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Tiền của là việc lớn của nước, từ xưa, liệu thu vào, làm chi ra, chẳng qua cần thận về dùng tiền của. Trẫm từ khi thân coi việc nước đến nay, chỉ lấy bớt tiêu dùng làm chú trọng đến gốc, mong cho trong ngoài ngày được giàu thịnh, rồi xét các tỉnh Quảng-ngãi, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Quảng bình, Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thái-nguyên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Quảng-yên, Lạng-sơn, Cao-bằng, số tô thuế thu vào không đủ cung số chi ra, thường ở tỉnh bên cạnh giúp lương, chuyển vận khó nhọc, xét nguyên do ấy, hoặc làm việc chi tiêu không biết dè dặt, hoặc cầu lợi việc riêng, tính ăn bớt nhiều, không thời hư phí của kho nhà nước, ngay như tỉnh Hà-tĩnh, chẳng qua bằng 1 phần tỉnh Nghệ-an mà thôi, công việc không mấy mà chi dùng nhiều gấp đôi, đem một tỉnh để suy các tỉnh khác, toán do quan địa phương không biết lo xa việc trị nước, nên mới thế mà thôi. Kia như đời xưa, cày cấy 3 năm, tất có thóc thừa đủ ăn 1 năm ; cày cấy 9 năm, tất có thóc thừa đủ ăn 3 năm, hiện nay nhà nước, đức sáng soi khắp chỗng chất, 4 biển lặng yên, mà các tỉnh đương lúc vô sự, chi thường đã thấy không đủ, hầu lấy gì để phòng khi có việc ? Chuẩn cho thông dụ các đốc, phủ, bố, án phải hết lòng trù tính thế nào, có thể dè dặt được của dùng thi cho đều trình bày từng điều tâu lên ». Đến khi các tỉnh tâu lên, sai bộ thần chiếu từng khoản xét bàn, chuẩn định thi hành.

(Định lại số tiền công nhu cấp hàng năm ở các hạt : Phủ Thừa-thiên và các tỉnh lớn như Quảng-nam, Bình-định, Gia-định, Vĩnh-long, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội,

https://tieulun.hopto.org

Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, thành Trấn-tây đều 200 quan ; tỉnh vừa như Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Bình-thuận Biên-hòa, Định-tường, An-giang, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Lạng-sơn đều 150 quan ; tỉnh nhỏ như Phú-yên, Khánh-hòa, Hà-tiên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng đều 100 quan. Tri phủ phân phủ ở các phủ, nơi nhiều việc lắm và nơi nhiều việc thì 50 quan ; nơi nhiều việc vừa và ít việc thì 40 quan. Các huyện nơi nhiều việc lắm và nơi nhiều việc thì 30 quan, nơi nhiều việc vừa và ít việc thì 20 quan.

Gạo dưỡng liêm ở các phủ huyện và gạo lương cai phó tổng, mỗi phương gạo chiết cấp 1 quan 2 tiền ; gạo lương phủ, huyện châu, các tỉnh ở biên giới cũng như thế. Dịch thừa, dịch mục các trạm, chia làm 2 ban, gạo lương cấp bằng tiền.

LUATVIETNAM.COM.VN

Lệ lương các man phủ, thổ huyện, số tiền gạo đều 18 (gạo 18 phương, tiền 18 quan) chiết cấp 5 lạng bạc thỏi.

Thuộc binh của đốc, phủ, bố, án, lãnh binh, chánh phó quản vệ, quản cơ, theo lệ chi gạo lương mỗi tháng 1 phương, nay định cấp, duy có mang đi sai phái về việc bắt giặc, thì tạm thời tâu xin cấp, việc xong lại thôi.

Hàng năm, kỳ xuân thủ, biên binh thuộc tỉnh, hợp cả các ban lưu, chỉ lương thao diễn, 1 tháng đổi làm 15 ngày, lại chiếu lệ chia ban.

Vị nhập lưu thư lại 2 ty thuộc tỉnh và lại mục thư lại ở phủ, huyện châu đều hàng tháng cấp lương tiền thì 5 quan tiền, gạo 1 phương, nay chiết cấp bằng tiền 1 quan 2 tiền ; gạo lương tri sự ở phủ cũng như thế, duy gạo lương bổng quan quản binh đinh tỉnh nào, có phải chiết cấp thì chiếu theo giá chợ.

Lệ, dịch các phủ huyện châu chia làm 2 ban, các lệ mục và lệ dịch đương ban, theo lệ chi lương gạo mỗi

https://tieulun.hopto.org

tháng 1 phương đổi làm 15 bát, chiết cấp bằng tiền là 6 tiền.

Tỉnh Lạng-sơn khi gặp có sứ bộ nhà Thanh đi, về, 2 lần yết cáo các đền Quỉ-môn, Hồ-lao, Cao-bá, Đông-môn, Kỳ-cùng, Pha-long, Phục-ba và miếu hội đồng ở tỉnh ấy, mỗi thứ lễ phẩm chi tiền công 100 quan, đổi lại từ nay về sau, chỉ yết cáo miếu hội đồng, mỗi lần chi 30 quan, còn thì bỏ bớt.

200 lính mộ ở Hải-dương phái đi đóng giữ ở Lạng-sơn, 6 tháng 1 lần thay đổi, đổi làm 100 giản binh, mỗi năm 1 lần thay đổi ở Hà-nội đi đóng ở Cao-bằng cũng như thế.

Biền binh cơ Thái hùng ở Thái-nguyên, quê quán ở hạ du, cùng đội Thái dũng, lệ trước thường xuyên chi lương, nay chia làm 2 ban; 1 ban ở lại hàng ngũ, 1 ban cho về. Cơ Quảng hùng ở Quảng-yên, lệ trước chia làm 2 ban, nay đổi làm 3 ban, 1 ban lưu tại ngũ, 2 ban cho về.

Bốn cơ Tiền, Hậu, Tả, Hữu ở Ninh-bình, cùng cơ Ninh tráng chia làm 4 ban : 1 ban lưu tại ngũ, 3 ban nghỉ ngơi ; cơ Ninh hùng chia làm 3 ban, 1 ban lưu tại ngũ, 2 ban nghỉ ngơi.

10 vệ giản binh tỉnh Nghệ-an, chia làm 4 ban : 1 ban lưu ngũ, 3 ban nghỉ ngơi ; binh đóng giữ phủ Diễn-châu theo lệ phải toàn vệ, nay đổi lấy 100 người làm chuẩn dịch : binh coi kho ở tỉnh 100 người, đổi làm 50 người ; binh coi kho phủ Diễn-châu 50 người, đổi làm 30 người.

4 đồn : Thạch-lính, Vân-trúc, Kỳ-lộ, Phúc-sơn tỉnh Phú-yên, mỗi đồn canh giữ từ phát phối, nguyên có 2 người bách hộ và 30 người dân ở gần đấy, nay đổi lại, phái 1 đội trưởng và 15 người lính. Còn bách hộ mỗi tháng đều 1 người cùng theo canh giữ, gạo lương cũng chiết cấp bằng tiền, nơi khuyết thì bỏ ngạch ấy.

https://tieulun.hopto.org

Sơn man 2 đồn Bình-nguyên, Nha-trang tỉnh Khánh-hòa, hàng năm nộp thuế sản vật và tiền 2 lễ khai trường tạ trường hoặc 80 quan, hoặc 130 quan, nay đổi làm đều 30 quan, còn tiền khoán tiếp sơn man đồn Bình-nguyên 100 quan, nay đổi làm 50 quan, đồn Nha-trang 30 quan, nay đổi làm 20 quan.

Tỉnh Phú-yên quân ít mà phải đi đóng ở Trấn-tây đến 500 người giảm làm 300 người, tỉnh Bình-thuận quân nhiều, mà phải đi đóng ở Trấn-tây chỉ 300 người, tăng làm 500 người, còn thì đều cứ số quân hiện có, chia làm 3 ban, 1 ban lưu tại ngũ, 2 ban cho về.

Sách man ở thượng nguyên tỉnh Biên-hòa, đã chia đặt huyện, xã, các thủ ngự, quản mục đặt trước thì đều bỏ đi.

Lệ văn quan địa phương bắt binh đinh làm việc riêng. Dụ rằng: « Nhà nước nuôi quân, nguyên để dùng khi có việc, lại chia định ban thứ nghỉ ngơi cho đỡ khó nhọc, thế mà từ trước đến nay, các tỉnh một khi có sai phái, thường thường xin bắt đến ban được nghỉ, tốn lương, nhọc người, từng không chú ý đến, hà quân ở hàng ngũ có không đủ ư? đều bởi quan trên muốn được quân nhiều, lợi dụng làm việc riêng, lại không biết răn bảo quan viên phủ dụ huấn luyện hết thảy, cho bán lấy tiền nghỉ việc, nên binh ngũ chưa sung, giảng tập không sẵn, tới khi có việc sai phái, toàn không dùng được, không tránh khỏi tâu xin bàm hỗ, tệ cũ phát sinh bởi đó, nhiều lần đã giáng dụ răn bảo, lơ mơ như không nghe thấy. Vả lại các đốc phủ, bố, án, lãnh binh theo lệ được thuộc binh, chỉ lương để phục dịch, triều đình đối đãi thực hậu, đâu đến không người sai bảo, mà lại sai đến tỉnh binh, rất là không hợp. Vậy thông dụ cho các đốc, phủ, bố, án, lãnh binh, các trực tỉnh, từ nay phải kính theo minh dụ, gột rửa lỗi trước, phàm sai khiến làm việc

https://tieulun.hopto.org

riêng, chỉ cứ thuộc binh, không được riêng sai binh trong ngạch, còn như binh được nghỉ, gặp khi có bất giặc là việc mà quan trọng thì mới được tâu xin bắt thêm, nếu sai phái tầm thường, không được tâu xin hàm hỗn.

Án sát Khánh-hòa là Nguyễn Bá Thân, dong túng thuộc ty những tệ, việc phát ra, phải cách chức. Vua cho Trần Văn Thông, Công khoa chưởng ấn cấp sự trung thăng thự án sát Khánh-hòa.

Cho Vũ Doãn Cung, ngự sử đạo An—Tĩnh làm Lại khoa chưởng ấn cấp sự trung ; Nguyễn Xuân Quang, ngự sử đạo Định—Biên làm Binh khoa chưởng ấn cấp sự trung.

Thiệu-hóa quận công là Tôn thất Thiện Khuê tới hàng bàn châu, dùng ở trên thự thống chế, ngạch quan hộc tâu. Vua bảo rằng : « Thiện Khuê bậc ở dưới chánh nhị phẩm ban võ, nay dùng trên thự thống chế, cũng không phải vượt bậc, duy có là tôn thất, họ thân được tập tước, chính nên khiêm tốn tự giữ, nếu có người cùng với mình ban thứ, chưa phân biệt lắm, sao không tâu rõ đợi chỉ quyết định mà lại nghiễm nhiên đứng lên trên, nên phạt lương 3 tháng, từ nay về sau, các viên chánh nhị phẩm ban võ, không cứ là thực thụ hay chưa, chuẩn cho Thiện Khuê bậc ở hàng dưới.

Truy phong Trần Văn Thuật làm tước hương cẩn tử. Dụ rằng : Năm vừa kính gặp thất tuần đại khánh tiết của thánh mẫu Nhân Tuyên Từ-khánh hoàng thái hậu, sao bảo vụ mở điềm lành, lòng vui thực sung sướng lại nghĩ đến họ Trần xã Văn-xá, từ tổ 4 đời của thánh mẫu ta, nguyên trước là tương tác lang (1) truy tặng trung nghị đại phu, tư trị thiếu khanh, thái bộc tự khanh, tên thụy

1. Tương tác lang : tên 1 chức quan thời cổ.

https://tieulun.hopto.org

là Đôn nhã, là Trần Văn Thuật, sinh ra Văn-xá bá, Văn-xá bá sinh ra Gia-binh hầu, Gia-binh hầu sinh ra Hoa-quốc công, họ Trần đời đời tích đức, ơn trạch để lại tiếng thơm, nên thánh mẫu ta hưởng phúc 70 tuổi, rồi đến thượng thọ 100 tuổi, vun trồng nguồn gốc vốn có từ đấy. Vả lại từ Hoa-quốc công trở về trước, đều đã truy tặng chức hàm, nhưng phong tước thì chỉ từ Văn-xá bá trở về sau 3 đời, nay chuẩn cho truy phong Trần Văn Thuật làm hương cần tử để tỏ đạo hậu, mà thỏa hương hồn nơi chín suối. Rồi theo quan chế đã từng định lại, xét ra phẩm hàm tặng trước, vẫn chưa thỏa hợp, nên cáo sắc truy phong đổi làm tướng sĩ lang, tặng trung thuận đại phu, tân trị doãn, hồng lô tự khanh, hương cần tử, tên thụy là Đoan Cẩn, chính thất là Lê thị, với tặng cung nhân, vẫn tên thụy là Trinh-thuận.

Hỏi tìm sự tích cuối đời Lê. Dụ rằng: « Nước có sử là để tỏ bảo đời sau, tất phải tìm nhặt rộng khắp, mới đủ để chứng sự thực. Nước ta từ đời Hồng bàng trở về sau, đến niên hiệu Đức nguyên đời Lê Gia tông trở về trước, còn có sách sử ký của bọn Ngô Sĩ Liên, Lê Hy, có thể xét được, duy vào khoảng niên hiệu Vĩnh-trị Cảnh-hưng (1) vẫn là còn thiếu; kéo dài đến nhà Tây-sơn gây nạn vài mươi năm nay, tuy đăng nguỵ ấy liền bị giết cả, vốn không đủ nói, nhưng loạn hết mà đến trị, không có kẻ nguỵ, sao biết được người chân chính, chưa nên cho là mất hết, chuẩn cho bộ Lễ tư cho các trực tỉnh, tìm hỏi dân gian, phàm từ niên hiệu Vĩnh trị, Cảnh hưng trở về sau, đến thời kỳ nguỵ Tây vùng nổi lên, ai có cất được bản chép riêng, ghi được sự tích, không cứ chữ hay nôm, cho đều đem nộp, dù giấy chữ rách nát, lời nói quê kịch cũng cứ thực đệ đến bộ, để

1. Vĩnh trị: niên hiệu đời Lê Huyền tông (1676 đến 1680).
Cảnh hưng: niên hiệu đời Lê Hiển tông (1740 đến 1787).

https://tieulun.hopto.org

khảo cứu thêm, không phải chữa lại, hoặc mất sự thực, các người dâng bản ghi chép, có thể dùng được thì được khen thưởng hậu, không thể dùng được thì bỏ đi, cũng không phải tội.

Tập thinh an của Đặng Văn Khiêm tổng đốc Hà—Ninh tâu nói: thuộc lại ở phủ huyện, xin xét đổi bổ nha mới, ở làm việc lâu, không nên hạn lấy 3 năm lại đổi bổ, hàng năm đều do quan sở tại tra xét phân biệt người giỏi, người bình thường, người lười biếng, định rõ thưởng phạt, còn số lại lệ, chiếu theo hạng nhiều việc hay ít việc, chước lương thêm bớt.

Vua sai bộ Lại bàn kỹ: Cho là bọn lại xảo trá, căn cứ lâu ngày, dần dà làm bậy, dân hèn bị chúng dọa nạt nên có câu « quan thăng, nha lại vẫn còn », thế tất phải thể, trước đặt định ra hạn 3 năm 1 lần đổi, thực để ngừa ngừa gian dối, duy bọn ấy chức phận tuy nhỏ, cũng có liêm, tham khác nhau, quan hệ ở sự xướng suất thế nào mà thôi, nếu nhất khái lấy 3 năm làm hạn, thì bọn ấy dự biết chuyển đổi có kỳ, không khỏi đem lòng những vặt, gặp việc lại đổ lẫn cho nhau, không những thay đổi phiền phức, mà phép lập ra ở chỗ này, tệ sinh ra ở chỗ khác, ngăn lấp thường e không thể nào hết được. Xin theo như ý nghĩ định của quan tổng đốc, còn phép thưởng phạt khuyên răn, xin phàm các nha phủ huyện ở tỉnh ngoài, từ tri sự lại mục cho đến các người lại dịch, khi có sai phái, như giục thuế, xét việc binh và thu lương, tất cả các việc quan, viên phủ huyện, tùy việc giao cho chuyên trách, hàng tháng biên vào sổ để lưu chiểu, đến cuối năm đem suốt thực trạng đã làm, chia làm các hạng ưu, bình, thứ, liệt do tỉnh xét lại, chiểu theo lệ tá lại căn cứ, thuộc tỉnh ấy kê khai tâu lên đợi thưởng, gặp khi có chỗ khuyết dáng thăng thì trước hết, đem hạng ưu, tâu xin thôi bổ, hạng bình kế theo, hạng liệt trả về sổ dân chịu sai dịch. Còn như lại

https://tieulun.hopto.org

lệ, số người nhiều hay ít, chỉ xem ở công việc nhiều hay ít, xin phàm các nha phủ huyện ở kinh và tỉnh ngoài, trị sự, lại mục nên đặt đã tâu xin chuẩn cho thi hành, còn lại lệ, đều chuẩn theo phủ nào, nhiều việc lắm hay nhiều việc, hạn cho thông lại 12 người, lệ dịch 50 người, nhiều việc vừa hay ít việc, cùng huyện nào nhiều việc lắm hay nhiều việc thì thông lại 10 người, lệ dịch 40 người, huyện nào nhiều việc vừa hay ít việc thì thông lại 8 người, lệ dịch 30 người để làm định ngạch mãi, lại chiếu lệ chia ban chỉ lương. Vua nghe theo.

Đổi viện Cơ mật thuộc Nam chương kinh làm Nam ty, Bắc chương kinh làm Bắc ty. Trước đây Viện thần châm chước bàn định chia tào định cục, đã chuẩn cho đặt ba Nam, Bắc chương kinh, đến nay nội các xét trong điển lệ nhà Thanh, gọi Nam Bắc chương kinh là chức danh chia giữ việc giấy tờ của nhà Mãn, Hán, không phải là tào, cục, cho nên sai đổi, để cho danh nghĩa được chính.

Giá gạo ở Nghệ-an đắt vọt lên (1 phương gạo trị giá 1 quan 6 tiền 30 đồng), quan tỉnh đem việc ấy tâu lên. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Ngày trước kho chứa tỉnh Nghệ-an, thóc gạo chưa đầy đủ, mà năm ấy thóc rất được mùa, đã giáng chỉ tháng 12 năm ấy đến tháng giêng năm sau, gạo lương chuẩn cho chiết cấp bằng tiền là muốn để cho thóc chứa vào kho được đầy, hay chăng kỳ trung thu, lại gặp lúc giáp hạt, nhân dân mua bán thì ít, vì thế gạo đắt, là thế tất nhiên, duy giá ấy, so với hạt khác, vẫn chưa cao lắm, phải nên chước lượng cho vừa phải, nay chuẩn cho quan lại binh dinh và quân đóng đồn thuộc tỉnh ấy. Kỳ tháng giêng sang năm, gạo lương phải chi, gia giá chiết cấp bằng tiền (1 phương gạo chiết cấp tiền 1 quan 8 tiền, nếu lại cao, gia đến 1 quan 9 tiền cũng được), cho được công tư hai bề đều tiện ».

https://tieulun.hopto.org

Bố chính Nam-định là Trần Quang Tiến tâu nói: « Thuộc hạt ấy có tự điền của Lê Bởi là công thần đời Lê, xin giao ruộng ấy cho dân sở tại quản cấp ». Vua bảo rằng: « Hậu đãi người có công là phép thường xưa nay, Lê Bởi là tôi tớ nhà Lê, có công lao đáng ghi chép, ở đời Lê thì là phải, nay cả nước là 1 nhà, 1 tấc đất, 1 người dân là của triều đình, mà ngôi nhà Lê hết đã trải bao năm, gia phái Lê Bởi cũng đã hơn 12 đời, hẳn đối với bản triều có công trạng gì, thế mà ruộng tốt của dân xã ấy, riêng làm lợi cho họ ấy cày cấy mãi có được không? Quang Tiến không nhân ai tố cáo, biết xét trong sổ điền, lời xin ấy rất phải, nên thưởng gia kỷ lục 1 thứ. Rồi truyền dụ cho các địa phương từ Hà-tĩnh trở ra bắc, có tự điền đời cổ Lê cấp cho, nay vẫn chiếm đoạt thì phải trả lại cho dân hết.

Ngày tuế hợp hưởng. Trước đây vua bảo bộ Lễ rằng: « Cuối năm hợp tế là việc đại tế của nhà nước, xét trong sử sách theo nghĩa hợp lại mà tế, trước không chép rõ là nên dùng ngày nào, triều ta theo dùng phép cũ, lấy ngày 15 tháng 12 làm lễ, đời Minh, Thanh Bắc triều, lấy trước ngày trừ tịch 1 ngày đến tế, xét ra không ý nghĩa gì, và lại quốc tục bản triều, ngày tuế trừ dựng cây nêu, cũng có cáo tế, nay đổi lấy ngày tuế trừ làm ngày tuế hợp hưởng, trẫm thân đến miếu sở làm lễ, để tỏ lễ ý. Lại cho là ngày lấy sắp tới tiết nguyên đán, quan quân dân chúng đều có giết thịt gà, lợn cúng tiên tổ để truy báo tự gốc, nếu theo lệ rằn cấm giết thịt, không tiện cho người, chuẩn cho sau khi có chỉ, bỏ hẳn cấm ấy. Phủ tôn nhân và bộ Lễ theo lệ nghĩ phái hoàng tử, các công và văn võ đại thần phụng sung việc nhiếp tế và thừa tế, đem việc ấy tâu lên.

Vua cho là hoàng tử chầu hầu thì nhiều, định lại từ nay phàm kính gặp việc thừa tế các án thờ ở tả, hữu các miếu và thái miếu, đều phái hoàng tử công, hoàng

https://tieulun.hopto.org

tử và các công làm lễ, không phải theo như trước phái văn võ đại thần.

Chuẩn định từ nay, phàm tế Nam giao, theo lệ dùng 4 con nghé non, 8 con trâu đực, trước kỳ tế 3 tháng, quang lộc tự cùng phủ Thừa-thiên mang theo ty tế sinh đến. Trong số trâu của nhà nước chọn lấy, con nào hợp thức, thiếu thì mua thêm, đem đến sở chăn nuôi, nuôi nấng đúng phép, đường quan ở bộ, tự và kinh doãn, thời thường đi lại xem xét, định làm lệ mãi.

Sửa lại miếu Đinh Tiên Hoàng, Lê Đại Hành, vua chuẩn cho cấp tiền mỗi miếu 500 quan, do quan tỉnh Ninh-bình đốc sức phu miếu và dân phường tự làm việc.

Thự bố chính Định-tường là Thân Văn Tường chết, vua chuẩn cho thực thu ngay, và gia ơn cho 300 quan tiền. Lại cho Trần Tuyên làm Bố chính Định-tường (Tuyên trước làm Bố chính Định-tường, vì có tang về quê, đến nay hết tang, lại bổ chức ấy).

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

TẬP XIX

ĐỆ NHỊ KỶ XV

			Trang
Quyển	CLXXVII	(*Minh mệnh năm thứ 18-1837*)	5
—	CLXXVIII	— —	35
—	CLXXIX	— —	66
—	CLXXX	— —	93
—	CLXXXI	— —	121
—	CLXXXII	— —	149
—	CLXXXIII	— —	181
—	CLXXXIV	— —	221
—	CLXXXV	— —	247
—	CLXXXVI	— —	277
—	CLXXXVII	— —	307

TVSACH.COM.VN

Biên tập : BÙI CÁN
Cẩn bản in : KIM DUNG

https://tieulun.hopto.org